
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

[illegible]

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

Vydává Musejní spolek v Brně.

REDAKCE:

Frant. A. Slavík a Dr. Frant. Kameníček, hlavní redaktoři. — Vydávání spoluřídí: Dr. Frant. Dvorský. — Odborní redaktoři: Frant. Bartoš, Josef Hladík, V. Houdek, Fr. J. Rypáček, Tom. Šilený, Dr. Fr. Šujan.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

Díl I. místopisu.

BRNĚNSKÝ KRAJ.

Rediguje Fr. J. Rypáček.

BOSKOVSKÝ OKRES.

Čís. 5.

V BRNĚ 1904.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem moravské akciové knihtiskárny.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

BOSKOVSKÝ OKRES.

Napsal

Jan Knies,
učitel.

Věnováno spisovatelem památce buditele okr. Boskovského
PETRA BILKY.

Za vydávání odpovídá Dr. František Dvorský.

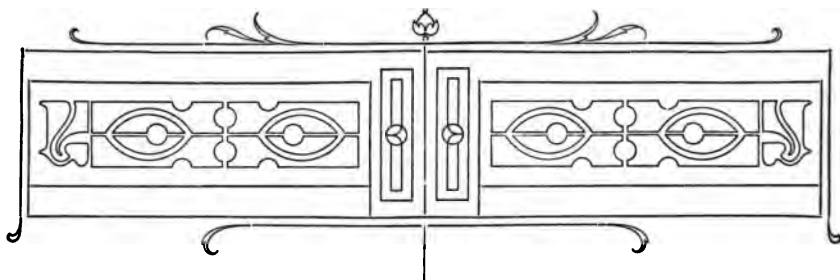
Cena K 4·20.

V BRNĚ 1904.

Nákladem Musejního spolku. Tiskem mor. akciové knihtiskárny.

I. Všeobecný pohled.

I. Přehled zeměpisný a přírodovědecký.

Poloha.

kres Boskovský jest rozprostřen na západním svahu planiny Drahanské mezi 34^0 12'—34^0 33' v. d. a 49^0 26'—49^0 37' s. š.

Má 264·01 km^2 rozlohy a tvoří s Kunštátskem a Blanskem stejnojmenné hejtmanství, zabírající plochu 833·09 km^2.

Povrch okresu jest většinou hornatý a při záp. hranicích proříznut údolím Svitaviným.

Nejníže položeno jest údolí Svitavino pod Lhotou Rapotinou (296 m); Boskovice mají 376 m výšky; nejvýše leží městečko Protivanov (673 m) a Benešov (672 m). Nejvyšším bodem v okrese a zároveň v celé planině Drahanské jsou Skály sz. Protivanova (727 m).

Rozdíl mezi nejvyšším a nejnižším bodem jest 431 m.

Nejpěknější pohled na pahorkatinu Českomoravskou až po zemské hranice jest od Okrouhlé s Kudlinky (635 m), z Vratíkova, z Vísek a j. Krásný jest rozhled na Hanou a na vzdálené Beskydy i Jeseník od Protivanova (Babylon u „Habru"), s jiných míst odtud shledneme i hory Pavlovské při již. hranicích zemských.

Povaha půdy.

Podklad okresní tvoří rula, jak soudíme z jejího rozšíření na záp. hranicích a v sousedním okrese Kunštátském. V okolí

letovském ukládají se na ni chloritové břidlice, fyllity; místy, na př. u Babolek, vloženy jsou břidlice amfibolové. V údolí potoka Slatinského, dále mezi říšskou silnicí, Střebětínem a Havírnou vidny jsou ostrůvky zajímavých hadců, vzniklých proměnou amfibolitův. Hadec zvětrává snadno a mění se na tmavou hlínu z daleka již patrnou. V lomě sv. Letovic objevují se v něm pěkné vložky asbestové.

Na nepatrný okrsek omezena jest čistá žula hrubozrnná, která zřejmě vystupuje na dvou místech u samoty Chlumské.

Pásmo vyvřeliny moravské zasahuje do okresu při jz. hranicích mezi Újezdem a Valchovem, kdež vytvořuje mohutný hřbet (655 m Skály, 652 m Škatulec), který se sklání do údolí Bělé, tvoře dále na s. jádro Zámeckého kopce u Boskovic, kdež přikryt mladšími sedimenty objevuje se opětně v údolí Bělé u Vratíkova. Zde obsahuje mnoho křemene, jenž převládá nad ostatními součástkami a šíří se jako čistý žulosyenit dále na s. za samotu Melkov a jest pokryt později ostrůvky devonskými a pásmem kulmovým. Také celý Boskovský okres jest protat úzkým pruhem devonským, který však netvoří tolik horstva souvislého jako v mor. Krase sousedních dvou okresů, nýbrž vyskytuje se ojediněle v ostrůvcích.

Dosud jsem zjistil ostrůvky, z nichž uvedeny do literatury pouze č. 2., 3. a 4. Číslo 1. otevřeno jest v lomech jz. Valchova při jv. svahu Záskalčí. Vápenec zde hojně prostoupen železitými hlinami, po nichž má v puklinách barvu načervenalou a přiléhá ku granitosyenitu. Číslo 2. jest po obou stranách silnice mezi Valchovem a Boskovicemi u bývalých ledkáren. Vápenec podobné struktury jako č. 1. přikryt zde vrstvami křídovými. Č. 3. možno pozorovati při s. straně zříceniny hradu Boskovského. Spočívá na vyvřelině brněnské, a jak možno souditi z úlomků, vyvinuty jsou zde i spodní vrstvy devonské. Č. 4. jest v lese sz. Újezda mezi výškami 525 a 538 (mapa gen. št. 1 : 25.000). Kamení vápencové jest mramorovitého rázu, pod ním lze shlednouti zbytky devonu spodního. Č. 5. Jv. Vratíkova na pravém břehu Orlového potoka v trati „Dubové“ jest vápencový hřbet 1 km dl., 3—400 m š., s rázem krasovým. V potoku samém objevují se křemenné vrstvy spodního devonu, na němž spočívají zmíněné vápence. Hřbet jest rozerván a prostoupen menšími jeskyněmi, z nichž nejdůležitější jest Sklep, 13 m dl., v jehož diluviálních vrstvách jsem zjistil přítomnost paleolithického člověka. Severně pásma toho jsou

kulmové břidlice, na v. kopány zkušebné šachty v útvaru křídovém. Tamže jest i závrtek vodou naplněný, zvaný „Brodna". Č. 6. a 7. vytvořuje malé ostrůvky na svahu při jv. straně Vratíkova dle způsobu sloupského Hřebenáče. Č. 8. je (výš. 519 m) na kopci Vratíkově. Č. 9. u zahrady domů vratíkovských při sev. straně. Vytvořuje skalnatou horku, s níž jest překrásný rozhled. Pěkné jsou zde vyvinuty křemencové a slepencové vrstvy devonu spodního i střední vápenec. Číslo 10. jest na levém břehu Bělé u kříže, k němuž se přijde sz. cestou od Okrouhlé. Č. 11. na téže straně říčky proti Melkovu. Č. 6.—11. vyčnívají z břidlic útvaru kulmového. Č. 12. jest na pravém břehu Bělé; zde na vyvřelině moravské spočívají břidličnaté vrstvy spodního devonu, nad nimi vápenec otevřený v lomě, v němž jest panská vápenka. Č. 13. jest na záp. svahu Mojetína (606 m) mezi Knihnicemi a Šebetovem. Zde objevuje se vápenec, v němž jsou i menší zanesené sluje.

Odtud přecházejí ostrůvky do území okresu Třebovského. Vrstvy vápencové jsou vesměs skloněny, nejčastěji na sz.

Utvar permský přiléhá na prahory, a pruh jeho v území jde od Obory ke Krhovu, k Jabloňanům, Skalici, Svitávce, Zboňku, Letovicům a Vanovicům. Vých. hranice jeho nelze ohraničiti přesně, jelikož je zde přikryt mladšími vrstvami. Vytvořuje záp. svah hor vých. Rapotiny Lhoty, záp. svah Zámeckého kopce, záp. svah Mojetína u Knihnic, osamoceně vystupuje zpod nadložených usazenin u Bačova, Míchova, Podolí a j.

Kamení, nápadné svojí červenou barvou, se skládá ze slepenců, písčitých a hlinitých vrstev u Kladrub a Zboňka a u Svitávky obsahuje i rostlinné zbytky. Břidlice a slepence střídají se mnohdy, jádra slepencův jsou valouny křemenné a rulové amfibolové, prahorního vápence (j. Jindřichova u Letovic). Dále k Jindřichovu ustupuje slepenec břidlicím s vrstvami skloněnými na jv.

Celá vých. část okresní se skládá z kulmu složeného jednak ze slepenců, jednak z písčitých a hlinitých břidlic, které u Okrouhlé se lámou na hrubou pokrývací břidlici. Záp. hranice kulmové jdou od Valchova k Vratíkovu a údolím Bělé dále na sever.

Moře křídové, které k nám kdysi zasahovalo z Čech, zanechalo zde četné zbytky, vytvořující nejvyšší body záp. části okresní. Z vrstev těchto složen Chlum (488 m) a nejbližší okolí u Obory. Větší ostrovy jsou mezi Valchovem, Boskovicemi a Chrudichromy, Střebětínem a Vískami; také hřbet od Smržova

přes Chlum (Vlkov 597 m) k Vanovicům jest složen z tohoto útvaru. Nejhlubší vrstvy tvoří tmavohnědé lupky, piščitý jíl šedý i pestře zbarvený, mezi nimiž u Obory a Valchova jsou i flece uhelné. Nad tím uloženy jsou písky a pískovce koryčanské, žlutavé nebo nazelenalé. Bývají prostoupeny hnědelem, jenž tvoří někde osamocené koule, jinde celé vrstvy, v nichž i dolováno, jako u Obory, Havírny a j.

Nejvyšší body Chlumu u Obory, na Čížovce u Boskovic, Budině u Smržova a Vlkova u Chlumu skládají se z bělohorských vrstev opukových. Opuka jest zřejmě vrstevnata a skloněna pod 30° na s. a sz. Vrstvy, doprovázející flece uhelné u Valchova a Obory, obsahují jantarové hmoty valchovitu velikosti ořecha až dětské hlavy; u Obory zjištěny i zkamenělé kmeny stromův a jantar. Opuky místy obsahují i zkameněliny, na př. u Boskovic nalezeny obrovské Ammonites peramplus, Inoceramus labiatus, Nautilus sublaevigatus, Micraster breviporus, ukazujíce na usazeniny mořské; na Čížovce u Boskovic nalezl jsem i krásný otisk listu javorového, svědčící o blízké pevnině.

Poslední moře třetihorní vniklo k nám údolím Svitavinym a zaplavilo roviny podél řeky hlavně v okolí skalickém, částečně též úvaly Malé Hané. Mohutně vyvinuty jsou usazeniny jeho mezi Boskovicemi, Sudicemi, Paměticemi, Vanovicemi a Knihnicemi, kdež vyplňují známou trhlinu Boskovskou mocným ložiskem více než 100 m a dále jdou k Jevíčku, kdež údolím Třebovčiným zálivy ty spojeny s mořem rozlitým v Pomoraví.

Vrstvy třetihorní se skládají z lasturového vápence, z jílů, pískův a štěrkův.

Jíly (u lidu lepna zvané), ostatky větších hlubin, mají barvu modrošedou nebo bledozelenou a obsahují sev. Krhova a v okolí sudickém množství zkamenělin hlavně dentalií, spongyl, ostraeí a drobounkých foraminifer.

Lasturové vápence jsou pěkně vyvinuty mezi Sudicemi a Paměticemi. Skládají se namnoze ze samých lastur, jindy přechází kámen v hrubozrnný pískovec vápenitý, jímž v okolí se štěrkují silnice.

Nejposléze jsou uloženy vrstvy diluviální. Tyto jako jemný oprach (lösz) pokrývají rovinné polohy kolem Skalice, Malé Hané a místy i svahy hor u Mladkova a Knihnic, kdež obsahují i vápencové štěrky. U Střebětína dosahují až 5 m mocnosti, při spodku

jsou barvy červené po podloženém permě, u Knihnic a Vratíkova vyplňují i dutiny vápencové. Diluvium okresní zachovalo jen málo zbytků zvířeny; zjistili jsme pouze koně a mamuta u Střebětína, ve štěrcích v. Knihnic koně, tura a nosorožce; ve Sklepě u Vratíkova nalezen i paroh sobí, člověkem diluviálním rozštěpený, a pazourkové nástroje. Na diluviu spočívají vrstvy aluviální, vzniklé záplavami řeky a potoků, větráním skal a hnitím odpadků rostlinných.

Horopis a vodopis.

Povrch půdy okresní jest hornatý, povaha jeho záleží na rozmanitém geologickém složení. Východ, odříznutý čarou vedoucí od Ludíkova k Valchovu, Vratíkovu, dále ohraničený Bělou, jest planina 500—700 m v., z níž jednotlivé hory nenápadně i výše zvedají svá temena. Uzel hor těchto jest mezi Protivanovem a Kořencem.

Tam na Skalách (zsz. Protivanova) jest nejvyšší bod nejen okresu (727 m), nýbrž i celé planiny Drahanské, zde zakončen Paprčí 718 m (v. Kořence), na mapách chybně označené Babáčem. Planina ta na západ se kloní k Bělé, která hlubokým zářezem (o 461 m) odděluje mohutný hřbet Mojetína (606 m), jenž stojí tu jako předhoří planiny Drahanské, na východ příkře se řítí do údolí Bělé, na západ povolněji přechází v Malou Hanou (o 350—400 m).

Záp. uzlu Protivanovského vybíhá jiné pásmo, vyplňujíc nejjižnější část okresní a dosahujíc na Skalách (655 m) nejvyššího bodu, kdežto Škatulec m má pouze 652 m. Hřbet ten západně zapadá k Svitavě, na sever se sklání příkře do údolí Bělé, na jejímž pravém břehu jest zakončen Zámeckým kopcem (465 m) se zříceninami hradů boskovských.

Záp. část okresní jest pahorkatina, způsobená výmolnou činností řeky Svitavy a přítoků v útvarech křídovém a permském. Na západě nejjižněji vystupuje z okolní roviny (317 m) homolovitý Chlum (488 m), jižně Mladkova permská kupa Rovná (504 m), sev. z téhož útvaru složené Habří (441 m). Dále na sever na levém břehu Svitavině se rovina zvyšuje znenáhla a přechází v křídové pásmo, které jako hradba zavírá sev. hranice okresní a na Vlkově (597 m) sev. Chlumu dosahuje největší výše. Také z této hornatější části však vystupují jednotlivé pahorky, které na východ

znenáhla se sklánějí k Malé Hané. Na západě z okresu Kunštátského poslední výběžky pahorkatiny Českomoravské příkře spadají do údolí Svitavina.

Ráz mor. Krasu má jen 1 km dlouhý horský hřbet Dubová jižně Vratíkova, kdež vidíme i jeskyně, závrtek a hřebenáče.

Nížin není v okrese; řeka Svitava pouze v okolí skalickém má rozšířené údolí rovinné, sev. Boskovic pak se počíná široké úžlabí, dle své podoby a úrodnosti kraje zvané Malou Hanou.

Triangulační body v okrese jsou: Škatulec 652 m, Chlum 488 m, Vratíkov 519 m, Paprč 718 m, Mojetín 606 m, Vlkov 597 m, Habří 441 m; nejvyšším bodem jsou Skály 727 m, nejnižším údolí Svitavino pod Lhotou Rapotinou 296 m, takže rozdíl výšek jest zde 431 m.

Vodstvo okresní náleží k poříčí Svitavy; jen nepatrná část svádí se do Hloučely.

Svitava, zde často zvaná Svitávka (jmenuje se r. 1569)[1], teče podél záp. hranic, přechází do našeho území u Skříba (v okr. Kunštátském) a opouští je pod Lhotou Rapotinou. Po Letovice teče údolím sevřeným, které se rozšiřuje u Skalice na 1 km, dále však opět se zužuje a přechází do okresu Blanského. Přímá vzdálenost činí 16 km, při čemž proud vodní klesá o 50 m.

Přítoky pravého břehu náležejí okresu Boskovskému jen svým ústím; důležitější jsou:

Křetinka přináší své vody z Čech; u Letovic vpadá ve výši 326 m; Úmoří teče od Kunštátu kolem Jabloňan a pod Skalicí se vlévá ve výši 306 m.

Na levém břehu jsou:

Zavadilka vyvěrá v okolí roubanínském, protéká Smržovem, jehož domy jsou po jejích stráních rozstříknuty a u Skrchova ústí ve výši 342 m; Slatinka vyvěrá z. Chlumu, prochází Slatinkou, pod níž vytvořuje hluboké údolí a vlévá se u bývalé papírny. Střebětinka vyvěrá u Svárova a ústí (sesílená potokem Kochovským) nad Letovicemi. Semič (jmenuje se r. 1522)[2] pramení u Vanovic, protéká Malou Hanou, Šebetovem, Knihnicemi, Vážany, kdež v. dvora Pastviska se obrací na západ a

[1]) Listina Jaroše z Zástřizl ve Lhotě Rapotině.

[2]) Archiv boskovský.

ústí u Svitávky ve výši 320 m. Voda jeho za sucha líná, řečiště bahnité, za přívalů se náhle zvyšuje a zátopami činí mnoho škod.

Bělá (jmenuje se r. 1565)[1]) sbíra vody u Pohory a dvora Pavlovského ve výši 663 m, teče jz. směrem romantickým údolím kolem Hradkova k Boskovicům, načež ústí nad Rapotinou Lhotou ve výši 309 m.

Bělá přijímá na levém břehu:

Kořeňák (od Kořence přicházející), Višňák (od Benešova) a Vratkovský potok (Kozel) sesílený Orlovým od Valchova přicházejícím; Kozlem plavívalo se dříví. (Viz Vratíkov.)

Na pravém břehu přijímá Bělá pouze potůček Boskovský.

Jižně Suchého teče Žďárná, od Protivanova Luha, kteréž později v okrese Blanském, spojeny jsouce u Sloupa, vytvořují známou Punkvu. Také vody jižně Protivanova stékají se do podzemní říčky Bílé Vody, která se propadá u Holštýna v Rasovně. (Viz okr. Blanský.)

Od Bukové z nejvýchodnějšího cípu okresního teče Okluk, pak Hloučela zvaný, přímý přítok Moravy, který z okresu jest sesilován potokem Protivanovským a Repešským.

Rybníků není mnoho; jsou jen u Suchého, Boskovic, Sudic, Míchova; menší nádržky jsou téměř v každé obci.

Krajinný ráz.

Krajinný ráz vytvořen stavbou geologickou, a jelikož tato jest v okrese velmi různá, jest i poloha popisovaného území velmi pestrá.

Východní část ponejvíce z kulmu složená má ráz planiny, z níž jen tu a onde znenáhla zvedají svá temena vyšší vypnuliny. Kraj vysokou polohou studený s hlinitě kamenitou půdou jest neúrodný a s veliké části pokryt jehličnatými lesy. Dříve ještě za XVI. stol. převládal les listnatý (s buky, duby), v němž lípy a břízy tvořily celé háje, kteréžto stromy jsou tu nyní velmi řídké.

Planina na západě jest ohraničena hlubokými roklinami říčky Bělé, vytvořenými zvětráním a erosí syenitovou.

Také kras, ovšem jen nepatrně, jest vyvinut vápencovým hřebenem s četnými dutinami i s menšími jeskyněmi mezi Valchovem a Vratíkovem.

---

[1]) Archiv boskovský.

Úzký pruh úrodné Malé Hané mezi Boskovicemi a Šebetovem, srovnaný v rovinu usazeninami miocenními a přikrytý diluviálním oprachem, jest většinou prostoupen žírnými nivami a lány pšeničnými.

Ostatní část okresní až k Svitavě jest pahorkatina složená z vrstev permských a křídových, v údolích úrodná, ve vyšších polohách zalesněná.

Údolí Svitavino, na jihu rozšířené v rovinu podloženou třetihorním slínem a diluviální žlutkou, jest úrodno, místy však, na př. u Lhoty Rapotiny a Letovic, ohraničeno příkrými zalesněnými stráněmi permskými. Prahory, poměrně na malé ploše dnes odkryté, měly sice za dob geologických hlavní vliv na utváření kraje, ale dnes jsou bezvýznamny. Všeobecně možno říci o Boskovském okrese, že vyniká nad jiné rozmanitostí a malebností krajinného rázu.

Podnebí.

Rozmanitostí polohy krajové jest i podnebí v okrese velmi rozdílné; na horách u Protivanova velmi drsné, v údolí Svitavině a na Malé Hané mírnější. Tlak vzduchu na horách jest 726; dle směru připadá větrům severním a severozápadním největší počet dnů, zřídka kdy vanou větry jižní a jihovýchodní, úplně bezvětrných dnů téměř nebývá. Průměrná teplota jest 5·8^{0} C, průměrná roční srážka v cm 74, průměrný počet dnů se srážkami 130, bouřek 11, dnů jasných 38, zamračených 125. Studených dní pod 0^{0} C bývá na 70. První sníh padá koncem září a počátkem října. V horách leží sníh o tři neděle déle než v údolích. První mrazy nastávají koncem září, poslední jsou v polovici května.

V údolí Svitavině a na Malé Hané jest průměrná teplota 7·3^{0} C, srážek v cm 66, dnů se srážkami 156, bouřek 21, dnů jasných 40. Také zde převládají větry severní, nemají však síly a chladnosti jako na horách. Dvojí tento krajinný ráz má veliký vliv i na vegetaci.

Květena

obsahuje jen elementy flory baltské, zaujímající bezmála celou Moravu.

Mezi význačné druhy patří některé ostružinníky a růže vysočiny Drahanské; ostatně květena tohoto okresu není úplně prozkoumána.

Zvířena.

Nynější zvířena má předchůdce své v živočišstvě diluviálním, z něhož mnoho zbytkův objeveno hlavně v jeskynní náplavě sousedního okresu Blanského. Jelikož Boskovsko s ním souvisí těsně a má částečně stejný krajinný ráz, má také i společnou zvířenu žijící i fosilní. (Viz okres Blanský, str. 8. a 148., a Brněnský, str. 13.) V cihelně střebětínské zjistil jsem zbytky tura, soba, koně a nosorožce, mamuta s předešlými zvířaty v diluviálních štěrcích na svahu Mojetína u Knihnic.

Jelikož jest zde málo jeskyní, jest poskrovnu i náplav jeskynních; nicméně zjistil jsem ve Sklepě soba.

Ze žijící zvířeny mají letouni 11 druhů; hmyzožravci zastoupeni jsou krtkem, rejskem vodním, obecným a zakrslým a ježkem.

Větší šelmy vyhynuly teprve za stol. XVII. Tak se dočítáme ze zpráv v archivě boskovském, že ještě r. 1612 obyvatelé boskovští museli honiti vlky ve valchovských lesích a proto vydržovali chrty. Kočka divoká byla střelena při vých. hranicích, rys se více neobjevuje, za to hojná jest liška, kolčava, hranostaj, tchoř, kuna skalní; zřídka kuna lesní a jezevec; při Svitavě i na potocích horských často bývá zastřelena vydra.

Hlodavce zastupují: veverka, sysel, plch obecný (velmi řídký), plch lískový, křeček, potkan, myš domácí, lesní a polní, hraboš rudý a hraboš vodní u řek, potokův a vlhkých míst; mnoho škod, hlavně v teplejším kraji, činí hraboš polní; králík omezuje se na teplé výslunné stráně křídových pahorků, hlavně v záp. části okresní, kdežto zajíc rozšířen všude. Z vysoké zvěře domácí jest pouze srnec, kdežto jelen sem zavítává jen občas.

Rozsáhlé lesy chovají hojně ptactva druhu všelikého, v zimě dolétají sem hejna kvíčal, strnadů sněžních, brkoslavův a ořešníkův. Poměrně málo žije zde ptactva vodního.

Nižší zvířena dosud není prozkoumána, neliší se však od okresů sousedních, s nimiž tvoří Boskovsko nerozlučný celek.

---

2. Osazování krajiny.

Rozmanitost kraje, v němž se střídaly hluboké lesy, svlažovaného četnými říčkami a potoky, s bujnými lučinami, oživeného hojnou zvěří všelikého druhu, lákala již v dobách diluviálních

člověka, který znal pouze zbraně a nástroje vyštípané z pazourka a připravované z parohů sobích a z kostí jiných zvířat. Užíval sice ohně, nikoli však nádob, které mu byly neznámy, jakož i látky tkané; proto úlovek pekl nad ohněm a přikrýval tělo koží zvířecí. Stopy po osídlení člověka starší doby kamenné (palaeolithické) nalezli jsme ve Sklepě, a stáří jeho přibližně se klade asi 30.000—10.000 let před Kr. (?).

Poměrně málo ostatků nalezeno z mladší doby kamenné (neolithu) v odpadkových jamách u Vanovic, kdež zjištěna i doba přechodní ke kovům, význačná zvoncovými nádobami. Počítáme-li k době kamenné i zbraně vrtané a broušené z rozličných hornin, můžeme říci, že bylo Boskovsko zalidněno dosti hustě. Nalezliť jsme předměty podobné v Boskovicích, v Jabloňanech, Knihnicích, Kladerubech, Krhově, v Oboře, Skalici, Šebetově, Trávníku, v Újezdě, Valchově, Vanovicích, Velenově a Vratíkově.

První trvalá osada z doby halštatské byla na Chlumě u Krhova, který z okolní roviny vystupuje jako homole cukru a jest dostatečně chráněn příkrými stráněmi. Jiné osady stejného stáří, ale neopevněné, nalezeny u Vanovic a Drbalovic, kdež jsou i pole popelnicová. Zvláště pěkný šperk nalezen v rozrušené nádobě u Drbalovic; jest to velká spirálovitá ozdoba sponková (fibule).

Z Boskovska připomínají se také bronzová kladiva, valně opotřebovaná, podoby kovářských perlíkův a uložená v zemském museu, jejichž naleziště však není zjištěno přesně. V Skalici nalezena římská mince cís. Vespasiana, v Knihnicích vedle Hradiska vykopána kostra s bronzovým obuším a s esovitým zakončením.

Osady.

Předkové zalidnili území okresní za dob pradávných, nač ukazuje společné nářečí s nepatrnými dialektologickými odchylkami i všechna jména topická. Založili zde osady, jejichž starostové (vládykové) bydleli obyčejně na opevněných návrších, pod nimiž v dědině usedl lid.

Jména obcí (mimo Repechy) jsou česká, a vznikla za různých dob a všelikým způsobem: ze jmen vlastních Bačov, Benešov, Boskovice, Drbalovice, Kochov, Krhov, Letovice, Ludíkov, Mladkov, Míchov, Pamětice, Protivanov, Skrchov, Smržov, Sudice,

Šebetov, Vanovice, Velenov, Valchov, Vratíkov a Zboněk. K nim dlužno připočísti i Knihnice, založené knění (kněžnou); dle zaměstnání pojmenovány Kladeruby a Žďárná; dle přírodních poměrů Babolky, Bahna, Borová, Buková, Chlum, Kořenec, Lipová, Obora, Podolí, Skalice, Slatinka, Svitávka, Trávník. Známého původu jsou Lhota a Újezd, na veliké stáří ukazují Střebětín a Hradkov, na kolonisaci odjinud Jabloňany, mladší jsou Noviči a Vísky; nejnověji založeno Suché přesídlením osadníkův. Německého původu jest jméno Repechy, obec vzniklá osazením sklářských dělníkův.

Hrady, tvrze a panství.

Původně téměř každá starší osada měla náčelníky, kteří sídleli v malých tvrzkách, opevněných na návrších a přírodou chráněných, později i ve dvorcích a na rychtách. Podobné tvrze v základech a v opevněních se zachovaly dosud, na př. v Knihnicích, Podolí, Svitávce a v Újezdě (zde při zaniklé nyní vsi), jinde nacházíme pouze zprávy kusé o staveních těchto. Ze XVI. století zachoval se v archivě letovském soupis rychet a obcí k nim patřících. Rychty byly v dědinách: v Sasině (v okr. Kunštátském, sem patřily: Lhotka, Zábludov, Jasinov, Vořechov), v Lazinově (Knězovíska, Vranová), ve Stvolové (Meziříčko, Skrchov,[1]) Skříb, Vlkov, Vilímov, Bradleny), ve Smržově (Smržov, Rumberk, Bahna), v Chlumě (Chlum, Babolky, Slatinka), v Střebětíně (Střebětín, Trávník), v Kochově (Kochov, Noviči, Kladeruby), v Míchově (Míchov, Zboněk), ve Vanovicích a v Podolí bez poddaných.

Největší část území okresního zaujímalo panství Boskovské, k němuž náležel „hrad“ s „baštou“ a město Boskovice (křesť. a žid.) a vesnice Bačov, Buková, Drbalovice, Hradkov, Chrudichromy, Krhov, Lhota Rapotina, Lipová, Ludíkov, Mladkov, Obora, Pamětice, Protivanov, Repechy, Skalice, Suché, Sudice, Újezd, Valchov, Velenov, Vísky, Vratíkov, Zďárná. Z cizích okresů Seč a podíly ve Lhotce a v Újezdě (obě v okr. Blanském) a Hlubokém (v okr. Bítešském).

K panství Letovskému patřily: Letovice s hradem, Babolky, Bahna, Borová, Chlum, Kochov, Kladeruby, Míchov,

[1]) Proložené obce jsou obce okr. Boskovského.

Noviči, Podolí, Skrchov, Slatinka, Smržov, Střebětín, Trávník, Vanovice, Zboněk. Ze sousedních okresů: Bradleny, Deštná, Jasinov, Knězovíska, Lazinov, Lhotka, Mezeříčko, Skřib, Stvolová, Vilímov, Vlkov, Vranová, Zábludov, Rumberk.

Bývalému panství kláštera Hradištského u Olomouce se sídlem v Šebetově přináležely z okresu obce Šebetov se zámkem, Benešov, Knihnice, Kořenec, Okrouhlá, Pavlov, Svitávka, Vážany. K manství arcibiskupství olomouckého ve Svitavách slušely podíly na Chlumě (13 č. s 68 obyv.), Kochově (5 č. s 35 obyv.) a Noviči (8 č. s 37 obyv.). Jabloňany tvořily část velkostatku Černohorského.

---

3. Obyvatelstvo.

Život lidu.

Obyvatelé v okrese jsou národnosti české, toliko židé se přihlašují k obcovací řeči německé, a k nim se druží něco málo přistěhovalých Němců. Lid zabýval se dříve vesměs rolnictvím, na horách i dřevařstvím; dnes jest také mnoho lidu dělnického, hlavně kolem průmyslových míst Boskovic, Letovic a Svitávky.

Kroj národní odložili osadníci již před 30 lety. Starý kroj mužský na horách (v okolí Protivanova) býval tento: hlavu pokrývala v zimě beranice (schořovice) (asi 30 cm výšky) s prýmky na 3 prsty a s červenými pentlemi, pod ní se nosila černá čepice noční; v létě vysoký plstěný klobouk tvrdý a černá čepice pod ním. Na krku uvázán strakatý šátek „na suk". Kabát byl modrý, soukenný, hustou řadou bílých knoflíků kovových svrchu dolů i při kapsách zdobený; vesta „saminetová" černá, na ní bombíky svrchu dolů a u kapes. V půli nosil se opasek široký, kožený a vyšívaný. Kalhoty, žluté koženice, sahaly jen na kolena, pod nimi vylézala část bílých spodků; u spodu nad botami byly spodky zadrhnuty žlutými řemínky jako pentle přistřiženými. Boty vysoké „létkovice" natřely se leštidlem a pak „řepó viksovale". Za starší doby místo bot nosili střevíce s přeskami a při tom vlněné punčochy barvy bílé nebo modré. Ženský starý kroj: hlavu pokrývala bílá „šata", zavázaná na drdol; dnes nosí se pestré šátky barevné, uvázané po hanácku. Dále patřila ke kroji „kordula",

soukenná, vyšívaná; košile se nosila na šrákách, přes ni se oblékaly baňaté rukávce, na krku obojek. V létě chodilo se bez obleku, t. j. bez kazajky, v zimě se nosila soukenná kazajka modrá. Sukně z černého kanafasu s červenými nebo zelenými pruhy bývala krátká, že jen poněkud pokrývala kolena. Fěrtoch byl černý, široký, plátěný. Ženy v zimě chodily v botách, v létě oblékaly punčochy barvy červené a střevíce s přeskami. Přes prsa křížem uvazovaly bílé vyšívané šátky, v půli otočené, jejichž vyšité konce v zadu visely hluboce dolů. Jednotlivé části krojové se zachovaly dosud.[1])

Domy bývaly nejvíce dřevěné s kamennou podezdívkou, s dřevěným štítem, nad nímž na obílené desce byl nápis, často biblický, jindy pouze jméno majetníkovo neb budovatelovo a letopočet.

Domy na dědinách stávaly buď vedle sebe štítem do dědiny aneb byly roztroušeny po území. Zvláštním rázem vynikala stavení ve Smržově, kde veliké grunty, stavěné jako hrady po stráních do čtverce, úplně uzavíraly rozsáhlý dvůr. V údolí Malé Hané bývaly domy dřevěné se žundrem na ulici; přední část měla podloubí, podepřené na mohutných sloupích; v přízemí bylo obydlí, v patře sýpky a skladiště. Ještě r. 1870 bylo v Knihnicích takových domů 12, také ve Vanovicích (poslední stál ještě v letech 50tých před. stol.) a jinde; dnes všude zničeny požáry, a nahrazeny pevně stavěnými budovami, většinou břidlicí krytými.

V zámožném kraji Malé Hané mívali vysoké světnice s malými okny; vedle stával přístěnek, užívaný za komoru.

Ve starých staveních stávala veliká kamenem klenutá pec, která zabírala $^1/_4$ světnice. Kuchyní nebývalo; komín ústil do světnice, byl otevřen a stál jednou stranou na okraji pecním, druhou na „roště", t. j. na silném trámě dřevěném, jehož jeden konec byl zasazen ve stěně, druhý ležel na dřevěném sloupě. Na peci mohla spávati celá rodina nadél i napříč.

Poněvadž se topilo ze světnice, vedlo tamže čelesno pecní, z něhož se kouřilo občas silně. Aby se částečně pomohlo tomuto vykuřování, bylo na roště přibito plátno, které se dle potřeby spouštělo jako záslona, a tím zabraňovalo se kouření do světnice. Podlaha ve světnici bývala bez prken; vydraná země vymazovala se každého týdne kravěnci.

[1]) Zpráva Jana Šafránka, děkana boskovského.

Strop býval z tesaných dřenic, položených na trámech, bez omítky. Ve stěně u stropa neb i ve stropě býval otvor, jímž se vypouštěl kouř a větrala světnice. Na svícení užíváno „draček“, které se dělaly buď ze smolnatého dřeva borového neb i ze štípů bukových. Prvé loupaly se po letech dřeva, druhé se strouhaly zvláštním hoblíkem. Zásoba jejich se sušila na bidélkách nad kamny neb na peci. S hořícími světly chodilo se všude, i za mlácení ve stodole se svítilo dračkami. Někdo tu stál a opatroval světlo, při čemž utíral uhel do hrnce s vodou. Požárů však nebývalo ani tolik, jako nyní, poněvadž nebylo kořalky, a lidé byli stále střízliví.

Oheň se rozdělával velikým ocelovým křesadlem, zaraženým někde ve veřejích u peci; do křesadla se křesalo velikým křemenem do truhličky naplněné troudem. Když troud zatlel jiskrou, vytáhl se nasirkovaný „špejlec“ z míška vedle visícího a zapálil v troudě. Troud se opět zatlačil malým prkénkem, aby netlel dále. Často vypůjčován oheň v hrnku od sousedův.

Ve světnici po straně, kde stála pec, býval u stropa „palát“, t. j. dřevěná pavlač, ohrazená zábradlím, kam se přes neděli a svátky schovávaly kolovraty a „háby“. Na palátě se i spávalo někdy. O svatbě nebo o masopustních ostatcích, když chodila „vozačka“ s hudbou od domu k domu, shromažďovaly se tu děti a drobná chasa; bylť odtud velmi dobrý rozhled na tančící.

Na rozsáhlých pastviskách a úhorech pěstovalo se mnoho dobytka a drůbeže. Jelikož se maso nevyváželo, bylo laciné a spotřebovalo se ho mnoho doma. V zimě zabíjel se dobytek vepřový, v létě hovězí, na podzim skopový a husy. Slepice se zařezávaly jen na zvláštní případy, na svatby, hostiny a šestinedělkám. Za let suchých z nedostatku píce zabíjen dobytek šmahem, a tu cena masa klesala velice — ještě r. 1848 byla libra za 8 haléřů, kráva za 22 K, sele za 34 h.

Chléb se pekl z mouky; urodilo-li se hodně luštěnin, bobu, vikve a hrachu, přidávaly se do mouky.

V zámožných osadách Malé Hané z hlavních pokrmů bývala prosná kaše, která se pekla buď s mlékem, nebo vařila s vodou a zasypávala moukou; maštěna sádlem, máslem, neb [illegible] Hrách jedl se buď vařený neb jako „pučálka“, t. [illegible] nabobtnalý. Za ranní jídlo užíváno dříve výhradně [illegible] vodě vařeného kvasu zaklechtaného, zasmaže[illegible]

Jedlo se s nadrobeným chlebem, hrachem nebo krupami. Později vytlačila kyselo zelná polévka, nyní káva.

Za minulých dob bylo v hornatých krajinách po lesích a mezích hojnost mohutných hrušní, jabloní a třešní, většinou planých, z jejichž ovoce dělali nádivky do koláčů, někde i vařili polévku.

Mimo vodu a mléka pilo se po dědinách „zadní pivo". Kdo měl včely, vařil medovinu; víno bývalo toliko ve větších městech. Tabák kouřen „kroucený"; po roce 1848 začaly se objevovati doutníky.

Dobytek pásl pastýř. Když na jaře vyháněl po prvé, obdržel „výhonek", od každého hospodáře bochník chleba. Před vánocemi o štědrém dnu chodil po dědině a troubil slavnostně. Dětem se žertem říkalo: „Perechta" troubí. Dobytek vyháněl se v týdni před sv. Duchem, a pásávalo se do konce října. Měl-li někdo mnoho dobytka, dával tomu, kdo neměl dobytka, něco na „chování". Za chování dávalo se od krávy mléko a po 2 letech 1 tele, od ovec polovice vlny, od jalovice první tele.[1])

Život lidu na horách jest klopotný, a často zde zaklepe bída, která se utápí kořalkou.

V městě a v městečkách mluví lid namnoze jazykem spisovným, často však již na předměstích i po dědinách užívá se nářečí na planině Drahanské obvyklého: Místo y a ej užívá se širokého e, na př. reba, decke (vždycky), némiléší; měkčí *e* klade se na místě *i* a *í*: cép (cíp), selné (silný) nosele (nosili). Způsob mluvy lze vyjádřiti posměšným rčením, jímž se sousedé mluvící nářečím českým vysmívají okolním obyvatelům, že prý „hovázale hancekresta za hocho ho potynke".

Poddanské poměry byly na různých panstvích všeliké; udány jsou u jednotlivých osad.

Obecní záležitosti.

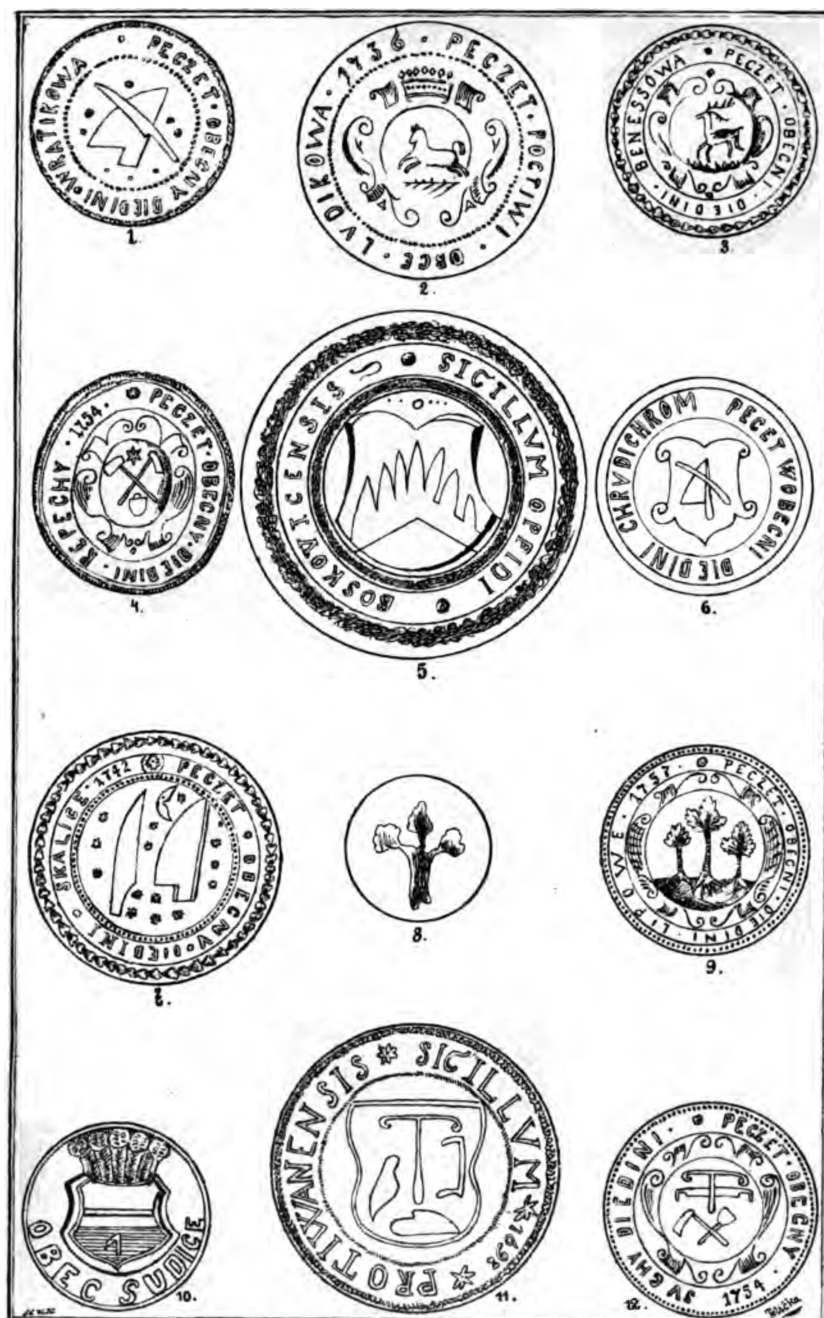
Jako jinde na Moravě, tak i v okrese *Boskovském* do r. 1848 vedl obecní záležitosti [illegible] istr a *rychtář*, *od těch dob* jest hlavou [illegible] *potvrzuje* *obecním* razítkem. [illegible] *[illegible] h pánů* obdržely [illegible] [illegible] od Hronoviců ostrev [illegible]

[illegible] Vanovicích.

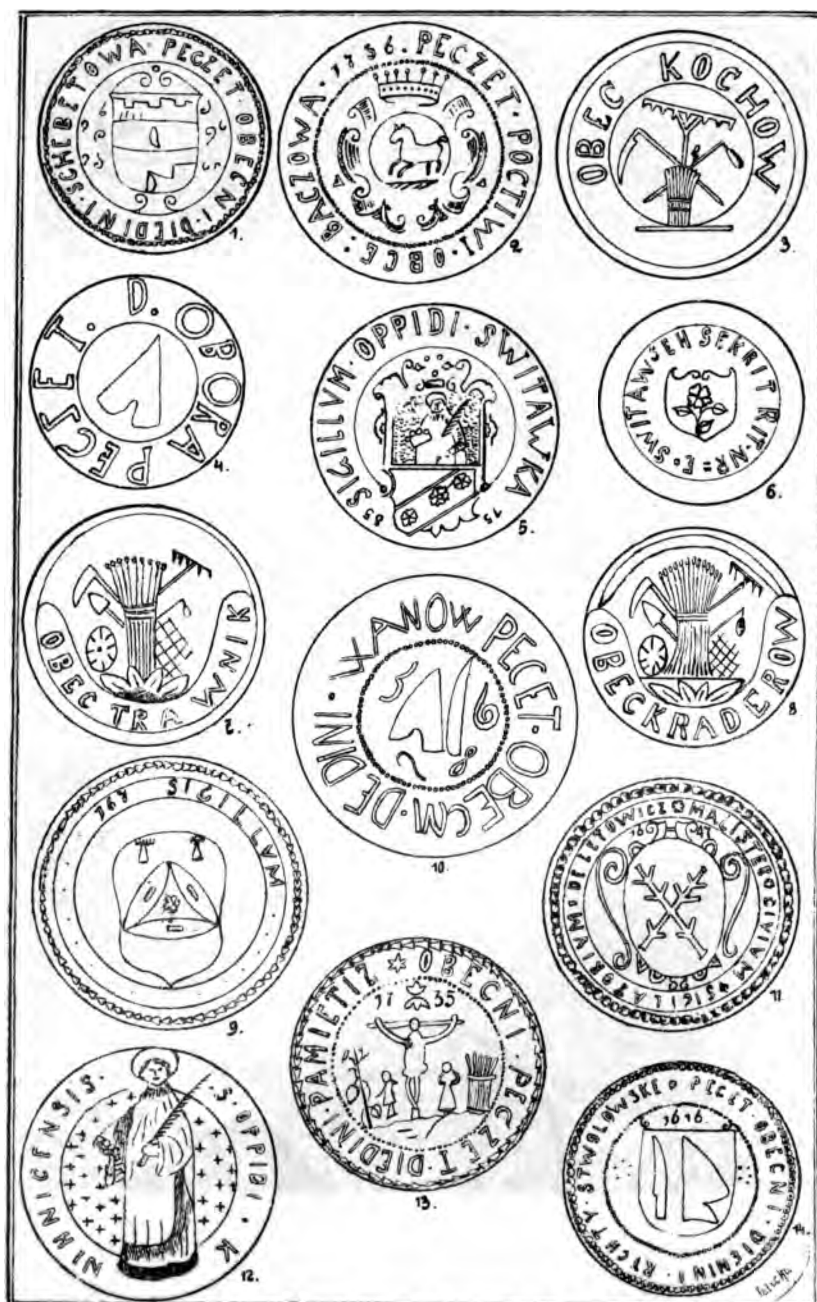

Obr. 1. Znaky majitelů panství boskovského.

Páni z Boskovic (uprostřed), nahoře (na levo) ze Zástřizl, (na pravo) Ederů ze Štávnice, dole (na levo) hr. z Dietrichštejnů, (na pravo) Mensdorf de Pouilly.

Obr. 2. Pečeti obcí na Boskovsku.

Obr. 3. Pečeti obcí na Boskovsku.

Hradištský dával svým poddaným do znaku obrazy svatých, Svitávce sv. Štěpána, Knihnicům sv. Isidora, patrona rolníků; Pamětice měly Ukřižování Páně.

Dle přírodních věcí obdržely znak Lipová (tři lípy), Jabloňany (jabloň), Bačov, Ludíkov (koně) a pod. Nejčastěji objevují se znaky hospodářského náčiní a výrobkův; Vanovice, Vratíkov, Chrudichromy a Drbalovice mají radlici a krojidlo; snop, kosu, srp a hrábě Trávník a Kochov. Dle bývalého zaměstnání mají Suché a Protivanov radlici, nůž a postruh.

---

4. Živnosti.

Hospodářství.

Obyvatelé okresu Boskovského zabývají se nejvíce rolnictvím. Povrch půdy okresní má 264 km² a jest rozdělen na 54.546 dílců (parcel). Z toho připadá půdě plodné (polím, lukám, lesům, pastvinám a zahradám) 25.597 ha 50 a, neplodné 803 ha 60 a, v čemž zahrnuty jsou: zastavěná půda a nádvoří 173 ha, skály 28 ha, veřejné cesty, návsí, náměstí, ulice, prostranství před kostely, silnice, řeky a potoky 603 ha.

Z plodin hospodářských nejvíce se pěstují žito, ječmen, oves, brambory, na horách řepa rábka, v úrodných krajích Malé Hané a v poříčí Svitavině pšenice, cukrovka, zelí, cibule a j.

Dobytka se chová nejvíce hovězího (7532 kusův) a vepřového (4430 kusův); koní jest 1527, koz 2038, ovcí 225, slepic 29.878, husí 3933, kachen 447, psů 2213, koček 3925.

Dobrý výtěžek půdy plodné dle katastru daně pozemkové činí 446.154 K.

Průmysl a obchod.

Veliká část průmyslu a obchodu jest v rukou židovských a německých, menší v českých.

Největší továrny jsou v Letovicích na bobinet a krajky (563 dělníků), ve Svitávce přádelna na sukna (1400 dělníků); vlněné zboží vyrábí se ve Lhotě Rapotině, tiskárna kartounův jest v Letovicích (521 dělníků), továrny na hospodářské stroje jsou v Letovicích (3) a v Boskovicích, kdež se vyrábějí plechové zboží a

klobouky. Továrna na šamotová kamna v Letovicích. Z bývalých skláren pracuje dosud protivanovská; jinde zanikly, na př. u Pavlova a Repech. Větší cihelny jsou v Boskovicích a v Šebetově, menší u mnohých obcí, vápno se pálí v Šebetově. Pivovar mají Boskovice, sladovny Boskovice, Letovice a Šebetov, lihovary Boskovice, Letovice a Vanovice.

Veliká parní pila, kde se vyrábějí i hrubší přípravy pro bednáře, bedny a p. zboží, jest v Šebetově, menší jsou v Boskovicích a u některých mlýnův.

Veliký mlýn je ve Skalici, menší mlýny jsou v Sudicích, ve Svitávce, ve Zboňku, v Letovicích, v Mladkově, ve Skrchově, v Boskovicích a v jiných obcích.

V Boskovicích jsou také továrny krejčovské, obuvnické a škatulkárny.

Zvláštní průmysl pletení „šňůr" na hrubé slaměné klobouky provozoval se od několika desetiletí v okolí protivanovském; v Lipové zařízena filiálka továrny na klobouky slaměné, kdež se vyrábělo i lepší zboží.

Hornictví, které se provozovalo již v XVI. stol., hlavně dobýváním ledkové břidlice u Valchova a Obory, zašlo; také zanikly i doly na železnou rudu, která se pražila u Havírny a Smržova; u Valchova a Obory dobýváno i kamenné uhlí.

Stopy po prastarých zaniklých železárnách nalezli jsme u Vanovic. Hojnost stavebního materiálu mají mnohé obce, větší měrou však láme se kámen a zpracuje na hrubší výrobky, na př. koryta, stupně a j. v Boskovicích, jiné lomy a štěrkovny jsou u Skalice, Letovic, Valchova; hrubší břidlice se láme u Okrouhlé.

Mimo to jsou v okrese 4 nájemci honitby, 4 nájemci dvorů, 2 lamači kamene, 3 kameníci, 1 vápenice, 4 cihelny, 6 hrnčířů, 49 kovářů, 1 kotlář, 9 zám. strojníků, 8 klempířů, 2 továrny plynovodní a vodovodní, 1 puškař, 26 kolářů, 4 strojírny, 4 hodináři, 6 pil, 4 výrobny třísek do bot, 7 bednářů, 1 šindelář, 38 stolařů, 1 řezbář, 11 soustružníků, 2 koželuzi, 1 jirchář, 9 sedlářů, 2 kartáčníci, 1 prodej a výrobna vlněného zboží, 3 provazníci, 5 tkalc. faktorů, 2 punčocháři, 6 výroben na dřevěné krabičky, 2 barvíři, 1 čalouník, 103 krejčí, 21 švadlen, 95 obuvníků, 7 kožišníků, 6 prodejů klobouků, 6 holičů, 3 knihaři, 24 mlynáři, 25 pekařů, 1 škrobárna, 4 perníkáři, 51 řezníků, 1 koňský řezník, 10 uzenářů, 6 výroben lihových nápojů, 2 výrobny sodovky, 152 ho-

stinců, 1 kavárna, 4 kořalny, 2 pohodní, 1 studnář, 2 zedničtí mistři, 1 stavitel, 3 tesařští mistři, 5 pokryvačů, 1 sklenář, 6 malířův a natěračů, 1 kominík, 2 traviči myší, 2 knihtiskaři, 1 fotograf, 1 obch. koni, 3 obch. dobytkem, 5 obch. obilím, 4 obch. dřívím, 8 obch. nádobím, 1 prodej nábytku, 1 pr. šicích strojů, 11 pr. obch. koží, 3 prodejny svátostnin, 6 obch. papírem, 1 knihkupec, 1 žurnalista, 47 obch. střižným zbožím, 1 obch. optickým zbožím, 6 obch. drůbeží, 52 obch. máslem, vejci a zeleninou, 23 prodejen piva a lihovin v zavřených nádobách, 1 mlékárna, 149 obchodů smíšených, 3 prodejny střel. prachu, 1 obchod uměl. hnojivem, 1 prodej linolea, 1 droguerie, 1 pohřební ústav, 36 trafik, 6 povozníků, 10 pojišť. jednatelství, 2 loterní sběrny, 1 učitel hudby, 25 porodních bab, 2 zvěrolékaři, 9 lékařů, 3 advokáti, 1 notář, 1 lékárna, 3 lihovary, 1 mydlář, 2 pivovary, 4 sklady mouky a 2 sladovny.

V továrnách zaměstnáno jest 3213 dělníkův.

Spojovací prostředky.

Údolím Svitaviným vede trať spol. státní dráhy se stanicemi v Letovicích (nákl. i osob.), v Jindřichově, ve Zbonku, ve Svitávce (zástavky) a ve Skalici-Boskovicích (nákl., osob. i rychl.).

Ze Skalice projektována jest dráha Boskovicemi k Jevíčku.

Západní hranice okresní prochází obcemi Skrchovem, Borovou, Letovicemi, Zboňkem, Svitávkou a Krhovem zemská silnice v délce 10·68 km a jest částečně přerušena územím okresu Kunštátského. Okresní silnice I. tř. mají délku 85·916 km, II. tř. 21·272 km, úhrnem 107·188 km.

Dokončuje se stavba silnice z Benešova na Pavlov do Bukové (II. tř.) — 4·3 km, z Bukové do Protivanova (II. tř.) — 3·4 km, z Letovic do Zboňka (II. tř.) — 3·44 km, takže mají silnice okresní úhrnnou délku 118·328 km.

Silnice jsou rozděleny na trati: 1. Boskovice, Vážany, Knihnice, Šebetov až po hranice okr. — I. tř., 10·03 km; 2. Boskovice k Bačovu a Podolí — I. tř., 5·74 km; 3. Boskovice, Chrudichromy, Míchov, Letovice — I. tř., 10·48 km; 4. Boskovice, Mladkov, Skalice ku hran. okr. — I. tř., 5·82 km; 5. Boskovice, Lhota Rapotina ku hran. — I. tř., 7·— km; 6. Boskovice, Valchov, Žďárná, Protivanov ku hran. — I. tř., 15·46 km; 7. Valchov, Ludíkov ku hran. — I. tř., 2·99 km; 8. Mladkov, Svitávka k sil-

nici zemské 3·368 km, dále k hr. okr. 1·06 km, vesměs I. tř.; 9. Šebetov, Pohoř 3·39 km; 10. Lipová, hranice okr. 1·39 km; 11. Podolí, Letovice, Vanovice 0·2 km; 12. Letovice, Drbalovice, Vanovice, Šebetov 8·59 km; Vanovice ku hranicím 1·57 km; Letovice okr. hr. sz. 2·51 km; Letovice, Chlum 5·87 km.

Silnice druhé třídy jsou: 1. Boskovice, Hradkov, Vratíkov, Okrouhlá, Benešov, Pavlov, Buková, Protivanov 16·31 km; 2. Boskovice, Sudice 1·48 km; 3. Míchov, Vísky 0·35 km; 4. Drbalovice, Pamětice, Knihnice 3·4 km; 5. Svitávka, silnice od Chrudichrom k Letovicům 2·66 km; 6. Lhota Rapotina, Mladkov 2·4 km; 7. Střebětín, Chlum 0·99 km (spojovací); 8. Noviči 0·45 km (spojovací); 9. Letovice, Zboněk 3·44 km.

Poštovní úřady jsou v Boskovicích, Letovicích, Svitávce, Protivanově, Vanovicích, Vískách, Šebetově, Skalici-Boskovicích; telegrafní úřady v Letovicích, Boskovicích a v Skalici-Boskovicích.

Spolky a humanní ústavy.

Záložny mají Boskovice, Letovice, Svitávka, Vanovice a žid. obec Boskovská; spořitelny Boskovice a Letovice. Kontribučenské fondy jsou ve Vískách, Boskovicích, Knihnicích, Slatince, Letovicích (2). Potravní spolek „Stránský“ jest ve Svitávce. Odborné spolky jsou: Učit. spol. okr. Boskovského, Verein der prakt. Ärzte; živnostenské: Jednota živn. spol. v Boskovicích, Verein für Werkmeister & Industrie-Angestellte für Heinrichsthal & Umgebung; hospodářské: Hospod.-lesnický okr. spolek v Boskovicích; sokolské jednoty jsou v Boskovicích a Letovicích, v žid. obci Bosk. Turnverein; dělnické: Katol. jednota a katol. Beseda Svornost v Boskovicích, Odborné združení děl. oděvních v Boskovicích, Beseda katol. mužů v Letovicích; politický klub jest v Boskovicích, čten.-polit. v Letovicích. Hasičské spolky jsou v Boskovicích (2), v Benešově, v Bukové, v Knihnicích, v Kochově, v Kořenci, ve Lhotě Rapotině, v Letovicích, v Lipové, v Ludíkově, v Mladkově, v Noviči, v Oboře, v Okrouhlé, v Pamětících, v Protivanově, v Střebětíně, ve Svitávce (2), v Sudicích, ve Smržově, ve Skrchově, v Šebetově, v Újezdě, ve Valchově, ve Vanovicích, ve Žďárné; župní hasič. jednota jest v Boskovicích, tamže v isr. obci Isr. freiwill. Feuerwehr a Feuerwehrbezirksverband; spolek velocip. jest v Boskovicích (český a německý), tamže odbor Klubu

česk. turistů; spolky vysloužilců jsou v Boskovicích a ve Svitávce. Podpůrné a dobročinné: Místní odbor Ústř. Matice Školské, spolek na podporu chudé mládeže školní, na podporu chudých stud. gymn., polévkový spolek, spolek sv. Alžběty vesměs v Boskovicích (v křesť. městě); v židovské obci: Krankenunterstützungs-Verein „Maskil el dal", Isr. Frauenverein, Sparpfennig a Ortsgruppe des deutschen Schulvereins a Umgebungsgruppe d. d. Sch.

Osvětový účel má Obecní knihovna v Boskovicích, společenské spolky jsou v Boskovicích čtenářskopěvecký „Velen", v Letovicích „Neruda", ve Vanovicích „Vlastimil", v Boskovské žid. obci Frohsinn, Lese- u. Geselligkeits-Casino. V Boskovicích jest farní jednota Cyrillská, očištní a ozdob. spol. kostelní, feriální akademický spolek „Bilka", Akad. Ferialverein jüdischer Hochschüler, ženský vzděl. spolek Marta, Chewrah Kadischa Isr. Kultusgem. Bosk., Zion na kolonisaci Palestiny a Syrie, ve Svitávce zalesňovací a okrašlovací spolek.

Zdravotní obvody jsou 3 v Boskovicích (křesť. město, žid. obec a venkov), v Letovicích, Protivanově, Svitávce a Šebetově.

Četnická velitelství stanovištní jsou v Boskovicích, Letovicích, Svitávce a Žďárné, finanční stráž v Boskovicích a Letovicích. O jiných úřadech zmínka při popise města Boskovic.

---

5. Farní úřady.

Boskovice jsou sídlem arcikněžství, farní osady náležejí většinou ku třem děkanstvím: boskovskému, letovskému a jedovnickému, něco málo osad patří k území arcidiecése olomoucké.

Děkanství boskovskému jsou podřízeny fary v Benešově, v Boskovicích, v Knihnicích, v Protivanově, ve Svitávce, ve Vískách a ve Žďárné; dekanátu letovskému z okresu Letovice, jedovnickému obec Krhov (příslušná k bořitovské faře), Újezd, Jabloňany a Obora (k doubravské faře) (viz okr. Blanský). K farám arcidiecése olomoucké patří Bahna a Smržov do Deštné (viz okr. Třebovský), Chlum do Roubanína (viz okr. Jevíčský), Lipová do Suchdola-Jednova. Evangelíci z okresu náležejí k faře Vanovské, israelité do Boskovic.

---

6. Statistický přehled.

Okres Boskovský zabírá 264 km², na nichž jest rozloženo 49 katastr. obcí, sloučených ve 44 polit. obcích, z nichž město Boskovice (křesť. i žid.) a 4 městečka. Roku 1900 napočítáno 3927 domů, 28.146 obyvatelů, průměrně na 1 km² 106 lidí.

Největší rozlohu mají: Protivanov 18·8 km², Buková 17·4 km² a Boskovice (křesť.) 16·6 km²; nejmenší: Bačov 1·7 km², Babolky 1·75 km², Krhov 1·91 km² a j.

Nejvíce domů mají: Boskovice 610, Letovice 312 a Protivanov 176: nejméně: Bačov 21 a Kladeruby 21.

Nejvíce obyvatelů měly: Boskovice (křesť. a žid.) 5879, Letovice 2786 a Svitávka 1623; nejméně: Kladeruby 143 a Bačov 112.

Všechny obce mimo židovskou Boskovskou jsou české; Němců, většinou přistěhovalců, na továrnách závislých, odrodilcův a židů jest 1191 (4·2%). Nejvíce jest jich v Boskovicích (v žid. obci 603 Němci, 406 Čechů), Boskovicích (křesť. město) 304, Letovicích 107, Svitávce 87.

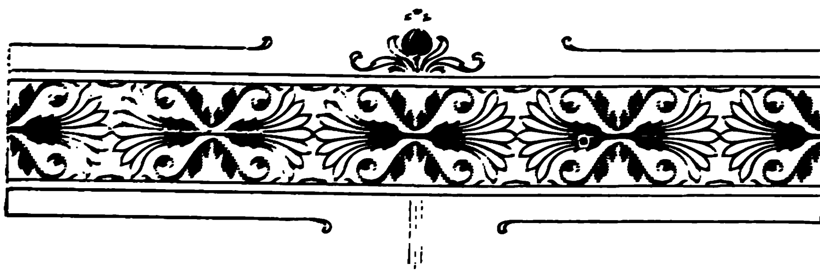
Většina obcí jest římskokatolická; k evang. reform. církvi přiznává se 2112 (7·5%) duší; nejvíce evangelíků žije v Drbalovicích, Sudicích a Vanovicích. Židů jest 976 (3·4%), kteří po většině žijí v Boskovicích (isr. obci).[1])

[1]) Statistickou látku mi laskavě opatřil kolega p. Ferd. Prchal z Boskovic, zač mu vzdávám srdečné díky.

Obr. 4. Pohled na Boskovice

II. Jednotlivé obce.

Boskovice
(do Boskovic, v Boskovicích).

Město se rozkládá mezi 34° 19' a 34° 21' v. d., 49° 28' a 49° 30' s. š. při s. úpatí kopce, na počátku úrodné roviny Malé Hané ve výši 376 m nad mořem. Střed tvoří rozsáhlé náměstí císaře Františka Josefa, podoby obdélníkové, zdobené sochami sv. Floriana, sv. Jana Nep. a Panny Marie; jest dlážděno kameny a opatřeno kašnou.

V čele stojí stará radnice, nyní sídlo c. k. okresního soudu, vedle ní jest obecní dům a v něm okr. hejtmanství, na dol. konci jsou kostel a fara. Domy na náměstí jsou většinou jednopatrové, stavbou bezvýznamné; nejstarší ze stol. XVI.

Z náměstí vcházíme do Židovské obce, mimo to se rozbíhají odtud ulice: Na s. odbočuje Havlíčkova třída, dříve Chloustná (1607),[1]) dial. Klósná, také Jevíčská ul., v níž jest kostelík Všech Svatých se hřbitovem, bývalý bratrský sbor, nemocnice, chorobinec, továrna na plechové výrobky a klobouky; Palackého třída, dříve Kobližná, za stara Kobylí; Hálkova třída, bývalá Růžová ulice, v níž jest dívčí škola; Komenského třída, jindy Brněnská, za stara Německá ulice (1533),

[1]) Čísla v závorkách jmenují rok, kdy názvy ulice, později i polní trati se vyskytují v zápisech měst. archivu.

v níž jest chlapecká škola, krásná budova měšť. škol a zimní hosp. škola. Z Komenského třídy vede nová ulice k vyšš. gymnasiu státnímu.

Na jz. vybíhá Bílkova třída, dříve Doubravská ulice; Vodní ulice, bývalé Žabokrky, ulice Velenova, Zástřizlova a Dietrichštejnova, za stara I. II. a III. ulice na Zahradách (1533). Menší jsou ulice Školní a Nová. Dlouhá řada domů, rozložených podél říčky Bělé, která při j. straně obtéká město, slula „na Bělé“ a „Žleb“, nyní Sušilova třída, Bělá a Podhradí.

Obr. 5. Zřícenina hradu boskovského.

Z horního konce náměstí zatáčí se ulice na j. a mění na široké koliště Mensdorffovo, za stara ulice Hradská, vedoucí nahoru k zámku a k troskám hradním. Při okraji jest panská budova „Residence“, nad ní dvůr, naproti klášter milosrdných sester sv. Vincence de P. s dívčí školou a s domovní kaplí. O něco výše v pěkném parku stojí dvoupatrový zámek hr. Mensdorffa-Pouillyho, naproti přes cestu zelinářská zahrada s rozsáhlými skleníky.

Stinná cesta vystupuje stále a rozvětvuje se na menší chodníky, vedoucí k troskám hradu Boskovského, k rozvalené Baště a na témě lesem porostlého Zám. kopce, vrhajícího se střemhlav do

romantického údolí Bělé, která dále na z. pije potůček u Boskovic vyvěrající.

Mimo to k obvodu města patří Dva dvory na svahu Čížovky k říčce Bělé a na témže potoce samoty Šmelcovna a Pila s příslušnými budovami.

Malebně rozložená krajina kolem Boskovic obydlena byla již za šerého pravěku, za starší doby kamenné, jak svědčí starožitnosti, nalezené v nedalekém Sklepě a kamenné zbraně na Ťópkově hradisku v údolí Bělé. Z okolí pocházejí také bronzové kovářské palice, uložené v zemském museu.

Obr. 6. Nádvoří hradu boskovského.

Záhy byla krajina osídlena lidem slovanským, nač ukazuje české jméno hradu, z jehož podhradí vznikla časem osada, nynější město.

Hrad Boskovice (448 m), kolébka proslulého někdy rodu, vypíná se na v. okraji Zám. kopce, kde týž příkře, namnoze i strmě spadá do hlubokého údolí Bělé (350 m). Toliko na z. vystupuje pásmo ve střechovitý hřeben (465 m), na s. pak mírně se sklání k městu svah zarostlý křovinami a stromovím a proměněný na park. Na těchto místech méně chráněných odtržena

plocha, kde stojí hrad, při s. a z. hlubokým příkopem. Hrad zdálí zdá se dosti zachovalým, jsou však tu jen mohutné ohradní zdi, které poutají zdaleka, ale vysoko z nich strmí zubem časovým ohlodané stěny vnitřních budov.

Před hradem při z. straně byla dříve klenutá chodba, z níž dnes se uchovaly pouze části pilířův. Dále přicházíme k hlavní bráně, která v nynější podobě pochází z doby, kdy už páni z Boskovic nebyli majetníky rodného sídla svého.

Brána jest renesanční, kamenná, polokruhovitým obloukem sklenutá. V rohu uchovala se jediná kladka dřevěná, zbytek padacího mostu, který vedl přes příkop dnes zasypaný. Nad branou vidíme tři kamenné desky, z nichž prostřední má znak pánů z Zástřizl, lilijі. Po stranách znakového pole jsou ostatní dvě desky s nápisy:

Na levé čteme:

Letha Panie 1 · 5 · 6 · 8
Wſſieczku ſwau wiecz panu Bohu porauczim.
Jaroſſ Morkowſky Z Zaſtrzizl A Na Boſkowiczych. A.

Pravá strana má tento mravoučný nápis:

Zdaliz Maudroſt newola a opatrnoſt Newydawa hlaſu sweho na wyſokych wrſſich ſtogiczi. V Bran Zamkowych mluwy rzkauczy O Muzij K wamt Wolam A hlas muoy K Synuom lidſkym Srozumiegte Proſtij opatrnoſti A nemaudrzij Pozorugte. A.

Po levé straně brány strmí mohutná věž hlásná se střílnami a cimbuřím, všechno ostatní stavení nad branou zdobeno podobně, v nárožních arkýřích jsou střílny.

Také z vnitřní strany nad branou v kameni vytesán znak zástřizlovský s nápisem na stuze: JAROSS ZZASTRIZL.

Nad branou bydlí nyní panský hajný. Vstupujíce do nádvoří vidíme pravou spoustu před sebou; vše leží v rozvalinách, jednotlivé brány zasuty a zahozeny kamením.

Na levo vcházíme do nádvoří obehnaného vysokou zdí, opevněnou čtyřhrannými věžemi, v níž prolomena výpadní branka, got. kamennými dveřejemi sklenutá, nad níž jest letopočet 1547.

Nyní jest v nádvoří koroptvárna. Dále uchována hluboká studně, z níž dosud se bere voda jako za středověku šlapáním velikého kola. O něco dále pohozeny dva náhrobní kameny, pochá-

zející z bývalého domin. kláštera; větší, zachovalý, má korunovanou liliji zástřizlovskou s nápisem:

STA VIATOR!
JOHANNES BOHUS WENC. MORKOWSKY
L. B. DE ZASTRZIZL
ET
SVSANNA CATHARINA LIBORIA
ILLMI. CONIVGES ET FVNDATORES
A. 1694 8. NOVEMB. HVC TRANSLATI
Mo Do
SVB ISTHOC SAXO IACENT.

Menší rozbitý náhrobek se znakem smrti má nápis:

ANNO DNI.
MDCLXXXXIIII
MORS IANVA VITAE.[1])

Jižní strana nemá nádvoří, jsouc chráněna pouze zdí s výstupky a střílnami, a k ní přistavěn hrad vnitřní. Do něho se vcházelo branou nyní zasypanou, nad jejímž klenutím opětně znak zástřizlovský. Po rozmetaném kamení jdeme do dveří zdobených hrotitým obloukem tudorským, dále do jiných barokně upravených, nad nimiž uprostřed jest znak pánů z Boskovic, sedmihrotý přeslen, po stranách erb Zástřizlův a Žerotínův (lev na třech vrších), připomínající Bohuše z Zástřizl a manželku jeho Apolenu z Žerotína (1612). Ostatní stavení jest v ssutinách; částečně jsou uchovány sklepy; v jednom jest hladomorna s oknem kamenným (v zemi 1 m průměru), štěrkem a ssutinami zaházená.

Z pokojů zůstaly jen holé zdi k nebi příšerně trčící a polo vylámaná okna barokní, gotická i renesanční, vesměs kamennými dveřejemi roubená. Na jednom místě ve veliké síni vidíme ještě stopy malby figurální, ve vedlejší komnatě pak rozvaliny got. rázu.

S ohradní zdi máme rozkošný rozhled hlavně na Malou Hanou, na okolí Černé Hory, na Chlumy a nejbližší lesnaté vrchy malebně položené.

Záp. hradu na nejvyšším místě horského hřebene jsou zříceniny Bašty.[1]) Již jméno značí samo, že to bylo opevněné

[1]) Jest bezpochyby krycí kámen bývalé krypty dominikánské.

[1]) Nejsou-li to zbytky hradu Boskovského, rozbitého za válek husitských neb ještě staršího, kterého dobyl král Jan Lucemburský r. 1313!

stavení na obranu vlastního sídla panského. Střed tvoří ssutina zdí hlinou a listím pokrytá, zvaná „u tří sklípků", kolem níž jsou mohutné dvoje příkopy; ve vnitřním studánka.

Byly tedy nad Boskovicemi původně dva hrady; oba byly rozbořeny r. 1424 husity, od kteréž doby Bašta asi zůstala již v ssutinách. Činí se o nich také zmínka v listě krále Jiřího r. 1458, později r. 1567 jmenuje se Bašta výslovně jako zřícenina.

Hrad byl obydlen do let 1720, kdy vystavěna „residence" v Boskovicích a hr. Fr. V. Dietrichštejn se přestěhoval sem, kdežto úřadové zůstali do r. 1733 na zámku. Od toho času bydlel

Obr. 7. Zřícenina „bašty" hradu boskovského.

na opuštěném hradě polesný, který r. 1784 přeložen do Žďárné. Z popudu správce Boleslavského zbaven jsa krytu, pustl hrad, mnohdy bořen i násilně, a zachovalejšího kamení užíváno na stavby různých budov panských. Nyní jediné stavení zachovalé, v němž bydlí hajný, má domovní číslo 42.

Jméno své má hrad patrně po zakladateli Boskovi, o němž však se nedochovalo zpráv.

Hrad boskovský byl kolébkou starožitného rodu panského. jehož členové po 400 let sloužili národu a jako správcové předních úřadů zemských, stateční válečníci, podporovatelé umění, ctitelé a obhájcové jazyka českého i církve byli váženi všude; vymřeli po meči r. 1597.

Podle statků, které měli, dělili se na několik větví, a dle toho se psali: z Boskovic, z Černé Hory, ze Svojanova, z Trnávky, z Bučovic, z Letovic a odjinud.

Dle starodávné pověsti, Paprockým zaznamenané, byl praotcem pánů z Boskovic chudý ptáčník Velen.

Jednou vyjel si kníže z hradu brněnského na lov, a stíhaje divokého kance zabloudil, až všecek utrmácen nalezl chaloupku, obývanou ptáčníkem, který mu poskytl noclehu a pohoštění. Ráno vyprovodil Velen neznámého rytíře na pravou cestu, načež byl jím pozván na hrad brněnský. Zde v lovci poznal knížete, který z vděčnosti povýšil ho za šlechtice, do znaku mu darovav bílý hřeben o sedmi zubech s věníky a poduškou na památku, že mu po ranní koupeli dřevěným hřebenem česal vlasy a ostatní přinesl do koupele.

Mimo to věnoval mu nejen místo, nýbrž i krajinu okolní, na níž Velen založil vesnici Velenov.

Jméno Velen čteme po prvé r. 1195 na listině, jíž vrací kníže Spytihněv (1189—1197) odňatý desátek proboštství bened. před Brnem (C. d. M.), později do r. 1228 častěji, nikde však rod Velenův není doložen listinami. Památka praotcova zachovala se nejen v tradici lidové, nýbrž i v rodě Boskovském i v jiných s ním spřízněných, kteří jméno Velen dávali často členům svých rodin.

První přesně zjištěný pán z Boskovic jest Jimram, syn Etlejův; připomíná se mezi lety 1213 a 1225, bez přídomku z B. r. 1222. Po něm v letech 1237—1250 jmenuje se Lambert, kterýž se považuje za zakladatele kláštera minoritského v Brně, jehož mniši tehdy usedli při kostele sv. Jana. Lambert měl dva syny, Velena a Jimrama, o nichž se činí (spolu s otcem) zmínka r. 1250, později 1255 jmenují se samotni jako svědkové na listině opata Roberta z kláštera Hradištského u Olomouce. Odtud přerušen jest rodokmen do konce XIII. stol., kdy r. 1297 se jmenuje Oldřich z B. (C. D. M.) Týž a Arkleb z B. měli r. 1302 spor s klášterem výše jmenovaným o zboží na Šebetovsku a způsobili tam klášteru nemalou škodu (Ol. D. I.). R. 1304 jmenován Oldřich králem Václavem II. spolu s jinými za hejtmana v Polsku, kdež podnikal tuhé boje s Litvany, a naučiv se válečnému řemeslu počal i doma rušiti mír zemský, začež ho král mocí přinutil poslouchati.

Oldřich byl živ ještě r. 1320, jak svědčí hraniční kámen se znakem boskovským a zkomoleným nápisem, který býval u hranic panství Lysic.

Arkleb z Boskovic patřil k odpůrcům mladého krále Jana, zvláště když se rozšířila zpráva po vlasti, že chce z českých zemí vypuditi Čechy a osaditi je cizinci. Král se vypravil r. 1312 do Moravy, zmocnil se některých hradů, mezi nimi i Boskovského, přijal však 20. července t. r. odbojníky na milost, při čemž se za pana Arkleba zaručilo 10 nejváženějších pánů českých i moravských. Při tom však hleděl Arkleb i jiných svých povinností; dal svým nákladem znova vystavěti chrám a klášter minoritský v Brně, r. 1306 ohněm zničený, takže r. 1320 opětně zde mohla býti konána bohoslužba. Uprostřed téhož kostela pořídil hrobku své rodině. R. 1329 zvolen za nejv. komorníka olom. soudu, kterýž úřad zastával do smrti, která ho zastihla r. 1335, načež pochován v hrobce klášterní. Zůstavil vdovu Kateřinu, která bydlela na hradě a žila ještě r. 1349, a dva syny Ješka a Beneše.

Ješek stal se pánem na Boskovicích; měl za choť Annu z Lomnice, kteréž r. 1348 pojistil 600 hř. věna na Sebranicích. Byl vážen všeobecně a často brán za svědka i členy rodu panovnického. Rozmnožil také hojně své statky; kromě Boskovic měl i Černou Horu, r. 1348 koupil s bratrem Benešem hrad Zubrštejn a zboží v Bystřici od Jimrama z Zubrštejna; r. 1353 od Vznaty z Dalečína ostatní část toho zboží; r. 1350 od Tasa z Újezda (v okr. Blanském) polovici této vesnice, druhou část od Ofky, abatyše kláštera Doubravnického; r. 1357 ves Ohrozim, část lesa Hradíštka blíže Čech a dvůr v Rakové; r. 1358 od Jana Dúpníka mlýn na potoce Ponikvi (Skalský mlýn pod Macochou); r. 1359 od Anny z Trmačova hrad a ves Trmačov (v okr. Tišnovském, ves zanikla); od bratří z Hrušek ves Syrovice; v Čechách měl Brandýs n. Orl. Hrad Zubrštejn u Bystřice zaměnil r. 1358 s markr. Janem za Pivín, jehož část postoupil své choti Anně.

Již tehdy měli páni z Boskovic dům v Brně, který se jmenuje po prvé r. 1348, a v něm občas přebývali hlavně za sněmování. Byl v rohu ulic, kde jest nyní hlavní pošta. R. 1353 stal se Ješek nejv. komořím soudu brněnského, kterýž úřad spravoval po 7 let; zemřel 16. ledna 1363 a pochován u minoritů v Brně; choť zesnula r. 1372.

Ješek zanechal 4 syny: Oldřicha, Jana, Tasa, Vaňka a dceru Perchtu, abatyši kláštera Králové na Starém Brně.

Nejstarší Oldřich dostal za díl Černou Horu a stal se praotcem pánů Černohorských z Boskovic, byl spolu pánem na Ivanovicích a Pivíně. První manželkou jeho byla Marketa z Ronova; za druhou manželku měl Zbyňku z Cimburka, kteréž tchán Ješek z Boskovic pustil z velikého svého majetku dědiny Postoupky, Měrůtky a Bojanovice. Roku 1371 obvěnil Zbyňku Oldřich na Lhotě Rapotině, Žďárné, na dvoře Pastvisku, dále na vesnicích černohorských, Klemově, Bořitově, Jestřebí a Žernovníku; r. 1376 upsal jí 500 hř. věna v Ivanovicích, Pivíně, Lesonicích, Vícově a v Ohrozimi. Společně s bratřími prodal r. 1365 Pačlavice Ortvínovi z Pornic; přikoupil r. 1376 Doubravici, Olšany a od Mikše z Labutě rodnou ves jeho u Osvětiman. R. 1382 sstúpil se na zboží s Marketou z Deblína v Bačově a se synem jejím Janem v Olešnici a Bohuňově. R. 1385 a 1386 účastnil se sněmování a r. 1388 otvírání zemských desk.

Také byl r. 1379 v držení Víckova, hradu markrabského. V starých letech měl při s vév. rak. Albrechtem, která se skončila (r. 1386) mocnou výpovědí. Zemřel r. 1388 nebo nedlouho potom.

Ješek bratr jeho (1365—1407), jenž byl děkanem kroměřížským a r. 1377 obdržel kanovnictví kostela vratislavského pap. darováním, měl za díl Sebranice a Kelčany, kteréž nedlouho po rozdělení rozdal mezi své bratry. S bratry svými Tasem a Vaňkem držel hrad Žumberk v Čechách a proto se psával také „z Boskovic, odjinud z Žumberka“.

Tas, třetí syn Ješkův, držel za díl otcovský hrad Brandýs nad Orlicí, ale poněvadž zboží k němu patřící bylo nevelické, dostal také vesnice u hradu Boskovského a zajisté také buď díl hradní anebo celý hrad. Osudy hradu jsou zahaleny do tmy.[1]) Jest jisto, že byl vyvrácen a že dána zápověď, aby nebyl znova stavěn. Snad se to stalo za stálých sporů mezi bratry Joštem a Prokopem. Tasovi po zboření hradu zůstaly vesnice Sudice,

---

[1]) Zdá se nám, že část Boskovic přešla se Zbyňky z Cimburka na pány z Cimburka, neboť čteme v Palackého Archivě Českém 3.: R. 1397 Albrecht z Cimburka zboží své: půl vsi Boskovic, půl vsi Chřípova i vsi Sadkova, jakož je urozený někdy Ctibor, otec jeho držel, prodává Alšovi z Kunina města a z Lysic za 200 hřiven.

Pamětice, Bačov a Vokov (?), které prodal r. 1391 Heraltovi z Kunštátu (D. O.), a poněvadž tento také hradiště a městečko Boskovice nějakým neznámým způsobem převedl na sebe, dovolil mu markrabí Jošt dne 11. května 1395, aby hrad Boskovský vystavěl znova a přijal jej jako manství doživotní. (Arch. olešnický ve Vratislavi.)

Chotí Tasovou byla Machna z Bíliny, vdova po Jaroslavovi ze Šternberka, která asi zemřela zároveň s chotěm, neboť r. 1406 daroval Jošt Petrovi Plumlovskému z Kravař 200 kop na věně „paní Tasové z Brandýsa“, ježto je měla na Svébohově.

O čtvrtém synovi Ješkově Vaňkovi známe málo; v letech 1366—1380 nacházíme ho jako patrona fary ve Skalici (v Čechách), kterouž obdržel za otcovský díl, ale kromě toho měl i dědiny na Moravě. Zdá se, že žil ještě r. 1391.

Oldřich z B. (1363—1388) měl syny Vaňka, Jana Ozora (a snad třetího Oldřicha) a dceru Annu. Vdova jeho Zbyňka, ačkoli hrad nepatřil rodu Boskovskému, měla na hradě zajištěné věno, k němuž markrabí Jošt jí přidal odtud 4 hřivny ročního důchodu.

Jak jsme již řekli výše, staly se Boskovice statkem komorním, jejž markrabí Jošt propůjčil pánům z Kunštátu. S Heralta přešel hrad na Bočka, s něho na Jiříka z Kunštátu, jenž jej okolo roku 1447 postoupil Prockovi.

Všichni Kunštátští vzpírali se placení úroků na statku zajištěných nejen pánům z Boskovic, nýbrž i klášteru minoritskému v Brně, začež roku 1415 i později Vaňkem z Boskovic a r. 1447 kvardiánem i veškerým konventem kláštera sv. Jana v Brně žalováni u zemského soudu.

Poměry ty nejlépe osvětluje půhon z r. 1447, jímž Vaněk z Boskovic pohání Jiříka z Kunštátu a z Třebové z 200 hř. gr., a dává mu vinu, že „uvázav se v hrad Boskovice s jeho příslušenstvím i postoupil panu Prockovi, i nechce mi sstúpiti toho, k čemu já tu právo mám, a zvláště Novosaduov, kteříž jsú se v tato válečná léta až do sié chvíle na obci strávili“. (Brandl, Půhony.)

Synové Oldřichovi, Vaněk a Jan Ozor, připomínají se s otcem po prvé r. 1379. Po otci drželi Černou Horu; Vaněk prodal r. 1391 Doubravici a do r. 1406 sloužil markrabí Joštovi ve válce s Rakušany. Byl pilný a svědomitý sněmovník a zastánce

učení Husova; připomíná se posledně r. 1423. Zůstavil dva syny, Beneše a Vaňka, a dceru Machnu, provdanou za Kunu z Kunštátu.

Beneš stal se pánem na Černé Hoře. Vaněk přejal statek trnávecký a hrad Cimburk. Rozdílem od otce nazýván mladším a měl za choť Johanku z Vlašimě, koupil r. 1446 polovici statku letovského, po němž se počal i psáti.

Vaněk byl z nejvzácnějších mužů svého věku ve veřejném životě, začež požíval veliké důvěry u králů Ladislava a Jiřího. R. 1436 stal se zemským hejtmanem, byl činným za vyjednávání, aby kralevic Ladislav dosedl konečně na trůn český, doprovázel ho také r. 1453 do Brna, kdež mu Moravané, dříve než byl korunován za krále českého, učinili slib poslušenství, z čehož se Čechové mrzeli nemálo. Když bylo po korunovaci, vzešel tuhý spor mezi stavy českými a moravskými, zahájený ostrými slovy p. Alše Holického ze Šternberka, že páni Moravané jsou many koruny české. Po té Vaněk z Boskovic, jemuž shromáždění Moravané, uprosivše sobě potazu, řeč jsú poručili, slovem všech Moravanův pověděl jest takto: „Páni Čechové! (titul) ... takto všichni pravíme: že což jsme učinili, že jsme učinili slušně, řádně a právě, aniž jsme povinni byli, Vás v tom co čekati, ani po Vás jíti; neb jsme učinili pánu svému dědičnému to, což jsme otci J. M. a J. M. dědicóm slibovali, kterýž dědic teď stojí. Od J. M. nikdy jsme se v jeho mladých letech nedělili ani lúčili, ale jsme se drželi, spravujíc se v řádu našem až do let J. M., aniž žádných pánuov jiných hledajíc, jako jste Vy, páni Čechové, to učinili, hledajíc sobě pána a krále jiného v letech J. M. mladých, jakožto knieže Albrechta Mnichovského i jiných v říši kniežat. K tomu my se známe, že jsme úd koruny, ale ve všem urození i v statcích i v místech tak svobodní jako Vy páni Češi“. . . . .

Po důtklivé řeči této nastalo ve sněmě veliké hnutí, které teprve přímluvou královou a pánův uherských a rakouských zakončeno smírem, v němž opětně pan Holický se ujal slova a ostré svoje proslovení přivedl na pravou míru. (Kniha Tovačovská.)

Král Ladislav, znamenav jaké vážnosti Vaněk z Boskovic požívá v zemi, svěřil mu nedlouho po korunování (r. 1453) hrad svůj brněnský Špilberk na opatrování, nařídiv Brňanům, aby mu jej odevzdali hned. R. 1455 zvolen Vaněk za komorníka práva brněnského a ustanoven s Janem z Cimburka, hejtmanem zemským,

a s jinými pány na dvě léta za správce Moravy. Hrad Špilberk spravoval na své útraty, a výlohy s tím spojené měli mu přiřknouti nejv. hofmistr krále Jiřího a Oldřich Eizinger za město Brno. Když Jiří z Kunštátu se stal králem, panu Vaňkovi za dluhy, kterými král Ladislav i sám Jiří mu byli povinni, a za náklady správy Špilberka dne 24. listopadu r. 1458 daroval rodné hrady boskovské, které více než 50 let byly v majetku zemském a přidal 6 kop gr. v Držovicích.

Také potom často se vyskytuje jméno Vaňkovo za různých jednání soukromých i veřejných. R. 1464 zapsal bratru Benešovi půl hradu Louky u Olešnice, sám přejal od Jana z Myslibořic čtvrtinu Kuřimě, od Jindřicha st. z Boskovic dvůr v Sudicích a co měl v Drbalovicích, v Paměticích a ve Vískách, a od Jana z Deblína ves Popovice.

Vaněk zemřel r. 1465 a zanechal syna Václava a jiné dítky, jejichž osud není znám.

Václav z Boskovic měl za manželku poslední ratolest slavného kdysi rodu, Kunku z Kravař. Tato sstúpila se s ním r. 1466 na Račice a Dědice, a dostal s ní i dům v Brně. Mimo rodný majetek patřily mu Uherčice, Milotice (které prodal r. 1480), Stařechovice, dvůr Vranovský, Přestavlky, Klenovice a jiné zboží. Ve válce mezi králem Jiřím a Vladislavem s Matyášem Uherským přidržel se Matyáše a často zastupoval jej u veřejném jednání. R. 1477 zvolen nejv. komorníkem olom. práva a přičinil se s Ctiborem z Cimburka, aby vklady do desk zemských byly zapisovány jazykem českým.

Při olom. soudě založil Václav první kvatern český, zdobený erbem boskovským se zlatou korunou, s písmenem W a s nápisem svrchu: „Pan Waczlaw boskovski.

Zemřel 14. října roku 1482 a pochován v klášteře minoritském v Brně.

Měl syny Jaroslava, Ladislava, Albrechta a Oldřicha a dcery Žofii a Martu, která r. 1507 horlivě se zastala pronásledovaných bratří českých.

Hlavním dědicem panství byl nejstarší syn Václavův Jaroslav; přidržel se také krále Matyáše, jemuž se propůjčoval k nevlasteneckým službám. Účastnil se úskočného zajetí nejv. hejtmana koruny české Bohuslava ze Švamberka a usiloval o to, aby Morava, Slezsko a Lužice byly odtrženy od Čech a dány

do moci králi Matyášovi. Za tyto vlastizrádné snahy odměnil ho král Matyáš titulem kancléře českého a po smrti otcově jmenován i nejv. komorníkem olom. soudu. R. 1482 s matkou Kunkou a s bratrem Ladislavem po své tetě Anně z Valdštejna zdědil Židlochovice, r. 1484 koupil od Linharta, opata žďárského, vinný a obilní desátek v Blučině za 1000 uh. zl. Za věrnost proradnému králi Matyáši došel špatné odměny. Za obléhání hradu Ebersdorfa vletěla náhodou železná koule do stanu, v němž přebýval král. Toho i jiného užili nepřátelé Jaroslavovi a oznámili králi, že se tak stalo úmyslně, načež po návratě do Vídně byl pan Jaroslav zajat, vtažen na skřipec a bolestmi trápen byv učinil nucené přiznání. Ačkoli později odvolal všecko, byl odsouzen na smrt a popraven, jelikož na vyzvání Matyášovo nežádal o milost. Kat, snad uplacený pánovými přáteli, ťal Jaroslava pouze slabě do týla, načež byl zahnán lidem. Dříve nežli přišel lékař, vykrvácel Jaroslav r. 1485. Proto zanevřel na Matyáše všechen rod pánů z Boskovic, a všichni členové vystoupili ze služeb jeho.

Po smrti Jaroslavově dostaly se Boskovice mladšímu bratrovi Ladislavovi v prosinci r. 1485. Ladislav byl svou dobou z nejslavnějších mužů na Moravě. Z mládí studoval ve Vlaších, načež cestoval po různých zemích evropských, ano i v Asii a v Africe, odkudž dovezl do vlasti mnoho knih a vzácných rukopisů, fysikálních přístrojův a hudebních nástrojův.

Zvoliv sobě stav kněžský, byl nejdříve olom. kanovníkem, později probožtem u sv. Petra v Brně. Utracení bratra přimělo jej, že se vzdal církevních hodností a přejal rodný statek. R. 1486 koupil od Jana Heralta z Kunštátu Moravskou Třebovou, kteráž se mu stala oblíbeným sídlem, kdež v nádherných síních zámeckých choval rozsáhlé sbírky. Jako veliký přítel stavitelského umění vydržoval si dva stavitele, Jeronyma Dubenského a Kašpara Herdinga, kteří mu stavěli mnoho staveb na statcích, hlavně v Mor. Třebové a v Boskovicích. R. 1496 stal se nejv. komorníkem; byl také předním důvěrníkem krále Vladislava, na jehož prospěch vystoupil několikráte.

V Boskovicích nově vystavěl chrám sv. Jakuba, r. 1500 přikoupil k panství od Kuneše Maksera z Chotěvic část vesnice Drbalovic, r. 1505 nabyl koupí od Jitky z Lomnice druhé polovice městečka Letovic s hradem. Již před tím zakupoval se i jinde; r. 1501 vyplatil pustou ves Novosice u Blučiny, r. 1500 zakoupil

Chornice, Derflík u Třebové, roku 1508 Cimburk s městečkem Trnávkou, Starým Městem a s několika vesnicemi, Svojanov, Úsov s Litovlí a j.

Tak se stal nejzámožnějším pánem a vládl krajem od řeky Svitavy ku pramenům Moravy, území, které mělo výměry na 190.000 jiter.

Daroval také mnoho kněžím, kostelům a založil mnoho nadací.

V náboženských věcech byl snášelivým katolíkem, byl i milovníkem mateřštiny, jak svědčí četné listiny, vydané v poněmčené Třebové, a české nápisy na starých zám. budovách tamže. Na jaře r. 1520 počal churavěti a zemřel na zámku letovském téhož roku druhou neděli po sv. Janě.[1]) Choť jeho Magdalena z Dubé přečkala ho životem o osm let a r. 1527 učinila syna svého Kryštofa spolumajitelem panství.

Kryštof, ujav se v 25. roce věku statkův otcovských, oženil se r. 1522 s Kunhutou, dcerou knížete Minstrberského a kněžny Zaháňské. Choti své pojistil na Letovicích 5000 kop gr. věnných, tato však porodivši mu syna, zemřela r. 1530. Oženil se po druhé s Kateřinou z Kunovic, jíž upsal r. 1531 věno na Spešov. Již r. 1521 vstoupil do sněmu, r. 1530 zvolen nejv. komorníkem, r. 1540 zem. hejtmanem. R. 1526 vypravil náležitý počet děl a koní na výpravu proti Turkům; r. 1535 a 1538 účastnil se výprav sám. Také r. 1539 vyslal do boje 40 koní, mnoho zbrojných lidí a choval je po $7^1/_2$ měsíce svým nákladem, který činil 5799 kop gr. Obrovské výdaje přiváděly ho často do peněžních nesnází, z nichž si vypomáhal půjčkami od poddaných nejen v městě Boskovicích, nýbrž i v sousedních vesnicích. (Zpráva měst. archivu z r. 1524, kdež jest seznam věřitelův.)

Také na statcích dědičných učinil Krištof mnoho změn koupí a prodejem. R. 1539 od Jana z Mladkova přikoupil k Boskovicům Chrudichromy a Mladkov, r. 1544 prodal Letovice Kryštofovi hr. z Hardeka, koncem r. 1547 prodal i kolébku předků svých, hrad Boskovský s panstvím a statek trnávecký Šimonovi Edrovi ze Šťávnice.

Kryštof byl přítelem jednoty bratrské; popudem jeho spolu s jinými tištěny jsou (r. 1523—1533) v Lulči polemické listy Jana

---

[1]) Zásluhy jeho o Boskovice jsou vylíčeny při dějinách městských i kostelních.

Dubčanského bratřím boleslavským a odpovědi jejich, které náležely k prvotiskům moravským. Za života stihla ho smutná nehoda, neboť r. 1549 zemřel mu jediný syn Ladislav Velen, který zůstavil pět nedospělých dítek, Václava, Jana, Marjánu, Kunku a Johanku, o něž se měl starati. Zemřel již r. 1550 ve Vídni, maje 55 let.

O členech ostatních z rodu Boskovského, jimž se nikdy více nedostal rodný hrad do majetku, nechceme se šířiti, podotýkáme

Obr. 8. Staré pečeti pánů z Boskovic.

jen, že vymřeli po meči Janem Šemberou z Boskovic dne 30. dubna roku 1597.)[1]

Jak řečeno výše, koupil Boskovice od Kryštofa z Boskovic r. 1547 Šimon Eder ze Šťávnice. Zápis o tom, jenž nazna-

[1]) Podrobné vypsání o pánech z Boskovic učinil A. V. Šembera ve dvou vydáních, z nichž poslední vyšlo roku 1870, na které tuto ukazujeme. O jednotlivých větvích rodu toho viz Černou Horu, Nový Hrad, Trnávku, Letovice, Třebovou, Bučovice a j.

čuje zároveň rozlehlost panství boskovského, jest v zemských deskách a zní:

„Krištof z Boskovic i se svými erby vkládá Šimonovi Ederovi ze Šťávnice i jeho erbům své vlastní i dědičné zboží, jmenovitě zámek a městečko Boskovice s kostelním podacím a s předměstím, ves Sudice, ves Drvalovice, ves Pamětice, ves Vésky, ves Bačov, ves Skalici, ves Krhov, ves Rapotinu Lhotu, ves Újezd, ves Žďárec, ves Vilímovice, ves Újezdec, ves Lažánky, ves Hradkov, ves Velenov, ves Žďárnou, ves Ludíkov, ves Protivanov s kostelním podacím, ves Bukovou, ves Lipovou, ves Chrudichromy, ves Mladkov a mlynáře.“

Šimon Eder byl rodem Němec a měšťan báňského města Šťávnice v Uhrách; do stavu rytířského v markr. Moravském byl přijat r. 1545 na olom. sněmě. Zabýval se hledáním rud a byl také král. horním hejtmanem. Ve znaku měl skřížená kladívka hornická. Jsa neustále zaměstnán hornictvím, pobýval málo na Boskovicích; jest však nepochybno, že i v okolí se pokoušel o dobývání rud, jak svědčí různé zápisy. Také nástupce jeho Vít Eder pracoval nejvíce v horách a proto již roku 1567 prodal panství vládykovi Jaroši ze Zástřizl.

V trhové smlouvě jmenují se kromě hradu Boskovského také „Bašta“ a tyto vesnice pusté, které chybějí ve starším vkladě za převodu panství na Šimona Edra, a to Lhota Skalkovská, Novoštice, Holíkov, Loučka za Ludíkovem, Jablonsko, Hošberk, jinak Záhoří, ves a tvrzisko Jesenec, Benátky, ves pustá Chmelník, Bouchenec a Stříbrnsko s ledkovými hutěmi.

Předkové pana Jaroslava (Jaroše) pocházeli ze Zástřizl u Střílek, kteréž panství jim náleželo již v polovici XIV. stol.

Jaroš, když koupil Boskovice, byl pánem na Morkovicích a Svatobořicích, dočasně i na Buchlově, Hošticích a Židlochovicích. Ujav v držení Boskovice, počal přestavovati hrad věkem sešlý.

Měl dvě manželky Kateřinu Pražminku z Bílkova a Johanku z Drnovic, s nimiž zplodil 17 dítek, s onou syny Petra a Jana, kteří zemřeli před otcem, a s touto jiných 15 dítek, z nichž syn Václav se narodil r. 1554; Jan Protivec, nar. r. 1561, obdržel Morkovice, a Bohuše, nar. r. 1563, Svatobořice. Některé dcery se vdaly, jiné zemřely za mládí a pochovány jednak v kostele rájeckém[1]), jednak ve farním kostele boskovském.

[1]) Viz v okrese Blanském: Rájec.

Ješek 1365—1407,
děkan olom.

Vaněk mladší z B.
manž. Marl

Beneš Černohc
manž. Machn

Jaroslav 145
(tit. kancléř česk

Václav z Třeb
nar. ok. r. 1544-
manž. Kristina Ž
z Limberk

Za erb měli Zástřizlové bílou liliji v červeném poli, nad kterýmž byl helm otevřený a pod ním tři péra pštrosí, dvě s krajův červená a prostřední bílé (vyobr. v Zrcadle Paprockého).

V životě veřejném Jaroslav z Zástřizl vystupoval málo, co učinil městu, pověděno níže. Zemřel r. 1583 a pochován v nové hrobce kostela sv. Jakuba v Boskovicích, kdež spatřujeme náhrobek jeho.

Nástupcem jeho na Boskovicích stal se Václav, jenž ukončil stavbu hradní a zařídil zde znamenitou zbrojnici. Byl dědičným stolníkem cís. Rudolfa II.; choti své Kunce z Korotína upsal 18.000 zl. věna na zdejším panství r. 1589. Toho roku nabyl koupí statku letonického a po smrti svého bratra Jana Protivce podědil i Morkovice. Účastnil se pilně sněmování, byl však zdraví chatrného, proto již roku 1594 učinil pořízení, v němž panství boskovské poručil s hradem, s 20 děly kovovými, moždíři, kulemi a zásobami prachu, též letonický statek svému bratru Bohuši, a kdyby toho nechtěl — byloť na panství mnoho dluhů — strýci svému Bernartovi z Drnovic tím způsobem, aby choť jeho Kunka z Korotína do smrti své nebo do proměnění stavu požívala obojího panství.

Václav zemřel bezdětek r. 1600 a pohřben v rodinné hrobce chrámu P. sv. Jakuba v Boskovicích po boku otce svého, kdež spatřujeme náhrobek jeho. Vdova jeho Kunka držela po něm Boskovice i Letonice do r. 1607. Po smrti její ujal se panství na krátko Bohuše ze Zástřizl; pojistil své choti Apoleně z Žerotína 7500 zl. věna na svém majetku a učinil také některá dobrodiní městu. (Viz níže.) Za něho postoupila boskovská linie rodu Zástřizlovského na sněmě na lavici panskou. Zemřel však již r. 1612; nemaje potomků, poručil Boskovice synovci svému Václavovi (mladšímu) z Zástřizl, Letonice své choti Apoleně.

Václav mladší se vzdaloval veřejného vystupování, toliko ulevil svým poddaným, jak povíme níže. Choť jeho Eliška Pruskovská z Pruskova (ve Slezsku) obdržela na Boskovicích 2000 zl. věna. Po bitvě Bělohorské přestoupením na víru katolickou dovedně se vyhnul pronásledování, želel však nemálo, že někteří členové rodu jeho neušli protivenství.

Měl tři syny: Jana Bohuše, Oldřicha Desideria a Karla Františka.

Znamenaje blízký konec životní, pořídil roku 1631 závěť na Svatobořicích, v níž nejstaršího syna Jana Bohuše jmenoval

dědicem statků svých tím způsobem, aby matka Eliška do plnoletosti synovy užívala jmění toho, dále ustanovil synům svým, kteří měli býti vedeni k náboženství katolickému a k oddanosti k domu rakouskému a posíláni do cizích zemí na zkušenou, za poručníky kardinála Dietrichštejna (jemuž zároveň odkázal drahý prsten), Frant. Lva z Rožmitála, nejv. komorníka, a Jana rytíře Kavana. Zemřel roku 1632; vdova jeho vdala se za rak. šlechtice Breunera ze Stubinka a bydlela nejvíce ve Vídni, kdež zemřela r. 1647.

Rok před smrtí učinila závěť, v níž ustanovila, aby Jan Bohuše, t. č. cís. rada a přísedící král. tribunálu, zůstalé statky Boskovice, Svatobořice a Morkovice přejal v ceně 100.000 tol. a splatil bratrům svým. Že však zůstalost byla předlužena, učiněno narovnání r. 1647, dle něhož Jan Bohuš přejal Boskovice v ceně 74.000 tolarů, Svatobořice odstoupil Karlovi, Morkovice Oldřichovi.

Jan Bohuše oženil se roku 1657 se Zuzanou Prakšickou z Zástřizl, s níž obdržel věnem Jesenec, Klužínky a Ochoz, po smrti matky její i Malenovice; mimo to zdědil r. 1681 po bratru Karlovi Svatobořice. Jan Bohuše byl pravým odchovancem kard. Dietrichštejna, jak dí A. V. Šembera. Jak vidno z městských zápisů, zemřel dne 25. července r. 1687 v Olomouci a pochován v Boskovicích ve sklípku u sv. Jakuba, oblečen byv do roucha karmelitánského.[1])

Jím vymřel rod Zástřizlovský.

Po smrti Jana Bohuše připadlo panství choti jeho Zuzaně. Bohatá majitelka čtyř statků, věkem již pokročilá, vdala se brzo za 24letého Františka Valtra hr. Dietrichštejna. Týž původně byv určen stavu duchovnímu, oženil se se Zuzanou, která mu již následujícího roku postoupila Boskovic s příslušenstvím, vyhradivši si toliko správu a polovici užitků do smrti. Hrabě František však brzy se nabažil staré ženy a přijal (na místě polovice výtěžků z panství) 3000 zl. ročního důchodu s výjimkou, že bude bydleti, kdekoli se mu zalíbí, kromě na hradě Boskovském aneb tu, kde by přebývala paní Zuzana — nechtěje jí překážeti za vykonávání pobožnosti. Zuzana zemřela však již

---

[1]) Epitaf jeho s obšírným nápisem jest nyní ve sbírkách zámeckých. (Viz Památky arch. a míst., 1902, Fr. Lipka.)

za rok potom (r. 1691) a mimo jiné odkazy darovala 10.000 zl. klášteru dominikánskému v Boskovicích, který založila se svým prvním manželem a jemuž již roku 1682 darovala tolikéž, dále zřídila ještě za svého dřívějšího života fundaci na vyživování 12 chudých poddaných.

Hrabě František oženil se r. 1693 s Karolinou Max. z Proskova, s níž zplodil 10 dítek, ale pouze synové Karel a Leopold a dvě dcery přečkali ho životem. Koupí a děděním získal mnoho statků, na př. Sokolnic, Mikulova a Polné, stal se knížetem a po knížeti Lichtenštejnovi nejbohatším mužem na Moravě. Zemřel r. 1738 jako tajný rada a rytíř zlatého rouna a pochován v kostele sv. Anny v Mikulově.

Mimo mnoho statků zanechal v pozůstalosti přes milion zl. hotových peněz. Boskovicům prokázal veliké dobrodiní odpuštěním dluhův a nedoplatků (viz dějiny městské). Majorátní statky připadly prvorozenému synovi Karlovi, Boskovice a Sokolnice obdržel mladší Leopold, jenž byl mimo to pánem na Lysicích, Drnovicích a Hradíštku. R. 1743 přikoupil i Židlochovice, kteréžto statky většinou ještě prodal za živobytí. O své poddané staral se hlavně zřizováním nových far, na př. ve Žďárné r. 1749, ve Vískách, v Protivanově, a stavěním kostelův.

Na Staré Brno uvedl milosrdné bratry, jimž r. 1744 daroval dům se zahradou, r. 1756 vystavěl špitál v Boskovicích 12 chudým. Zemřel r. 1773 v Brně a pochován v hrobce kostela jesuitského.

Šlechetný tento majetník panství nebyl ženat; dědicem ustanovil svého synovce Františka de Paula z Dietrichštejna (nar. r. 1731). František ujal se panství boskovského a sokolnického, které byly zatíženy dluhem 471.777 zl., s chotí Karolinou svob. pí. Reischachovou. Za něho po vydání tolerančního patentu přihlásilo se r. 1781 mnoho obyvatelů na panství k víře evangelické. Roku 1806 odstoupila mu Arnoštka ovdovělá Salmová, rozená z Proskova, panství bzenecké a ustanovila, aby jméno rodu Proskovského připojeno bylo k titulu Dietrichštejnskému.

Hr. František měl syna Františka Xavera a dceru Terezii, vdanou za hr. Harracha. Zemřel r. 1813, a panství zdědil jediný syn František Xaver. Narodil se r. 1774, oženil se teprve r. 1817 s Růženou hr. Wallisovou.

Rozumným hospodařením získal si veliké jmění, z něhož zakupoval nové statky: Blažovice (za 96.050 zl.), Tuřany (23.000 zl.),

r. 1830 koupil Zábrdovice (za 222.000 zl.), r 1834 Hradisko (za 20.000 zl.), z dřívějšího majetku prodal za 300.000 zl. a 500 dukátů Bzenec a j.

Hr. František Xaver byl muž šlechetný, přítel chudiny a příznivec všeho dobrého. Mezi lety 1845—1847 rozšířil a přestavěl kostel v Boskovicích (viz níže), na svých panstvích pořizoval silnice, upravoval cesty, zvláště v krajinách horských. U věčné paměti lidu zůstane založením nadace 125.000 zl., které v státních dlužních úpisech složil r. 1849 u místodržitelství v Brně, aby úroky z tohoto kapitálu se rozdávaly jednak zachovalým obyvatelům boskovského, sokolnického a zábrdovského panství, bez viny schudlým, jednak aby se obracely na vzdělávací ústavy, na zakupování poučných knih, na premie školní, na odměny zasloužilým starostům obecním, na přilepšení letitým správcům duchovním, přičinlivým učitelům a chudým studujícím. Bylo by záhodno, aby nadace té skutečně se užívalo dle smyslu ušlechtilého hraběte hlavně na zakupování knih a na podporu chudiny, která v našich horách příliš musí strádati.

Hrabě František zemřel r. 1850 a s ním i boskovská linie Dietrichštejnů po meči. Zůstavil tři dcery: Marii, Antonii a Terezii, jimž ještě za života rozdělil majetek. Antonie, vdaná za Vladimíra hr. Mitrovského, zemřela brzy, načež učiněn s majetkem nový pořádek; Sokolnice s Blažovicemi a Tuřany ponechány rodině hr. Mitrovských, ostatní panství zůstavena Marii a Terezii. Poslední vdala se za hr. Alfonsa Mensdorffa-Pouillyho, Marie pak díl svůj odstoupila sestře za roční důchod 8000 zl. Hr. Marie byla velikou dobroditelkou chudiny; pořídila téměř všem patronátním kostelům různá roucha mešní. Podnikla mnoho cest po cizích zemích, na nichž jí býval průvodčím spisovatel a kněz Josef Chmelíček, který o cestách těch vydal popisy. Zemřela r. 1876. Hr. Terezie zemřela již r. 1856 a zanechala syna Arthura, který však zemřel brzy, a dvě dcery, jejichž jménem vládl majetkem otec hr. Alfons Mensdorff-Pouilly.

Druhou chotí hr. Alfonsa stala se Marie hr. Lamberková r. 1862; s ní měl tři syny: Alfonsa, Emanuela a Bedřicha († 1872) a dceru Terezii († 1867).

Hr. Alfons otec zemřel r. 1894, a po smrti jeho zdědil panství nejstarší syn a nynější držitel hr. Alfons. Týž všímá si pilně snah

našeho lidu a také získal si o město nemalých zásluh. V poslední době založil i stipendia nemajetným žákům zdejšího gymnasia. Pro zásluhy jmenován svými rodáky čestným starostou městským.

Rod Mensdorffův pochází ze šlechtického lotrinského kmene Pouilly, a děd nynějšího majetníka panství Emanuel povýšen cís. Františkem I. roku 1818 do stavu hraběcího s přídomkem Mensdorff-Pouilly.

Za starých dob správu politickou měli na hradě odedávna purkrabí, z nichž někteří se jmenují jménem, na př. 1355 Čeněk, 1491 Václav, 1505 vládyka Aleš Krčma z Koněpas, 1520 vládyka Hynek Křecký a j. Po ruce měl úředníky a písaře. Úředníkem byl na př. r. 1588 Karel Dobšic z Plavna, r. 1594 Bartoš Hofman z Kučerova. Obranu hradní řídil hejtman, zprávu o nebezpečí podával na věži hlásný. Dítky vychovával hofmistr (r. 1651 Mikuláš Želecký z Počenic).

R. 1656 mělo panství poddanských rolí I. třídy 2883 měr, II. tř. 3361 m., III. tř. 3518 m.; obcím patřilo $75^{56}/_{64}$ lánů; domů bylo 415, 11 lhotních, 194 pustých. Mezi lety 1678—79: 407, 51 lhotních, 44 nově pustých, 159 starých pustých.

R. 1793 bylo na panství 1109 domův a 9621 obyv.

Před r. 1848 měřilo celé panství 22.395 jiter, a patřily k němu obce: Boskovice (křesť. a žid. město), Bačov, Buková, Chrudichromy, Drbalovice, Hradkov, Krhov, Lhota Rapotina, Lipová, Ludíkov, Mladkov, Obora, Pamětice, Protivanov, Repechy, Seč (v okr. Plumlovském), Skalice, Suché, Sudice, Újezd, Valchov, Velenov, Vísky, Vratíkov, Žďárná, dále podíly ve Lhotce, Hlubokém a v Újezdě býv. panství černohorského.

Obce bývalého panství boskovského měly u města sýpku při silnici ke Knihnicům, z níž půjčováno obilí. Po r. 1848 utvořen z ní kontribučenský fond, který má 119.000 K jmění. Též město Boskovice má svou kontrib. záložnu, utvořenou z obilního fondu, která má jmění 9883 K.

Boskovice založeny zajisté v době velmi dávné zároveň s hradem, po němž mají jméno. Teprve později asi počátkem XIII. století, kdy na Moravě se počala stavěti města způsobem německým, vystavěno město dle nynějšího plánu: ukazuje k tomu pravidelnost náměstí a býv. Německá ulice, jejíž jméno datuje

se z této doby. S počátku XV. stol., kdy po prvé se činí zmínka o Boskovicích (obci), uvádějí se vždy v městských knihách jako městečko.

Že byly Boskovice odedávna místem důležitým a obchodním, vidno z toho, že již záhy se zde osazovali židé, svědčí o tom i veliký počet domů za stol. XVII. Tak r. 1656 bylo zde 164 domů starých osedlých, 29 nově osedlých, 7 nově pustých a 115 starých pustých; úhrnem 315 s 1300 obyv., mezi nimi nebylo Němce. R. 1793 bylo zde 322 č., 3617 obyv. (i se židy); r. 1846 392 č., 3365 obyv. (bez židů); r. 1900 610 č., 4855 obyv., z nich 4522 Čechů, 304 Němci a 29 cizozemců; dle náboženství 4522 kat., 80 evang., 252 židův a 1 řeckosjednocený.

Obyvatelé se živí řemeslem, rolnictvím a obchodem. Mnoho, hlavně obuvníkův a krejčích, pracuje do továren, jiní vyrábějí dřevěné škatulky. Továrny a průmyslové závody jsou zde: na plechové zboží a roury, škatulkárny, krejčovská a obuvnická továrna, 5 mlýnů, panská pila na Bělé, kdež před 50 lety bývala továrna na zrcadla, dílny hrnčířské, kamnářské a kamenická. Řemeslníci za stara byli združeni do 6 cechů: kovářského, kolářského, zámečnického, bednářského, krejčovského a soukenického.

Artykule místního cechu krejčovského jsou z r. 1623, ostatní potvrzeny r. 1645 Janem Bohušem ze Zástřizl.

Od konce XVII. stol. jsou Boskovice sídlem děkanským, k němuž patří fary: Boskovice, Benešov, Cetkovice, Knihnice, Protivanov, Horní Štěpánov, Svitávka, Vísky a Žďárná. R. 1787 utvořeno zde arciknězství, k němuž náležejí dekanáty: boskovský, bystřický, letovský, lomnický a novoměstský.

Patronem farním jest hr. Alfons Mensdorff-Pouilly, přiděleny sem: Boskovice (křest. město), Boskovice (žid. město), dvůr Pastvisko, Lhota Rapotice, Mladkov, Vratíkov a Hradkov.

Farní a spolu děkanský kostel sv. Jakuba Většího apošt. jest přední stavit. památností městskou. O založení jeho není zpráv spolehlivých, záznam v obecním archivě praví, že byl stavěn r. 1346, ale nejstarší část pochází s konce XV. neb s poč. XVI. stol. z dob Ladislava z Boskovic a manželky jeho Magdaleny z Dubé a z Lipého (zasn. r. 1493), jak svědčí znaky v nynější kapli Srdce P. Ježíše.

První písemná zpráva o chrámě jest z r. 1415, kdy Vaněk z Černé Hory, odjinud z Boskovic, pohání Bočka z Kunštátu

odjinud z Poděbrad, že mu drží kostelní podací tu v Boskovicích i ty lidi, což k tomu podací přísluší, ježto on (Vaněk) je k tomu spravedliv, neb o to s jeho bratrem po otci nikdy dílen nebyl".

O stavbě kostelní máme zajímavou pověst (viz Oboru), ale málo zpráv, z nichž jmenujeme: soukeník Vávra poručil v závěti 10 hřiven na stavění kostela r. 1498.

R. 1501 Anna Černá poručila na boží duom na stavění, co po její smrti pozůstalo, r. 1512 peníze poručené špitálu obráceny na kostel. Místní gruntovní kniha vzpomíná k r. 1514 kostelního záduší: „. . . pakli by se pro války anebo jiné slušné příčiny kdy přihodilo, že by faráře ani kaplana v městečku nebylo, aby se jistý plat dával chudým, až by zde zas farář byl".

R. 1484 se připomínají i klenoty kostelní: „Monstrance stříbrná počestná, kterouž nebožtík Václav († 1482), dobré paměti pán náš milostivý, k našemu kostelu dal jest, kalichy dva pozlacené stříbrné, tři stříbrné, kalich dobrý pozlacený, kterýž byl nebožtíka kněze Jakuba, faráře našeho dobré paměti."

R. 1514 Arkleb z Boskovic daroval kostelu axamitový ornát červený, Ladislav z B. biblí českou. Před r. 1531 stála kostelní věž bez krovu; proto téhož roku učiněna smlouva obce s mistrem Mikulášem, aby ji přikryl deskami nebo šindelem, začež zaplaceno 73 zl., 6 korců žita, 6 beček piva, měřice hrachu, polt slaniny a provaz veliký na sekání tisu. Na více nebylo peněz „skrz války a dávky na dráby toho ukrutného Turka".

R. 1566 v sobotu před nedělí masopustní v noci po hodině čtvrté vyšel oheň od Klimše sládka z hvozdu, tak že shořelo 76 domů, věže, kostel, fara i škola, načež r. 1568 kostel zakryt nákladem vrchnosti, makovička z peněz obecních.

Nový pán na Boskovicích zřídil si v kostele hrobku, která jest pod kostelem. Těla Zástřizlů spočívala v rakvích dřevěných, pak cínových; později jedné cínové rakve s povolením olom. konsistoře užito na zvony; zmizely však také ostatní rakve cínové a nenalezeny za otevření sklípka r. 1877.

Chrám zabrali utrakvisté, později čeští bratří. R. 1679, 13. června, posvěcen znova zároveň s oltáři a s kaplí loretánskou, přistavěnou Janem Bohušem Morkovským k sev. lodi kostelní r. 1670. Zpráva o tom na mramorové desce v kostele.

R. 1719 položena kamenná dlažba nákladem dobrodincův a faráře Cyr. Klátila, při čemž ohledána i hrobka.

R. 1772 shořel kostel opětně, a zvony se rozlily; do vnitř však nepřišel oheň.

R. 1839 Fr. Xav. z Dietrichštejna zřídil na jižní straně sakristii a nad ní oratorium, dal r. 1845—47 dle plánu víd. stavitele Ondřeje Schrotha rozšířiti loď o 15°, průčelí o 2° dále postaviti do předu a ozdobiti sochami sv. Cyrilla a Methoděje. Tehdáž byl zrušen i kůr v j. lodi, a nahrazen novým trojdílným v z. části lodi chrámové. Týž pán přeložil posavadní předsíň na j. straně a na jejím místě upravil kapli Srdce P. Ježíše jako

Obr. 9. Štítnoš ve farním kostele Boskovském.

protějšek Lorety; mimo to opatřil přístavek na s. straně a vůbec kostel nákladně obnovil vnitř i vně. Stará kazatelna přenesena do kostelíka Všech Svatých a nahrazena novou. Mimo to rodina hraběcí darovala mnoho drahých rouch mešních, ornátův, pluviálův a p., načež chrám opětně slavnostním způsobem vysvěcen r. 1847.

V posledních letech hlavně příspěvky zemřelého děkana Ig. Peciny, obč. záložny a obce byla okna zasklena pestrými skly, a chrám opatřen drahými rouchy kostelními.

Chrám, vystavěný z kvádrů, jest 37 m dl., 16 m široký. Kněžiště, nejstarší část kostelní, pozdní gotikou zbudované, jest

opřeno zvenčí 8 vysokými pilíři a osvětleno devíti trojdílnými okny v klenbě, zdobenými vkusnými ornamenty z kamenných žeber. Vchod na j. straně zaklenut do hrotu, hlavní portál na straně z. podobně sklenut s nesrozumitelným a hrubě vyrytým nápisem W. IZOI, kterýž mylně vykládán za rok 1201 a značí snad dobu 1701, kdy se na průčelí konala nějaká menší oprava. Zbytkem bývalé předsíně jsou dvě gotické konsoly v nynější kapli Srdce P. J. se štítonoši a znaky Boskoviců a Dubských z Lipého. Nad vchodem do kaple je znak s podpisem na stuze: MAR. MH. A DIETR. Protější kaple stejné úpravy má znak Zástřizlů s nápisem: I. B. W. Z. 1670 Z. K. R. Z.

Obr. 10. Náhrobek Víta Edra ze Šťávnice v kostele Boskovském.

V presbytáři postaveny 4 náhrobky, z nichž jeden náleží rodu Edrů ze Šťávnice a tři rodu Zástřizlovskému. První byl původně v dlažbě, má ve znaku dvě skřížená hornická kladívka a vrytý vyzlacený nápis:

ANNO 1572 · 21 · DIE · MAIJ SEQVITVR NAM · TE · TVA PROLES · GENEROSA · PATREM SCHEMNENSIS · VITVS COGNOMINATVS · EDER.

Krásný a slohově nejčistší jest náhrobek Jarošův. Pod reliefy Jaroše ze Zástřizl a choti jeho Johanky čteme:

Tuto geſt Pohreb Vrozene° A ſtatecne° Rytiře Pana Jaroſſe Morkowſke° z zaſtřizl A na bozkowicych & Vrozene Pani Johanky Drnowſke Z drnowic A Na bozkowicych Manzielky tehož Pana Jaroſſe VTS^A A ditek Giegich W tomto miſtie Založen Letha 1.5.8.3.

Mausoleum Václava Morkovského z Zástřizl jest nejvyšší náhrobník na Moravě. Hlavní pole vyplněno deskou a dvěma polovypuklými podobiznami Václava a choti jeho Kunky z Korotína, dokola s okolím bohatě zdobeným.

Nápisy:

Leta panie 1600
27. dne Mieſyce
dubna Žiwot ſwug
dokonal w panu

Vrozeny a ſtatecny
Ritierz Pan Waclaw
Starſſi Morkowſki
z Zaſtrizl A na Boz-
kowiczych J M Cz
Rzimſke° Firižneidr.

Vrozena Pani
Kunka z Korotina
a na Bozkowicych
tehož Pana Wac-
lawa pani Man-
želka.

S menší nádherou vypraven náhrobek Prockův, který stával do času přestavby kostelní blíž hlavního oltáře a později přenesen na nynější místo. Má nápis:

Leta 1557 W pondieli Na Autery po Sw. Martine narodil ſe ţento mladenec Pan procek Morkowſkey Z Zaſtrzl ſyn Vrozene° a ſtatecne° rytiře pana Jaroſſe Morkowſkeho Z Zaſtrizl a na boſkowi[czych] ktereizto proſtredken: Smrti czaſne w miſtie brňe 79 W pondieli na den ſ. Matau' Konec Ziwota ſwe° na tomto Swietie dokonal Gehozto duſſi Pan bůh rač milostiv biti A W Poczet wolenych ſweich Przigiti.

Mimo tyto náhrobky označují 2 jiné kameny se znakem zástřizlovským vchod do hrobek pod kostelem. Při hlavním oltáři jest ještě znak dietrichštejnský s nápisem:

Hic ante majus altare sepultum est corpus Mariae Comitissae a Dietrichstein-Proskau dominae in Boskowitz Hradisko minore et Obrowitz quae nata Fuit Vindobonae 28. maji 1819, obiit 4. maji 1877. R. I. P.

Mimo mramorový oltář hlavní zasluhuje pozoru veliká mramorová kropenka a některé obrazy, z nichž nejpěknější jest oltářní obraz sv. Jakuba, malovaný r. 1846 Ed. Engertem; v sakristii visí podobizna bl. Jana Sarkandra.

Ze starších památek kostelních jest nejvzácnější mešní roucho (kasule) gotické, přenesené sem z kostelíka Všech Svatých.

Věž na straně s. jest čtyrhranná, byla snížena po ohni r. 1772 a zakryta nízkou střechou jehlancovou; na ní v rozích stojí kované prolamované pyramidy. Kdysi měl kostel ještě jednu věž, která byla odstraněna po ohni.

Vně na věži zazděn kámen, na němž se čte nápis: Leta Panie 1600 za Urozeneho a Stateczneho Rytirze Pana Vaclava Morkowskeho z Zastrzizl a Panj Kunky z Korotina tato wieže powyssena a na mjsto dokonana jest. Leta 1602. W. M. Z. Z. K. Z. K.

Obr. 11. Náhrobek Jaroše Morkovského ze Zástřizl v kostele Boskovském.

Zvony jsou na věži 4; největší („hrubý“) jest „Sv. Jakub“, v průměru 1·58 m s bibl. nápisem, na plášti znak dietrichštejnský s opisem: MARIA COMITISSA DIETRICHSTEIN VNA CVM SORORIBUS ANTONIA COMITISSA A MITROWSKY ET THE-

Obr. 12. Náhrobek Václava Morkovského ze Zástřizl v kostele Boskovském.

RESIA COMITISSA A MENSDORFF[1]) IN HONOREM SCTI JACOBI MAI. EX AERE PRIORIS CAMPANAE BOHUSLAI BARONIS DE ZASTRZIZL PECULIS OLIM FUSAE, LEOPOLDI VERO COMITIS A DIETRICHSTEIN LIBERALITATE, CUM PER INCENDIUM ANNO 1772 FUERIT RESOLUTA, ITERUM REFUSA. ET TANDEM EIUS FORTUITU REFUSAE PROPRIIS SUMPTIBUS NOVAM FIERI FECERUNT. A. 1847.

Obr. 13. Náhrobek Procka Morkovského ze Zástřizl v kostele Boskovském.

„Prostřední“ zvon jest z roku 1772, „poledník“ z r. 1803. Malé zvonky jsou na sanktusové vížce z r. 1777 a 1827.

První kněz jmenuje ze tu teprve r. 1407 (Jaro). Když město dobyto Husity r. 1424, zajisté již tehdy měnilo obyvatelstvo i vyznání, ač, jak se podobá, mělo po celé XV. stol. katolickou faru, ano ještě i po zničení dekanatu usobrněnského r. 1492 jmenuje se farář a zároveň usobrněnský děkan Václav, r. 1502 Jiří, mezi lety 1503—1515 Filip. Jiří vystavěl dům na farských pozemcích, jinou část rozdělil na stavební místa se zahradou a dal lidem na užívání za úrok a robotu. Majitel panství osvobodil poddané panských dávek, nesměli však býti voleni do městské rady. Příjem jednoho osadníka věnován kostelu, dům pak mohl farář svobodně prodati, a kdyby prodal, měl 10 hř. odváděti kostelu.

Snad týž farář nucen jsa poměry, odešel z Boskovic, neboť r. 1523 jmenuje se jako oltářník sv. Jakuba v Brně. Před svým

[1]) Na zvoně zvonař učinil chybu a ulil „a Neudorff“.

odchodem slíbil českým bratřím ves Oboru, kteréhož obdarování však neschválila brněnská kapitola, z čehož žalován jest Kryštofem

Obr. 14. Kasule z Boskovic.

z Boskovic z 200 kop gr. R. 1524 v městských knihách čteme faráře Jeronyma, jemuž obcí půjčeno 50 zl. Již poč. XVI. stol. byl v Boskovicích i kaplan; k příjmům jeho náleželo pole, zvané Kaplanství, které Kryštof z B. 1532 prodal 6 poddaným po 34 hř. a 24 gr. ročního nájmu, sedmému r. 1543.

Vidno, že od počátku XVI. stol. zároveň s katolickými faráři byli zde i kněží evangeličtí.

V gruntovní knize městské (zal. 1484) čteme: Léta Páně 1526 tu neděli den sv. Šimona a Judy za purgmistra Jakuba Krondlova zetě a jeho tovaryšů toho léta předstoupili jsou před nás opatrní muži Jan Boháček, Jan Hejtmánek, Jiřík Fojt, Pavel Holček, kteřížto svrchupsaní lidé vyznali před námi jednostejně o poručenství nebožtíka Václava Špačka, což se toho kusu pole dotýče, kterýž v zahradách leží, na takový způsob poručen jest k tomu kostelíku Všem Svatým, jestliže by ta věc trvalá byla a kněz pod obojí způsobou při tom kostele posluhoval, tak dlouho toho kusu užívati má; pakli by ta věc zbořena byla, buď Jeho Milostí pánem neb jakýmžkoli obyčejem, tehdy ten kus role se připsati má na nejbližší přátele nebožtíka Václava Špačka neb na děti jeho.

Pozdější utrakv. a bratrští kněží byli: Vývěta, Blažej, Václav Tovačovský (1561), Jiří Friscianus (1569), Jan Trotin, Jakub Anthropius Kouřimský (1581), kněz Jakub (1586), Lukáš Philadelphi (1591), Jiří Borovský (1594), Isrom Eliáš (1600—1609), Jiří Střelecký (1603—1605).[1])

R. 1583 daroval faře bratrské Jaroslav ze Zástřizl 50 zl. a tolikéž za svého syna Bohuše a zavázal se tuto dávku dávati pravidelně.

Protireformace se počala v Boskovicích již poč. XVII. stol., hlavně přičiněním Václava Morkovského z Zástřizl, který byl katolík nově obrácený a přítel tovaryšstva Ježíšova. Již r. 1613 povolal jesuitu P. Drachovia, jemuž podařilo se několik obyvatelů získati katol. víře; mezi nimi byly i dvě sestry majitele panství. V témže roku přišel do Boskovic a stal se farářem později blah. Jan Sarkander, jemuž k ruce dáni mimo Drachovia ještě jiní dva jesuité, kteří vrátili církvi katolické na 50 měšťanův. Tehda obnoven i chrám, bratrský učitel vyhnán, a zařízena nová jesuitská

---

[1]) Sestaveno dle Volného církv. topogr. a archivu městského.

škola. Majitelka panství Eliška slíbila, že osvobodí rodiče posílající své dítky do této školy robot a jiných dávek. Leč již r. 1615 přinucen byl Sarkander k odchodu, a ostatní jesuité ohroženi rozezleným lidem uchýlili se na hrad. Dle zpráv Zlobického byl r. 1620 shozen i katolický kněz s kazatelny. Ještě r. 1622 císařské vojsko pluku Dampierrova si získalo v městě přístřeší jen násilím, pročež drancovalo i domy.

Události té vzpomíná též zajímavý protokol v obecním archivě, jakož i novější artykule cechu krejčovského, jemuž lid Dampierrův odebral starodávné artykule. R. 1628 brněnský jesuita P. Vydra přiměl 235 osob ku přijetí katolické víry, ale ještě do let 1633 byla v Boskovicích většina evangelická.

Vdova po Václavovi z Zástřizl Eliška opětně povolala jesuity z Olomouce, kteří zde po tři měsíce konali misie s nevelikým výsledkem; lid hlavně utíkal před Janem Neroviem a zamykal dvéře. Aby lid snáze byl obměkčen, sehrána dítkami truchlohra, ale, jak se zdá, také s nevalným výsledkem. Soudíme to z toho, že katoličtí kněží často se střídali v těchto letech, protože neměli obživy; r. 1631 Jan Viskorda, r. 1633 Valentin Heinodius, r. 1639 Albert Klimkovič, r. 1642 Zikmund Miškovský z Miaškova, doktor písma sv., r. 1644 Petr Ostresius, r. 1652 Matěj Běnčík, r. 1656 Kašpar Stadler, r. 1659 Hendrych, r. 1661 Jakub Philomela, r. 1661 Havel Filip, který se stal prvním děkanem, r. 1675 Matěj Polanský, r. 1688 Jiří Necinius, za něhož kostel hojně obdarován patronkou, r. 1692 Jakub Třebenský, za něhož ve Lhotě Rap., ve Vískách, v Pamèticích i jinde opětně odpírali přijímati poslední pomazání i pohřeb způsobem katolickým, načež opět povoláni jesuité, kteří odstraňovali nekatolické knihy a vypověděli vůdce odporu, jakéhosi knihaře. Z dalších duchovních správců déle zde působili: Jiří Hill 1705—1716, Cyrill Klátil 1716—1726, Blažej Homola 1733—1749, Jan Praitschoph 1754—1779, Vavřín Merta, rodák boskovský a první arcikněz nově zřízeného arcijáhenství, 1779—1790, Karel Hitschmann 1790—1827, Dr. Josef Mazáč 1844—1875, po něm děkan a arcikněz Ignát Pecina, jenž mnoho učinil na výzdobu chrámovou a zemřel r. 1902; odtud děkan Jan Šafránek.

S konce XV. a ze století XVI. uchovaly se o příjmech farních pouze zápisy některých darů, na př. r. 1498 zmíněného již soukeníka Vávry; r. 1560 Jiřík Trnavský položil dvě kopy peněz za nebožtíka Jana Klíčníka, které poručil kostelu. Ve sporu mezi

farářem Petrem Ostresiem a majitelem statku hájil farář „Kaplanství“, pozemků to před sto lety prodaných, Lampaček, pozemků na zachování věčného světla, dále usedlých v Doubravské ulici jakož i odňatých příjmů z Protivanova, Žďárné a Vísek. Ve sporu tom dosvědčila obec boskovská, že míval farář nárok na desátek z Protivanova, z Bukové a z Lipové, za kterýž však od Václava z Zástřizl r. 1627 obdržel desátky v Drvalovicích, v Paměticích, ve Vískách a v Bačově. Rozmrzen výsledkem odešel Ostresius r. 1652 z města. Také nástupce jeho Matěj Běnčík stěžoval si na malé příjmy, hlavně proto, že třetina gruntů byla pusta.

Zdá se, že za náboženských válek faře vzatý majetek byl vrácen alespoň z části, neboť r. 1672 vypočítány jsou příjmy takto: K faře přináležela ves Obora, a ze Zlámané Lhoty 3 obyvatelé. Obora odváděla 12 zl. 20 gr. mor., 12 slepic, 12 kop vajec; mimo to patřilo k faře 16 obcí venkovských, z nichž dáván desátek: z města s jedním židem dostával farář 14 zl. 48 gr. na penězích, měl na užívání louku na 10 vozů sena, 3 rybníky a zahradu. Obyvatelé vratíkovští byli faře poddáni a robotovali jí; ve Vratíkově patřil faře mlýn, na 70 m. polí, louka na 5 vozů sena, les čtvrt míle dlouhý a tolikéž široký. K tomu brali faráři příjmy z kuratií Protivanova, Vísek a Žďárné.

To vše bylo asi polovice příjmů, které za stara náležely faře. R. 1806 patřilo k faře přes 33 jiter pozemků, 3 jitra luk, míra zahrady, na 100 jiter lesa a 3 jitra pastvisk ve Vratíkově. Desátku bral farář 46 kop 8 snopů žita, 18 kop 9 snopů pšenice, 48 kop 9 snopů ječmene, $27^1/_2$ kopy ovsa. Mimo to měl sypaného 70 m. pšenice, 80 m. ovsa, na robotě 62 dní roboty ruční, obděláno mu 12 měr polí, a svezeno 12 vozů za senoseče. (O robotách farní vsi Vratíkova viz při této obci.) Pozemky při faře většinou se uchovaly podnes, jiné dávky byly vykoupeny.

V XVI. stol. byl při kostele i kůr literátský, o němž se nám nedochovalo bližších zpráv.

Kostelík Všech Svatých stával odedávna, neboť v městských knihách zachoval se z roku 1505 zápis, v němž se znamenají klenoty kostela Všech Svatých: 3 ornáty, zelený, brunátný a bílý starý, dva kalichy stříbrné a p. Zdá se, že utrakvisté nejdříve se zmocnili tohoto kostelíka, tak zároveň byly v obci dva chrámy i hřbitovy různého vyznání; roku 1523 činí se také v zápisech zmínka o dvou domech Božích, o kostelíku sv. Jakuba

a Všech Svatých. R. 1655 nově zvolený měšťan Pavel Poláček Supský obdaroval kostelík Všech Svatých a vymínil si zde pohřeb.

Budova chrámku Všech Svatých jest umělecky bezvýznamná, a vidno na ní několikero přestavování. Kněžiště goticky sklenuto, na svornikách zdobeno znaky Zástřizlův a zkratkami W. M. Z. Z. a K. Z. K. (Václav Morkovský z Zástřizl a choť jeho Kunka z Korotína); pochází tedy stavba s konce XVII. stol. Ostatní část je

Obr. 15. Vnitřek kostelíka Všech Svatých v Boskovicích.

starší. Na jediném oltáři jest malovaná tabule, darovaná malířem Fr. Jurným, jinak Třískou.

Oltář, dvéře do sakristie i relikviář zdobeny jednak řezanými ozdobami, jednak z kovu vytepanými; nejvzácnější jest kazatelna od sv. Jakuba sem přenesená, renesanční z r. 1626, se znaky Václava ml. Zástřizla a choti jeho. Kolem nápis: Ga Sylwester Fiota z miesta Clavena tuto kazatedlniczy prziednie ke czti a chwale Boži, potom k rozhlassouwany slowa Božjho wlastnjm nakladem postawiti gsem dal.

Na osmiboké vížce jsou zvony, z nichž větší, v průměru 0·65 m, z r. 1718, druhý 0·46 m, z r. 1567 s opisem: Anno 1567 verbum Domini manet in aeternum me fudit Adamus z Mezerici.

Okolo kostelíka byl již za stara hřbitov; později pochováváno na hřbitově kolem chrámu sv. Jakuba; od r. 1786 pochovává se opětně jen u Všech Svatých.

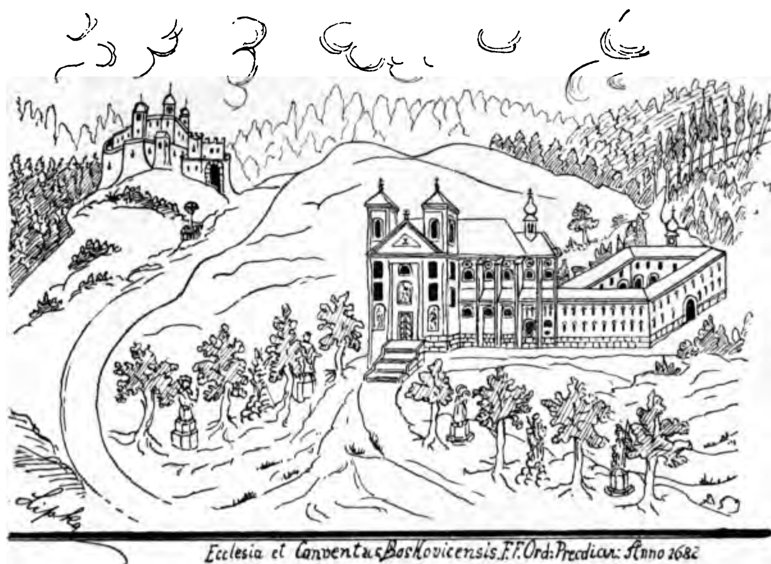
Obr. 16. Sbor Českých Bratří v Boskovicích (s nápisem nade dveřmi, v popředí zvětšeným).

Naproti kostelíku původně bratrskému stojí vetchá budova bývalého zboru bratrského se zkratkami a s letopočtem: A · D · L 1561 I · P · Z ·

Jaroš z Zástřizl odkázal tomuto zboru roku 1583 50 zl. a nařídil synovi svému Václavovi, aby k tomu přidal 50 zl. a dával knězi bratrskému 40 zl. Václav v závěti poručil zboru a bratrskému špitálu 70 zl. r. 1594. Roku 1642 daroval záduší kostelnímu Mikuláš stříbrný pozlacený kalich s patenou.

Kostel a klášter dominikánský stával s rozsáhlou budovou konventní na místě nyn. nového zámku; zámek jest vlastně částí jeho. Podobu jeho lze viděti na obraze dle prospektu z r. 1682. Jan Bohuš z Zástřizl a choť jeho Zuzana upsali nejdříve společně, po druhé Zuzana sama po 10.000 zl. na statku malenovském, „aby skrze dobré skutky, obzvláště skrze zakládání kostelů věčné slávy se súčastňovala".

R. 1681 ohledáno místo společnou komisí, „kde její milost chce stavěti klášter", a protože nepatřilo místo k žádnému domu

Obr. 17. Boskovský hrad a klášter dominikánský r. 1682.

ani k městečku, nýbrž kopec a trávník odedávna ležely bez užitku, povolena stavba. Ukončena r. 1694. V klášteře měli z úroků jistiny žíti dva kněží, jeden z nich stavitel dovedný. V téže době přenesena sem z kostela sv. Jakuba těla zakladatelův a označena náhrobníkem, který dnes pohozen leží v nádvoří zříceniny boskovské.

Kostel měl v průčelí dvě nevysoké věže s nízkým krytem, v nichž byly dva zvony, jeden ulitý z děla z dob Ladislava z Boskovic na hradě chovaného, druhý udělán v Brně a dopraven na věž r. 1710; tehdejší vicarius Prokopius slíbil jménem konventním, že jimi bude zvoniti v nastalé potřebě proti mračnům.

Kostel i klášter zrušen r. 1784; kapitál, který vzrostl na 23.900 zl., přivtělen nábož. fondu. R. 1785 koupil budovu bez zvonů hr. Frant. Dietrichštejn za 2231 rýnských. R. 1787 v lednu spuštěny zvony a darovány nově stavěnému kostelu v Borotíně, r. 1806 odvezen hlavní oltář do Knihnic, v listopadě téhož roku vyzdvižena i mrtvá těla dominikánův a pochována na hřbitově Všech Svatých; v březnu začali shazovati s věže křidlici, v červnu podkopali věže a skáceli obě najednou, potom celý kostel podkopáván a rozebrán po kuse; na místě kostela zůstala zřícenina a hromada; „více nebyl kostel k spatření ani na věky k spatření nebude", lká pisatel kroniky boskovské.

Po sedmi letech po velikonocích začali stavěti z kláštera zámek.

Školství. Paměti o škole boskovské sahají do XVI. stol. Z roku 1561 zachovala se svatební smlouva mezi Johanesem z Chlumce, rektorem zdejším, a Apolenou. O budově školní jest zmínka při zprávě o velikém požáru, při němž shořela i budova školní. R. 1572 prodán jest „požár" aneb „staré školisko" Jiřímu Šmídkovi za 9 hř. Škola založena patrně českými bratřími, učitel jejich vyhnán r. 1613, a jesuity zřízena nová škola katolická, která však neměla dlouhého trvání. Kde bývala původní škola, není známo; snad — soudíme dle jiných budov požárem tehdy zničených — na místě, kde jest nynější chlapecká škola (č. 93.). Zde vystavěna (snad znova) budova školní r. 1711, která stržena r. 1842, a nová zbudována v nynější podobě.

Ze svatební smlouvy rektora Johanesa s Apolenou seznáváme, že tehdejší škola byla v rukou českých bratří, neboť Apolena byla vdovou po zemřelém knězi Blažeji.

Od těch dob jest přetržena posloupnost učitelův a počíná se teprve založením farní matriky. Z ní vidno, že v Boskovicích odedávna bývali dva učitelé, a to rektor a organista, kteří později si chovali každý pomocníka. Pořádek ten zachován do r. 1860.

Mimo Jana z Chlumce jmenuje se r. 1601 Tomáš Kloboucký, rektor boskovský, a r. 1615 Isaiáš Duterius (v grun. knihách), z matrik jest znám Jan Rozinák, kantor, do r. 1674. Delší dobu zde působili: Jiří Mergans, org. 1676—1690; Jan Jiří Schwarzer 1709—1763, Fr. Tutovič 1785—1804, Jiří Kalina 1814—1849, Jan Vácha 1869—1886, po něm nyn. nadučitel Fr. Tichý.

Jak zmíněno výše, bývala škola odedávna dvoutřídní, r. 1860 rozšířena na trojtřídní, r. 1870 na čtyřtřídní, r. 1874 na pětitřídní; r. 1875 zavedeny ruční práce. R. 1884 rozdělena dle pohlaví; chlapecká pětitřídní ponechána ve staré budově, dívkám vystavěna nová budova v Růžové ulici za 23.000 zl. Na ní stal se prvním naduč̌itelem, působiv tu od r. 1869 jako učitel, Frant. Jarůšek, dlouholetý předseda uč. spolku a člen okr. škol. rady, jenž vydal mapu hejtmanství boskovského, statistický přehled posledního sčítání lidu a j.

R. 1890 povoleny školy měšťanské, chlapecké i dívčí, jimž vystavěna r. 1893 krásná budova za 80.000 zl. Prvním ředitelem se stal Fr. Neumann.

Mimo to jest v místě dívčí škola klášterní a od r. 1888 průmyslová škola pokračovací, řízená uč. Ferd. Prchalem.

Širšímu okolí r. 1887 zřízena jest zimní hospodářská škola, jejímž prvním ředitelem jest Ant. Stach.

Před vydáním nových zákonů školních nebyla boskovská škola obecná školou hlavní. Proto žáci, kteří chtěli dále na studie, vyučováni soukromě a podrobovali se zkouškám na hlavní škole v Mor. Třebové. Město usilovalo již r. 1851 o zřízení hlavní školy a zároveň o nižší reálku, tak že na triv. škole mělo se vyučovati po česku, ve vyšších třídách českoněmecky, na reálce výhradně německy, ale záměr se neuskutečnil pro finanční poměry.

Za Hohenwarta, hlavně přičiněním zdejšího rodáka a znamenitého vychovatele Petra Bílka, mělo býti v Boskovicích zřízeno české gymnasium, ale po pádě ministerstva Čechům příznivého zmařen záměr. Gymnasium povoleno teprve r. 1900. Záci jeho vyučováni nejprve na školách měšťanských, r. 1900 vystavěna na Dolním předměstí nádherná gymnasijní budova dvoupatrová za 260.000 K. Prvním ředitelem se stal Pavel Krippner.

Zámek jest vystavěn při s. svahu zám. kopce na místě, kde stávaly dominikánský kostel a klášter, z nichž částečně užito zdiva. Jest to budova znamenitá o dvojím poschodí, do čtverce stavěná s prostranným vchodem, s velikými ozdobnými pokoji, s domovní kaplí Panny Marie a s knihovnou — stavěn v letech 1819—1826. V pokojích chovají se vzácné obrazy z války turecké z r. 1683, nizoz. umělci ve zlatě na pergameně malované, přenesené sem ze starého zámku bzeneckého, a některé památky rodu zástřizlovského. Okolo zámku jest krásný park s velikými skleníky.

Bývalá radnice s vysokou vížkou stojí v průčelí horního konce náměstí; její zdi základní se stýkají se zdmi domu; zřízení chodeb a světnic ukazují na veliké stáří stavení tohoto obci náležejícího.

Věž čtyřhranná, ve spodní části seříznutím rohů osmihranná, zdá se dole užší; má hodiny a nad vraty v kameni tesaný erb boskovský.

Dům obecní, ondy zvaný Čapkovský, vedle radnice, zakoupen obcí v letech 60tých a přestavěn nákladem 30.000 zl.; jest v něm okresní hejtmanství.

Obr. 18. Náměstí v Boskovicích.

Zastupitelstvo městské úřaduje nyní v domě č. 7., kde jsou zasedací síň a archiv.

Residence, panské stavení na cestě z města k zámku, v němž jsou úřady a registratura statku boskovského a byty, jméno své má po hraběti Dietrichštejnovi, který zde býval od spuštění hradu do vystavění nového zámku.

Dům milosrdných sester kongregace sv. Vincence de Paula, vůbec klášter zvaný, na cestě do zámku, s dívčí školou o 3 třídách a s kaplí domovní. Zde stával špitál panský, r. 1756 Leop. hr. Dietrichštejnem vystavěný, v němž chováno

a zvláštním oděvem i výživou opatřeno 12 chudých poddaných (6 mužů a 6 žen), jakž to paní Zuzana z Zástřizl nařídila r. 1687.

Po zrušení poddanství r. 1848 zrušen špitál, a nepatrný kapitál rozdán chudým pokladnám patronátních kostelův. R. 1857 učinil hr. Alfons Mensdorff úmluvu s kongregací milosrdných sester v Hradci Štyrském, aby tu některé sestry opatrovaly chudé nemocné aneb vyučovaly dívky umění liternímu a pracím ženským. Bydlí zde 5 sester, z nichž jedna jest převorkou.

Obr. 19. Listina krále Jiřího z r. 1463 v archivě boskovském.

Klášter má trojtřídní dívčí školu s právem veřejnosti.

Nemocnice městská zřízena v novější době obcí na opatrování chudých obyvatelův onemocnělých. Svým původem však sahá do konce XV. stol. Zjištěno městskými knihami, že r. 1497 Bartoš Sulek daroval obci dům zvaný Beránkovský na špitál tak, aby v tom domě byla chována chudina, a to takovou měrou, aby zahrady užíval Sulek do smrti, po smrti jeho však vše mělo připadnouti obci na dobro chudých. Špitálu dostávalo

se často různých odkazův a darův. R. 1509 Václav Krčmář z Jabloňan daroval špitálu na věčné časy pole, z něhož nájemník měl platiti 5 gr. bílých, a to na den sv. Václava. R. 1522 Halama, fojt ze Sudic, daroval louku, z níž se mělo dávati 15 gr. bílých. Jako nade vším vládli i nad špitálem majitelé panství. R. 1528 rozkázal Kryštof z Boskovic, aby Boskovští přijímali plat ke špitálu

Obr. 20. Listina krále Vladislava z r. 1492 v archivě boskovském.

jejich náležející ze vsi Obory a obraceli na týž špitál. (Viz Oboru.) Listem psaným na Zábřeze odstoupil Kryštof z Boskovic správu špitální městu. Později zanikl špitál, město zřídilo novou nemocnici r. 1829, a r. 1888 založil při ní hrabě Alfons Mensdorff chorobinec. Isolační nemocnice zařízena obcí r. 1898.

Trhy. Boskovice mají čtyři trhy výroční, vždy v pondělí: 1. po neděli devítníku, 2. druhé po sv. Vítě, 3. před sv. Václavem,

4. po sv. Kateřině. Trhy na dobytek se konají před každým výr. trhem dopoledne; týdenní trhy každého čtvrtka. První trh povolil král Jiří po žádosti Vaňka z Boskovic roku 1463, a to na den sv. Víta; Ladislav z B. r. 1491 udělil právo prodeje masa jednou za týden v rynku a postoupil obci masných krámův. Druhý trh dal městu král Vladislav 1492 v pondělí po sv. Kateřině, r. 1570 cís. Maximilian třetí trh v pondělí po sv. Fab. a Šebest. Trhy čtvrteční konaly se již r. 1658, a zápisy na místa o jarmarce činili nejvíce židé a kupci z Vlach.

R. 1477 Václav z Boskovic a synové jeho Jaroslav a Ladislav prodali městu odúmrt za 600 kop gr.

Jaroš Morkovský potvrdil obyvatelům r. 1575 posavadní právo, prodávati víno a pivo; dle něho směli šenkovati víno jen měšťané na rynku a ti, kdož měli domy na to vysazené, též panský dům v Hradské ulici; kdo jiný by byl někde složil víno odněkud přivezené, tomu mělo býti pobráno na zámek, a ten, kdo by je byl u sebe dal složiti, měl dáti 2 kopy gr. pokuty do panského důchodu. Obyvatelé v „Ulicích" měli jako dříve svobodu šenkovati mladé víno do sv. Martina. Co do piva, nemělo se ani do města ani do Ulic pivo z panského pivovaru ani odjinud prodávati, vystavovati a skládati, aby se nedála ujma měšťanům v živnosti jejich pivovarnické. Pravovárečných měšťanů, hlavně na rynku usedlých, bylo 32; měli svůj pivovar. Jaroš z Zástřizl ustanovil také, že nikdo nemá míti na rynku dva domy, a zemře-li některý měšťan na náměstí nebo choť jeho neb dítky, že má jeden mladší měšťan obejíti jiné dle starodávného způsobu a všichni že mají přijíti na pohřeb; kdo by nepřišel, že má složiti za pokutu 4 gr. bílé.

Bohuše z Zástřizl potvrdil staré výsady a ustanovil k tomu, že žádná osoba stavu panského neb rytířského, která by v Boskovicích koupila dům, nemá míti práva provozovati živnosti měšťanské, leč ve dvou domech v Hradské ulici a v domě na rynku, jenž slove Brakovský, podle uličky do Klousné ulice.

Ještě r. 1612 obyvatelé boskovští museli honiti vlky ve valchovských lesích; teprve r. 1615 dostalo se jim milosti, že budoucně již nemají chovati chrtův, vyželcův a jiných buď pitomých neb divokých živočichův a choditi na vlky a na hony; za to dávali osyp ovsa do panského důchodu. Bohuše jim dal svo-

bodu, bylo-li by panství boskovské na kohokoli z potomků jeho převedeno, aby nebyli povinni slibovati člověčenství. Mají však dále býti zavázáni, z rolí robotních, kteréž drží, z každé čtvrti zorati čtvery oračky tři holí, dříví k stavění zámku boskovského dovážeti, seno, otavu, a obilí sedlákům pomáhati voziti a ze čtvrti role přivážeti půl fůry kuchyňského dříví.

Za tohoto Zástřizlovce nastaly v Boskovicích neblahé třenice náboženské. Za svízelů násilné reformace jakož i za utlačování se strany pánů mnoho obyvatelův opouštělo svá sídla, rodné domy jejich znenáhla padaly do zkázy, jsouce ničeny častými vpády vojska švédského i domácího. Tak r. 1656 bylo v městě 115 domů starých pustých, 7 nově opuštěných. Přes odpor, který zdvihalo měšťanstvo proti obnově katol. náboženství, potvrdil Ferdinand III. obci staré privileje.

Z doby po vymření Zástřizlů (r. 1691) zaznamenány toliko některé zprávy o rozepřích s vrchností, o robotě, o morové ráně, o bouřkách, povodních a ohních. Obecné týrání a sužování lidu selského a městského cizozemci (po Bělohorské bitvě podělenými statky, domácí šlechtě odňatými), kteráž r. 1680 způsobila v Čechách pověstné zbouření, působilo intensivně i na občany boskovské. Po mnohých stížnostech, vedených obcí na zkracování a utahování se strany vrchnosti, stalo se dne 24. dubna 1693 narovnání s Valtrem Xav. Dietrichštejnem o 24 článcích, a když pro nové utlačování nepřestávaly stížnosti, učiněno r. 1728 narovnání druhé o 16 článcích, v kterémž se vytkly obšírně povinnosti obce a obyvatelů boskovských k vrchnosti. Obě strany zastoupeny byly svým právním přítelem a snesly se takto:

Předně nemá obec práva, v lesích Doubravě a v Lipníkách zvěř stříleti, dobytek pásti a ptáky lapati, ani z lesů role dělati; naproti tomu nemají se také panské ovce a panský dobytek na rolích obecních pásti a škody na nich činiti. Aby ti, kdož jsou povinni role vrchnostenské orati, nebyli k větší práci potahováni než prvé, mají se holi, jimiž se role k orání vyměřují, náležitě cejchovati. Uživatelé 108 čtvrtí robotám poddaných povinni jsou 1296 holí orati a 54 fur dřev na pálení k svátkům vánočním na zámek boskovský odvézti. O žních jest každý čtvrtník povinen, fůru pšenice a fůru žita z panské nivy do panského dvora zavézti; též mají čtvrtníci z Paniny louky (viz Sudice) 72 fur sena a 72 fur otavy do dvora Pastviska svézti, a kdyby se stavělo zámecké

stavení, dříví na zámek voziti. Všichni obyvatelé, jak šenkovní měšťané na place, tak i jiní sousedé a řemeslníci, jsou povinni, jeden každý 4 kopy pšenice žíti, mimo 14, kteří tu povinnost činí panu faráři. Rovněž jsou povinni posly skrze své podruhy k ruce panské vydržovati, však nikoli ven z Moravy, a hrubou oboru jelení opravovati. Řezníci křesťanští i židovští mají dobytek vrchnostenský dle potřeby z jednoho dvora do druhého bez záplaty přiháněti, a podruzi robotu do panské zahrady konati. Dva obyvatelé boskovští k tomu zvolení jsou povinni, choditi do panských stodol k výtkám, k vyměřování obilí a ke chmelu, na panské sýpky, do ledkových hutí k vyrážce, k vysekávání pánve, k lití, k přilití, k lejtrování a k ovčímu praní; čtyři obyvatelé pak (hajní) mají pozor dávati na panské louky a lesy.

Na penězích mají boskovští platiti 214 zl. 52 kr. stálého gruntovního úroku, 39 zl. 40 kr. rolního úroku, 11 zl. 32 kr. Svatojanského a po 5 zl. 11 kr. lučného úroku (senného). Kromě toho mají odváděti za hlásku 29 zl. 30 kr., za loj 50 zl. a z obecního dvora 37 zl. 20 kr. Každý hrnčíř má z hlíny a z řemesla ročně složiti po 4 zl. 20 kr. a odvésti 45 kusů díla hrnčířského in natura. Ševci mají k vánocům do vrchnostenských důchodů platiti po $17^2/_4$ kr. Konečně mají boskovští k sv. Martinu do purkrabského úřadu odváděti 1 kopu $35^1/_2$ slepice aneb zaplatiti po 7 kr. za slepici a dáti 23 kop 8 kusů vajec aneb 15 kr. za kopu.

Narovnáním, které potvrdil král. úřad hejtmanství zemského, neurovnaly se rozepře. Obec boskovská velmi těžce nesla poddanost, a občané odpírali zvláště polní robotě aneb ji vykonávali ledabyle. Poslední mnoholetý soud o to vedený, jsou-li Boskovice město poddané neb ochranné, rozhodnut r. 1823 na prospěch vrchnosti, teprve rok 1848 sňal obtížné poddanství s obyvatelů navždy.

Za starých dob měly Boskovice hrdelní právo, podřízené vrchnímu právu brněnskému, před tím olomouckému (již r. 1255). Nevole a jiné menší přestupky urovnával purkmistr a konšelé; tito „vejpovědi mezi stranami vyzdvihují, mír a pokoj uvozují a v nic obracejí“ (1560). Pře nerozhodné rozhodovány „skrze dobré lidi“, z nichž každá strana volila po čtyřech. K vývodům stačovalo usvědčení jedním člověkem v poli, v dědině dvěma. Když byla pře umrtvena, vyzdvižena a v nic obrácena, nesměla val-

chovati strana stranu. Z té příčiny měl odsouzený se své strany rukojmí, a nemohl-li jich sehnati, musel přisahati, že se uvádí v mír. Taková přísežní formule zachovala se z r. 1566. Při menších soudech předsedal přísežný rychtář; větší zločinci odevzdáváni právu útrpnému, kteréž bylo podřízeno vyššímu v Brně. Soud se konal v Boskovicích, věci záhadné však objasňovalo dopisy vyšší právo brněnské za 12 gr. českých (1581).

Žalobu zvláštní formou podával rychtář, obžalovaný kladl odpor. „Pravda" vynucována bývala trápením; konal je mistr popravčí. Zločinci byli popravováni různým způsobem, začež mistr popravčí dostával: za meč (za stětí) 2 hř., za kolo a pálení 4 hř., za utopení 2 hř., za zakopání (za živa) 4 hř., oběsí-li se kdo sám, 6 hř., za čtvrcení 6 hř.

Popraví-li více než jednoho mečem nebo provazem neb jinou jakou smrtí, od prvního má býti dáno, jak nahoře psáno, a od druhých jenom po 1 hřivně. Na stravu popravčímu a čeledi jeho za den a za noc dáno 8 hř. a nic více.

Okolo roku 1546 bylo právo boskovským zastaveno pány Brňany, i vyslali k nim zvláštní deputaci, aby jim opětně bylo puštěno a vydáváno.

Proč se tak stalo, poučuje nás soudobý zápis:

„Když pak páni Brňané na žádost těch dobrých lidí svrchupsaných, na místě vší obce boskovské vyslaných, právo a naučení zase pustili, však na ten spůsob: jestliže by právo aneb ortel otevrouc tomu naučení, kteréžby v tom orteli zavřeno bylo, dosti neučinili a ouředníkům aneb pánům svým dědičným ukazovali, aby je přesuzovali aneb valchovali podle svých rozumů, jak by se jim líbilo, že více práva a naučení vydávati nechtějí."

Rychtář mohl zastaviti vyšší právo jen se svolením pánovým. Nechtěl-li obžalovaný odpověděti na žalobu, odesláno vše dle starobylého pořádku k vyššímu právu.

Urovnal-li obžalovaný věc, nemuselo býti slavné naučení otvíráno a mohlo býti zničeno. Na př. r. 1567 žid jakýsi zaplatil cizoložné provinění.

Přímluvou pánovou byla často zastavena i poprava; odsouzený pak pokutován pozbytím majetku, vypověděn na věčné časy a j. Boskovské právo, jak možno souditi ze zápisů, počínalo si dosti spravedlivě, neboť na př. r. 1567 pohnalo i samého purkmistra. Soudních výslechů zachovalo se několik, z nichž mnohé

mají mimo právnickou i cenu národopisnou a zeměvědnou, na př. ve vyznání r. 1575 jest první zpráva o Macoše.

Popravovalo se na Šibeniční hůrce, ženy dle tradice bývaly stínány u cihelny.

V narovnání mezi obcí a vrchností z r. 1728 ustanoveno za příčinou jurisdikční: má-li domácí osoba (roz. z Boskovic) nějakou žalobu proti rovnému sobě, že má býti první instancí magistrát; kdyby však osoba taková vedla žalobu na magistrát aneb na obec, že má milostivá vrchnost rozeznávati právo a sentencionirovati. Za cís. Josefa II. zrušeno hrdelní právo, a věci soudní, berní i politické odevzdány magistrátu, jenž se skládal z purkmistra a tří radních, z nichž jeden zván syndikem; v obci Židovské a na panství boskovském řídil tyto věci vrchní úředník a justiciár vrchnostenský. Po zrušení poddanství a úřadů patrimoniálních ustanoven pro politické záležitosti v městě i v podkrají boskovském nově zřízeném c. k. podkrajský a pro záležitosti soudní c. k. soud okresní, kteřížto dva úřadové spojeny r. 1854, až pak r. 1868 administrace opět oddělena od soudnictví.

Věci politické vede od tohoto roku c. k. okr. hejtmanství se sídlem v Boskovicích, jemuž podřízeny jsou tři okresy: Blanský, Boskovský a Kunštátský.

Školské záležitosti řídí c. k. okresní školní rada, jejímž předsedou jest okr. hejtman, výkonným orgánem okresní školní dozorce.

Berní správu vede c. k. berní inspektor, katastr. evid. geometr, zdravotní záležitosti okresní lékař a zvěrolékař.

Vedle toho jest v městě c. k. okresní soud, berní úřad, cejchovní úřad a sídlo notářské.

Politická obec Boskovice (křesť. město) skládá se ze tří katastrálních obcí, a to: a) z města (č. 1.—49.), z náměstí a z Mensdorffova koliště, b) z Horního předměstí (č. 1.—315.: Palackého, Havlíčkova, Sušilova třída, Bělá a Podhradí), c) z Dolního předměstí (Hálkova a Komenského třída, Školní, Vodní, Nové ulice a Bílkova třída (č. 1.—197.) a Zahrady (č. 1.—73.).

Jednotlivé trati mají tato pojmenování: v Klousným (1562),[1] v Krajováncích (1579), na Bahnách (1640), pod Horou,

[1]) Čísla v závorkách značí rok, kdy se objevují po prvé v zápisech městských.

v Dílech, na Milanově (1576), Čížovky (1586), Červený vrch, na Dlouhých, Vinohrádky (1721), u Paniny louky (1586), Janovy doly, na Habrůvkách (1562), u Mordovánek (1596), v Mezihoří (1599), u Spravedlnosti neb pod Šibeniční horkou, na Prašnicích (1664), v Hodíškách (1590), Chebzovy hony, u Střelce (1694), na Kamenici, pod Lipníky (1586), Dolinky, v Boří, na Vítovským, u Dubiny, na Krchůvkách (1485), v Zakopanci (1562), na Bělé (1565), Krajina (1572), Bahna (1640), v Skalkách (1596), v Liščí (1596), Kaplanské role (1600), Kopanina nad Šibenicí (1616), Rovná, Kopanina, Končiny (1717), pod Danielčí oborou (1734), pod Vejšticí (1607).

Dnes vymizela již mnohá jména, aneb se dostalo tratem nového, často zkomoleného názvu.

Stará městská pečeť má uprostřed znaku sedmizubý hřeben po pánech z Boskovic s opisem: SIGILLVM * OPPIDI * BOSKOWICENSIS.

V městě jest c. k. poštovní, telegrafní a telefonní úřad, četnické okresní a stanovištní velitelství, finanční komisařství a oddělení finanční stráže a cejchovní a mnoho spolků, z nichž nejstarší jest čtenářskopěvecký a ochotnický spolek „Velen“ z r. 1863. Z řad členů „Velena“ utvořilo se mnoho jiných spolkův a ústavů, jako Obč. záložna, Sbor dobrovolných hasičů, Místní odbor Ú. M. Š., Spolek na podporu chudobné mládeže, v novější době i spolek na podporu stud. čes. gymn., Spolek okrašlovací, Sokol, Klub českých cyklistů, Klub turistů (odbor pražského), Ženský vzdělávací spolek „Marta“. Mimo to jsou zde i spolky humanní, odborové, dělnické a j.

Boskovice jsou dále sídlem okresního a obvodního lékaře, zvěrolékaře, nemocenské pokladny a p.

Peněžité záležitosti obstarává Občanská záložna (zal. 1867) a městská spořitelna (1891). Obchod podporuje „Hospodářské družstvo“ a „Nákupní a prodejní družstvo obuvníkův“. O vzdělání se stará mimo školy knihovna, přes 1200 sv.

Obyvatelé boskovští bývali často sužováni různými pohromami, válkou, ohněm, drahotou, morem a pádem dobytčím. Již roku 1424 byly hrady a město spáleny husity; r. 1467 pleněno Matoušem ze Šternberka-Lukova; r. 1566 zničeno ohněm 76 domů, mezi nimiž shořely i kostel, fara a škola; r. 1694 zničeno osení krupami; r. 1696 vyhořelo 12 domů na rynku, 8 křesť. chalup a 2 žid. budovy; téhož roku „přišel na kůži aušlag“; r. 1712

dne 4. září, kterýž připadl na neděli, „přiletěly spousty kobylek a zůstaly zde ležeti do druhého dne všude na Čížovkách až k Bahnům, okolo města všude až k Bačovu, proti kterým se zde na zvony zvonilo, potom v pondělí do Letovic na jarmak přimašírovaly". R. 1713 ohněm zničeno 8 měšť. domů, radnice s věží, na níž se rozpustily dva cimbály u hodin, panský dům a obecní sýpky. Za dvě léta potom utrpělo stavení ohromným povětřím, dále zemřelo mnoho lidí morovou ránou. Roku 1772 vyhořelo 105 domův i s kostelem, r. 1823 lehlo popelem téměř celé žid. město a 20 křesť. domů, r. 1834 strávil oheň opět 60 čísel, r. 1869

Obr. 21. Petr Bilka.

vyhořelo 12 domů, r. 1903 5 domův. Cholera řádila zde hlavně r. 1831, kdy zemřelo 160 osob.

R. 1745 byla veliká drahota; bečka piva byla za 6 zl., míra pšenice za 4 zl., žita za 3 zl. 30 kr., ječmen za tolikéž, oves za 3 zl. 12 kr., libra mouky za 9 kr. Koncem XVIII. století velice kleslo obilí cenou, žito bylo za 1·51 zl., ječmen za 1·30 zl., hrách za 1·51 zl., oves za 51 kr. a pod., kopa vajec za 15 kr., slepice za 7 kr.

Rodáci. V Boskovicích narozen 4. května r. 1820 znamenitý vychovatel český Petr Bilka. Studoval v Brně, načež r. 1844 stal se učitelem na vychovávacím ústavě ve Vídni a

r. 1850 i ředitelem jeho. Ústav vzdělal každoročně mnoho synů z nejpřednějších rodin rakouských a připravoval na gymnasium a na universitu.

Od r. 1871 žil Bilka v soukromí na odpočinku.

Petr Bilka své doby byl z nejznamenitějších mužů našeho národa a u vděčné paměti zůstal hlavně Čechům vídeňským, jimž byl buditelem a podporovatelem. Všude zakládal vzdělávací spolky a hlavně svým nákladem pořizoval knihovny. Zásluhou jeho také probuzeno bylo město Boskovice, o něž si získal nemalých zásluh kulturních. Zemřel 11. září r. 1881 ve Vídni, oplakán byv chudinou a českým lidem.

Vilém Dokoupil, nar. r. 1852 v Boskovicích, studoval v Brně a stal se professorem v Kyjově, r. 1874 ředitelem průmyslové školy v sedmihradské Bystřici a r. 1884 ředitelem sochařské a kamenické školy v Hořicích. Podal cenné příspěvky do Sedláčkových Hradův a zámků, mimo to vydal více samostatných spisů odborných, na př.: Die Bauhölzer 1877, Das Eisen als Baustoff atd. Za své zásluhy o uměl. průmysl jmenován dvorním radou, r. 1904 povolán do ministerstva.

Alois Slovák, professor náboženství na české vyšší škole reálné v Brně. Nar. v Boskovicích r. 1859 z rodiny měšťanské (z 9 synů studovalo 8). Věnoval se stavu duchovnímu a po vysvěcení a několikaletém kaplanování stal se prefektem, později regentem bisk. pachol. semináře v Brně, r. 1889 professorem. Zabývá se studiem literatury vojenské, hlavně líčením různých bitev (u Kolína r. 1757, Hradce Králové a j.). Nejdůležitější z nich jest popis bitvy u Slavkova (2. prosince r. 1805). Od r. 1899 jest také předsedou komitétu na zřízení ossaria na bojišti slavkovském. Vydal také sbírku promluv o sv. Mikuláši (1885) a j.

Fr. Lipka, mag. pharm., nar. r. 1863. Již od mládí má zálibu v historických a uměl. památkách. Příspěvky jeho uloženy jsou hlavně v Sedláčkových „Hradech", v Časop. vlast. muz. sp. Ol., v Památkách archaeol., v Časop. mor. musea zemského, v Časop. přátel starož. čes., v Pravěku a j. Většina jich týká se okresu boskovského, kdež jsou uvedeny při jednotlivých odstavcích. Samostatně vydal Průvodce Boskovicemi, do tisku pak chystá soupis všech historických a uměleckých památek na Boskovsku. Platně přispívá také do naší Vlastivědy pěknými vyobrazeními jako fotograf z ochoty.

Phil. Dr. Karel Absolon, syn známého vlastence stejného jména, jenž jako okresní lékař v Boskovicích získal si velikých zásluh o probuzení města.

Povzbuzen svým dědem Dr. J. Wanklem, r. 1895 počal se věnovati studiu zvířeny jeskyň moravských, o níž uveřejnil celou řadu pojednání hlavně v Časopise mor. musea zem. (Šupinušky moravské), Věstníku klubu přírod. v Prostějově, Vesmíru, Zool. Anzeig. a j. V posledních letech věnuje se i výzkumu prostor podzemních v Mor. Krase, jak svědčí pojednání, obsažená v Časop. českých turistů, ve Sborníku Zeměvědném, v Čas. Olom. muzea a j.[1])

Boskovice.

Židovská obec.

Z náměstí boskovského vcházíme do židovského města, které tvoří delší ulici rovnoběžnou s rynkem křesťanského města, do níž ústí menší uličky: Templova, Löwbeerova, Školní, Plačkova a Zámecká, částečně amfiteatrálně vystupující do zám. kopce. Židovské město boskovské jest pravé ghetto; postrádá pozemků, namnoze i zahrad, takže se prostírá pouze na území 4 ha 96 a půdy, ponejvíce zastavěné.

R. 1677 mělo 31 domů židy osedlých mimo 1 pustý, r. 1793 připomíná se však již 300 žid. rodin, r. 1846 101 č., 1949 obyv., r. 1900 116 č., 1024 obyv., z nichž dle národnosti 406 Čechů, 603 Němci; 422 kat., 4 evang. ref., 598 israel. Křesťané se živí většinou řemeslem, židé obchodem a průmyslem, méně živnostmi.

---

[1]) Reg. Boh. et Mor,; Cod. d. M.; Brandl, Půhony; Palacký, Dějiny nár. Čes.; Al. V. Šembera, Páni z Boskovic; Aug. Sedláček, Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodů (Čas. Mat. Mor. 1894); Aug. Sedláček, O starodávném rozdělení Moravy na kraje (Čas. Mat. Mor., 1891); Fr. A. Slavík, Morava a její obvody ve Slezsku; V. Houdek, Pamětní kniha Boskovská; Frant. Lipka, Zámecké brány v okolí města Boskovic (Čas. mor. musea zem.); týž: Kostely v Boskovicích (Čas. muz. Olom.); týž: Pamětní kniha Boskovská (Čas. muz. Olom.); týž: Archivní památky města Boskovic (Čas. přát. star. čes. 1901); týž: Názvy ulic, budov, tratí atd. v Boskovicích (Čas. muz. Olom. 1902); týž: Soupis zvonů na Boskovsku (Čas. m. mus. zem. 1904). Po dlouhá léta zabýval se místopisem i zdejší rodák a naduč. Frant. Tichý, jenž učinil mnoho výpisů z místního archivu, hlavně z knihy smluv z roku 1548, z rychtářské knihy z roku 1556 a j., namnoze i z různých starých listin, z nichž mnohé jsou dnes ztraceny.

Židé usedli v Boskovicích zajisté již za stara, brzy po založení města, a mluvili tehda vedle hebrejštiny jediné česky. Měli vesměs proměnlivá jména starého zákona, na př.: Šalomoun, Izák, Baroch, Sára; kromě nich však i jména česká, na př.: Beran, Hanák, Háček, Tichý a p.

Teprve když za krále Ladislava roku 1454 byli osočováni obchodníky a řemeslníky poněmčených měst Brna, Olomouce, Jihlavy a Znojma, odtud byli vypuzeni a hledali jinde útulku; podobá se, že některé rodiny s jmény německými se přistěhovaly do Boskovic.

Obr. 22. Ghetto v židovském městě v Boskovicích.

Za starších dob sídleli pouze v žid. městě, kteréž bylo odděleno od křesť. obce drátem, za kterouž hranicí nebylo jim povolováno se zakupovati a objevovati o slavnostech a svátcích.

Zdá se však, že příkaz ten nebrán příliš přísně, neboť již za XVI. stol. objevují se židé i v křesť. městě, a r. 1615 nařídil Václav z Zástřizl, že „odbírání piva anebo vína k truňku nemá býti bráněno židům uličníkům", t. j. v Židovské ulici obývajícím.

Z městských zápisů vidno také, že žid. obec odedávna přináležela pod purkmistra křesťanské obce; měla však svého rychtáře, který se jmenuje již r. 1567.

Práva židů byla často omezována, a obchody jejich potlačovány. Již r. 1565 bylo přísně zakázáno židům, aby nechodili po dědinách a neprodávali zboží. V téže době byli někteří i majet-

níky gruntů, které však opouštěli rádi. Téhož roku nařízeno, aby židy v jednání právním soudily jen židovské osoby.

Zároveň rozkázáno, aby židé „ouřad i obyvatele boskovské v poctivosti měli a vážnosti, naproti tomu aby ouřad židům, jestliže by jim kdo ubližoval aneb ubližovati a na ně vznésti chtěl, jich v tom podle náležitosti chránili a při městečku lidem obecným ubližovati nedopouštěli“ (1565).

Panská tato ochrana vysvětluje se hlavně tím, že židé často zakládali vrchnost penězi, o čemž jest zmínka v půhonech již z roku 1408.

Synagoga dala jméno ulici „u templu“; jest to budova vystavěná r. 1698 za Leop. Dietrichštejna, jehož znakem ozdoben svorník. K ní později přibudována postranní loď, a chrám důkladně opraven za cís. jubilea.

Odedávna má obec židovská svého duchovního správce, jenž byl i rabínem zemským mezi lety 1850—1886. K rabinátu patří mimo Židovskou obec i židé roztroušení po osadách hejtmanství boskovského. Hřbitov jest opodál na příkrém svahu sz. zám. kopce a slove odedávna Srák, Sráček (již v XVI. stol. s tím jménem), v němž jsou krásné pomníky i starobylé kameny náhrobní.

Také škola byla v židovské obci odedávna, ovšem spojená s bohoslužebnými výkony. Již r. 1597 jmenuje se Beneš rektor, žid. Před tím r. 1591 vznikla také rozepře o stolice mezi Jakubem, židem kunštátským, a lipnickým Lazarem.

Škola vystavěna zároveň se synagogou, přestavěna za novější doby.

Kdy zřízena zde škola německá, původně soukromá, není známo; táž později se stala obecnou do r. 1886 a byla rozdělena dle pohlaví. Toho roku sloučena na smíšenou pětitřídní, do níž chodí 181 žákův.

Správcové školní zde byli: Holländer, Poláček, Grünspan, Schulz, Kahn, nyní Heřman Spielmann.

Obec má obecní dům, špitál, lázně, sirotčinec a spořitelnu.

Mimo to jest tu několik spolku humanních, na př. hasičský i germanisační odbor německého Schulvereinu. R. 1823 vyhořelo téměř celé město.[1])

[1]) Městský archiv; Ferd. Prchal, odpověď na dotazník Vlastivědy Moravské.

Babolky

(babolky zvou se zde housata), ves na j. svahu stejnojmenného kopce (553 m), 5 km s. Letovic; skládá se z Dědiny, gruntů seskupených kolem podlouhlého návsí, a z Chaloupek. S Chlumem tvoří polit. obec.

Již r. 1683 bývalo zde 5 gruntů, které se uchovaly podnes, a sídlí na nich odtud rody: Slechanův, Vránův, Havránkův, Hélův (mají po 100 měrách polí). R. 1793 bylo tu 18 č. a 106 obyv., r. 1846 22 č. a 127 obyv., r. 1900 25 č. a 130 obyv., Čechů, 112 kat., 18 evang., rolníků nebo dělníků v továrnách v Letovicích a na Březové.

Po prvé jmenuje se ves r. 1320; r. 1524 náležela bratřím Jiříkovi a Janovi z Lomnice, kteří ji prodali i s Vřesicemi, s podíly na Chlumě, na Vranové s rybníkem Stvolovským, s 1 poddaným a s pozemky v Nověí p. Kryštofovi z Boskovic, s něhož přešla r. 1531 na Pavla z Vojnic. Týž zemřel r. 1563 a pochován i s příbuznými v kostele letovském, kdež spatřujeme náhrobek jeho. (Viz Letovice.) Rodina vládyk z Vojnic (Vojenic) měla ve znaku ohnuté rámě obrněné s dýkou; snad žije dosud.[1])

Později přešly Babolky k panství letovskému, při němž jmenují se po prvé r. 1668.

Farou a poštou náležejí do Letovic, školou do Novičí (od r. 1895); dříve do Deštné.

Sedláci mívali mírnou robotu, $1^1/_2$ dne v týdni, domkáři polovici; 5 osadníků dávalo (r. 1683) desátek faráři letovskému.

Ke katastru náleží 175·89 ha půdy. Trati slovou: Borek (553 m), Březí, Písky, Zákříží, Podhóště, Mezihory, Mezižleby, Díly, Doliny, Novický.

Za posledních let byla osada často postižena požáry, takže stavení jsou vesměs nová.

---

[1]) Viz Heraldiku a genealogii Hermannovu a „Erster Nachtrag zum Stammbaume mit der Chronik des Geschlechtes Abštorfský“ (z Vojnic), napsal Mořic Abštorfský v Řezně. — Pojednání jest podezřelé; psal je pan Mořic Abštorfský v Řezně pro domo sua. Původ z rodu vládyk z Vojenic přesvědčivě nedokázal.

Bačov,

ves na svahu pravého břehu potoka Semiče, 4 km szs. Boskovic podél okr. silnice z Boskovic na Vísek.

R. 1793 bylo zde 17 č. a 106 obyv.; r. 1846 19 č. a 109 obyv.; r. 1900 21 č. a 112 obyv., Čechů, 76 katol., 36 evang., rolníkův.

Zpráva Volného, že dle vsi slula rodina vládycká, není pravdiva; neboť většina dat Volným shledaných patří k Pačovu v okr. třebovském. Bačov ode dávna patřil k panství boskovskému, při němž se jmenuje již r. 1382, kdy se Oldřich z Boskovic sestoupil na Bačov s Marketou z Deblína; r. 1391 prodal Tas z Boskovic Heraltovi z Kunštátu (mimo jiné zboží) i lán a dvorec v Bačově. Od těch dob se Bačov jmenuje častěji u panství boskovského, a panské pozemky zde zcelené náležejí ke dvoru víseckému.

Roboty konali ze statku po 3 dny jeté, a to od sv. Jana do sv. Václava, a dva dny pěší. Vozilo se hlavně dříví z panských lesů do Prostějova.

Původně byl B. přifařen k Vískám, ale se zaniklou farou přidělen Boskovicům, odkudž farář (r. 1627) obdržel bačovský desátek od Václava z Zástřizl. Po obnovení fary připadli katolíci opětně Vískám; evangelíci přiděleni k evang. faře vanovské.

Školou patří do Vísek, kamž r. 1789 dávali 21 koláčů neb tolikéž krejcarů; od každého sedláka (jichž bylo 7) bral učitel po achtli žita, koledy od sedláka a podsedníka ročně po 2 kr., od chalupníka po 1 kr., školního platu za slabikování týdně 2 kr., za čtení, počty a psaní po 3 kr. z dítěte, mimo to učitelského platu od sedláka po 4 kr. ročně.

Pošta na Vískách.

Ve znaku má obec koníčka, kolem něhož nápis: PECZET POCTIWI OBCE BACZOWA 1756 (Tab. II., č. 2.)

Do obvodu obecního náleží 172·06 ha.

Jména tratí: Doliny, na Chrástkách, u Písku, Vrše, Zástraží, na Nivách, v Bořečím, Přihonky, na Křibě, v Buku (dial. v Boko),

na Harendě, v Krajině, Příčky, na Kroužkách; 50 měřic jest majetkem obecním.

Ves trpěla mnoho ohněm r. 1857 (7 čísel), 1894, 1901.[1])

Bahna,

dříve Bahnov, víska, katastr. obec v nejzápadnějším cípě na náhorní rovině, 7 km s. Letovic. Tvoří se Smržovem politickou obec.

R. 1793 bylo zde 8 č. a 49 obyv.; r. 1846 6 č. a 54 obyv.; r. 1900 6 č., v nichž bydlí tolikéž rodin; 26 obyv., Čechů, 14 katol. a 12 evang. Dvě čísla při zakládání pozemkových knih přidělena ke Smržovu.

Prvá zmínka o dědině se činí r. 1355, kdy se psal odtud Jindřich z Bahna a prodal zde lán Matěji z Bahna. R. 1360 jmenuje se tu i tvrz, která patřila Artlebovi z Myslibořic a opatrována byla krhovským farářem. Artleb ji odstoupil Zikmundovi z Myslibořic. R. 1406 měl zde zboží Ludvík z Bukoviny v ceně 300 kop gr., jež obdržel panským nálezem proti Hanuši z Lichtenšteina. R. 1466 jmenuje se Jan Bahno a choť jeho Uršula. V archivě letovském dočítáme se ještě r. 1583 o vládykovi Danieli Bahenském z Lukova, úředníkovi šebetovském.

Již r. 1711 patřila Bahna k Letovicům. Robota bývala zde velmi mírná, 2 dny pěší, a konala se při dvoře slatinském nebo trávnickém.

Farou patří ves do Deštné (v okr. třebovském), odkudž po zániku fary na čas (do r. 1787) přidělena do Letovic; po obnovení fary v Deštné vrácena tam.

Škola (dvojtřídní) také v Deštné. Pošta v Rozhraní.

Ke katastru náleží 101·62 ha pozemkův. Jména tratí: na Zbytkách, u Čihadla, na Řehořovým, na Rovinách, na Stráni, Újehla (Úlehla), na Dlouhých kusech, na Záhůnkách, na Prašnici.

Velkostatek letovský má zde les o 74 jitrech.

---

[1]) Archiv fary vísecké; farář Vinc. Ševčík: odpověd na dotazník Vlastivědy Moravské.

Benešov

(do B—a i na B—v)

(dle os. jm. Beneš), ves na dvou svazích mírně proti sobě spadajících, ve výši 672 m, při jz. straně (718 m vysoké) hory „Paprče“, 8 km vsv. Boskovic. Tvoří s Pavlovem politickou obec.

Rolníci (19) jsou seskupeni kolem návsí (kdež i kostel, škola a fara), které protíná okr. silnice z Pavlova do Okrouhlé. Domy bývaly dříve neomítané, kterýžto ráz mizí již. Kolem rozsáhlá pastviska, opodál bývalá pazderna.

Po třicetileté válce bylo zde 16 čísel, z nichž 9 pustých; r. 1748 10 půlláníků, 5 čtvrtláníků; r. 1793 69 č. a 443 obyv.; r. 1846 81 č. a 504 obyv.; r. 1900 115 č. a 629 obyv., Čechů, katol., rolníků, dřevařův a krejčích.

Benešov založen některým Benešem z Boskovic, připomíná se později jako část panství šebetovského, které patřilo klášteru hradištskému. Po zrušení kláštera vykoupeny roboty penězi. Platili tu dle kontraktu z r. 1783 ročně 260 zl. 20 kr. robotního platu, dávali 16 měr čistého ovsa, skládali 48 sáhův a rozváželi na míli cesty 16 vozů stavebního dříví neb jiných potřeb. Mimo to na hony vysílala obec 20 honcův a rychtáři dávala ročně 10 zl.

K faře benešovské náleží Kořenec (3 km sz.), Okrouhlá (3 km z.) a Pavlov (1 km v.); patronem jest majetník velkostatku šebetovského.

Za starších dob přifařena obec Knihnicům, kamž (r. 1748) 10 půlláníků platilo desátek faráři po dvou čtvrtech žita a tolikéž ovsa, 5 čtvrtníků dohromady 4 m. žita a tolikéž ovsa. Mimo to sekli, hrabali a skládali faráři seno a otavu do kopek, o žních žali a vázali, začež dostávali dříve jídlo z milosti, od r. 1748 z povinnosti.

Když bylo jednáno o vystavění kostela okolním obcím, usneseno, aby byl zbudován na Okrouhlé. Občané z Okrouhlé však nemohli sehnati potřebných peněz, a tu je předešli Benešovští, hlavně přičiněním zámožného hostinského Stříže, sebrali potřebný obnos a počali stavěti r. 1786.

Chrám jest zasvěcen Povýšení sv. Kříže, 32 m dl., 12 m šir. Stavba ukončena r. 1787, ale již r. 1790 zřítil se strop, načež

Obr. 23. Pohled na Benešov.

opraven. Mimo hlavní oltář má chrám dva oltáře postranní: sv. Jana Nep. a sv. Barbory, na věži 3 malé zvony z klášterní kaple jevíčské.

Na paramenty a světlo daroval Mořic hr. Strachvic 215 zl. r. 1837 a r. 1857 učinil nadaci chudým v summě 4500 zl. Fara sestává z přízemí se zahradou a hospodářskými staveními.

Prvním farářem byl zde Rafael Schmied, který zde již bydlel před vystavěním kostela a sloužíval mše sv. na čísle 45. Po delší dobu zde byli r. 1806 Ig. Lobgesang, r. 1828 Jan Prokš († 1841), r. 1856 Václ. Vychodil, r. 1878 Ant. Macek, od r. 1896 nyn. farář Ant. Bárta.

Po zřízení fary ustanoveny dávky: z každého lánu jednoho roku 3, druhého 2 slepice, 21 vajec; mimo to byli občané povinni sušiti faráři seno, které posekli domkáři. Výkup z lánu byl 20 zl. konv. m.

Škola bývala v obci již před založením kostelním na č. 71. a měla 52 žáků již r. 1804. R. 1885 rozšířena na místě nynějším na dvojtřídní, a přiškolen sem Pavlov (1 km v.). Druhá třída otevřena r. 1889. Před zřízením školy dávali učiteli knihnickému 1 zl. 10 kr. na penězích a 6 čtvrtí obilí. V Benešově dostával z dítěte 8 kr.; před početím školního roku chodil rektor po zápise a vybíral od sedláka 12 žemliček lnu (1 žemle po 24 hrstkách), 2 groše a 6 vajec.

Prvním správcem školním jmenuje se Fr. Řehoř, po delší dobu působil Jos. Kaspar (1851—1870); od r. 1876 nyn. naduč. Josef Kaspar.

Pošta v Boskovicích.

Ve znaku obecním jelen, kolem něhož nápis: PECZET OBECNI × DIEDINI × BENESSOWA. (Tab. I., č. 3.)

Do katastru patří (i s Pavlovským) 1361·9 ha pozemkův. Jména tratí: Różnarka, Skály, Abrahámky, Zadky, Spáleniska, Podhoří, Bory, Potoky, Kroužky, Paprč (718 m), Kocourov (623 m), Vábky, Rybníky, Javorník, Vypálená, Hluboký, Chaloupky. Z toho obecních rolí 18 jiter, 38 j. pastvin, 27 j. lesa. 9 j. luk a některé kamenice.

Již od r. 1748 mají své rodné domy rodiny: Polákova, Horákova, Švancarova, Šmídova, Kýrova, Konečného, Andrlíkova.

Ves utrpěla velmi třicetiletou válkou, tak že zde bylo 9 stavení pustých. Požárem ničena r. 1845, 1868, 1881 (12 č.), 1897 (14 č.), 1901 (7 č.) 1902 (9 č.).

R. 1894 zařízen zde hasičský sbor.

Sev. Benešova bývala vesnice Benýška, o níž pojednáme při Pavlově a Suchém.[1])

Borová,

víska, tvořící se Skrchovem katastrální a spolu se Slatinkou politickou obec; jest řadou domků po straně říšské silnice 3 km sz. Letovic.

Původně zde býval panský hostinec, o němž se zmiňuje také Schwoy r. 1793, kovárna a salajna; r. 1846 bylo tu 6 č. a 31 obyv.; r. 1900 11 č. a 47 obyv.

Farou a poštou náleží do Letovic, školou část sev. konce do Skříbské (2 km v okr. kunštátském) a jižní část do Střebětína (2 km).

R. 1406 píše se snad dle hostince Hlaváč z Borové.

Buková,

ves v širokém žlebě náhorní roviny při vých. úpatí Horního lesa (702 m). Domy stojí porůznu, jsouce obklíčeny zahradami kolem širokého návsí, jímž probíhá okr. silnice z Boskovic (10 km) k Prostějovu a potok Bukovský. Téměř uprostřed stojí škola, opodál zvonice. V místě jest dvůr panský s myslivnou, jiný 1 km jv. o samotě a slove Telárna. Dříve chovaly se v něm telata a ovce, nyní jest obilním skladištěm velkostatku boskovského. Kolem návsí seskupeny jsou selské usedlosti (29), na obou koncích bydlí chalupníci.

Mezi lety 1656—1677 bylo zde 14 domův osedlých, 8 pustých; r. 1793 52 č. a 453 obyv.; r. 1846 77 č. a 692 obyv.; r. 1900

---

[1]) Zpráva naduč. Josefa Kaspara; Šembera, Páni z Boskovic; pamětní kniha městečka Svitávky; Brandl, Půhony; protokol fary knihnické.

100 č. a 691 obyv., 689 Čechů (2 Němci), kat., rolníkův a řemeslníků, krejčích, ševcův a tkalců; také pletou slaměné šňury.

Slula-li ves Vokovem, v níž Tas z Boskovic r. 1391 prodal Heraltovi z Kunštátu 3 lány, jest více než pochybno. Náležela k panství boskovskému, u něhož se jmenuje r. 1547 spolu se zaniklou vsí Chmelníkem.

Poddanské poměry: 6 největších usedlíků mělo $2^1/_2$—3 dny roboty jízdné, ostatní 2—3 dny pěší; domkáři pracovali 13 dní pěší robotou.

Obr. 24. Buková (náves).

Po zániku fary protivanovské přidělena Buková do Boskovic, kamž dávali desátek r. 1627. Teprve r. 1705 přifařena opět k faře protivanovské nově zřízené, kamž platili desátku usedlí po 2—4 mandelích (polovici ovsa a žita), mimo to kopu vajec a něco másla.

Již poč. XIX. stol. bývala zde škola, v dřevěném domku u zvonice (nyní č. 67.), kdež jedna světnice byla učírnou i bytem.

Když r. 1862 obdržela obec 500 zl. podpory od J. V. císaře Pána, usnesli se občané, že vystavějí školu. Proto prodali obecní pozemky „Zahájenky“ i budovu staré školy, načež r. 1866 vystavěna nová jednotřídka přízemní. R. 1881 povoleno rozšíření na dvojtřídku, ale teprve r. 1888 vystavěna nyn. škola o poschodí a stala se dvojtřídní r. 1891.

Starší učitelé jmenují se Skopal, Jančík, Ščerba, Kleveta, r. 1837—1867 Tomáš Zapletal; od r. 1891 nyn. naduč. Jan Bureš. R. 1857 bylo zde 110 dítek; učitel bral od 22 usedlých po 2 zl. 24 kr. ročně, od 48 domkařů po 1 zl. 46 kr., od ostatních po 1 zl. 12 kr. Mimo to měl od obce 40·48 zl. a 4 míry žita.

Pošta v Protivanově.

Do obvodu obecního náleží 1741·96 ha půdy. Jména tratí: Vrtílky, Hondila, Boří, Bučí, Chmeléky, Kouty, Horka, Padělky, Německý Kup (směrem k něm. dědinám v okolí Brodka), Kopaná voda, Skalky, Klozovec, Tabule, Hamerská, Klíčovo bahno, Liští kupa a j.

Od r. 1891 jest v místě hasičský sbor.

Obec postižena r. 1863 požárem (10 č.); r. 1864 vyhořela stará škola, r. 1891 (6 č.), r. 1901 kroupy zničily osení.

Mezi Bukovou a Hradiskem stávala ves Chmelník, pustá již r. 1547. Trať, kde byla ves, slove dosud „Chmeléky“.

Drbalovice,

(dle os. jména Drbal), také Drválovice ves vedle okr. silnice z Letovic do Vanovic (5 km vsv. Letovic), v kotlince na svahu náhorní roviny, nakloněné k Malé Hané. Do návsí, na němž zvonice a kamenný kříž, jdou tři ulice, z nichž jižní jest spojena okr. silnicí s Paměticemi. Část o samotě pod dědinou slove ve Žlíbku. Domy jsou vesměs výstavné, některé i jednopatrové, grunty (21), seskupené kolem návsí, mají po 80—120 měrách úrodné půdy.

R. 1793 bylo zde 19 č. a 266 obyv., r. 1846 45 č. a 271 obyv., r. 1900 48 č. a 279 obyv., Čechů, 140 evang., 139 kat.

Odedávna olomoucký kostel měl zde pozemky, které r. 1256 biskup Bruno přenechal klášteru v Litomyšli.

V XV. stol. jest ves již částí panství boskovského, a úrok z ní dáván klášteru minoritskému v Brně. Když panství náleželo královské komoře a přiřčeno pánům kunštátským, zdráhali se tito platiti dávky, z čehož r. 1447 kněz Jan, kvardián, i všechen konvent pohání p. Jiříka z Kunštátu ze 120 hř. gr., že zboží v Sudicích, Drválovicích a Pamětících postoupil Prockovi z Kunštátu, ale kvardián měl k tomu právo. R. 1450 z Kunštátu obdrželi také podíl, jenž dříve patřil Jindř. st. z Boskovic.

Také jiní měli v úrodné zdejší krajině svůj majetek, ano někteří se psali dle osady. Tak r. 1390 jmenujc se Polach z Drválovic, r. 1407 Vaněk Náhradek z Drválovic.

R. 1500 měl zde majetek Kuneš Makser z Chotěvic, který jej téhož roku prodal Lad. z Boskovic; u panství boskovského jmenuje se dědina již r. 1547.

Se zánikem fary visecké přifařeni katolíci z Drbalovic do Boskovic, kam dávali desátek, jak nařídil Václav z Zástřizl r. 1627. Po obnovení fary r. 1749 přiděleni opět k Vískám. Evangelíci mají svůj kostel ve Vanovicích, kdež jest i pošta.

Školou patřili do Vísek, kamž platili občané (r. 1789) učiteli dávky: 57 koláčů, $2^7/_8$ m. žita, za jiné povinnosti 55 kr., školního platu po 2—3 kr., služného po 4 kr., což činilo 1 zl. 16 kr. Později zřízena zde škola exkurendní, která přestala okolo r. 1852, a žáci přiděleni do Vanovic.

Ve znaku má obec krojidlo a radlici; kolem nápis částečně nečtitelný: PECET OBECNI DIEDINI RICHTARSTWY (DRWALOW)SKE. 1616.

K území náleží 483·8 ha úrodných pozemkův. Jména tratí: Stráž, Podhumny, za Biskupove, za Ovčicó, Vojkove, za Milířeskem, na Kopcích, na Maděrovéch, Vytléke, Kopanina, v Padělcích.

V „Pletkách", kdež se říkalo „na hrobech", vyorávány často kosti a střepiny z nádob, také v „Zástraží" objeven hrob, v němž nalezena pěkná spirálovitá ozdoba bronzová, svědčící o dávném osazení krajiny.

Obec trpěla požáry; tak r. 1872 (18 č.), r. 1881 (11 č.)[1])

---

[1]) Farní archiv na Vískách.

Hradkov

(snad pův. Radkov dle os. jm. Radek), katastr. ves patřící k Vratíkovu, s nímž tvoří polit. obec; nepravidelně rozložena na svahu levého břehu říčky Bělé 4 km v. Boskovic. Ke vsi patří také samoty Nový mlýn a myslivna, obě téměř u samých Boskovic.

Po prvé se jmenuje ves teprve roku 1487 v městských knihách boskovských.

Patřila vždy k panství boskovskému, kdež se činí zmínka o Hradkově r. 1547.

Přifařena k Boskovicům, kdež i pošta, školou patří do Vratíkova.

Roku 1793 bylo zde 18 čísel a 104 obyv.; r. 1846 18 č. a 118 obyv.; r. 1900 20 č. a 93 obyv., Čechů, katolíkův.

K území obecnímu patří 304·49 ha půdy. Jména tratí: Opaly, Obecní, Podskalina, Skalky, Klobouček, Široké, Syrovátka, Kloč, Lopaty, Padělky, Háj, Horka, Nívka, Hubka, Příčky, Škadliska, Čihadlo, Rovné, Úlehle a pod.

Chlum,

ves na svahu hory Vlkova (597 m), tvoří s Babolkami politickou obec z. silnice z Letovic do Mor. Třebové; patří sem i část osady zvané Chlumská (495 m) na silnici 0·5 km j. obce s rozsáhlým hostincem zájezdním, dříve panským, s myslivnou; druhá část samoty patří k Noviči. Domy seskupeny jsou kolem podélného návsí. Bývalo zde původně 6 gruntů po 200 měrách.

Po válce třicetileté byly 4 osedlé a 2 spálené a opuštěné. R. 1793 bylo tu 21 č. a 180 obyv.; r. 1846 34 č. a 192 obyv.; r. 1900 29 č. a 186 obyv., Čechů, 98 kat., 91 evang., rolníkův a dělníků v továrnách letovských a v dolech jílových u Bezděčí a Lhoty.

Obec byla za starých dob rozdělena; 9 č. a 62 duší patřilo k panství Čtyřiceti Lánů, ostatní větší díl do Letovic.

Část vsi náležela pánům z Lomnice, z nichž bratří Jiří a Jan roku 1524 mimo jiné zboží i tuto osadu prodali Kryštofovi z Boskovic, s něhož přešla r. 1531 na Pavla z Vojnic a později (neznámo jak) přivtělena k Letovicům.

Farou i školou patří do Roubaniny (v okr. Jevíčském); jen z 5 čísel z Chlumské chodí děti do školy v Noviči. Pošta v Letovicích.

K území obecnímu patří 201 ha pozemkův. Jména tratí: na Kříbě, na Zbytkách, na Rovinách, na Dlouhém kuse, na Rybníčku, Stráň, Vidlák, v Hoře, Zmolky, ve Volší.

S okolních chlumů jest krásná vyhlídka na jih po planině Drahanské.

R. 1683 platili desátek faráři v Letovicích čtyři osadníci z panství letovského a 3 ze Čtyřiceti Lánův.

Ves utrpěla ohněm r. 1895 a 1901.

Chrudichromy,

správně Chudichromy neb Choděchromy, Chuděchromy dle listin ze XIV. věku (Vojslav z Chudiechrom r. 1349), ves na svahu „Habří" (441 m) znenáhla skloněného do údolí Svitavina.

Grunty jsou seskupeny v Dědině kolem podlouhlého návsí se zvonicí, část obce, kde jest škola, slove Mokřice, jv. ulice slove Požár, ulice ke Svitávce Podevsí, jiná Úvoz. Původně bylo zde 14 půllánů po 80—100 měrách, hostinec a svobodný dvůr s pivovarem (nyní č. 11.).

R. 1793 bylo tu 21 č. a 253 obyv.; r. 1846 39 č. a 252 obyv.; r. 1900 50 č. a 359 obyv., Čechů, 314 kat., 45 evang., rolníkův.

Podél vsi jde okr. silnice z Míchova do Boskovic 4 km vzdálených.

Původ jména osadního váže tradice lidová ku známé pověsti o založení hradu boskovského a přidává, že Velen si srazil nejdříve prst, pak zapíchl třísku do nohy a chodil chromě, načež svému průvodci Maximilianovi (!) řekl, že nebude choditi bosko více.

Dle vesnice psala se vládycká rodina, jejíž člen Vojslav z Chuděchrom měl r. 1349 majetek v Pršticích, r. 1365—1378 jmenuje se Blahut, r. 1376 Ješek z Chuděchrom, všichni však seděli jinde. Teprve roku 1385 jmenuje se Mikšík z Chuděchrom (Mík), jenž na zdejší zboží upsal své choti Marketě 45 hř., kterouž částku zvýšil na 75 hř. a zajistil zde a na Oboře r. 1391.

Koncem XIV. stol. prodal týž Mikšík zdejší dvůr Mikši z Meziříčka a na Křetíně, který zde zajistil své ženě Dorotě 100 hř.

věna. Dalším prodejem přešel majetek na Bohuslava z Libenice, který se již r. 1405 píše z Chudiechrom. Mimo tyto členy jmenuje

Obr. 25. Chrudichromy (náves).

se r. 1392 Ješek, 1406 Matěj, 1412 Ješek, jenž své choti Anně upsal zde 80 hř., mezi lety 1418—1464 Petr z Chudichrom,

jenž však měl majetek ve Vážanech (r. 1460 ve Voděradech dvůr), r. 1448—1461 Dorota z Chudichrom, vdaná za Bernarta z Žerotína. Tehdy patřily Chrudichromy Petrovi Syrovátkovi ze Lhoty a z Chudichrom, kterého žaluje Petr z Chudichrom r. 1466 proto, že mu udělal na řece (Svitavě) stav a tím způsobil mnoho škod. R. 1464 Jiří, opat, i všechen konvent kláštera hradištského pohánějí Syrovátku z 10 hř. gr., že béře plat v Chudichromech, který přísluší kostelu svitavskému. Roku 1512 Salomena ze Lhoty a z Chudichrom sestoupila se s chotěm svým Janem ze Zdětína na statek zdejší. Týž Jan Dubčanský ze Zdětína a na Habrovanech byl náboženským myslitelem a spisovatelem a spolu s mor. bratřími Matějem Poustevníkem a Václavem z Lilče založil dočasnou náb. jednotu, která měla tiskárnu v Lulči. Jako spolumajetník statku daroval Chrudichromským odúmrt roku 1525. Roku 1528 počal rozprodávati pozemky, a to 4 čtvrti za 100 zl. Jakubovi z Mladkova, Staňkovi z Chrudichrom a Mikuláši. Úroku z těch čtvrtí dávali pánovi 4 zl., 2 zl. o sv. Jiří a 2 zl. o sv. Václavě. R. 1530 prodala Salomena ves se dvorem a s Mladkovem Janu Hartmanovi z Mladkova a choti jeho Anně. Nový majetník se psal pak Jan z Mladkova a z Chudichrom. Týž, listinou danou na Chrudichromech r. 1530, v neděli před sv. Pavlem na víru obrácení, ode dvora zdejšího prodal 9 čtvrtí rolí i s příslušnými loučkami za 108 hř. lidem svým Mikuláši Vundokovi, Filipovi, Martinovi Staškovi, Janovi Kudlatému, Václavovi Chlupovi, Martinovi Bláhovi, Vondřeji a Václavovi, fojtovi z Chrudichrom. Úroku platili pánovi $17^1/_2$ zl. a tři groše bílé o dvou lhůtách. Touže listinou dal obci „Habří“ dolní po horní cestu až do Vaškovy nivy (za kus pastviska, kteréž mu dali na rybník), aby téhož „Habří“ užívali pastvami, dřívím a j. způsobem. Na listině za svědka podepsáni mimo Jana z Lomnice vládykové Jan Lhotský ze Ptení a Jan Dubčanský ze Zdětína a na Habrovanech. S Jana Hartmana z Mladkova koupí přešel statek chrudichromský na Kryštofa z Boskovic.

R. 1574 obrátili se zdejší občané na Jaroše z Zástřizl a na Boskovicích s prosbou, aby jim daroval louku při potůčku jejich, z níž platili ročně $2^1/_2$ zl., a zavázali se na místě platu, že ročně každý rolník udělá 4 vozy drev, že vyveze pět vozů hnoje ze dvora na panské pole a že chce orati půl dne; podsedníci hnůj naloží a vykonají jiné roboty po dva dny. Mimo to byli osvobo-

zeni od stálého platu z horního pustého rybníčka (4 zl. 9 gr.), z louky, kterouž držíval pan Matyáš, 3 zl. 16 gr. a z jiných dědičných luk přidaných 1 zl. 23 gr.; z dolního pustého rybníčka 7 zl. 15 gr.

Chrudichromští jsou přifařeni do Svitávky, kamž roku 1804 11 sedláků dávalo desátkem dohromady 5 kop 45 snopů pšenice a 5 kop 45 snopů žita.

Dříve chodily dítky do školy mladkovské a svitávecké, teprve r. 1892 vystavěla obec jednotřídní školu za 10.000 zl., na níž se stal prvním správcem Frant. Brejla, známý skladatel hádanek, rebusův a j. Pošta v Boskovicích.

Na starém razítku jest znakem radlice, přes níž napříč jest položen roubel; kolem jest nápis: PECET WOBECNI DIEDINI CHRUDICHROM bez letopočtu. (Tab. I., č. 6.)

K obvodu obecnímu patří 269 ha pozemkův. Jména tratí: za Humnama, v Sádku, Padělky, na Dolnicích, na Červince, v Hodiškách, v Lepničkách, za Habřím (již r. 1530), na Toníčku, na Lopatě, ve Slínovatěch, na Kuplašce, na Přibelce, na Kokelce, na Vondálce a j.

Nejstarší rodiny jsou zde: Staňkova, Stárova, Sychrova, Jankova, Zejdova, Klonova, Čudova, Chlupova; poslední již r. 1530.

Ohněm postižena obec r. 1851 a 1873, r. 1852 byla veliká povodeň, při níž se utopilo mnoho ovcí.

Dříve se dolovalo v okolí na uhlí; pokusy za posledních let se obnovily bez úspěchu. Uprostřed XIX. stol. pěstovaly se mnoho štětky soukenické, jež vozili zdejší lidé povozy až do Lipska, do Berlína a Hamburka.[1]

Jabloňany,

ves 6 km jz. Boskovic v kotlině na pravém břehu potoka Úmoří (317 m). Půdorys tvoří nepravidelnou náves, do níž vedou dvě cesty; domy stojí těsně vedle sebe do ulice průčelím. Grunty jsou seskupeny kolem návsí, prostřed něhož kaple; chalupníci tvoří oba konce vsi.

---

[1]) Fr. Lipka: Z obecní truhly Chrudichromské v Čas. mor. mus. zem.; Brandl, Půhony a j.

R. 1793 bylo zde 35 č. s 184 obyv.; r. 1846 47 č. s 227 obyv.; r. 1900 53 č. a 345 obyv., Čechů, katolíků, 1 evang. (9 láníků, 8 půlláníků, 5 čtvrtláníků, ostatní domkáři), rolníkův.

R. 1357 jmenuje se Kačna a Jaroš z Jabloňan, Kačna ještě r. 1373, ale zdá se, že měli oba majetek jinde. Ode dávna patřily Jabloňany k panství černohorskému. (Viz Černá Hora.) R. 1447 měl zde podíl i Beneš z Boskovic.

Poddanské poměry: z lánu byla robota 3 dny týhodně párem koní, o žních od sv. Jana Křtitele do sv. Václava jeden

Obr. 26. Jabloňany (náves).

den v týdni pěšky; mimo to platili vrchnosti 2 zl. úroku, začež obdrželi „klát“ dřeva na všelikou potřebu. Chudší poddaní předli přízi, v létě konali práce polní, v zimě odváželi dříví a hnůj na pole. Po zrušení roboty dali z lánu 858 stř. dvacetníků (tři do zlatého).

Farou patří Jabloňany do Doubravice; obec si vystavěla (r. 1893) pěknou kapli sv. Cyrilla a Methoděje, v níž sloužena bývá občas mše sv. Za stara platívali Jabloňanští do fary doubravské z lánu 118 snopů pšenice, 59 snopův ovsa, a to velikých (na obvodě jako obruč soudka, v němž se vozívala sůl).

Jelikož často snopy nedosahovaly této míry, upevnil farář Jan Hanka (1819–1834) obruč na vratech farních, aby se osadníci řídili dle ní. Výkup desátku z gruntu činil 75 zl. stř.

Počátkem XIX. věku nebylo tu školy, a dítky chodily do vzdálené Doubravice a do Lhoty Rapotiny. Teprve r. 1820 počal zde vyučovati krejčí Vavřinec Podloucký na č. 20., po něm syn jeho do r. 1841. Tehdy proměněna budova na hostinec, a škola do r. 1852 umístněna v kovárně (na č. 47.). Téhož roku vystavěna (za 3500 zl.) nová škola jednotřídní, na níž působili po delší dobu Josef Kala, Tomáš Huška, Fr. Brejla a od r. 1892 Meth. Kopeček.

Stará obecní pečeť má ve znaku jabloň; nápis kolem nečtitelný. (Tab. I., č. 8.)

K obvodu obecnímu náleží 241 ha pozemkův. Jména tratí: Chochole, Podevsí, Klínky, Čeřence, u Chebza, Kláty, Kalky, Obrčí, Lopaty, Chrástky, Debliny, Mokřa, Kostky, Baba, Sičky a j. Z toho majetku obecního 8 ha rolí, 30·32 ha pastvin, 0·19 ha lesa a 10·4 ha neúrodné půdy.

Rodné domy 150—200 let mají Zachoval, Vlach, Přibyl, Ocetek, Kříž.

R. 1509 zdejší občan Václav Krčmář poručil špitálu boskovskému dvoje rolí, kteréž jsou „u silnice na levé ruce odsud, jedúc voděradských polích", a přikázal, kdož tu roli bude držeti, že má dávati z ní 5 gr. bílých o sv. Václavě. (Grunt. kniha bosk.)

Mezi zachovanými listinami jest německá listina z r. 1770, v níž majitel panství černohorského Jindřich Auersperk prodává lán Jakubovi Dvořákovi za 92 zl. stř. s podmínkami: Nový majetník jej má řádně spravovati, z něho bráti užitek a buď poručiti potomkům neb prodati vrchnosti. Peníze jsou splatny ve 20 letech, a to 4 zl. 36 kr. dají se ihned, další splátka v stejné summě vždy v období sv. Michala. Mimo to platilo se z něho o vánocích 5 zl. 20 kr. úroku a 33 kr. na dříví, a obdělávala se robota. Lán se nesměl prodati ani děliti bez povolení pánova, každý postup musel býti potvrzen, nový majitel měl dáti kupního groše 3 kr. ze zlatého.[1])

[1]) Místní archiv; Fr. Brejla, odpověd na dotazník Vlastivědy Moravské; archiv boskovský.

Kladeruby,

Kladruby, chybně Kraderoby (obyvatelé, kteří klády rúbali), ves 3 km v. Letovic v údolí stejnojmenného potoka blíže silnice z Letovic do Prostějova. Domky jsou nepravidelně roztroušeny po obou březích potoka, který vybíhá zde z pěkného lesnatého údolí, v němž o samotě myslivna Andělka. Při ní jsou 2 rybníčky a koupele, které bývaly oblíbeným místem výletním. Dnes zrušeno všecko a proměněno na drůbežárnu.

R. 1793 bylo zde 13 č. a 91 obyv.; r. 1846 30 č. a 128 obyv.; r. 1900 21 č. a 143 obyv., Čechů, kat., rolníkův a lesních dělníkův.

Kladeruby jsou prastarým založením na pozemcích kláštera litomyšlského, od něhož je koupil (r. 1295) s jinými vesmi vyšehradský probošt Jan. Počátkem XV. věku měli zde nějaký majetek páni boskovští; alespoň r. 1405 upsal Oldřich z Boskovic Janu Beneši z Boskovic mimo jiné podíl i na Kladerubech. Také ještě roku 1482 Vaněk z Boskovic odstoupil Kladeruby Janu Kolesovi z Rakové. R. 1463 píše se Jan Bradka z Kochova a z Kladerub, r. 1478 Kozel z Kladrub, r. 1480 častěji Zikmund z Kladrub, ač možno, že poslední dva se píší dle stejnojmenné osady jiné. R. 1481 Jan z Voděrad pohání Mikše z Uhřic z 80 uh. zl., že mu prodal Kladeruby a Lhotku a nestál ve smlouvě; téhož roku stěžuje si týž na Mikše, že mu z oněch vsí béře příjmy, načež obrací se Mikeš proti Voděradskému, že mu nedodržel platu. R. 1578 pojistil Jiří Jiříkovský ze Svojkova tvrz a ves Míchov a Kladeruby Václavovi z Heraltic. O sto let později náležela ves již k Letovicům, kdež se po prvé jmenuje r. 1668.

Robota bývala jen pěší, a konalo ji 9 podsedníků ($^1/_8$ lánu) 2 dny v témdni.

Ve znaku má obec žitný snop, z něhož vyčnívají kosa, hrábě a cep, vedle jsou kolečka a brány; nápis: OBEC * KRADEROW. (Tab. II., č. 8.)

K území obecnímu náleží 308 ha pozemků, většinou panských lesův. Jména tratí: Homolka, Prašnice, Bařinka, Okalka, Humno, Luže, Kopanina a j.

Knihnice

(dial. do Kenic), původně Kněnice, městečko, 291 m v údolí na úrodné Malé Hané při záp. úpatí horského hřbetu Mojetína (606 m); od s. na j. teče bahnitý potok Semič. Hlavní částí městečka jsou dvě řady domů po 25 gruntech proti sobě postavených, mezi nimiž prostora tvoří náměstí, jímž prochází okr. silnice boskovsko-jevíčská. Z něho na sz. odbočuje Vanovská ulice, na stranu opačnou Pytlova, za níž potokem odděleny dolní a vrchní Podsedky, na svahu Mojetína jest část obce Panenský sad, dolní a vrchní Trávník. Domy na náměstí i v ostatních částech stojí průčelím do ulic a jsou stavěny těsně vedle sebe; za nimi jsou veliké zahrady s hojnými stromy ovocnými, zakončené stodolami.

V čele náměstí stojí jednopatrová radnice, prostřed socha sv. Jana Nep., při s. straně obecní škola, při j. ve stínu obrovských lip kaple sv. Floriána. Na druhém konci městečka mohutný kříž z pískovce hradištským opatem Jiřím Leodegarem r. 1611 postavený, nad městečkem směrem k Šebetovu socha sv. Josefa z r. 1738. Kostel se hřbitovem jest na staroslovanském a význačném hradišti.

Původně bylo v Knihnicích 57 domův, 23 půlláníkův a 24 čtvrtníkův. Po třicetileté válce bylo již 78 čísel, z nichž některá byla pusta, neosedlá.

R. 1712 vzniklo 27 podsedků, takže r. 1748 jmenuje se již 84 č. Půlláníci měli po 60 měrách, čtvrtláníci po 30 m., chalupníci po 15—18 m.

R. 1793 bylo tu 85 č. a 892 obyv.; r. 1846 154 č. a 934 obyv.; r. 1900 169 č. a 1009 obyv., Čechů, 977 katolíků, 27 evang., 5 židů, rolníků, řemeslníkův a obchodníkův.

Domy za stara byly dřevěné se žudrem, který byl na ulici opřen sloupy a nahoře v 1. patře býval sýpkou. Ještě r. 1870 bylo zde 12 význačných těchto domů, později byly strženy; poslední dva shořely.

Knihnice, založené kněhyní (kněžnou Eufemií či Ofkou, chotí knížete olom. Oty I. Sličného), jsou osadou prastarou; Ofka darovala je r. 1110 klášteru hradištskému u Olomouce i s patronátem na věčné časy, aby klášterní kněží se modlili za spásu

duše její, kteréžto obvěnění o tři léta později potvrdil i biskup Jan. Jmenovanému klášteru náležely Knihnice do r. 1784, kdy byl zrušen.

Obr. 27. Pohled na Knihnice.

Že stáří městečka sahá do dávných dob, můžeme dotvrditi i nálezy archeologickými.

Místo, na němž jest chrám, slove podnes Hradisko. Jest jisto, že stávalo zde staroslovanské hradiště na vyvýšeném břehu,

jehož půdorys má podobu čísla 8. Návrší to na všecky strany jest ohraničeno příkrými mezemi a obepiato hlubokým příkopem. Na vých. straně hradiště jest hřbitov s kapličkou sv. Markety, na záp. kostel a zvonice z klad zbudovaná. Blíže kaple sv. Markety směrem k obci, na svahu mimo hřbitovní zeď, téměř v hradebním příkopě nalezl jsem kostru na znaku ležící, poněkud na pravo skloněnou, temenem obrácenou na západ, tváří na jih. Levá paže ležela vedle těla, tak že ruka byla položena u pánve a pravá přes prsa napříč. Nohy byly poněkud ohnuty v kolenou. Při pravém spánku, když vyzvednuta lebka, nalezeno bronzové obuší s esovitým zakončením. Má podobu elipsy neuzavřené, jejíž jeden konec jest ulomen, druhý roztepán a zatočen do ležícího s (ꝏ). V lůně kostry byly zbytky kostí většího dítěte, vedle zlomky hnátův a jiné ostatky koster dvou velmi starých lidí. Nálezy podobné řadíme do VIII.—XII. stol.; stáří jejich namnoze zjištěno i mincemi, které mrtvoly měly při sobě.

Markrabí Vladislav okolo r. 1215 znova uděluje také Knihnice s farou, s dvorem a svobodným právem, jakož i Šebetov, Cetkovice, Uhřice s blízkým lesem klášteru Hradištskému a připomíná, že zboží patřilo klášteru již r. 1078.

Klášter Hradištský vysílal do Knihnic své duchovní, kteří měli titul proboštský a jimž byli poddáni obyvatelé z Knihnic a z okolních vsí. Seděli jednak na faře, jednak na šebetovském zámečku, kde byly také kanceláře panské.

Za těchto majetníků byly poměry poddanské velmi dobré; robotovalo se pouze na požádání vrchnosti, mírně, dle potřeby. Po zrušení kláštera učiněno narovnání r. 1799, dle něhož mělo se dávati 898 zl. 20 kr. robotního platu, od 23 sedláků 92 měr čistého ječmene, čtvrtníci za měřici měli dávati po 1 zl., což činilo 68 zl. Mimo to dováželi knihničtí 92 vozů stavebního dříví na míli cesty, měli dovézti 23 beček (po 10—12 vědrách) na 8 mil a vrátiti prázdné nádoby, rozvážeti sůl na 1 míli, zavézti 460 centů ječmene z obcí 5 mil vzdálených do šebetovského pivovaru, dovézti 368 vozů ledu tamže, nasekati 690 vozů, příkop vyhazovati po 170 dnů, káceti dříví a řezati klády.

Později konali půlláníci robotu: každého týdne od sv. Josefa do sv. Václava 2 dni párem koní; dovážení ječmene, ledu a ostatní povinnosti zůstaly, jako dříve, do r. 1848.

Vých. městečka na povýšeném místě starého hradiště jest **kostel**, nad ním hřbitov, pod ním fara, s níž jest spojen krytým schodištěm, kdežto z městečka vedou nahoru kamenné schody.

Obr. 28. Žundr v Knihnicích.

Přifařeny sem mimo Knihnice i Vážany, Sudice a osada Melkov na Bělé. Patronem jest majitel velkostatku šebetovského.

Chrám Páně sv. Marka, jehož podoba jest na krásném obraze hlavního oltáře (maloval Mayer roku 1841); mimo to jsou zde dva postranní oltáře P. Marie a sv. Josefa. Kostel jest

25 m dl., 13 m šir.; hlavní oltář jest mimo zvyk při sev. straně. Nad sakristií visí dva slušně malované starší obrazy neznámého umělce, představující Spasitele jednak rozmlouvajícího s fariseji o císařův peníz, jednak rozmlouvajícího s Nikodemem.

V kněžišti stojí 3 sochy (sv. Josefa, P. Marie a sv. Barbory) ze zrušené kaple šebetovské.

Chrám v nyn. podobě vystavěn r. 1802—1806 za 5574 zl. na místě prastarého, jenž zbořen r. 1802. Věž však byla chatrna; proto u kostela zbudována z klad a z desek zvonice, v níž pověšeny zvony.

Největší, „mužský", váží 12 centův a má nejhořeji nápis:

TENTO ZWON PRZELITY GEST KE CZTI S. MARKA EWANGELISTY PANIE S NAKLADEM WSSECH FARNIKV A DOBRODINCZV W MIESTECZKV KNIHNIC. 1718.

Na plášti:

SVB REGIMINE
RMI. AC AMPLI. D. DNI.
BENEDICTI BÖNISCH
LIII. ABBATIS GRADISEN
SIS ETC. HVIVS ECCLÆ.
KNIHNICENSIS PATRONI
S. S. THLIAE. DOCTORIS. —

V zadu:

EXISTENTE PAROCHO
P. MARTINO CZECH P. G.
S. S. THLIÆ. DOCTORE
GEORGIVS FRANCISCVS
REIMER FECIT OLOMVCY.

Menší, 8 centů těžký, „ženský", má nápis:

TENTO ZWON SLIT DO MIESTECKA KNIHNIC ZA PVRMISTRA KALANDRI A WONDRVSSKI RICHTARZE NENECHAWEI PLACZICIHO BEZPOTIESSENI LETHA PANIE 1556.

V zadu na čtyřhranné tabulce čteme:

MIST RFI LIP
Z WI SSKOWA
LIL SWONTE
NTO S POMOCI
BOZI.[1])

„Dětský“, nejmenší, váží 3 centy a má nápisy:

NAKLADEM FARNIHO CHRAMU PANE
KNIHNICZKEHO S. MARKA EWANG.

Na plášti:

SUB REGIMINE REVERENDIS.
PERILLVS. AC AMP. D. D. NORBERTI
UMLAVF SS. THLIÆ. DOCTOR. GRADICENSIS
PATRONI ECL: KNIHNICENSIS.

V zadu:

REFUSA ET HONORI
VIRGINIS MARIÆ DICATA.

Při spodní ovrubě:

A. 1740 EXISTID TEMP: PAROCHO.
P. MAURICIO WAGNER GRADIC.
SS. THLIÆ. DOCT. OLAUS OBERG
FUDIT OLOMUCY.

Kolem kostela býval hřbitov, který (r. 1842) přeložen na nyn. své místo. Vedle sakristie bývala stará kostnice, odstraněná r. 1864; od r. 1829 jest pod kostelem rodinná hrobka hrabat Strachviců. Na místě, kde nyní hřbitov, stával za stara kostelík sv. Markety z r. 1684. Za stavby nového kostela loď jeho rozebrána, kněžiště pak, podoby malé kaple, užívá se za márnici.

Tradice lidu hojně rozšířená praví, že zde býval panenský klášter, jemuž patřila i část městečka „Panenským sadem“ zvaná, ale písemných zpráv není o tom.

Z kostela odevzdáno státu 2 libry 29 lotů stříb. náčiní; ostatek zloupili zloději r. 1839, načež dobrodinci pořídili nové paramenty za 750 zl.

Matriky jsou z r. 1661.

---

[1]) Mistr Filip z Víškova lil zvon tento s pomocí Boží.

Fara jest o jednom poschodí, opatřena hosp. staveními, k nimž patří 44 jiter úrodných polí, luk a zahrad.

Za starších dob byly sem přifařeny Kořenec, Benešov a Okrouhlá, r. 1684 i Cetkovice a Štěpánov.

Z Knihnic platilo se v XVIII. stol. desátku: 23 půlláníků po $1^2/_8$ m. pšenice, tolikéž ovsa, 34 čtvrtníků po $^5/_8$ m. pšenice a tolikéž ovsa, 27 podsedníků $^3/_8$ m. pšenice a tolikéž ovsa; všichni o sv. Janě Křtiteli po 9 kr. „za sýr".

Z dějin kostelních. Okolo r. 1097 kněžna Ofka založila kostel sv. Marka, obvěnila polem a 1 robotníkem a darovala jej r. 1110 se vsí Knihnicemi za blaho svoje a zemřelého manžela benediktinům hradištským u Olomouce s podmínkou, že zde navždy budou míti správu. Totéž potvrdil olom. biskup Jan r. 1113. Když Hradištský klášter přešel do rukou praemonstrátských, markr. Vladislav těmže řeholníkům přiřkl Knihnice se třemi vesnicemi (r. 1215). Ačkoli zpráva jest založena na listinách podezřelých, jisto přece, že kostel odedávna náležel klášteru Hradištskému u Olomouce, který sem vysílal své členy řádové s titulem proboštským.

První z nich jmenuje se Bohuslav r. 1285, jenž po 25leté správě se stal opatem r. 1310. Delší dobu zde působili, aneb jinak jsou významnější: r. 1417 Martin, r. 1421 Mikuláš, zvolen r. 1433 opatem; r. 1446 Jiří, r. 1454 Marek, r. 1466 Mikuláš, r. 1483 Prokop, r. 1530 Jan Procek. † 1541; r. 1554—1565 Mart. Sekanina, r. 1577 Pav. Grünwald, jmenován r. 1587 opatem; r. 1684 Jos. Kadermann, r. 1745 Jan Kryštof Táborský, nar. r. 1696 v Sokolnicích, theol. spisovatel a po celé diecési proslulý kazatel, psal česky, německy a latinsky. Česky napsal „Vejklady na nedělní a sváteční evangelia". Zemřel v nejlepším věku r. 1748. R. 1763 dosazený Jan Herman přečkal zrušení kláštera a zemřel r. 1795. Po něm stal se prvním světským duchovním Šeb. Bilímek († r. 1830), Josef Luňáček do r. 1878, Jan Kraupner do r. 1897, od které doby nynější farář Tomáš Špidla, rodák šebetovský.

Za Jos. Kadermanna (1684—1693) měl chrám mnoho kostelního náčiní, 166 zl. majetku, 3 zl. desátku z krav, bratrstvo sv. Isidora při kapli sv. Markety, na příjmech místo 1 lánu jen $48^2/_8$ míry, desátky a roboty ze tří vesnic. Bratrstvu sv. Isidora, patrona obce, činěny časté odkazy v závětech.

Reformace dotkla se městečka mnohem méně než okolních far i přifařených obcí. Stalo se tak zajisté proto, že premonstráti neuvalovali na lid zbytečných robot těžkých a že, pokud bylo lze, vyhovovali často malicherným choutkám svých farníkův. Proto jmenují se zde katoličtí kněží bez přestávky. Jak se povolovalo lidu, svědčí odpověď zdejšího faráře Grünwalda na dotaz učiněný opatem, nekoná-li zde úřadu způsobem nekatolickým. Odpověď zněla: „Nikoliv! Přece však některým lidem, kteří ušní zpověď zavrhují, podávám pod obojí, což prý usnesení trid. sněmu neodporuje.“ Později r. 1587, kdy stal se týž farář opatem, stěžuje si na neposlušnost a odpadlictví lidu.

Při j. straně městečka stojí ve stínu košatých lip kaple sv. Floriána. Vypravuje stará pověst, že jakási žena z rodiny Čejkovských neopatrností zavinila veliký požár r. 1690, načež vystavěna tato kaple. V čele má kamennou tabulku s nápisem: Léta Páně 1695. Za slavného panování důstojně velebného, urozeného a vysoceučeného pána, pana Preláta Norberta Alexiusa Želeckého z Počenic, řádu S. Premonstrátského opata kláštera Hradiště, J. M. cís. rady a téhož S. řádu jeneral. vicarii. S pomocí výše oznámené vrchnosti poctivá obec městečka Kynic vystavěla tuto kapličku ke cti Pánu Bohu, sv. Floriánu, mučeníku, a sv. Agatii, mučedlnici Boží. Šťastně dokonáno to dílo dne 19. září.

O škole se činí po prvé zmínka r. 1684, kdy měla rektora, který byl živen farníky. Nejstarší budova školní stojí dosud jako č. 30. pod kostelem. Tam se vyučovalo do r. 1800, kdy vystavěna na svahu u kostela nová budova školní dvěma třídám (č. 147.). Když však ani tato nestačila počtu dítek, vystavěna r. 1876 nyn. budova za 20.000 zl. Původně dvojtřídní rozšířena o 3. třídu r. 1875, r. 1883 o třídu čtvrtou. Škola má 307 žáků, a přiškoleny sem Šebetov (2 km), Kapouňata (1·6 km) a Vážany (1·5 km).

Učitel jako varhaník zde býval odedávna a měl též svého pomocníka, jenž vysílán exkurendo. Dle farního protokolu byl r. 1748 „ludimagister“ povinen vyučovati mládež v začátcích víry a těch věcí, kterých potřebí ke sv. zpovědi, vésti ve zbožnosti a dobrých mravech, dále mládež učiti ve čtení, psaní, zpěvu a nástrojích hudebních, které dítky budou schopny, a faráři posluhovati ke službě hostí a obstarávati posílku. Příjmy učitelovy

z téže doby: z Knihnic 7 zl. 8 kr. a 4 měř. obilí, ze Šebetova 2 zl. 24 kr. a 1 m. obilí, z Vážan 1 zl. 55 kr. a 1 m. obilí, z Kořence 1 zl. 55 kr. a 1 m. obilí, z Okrouhlé 1 zl. 10 kr., z Benešova 1 zl. 10 kr. Sudičtí platili po snopě žita, o pohřbě $1/8$ štoly. Mimo to měl učitel za zapisování svateb od panství hradištského 3 míry polí a od r. 1695 ve Vážanech pole na „Nivě". Později vybíral služné obecním sluhou, a to z každého žáka pololáníkova 21 kr. měsíčně, od čtvrtláníka 13 kr., od jiných po 7 kr.; mimo to užíval pole z přiškolených obcí a dříví z velkostatku. Za to musel živiti mládence, jemuž dával stravu a 2 zl. měsíčně. Koledy bral po 4 kr. o vánocích, o ostatcích při zápise 3 vejce z rodiny.

Ze starších učitelů zde nejdéle, a to 70 roků, působil Karel Böhm, jenž jako 90letý kmet zde zemřel r. 1842. Po něm Karel Böhm, Jan Krušina (1844—1888), po něm působí jako nadučitel Fr. Cupal, jenž zde učí již od r. 1874.

Poštou náležejí Knihnice k Šebetovu.

Obec má dvě staré pečeti, z nichž větší (v průměru 3 cm) jest stříbrná a má uprostřed postavu sv. Isidora a kolem nápis bez letopočtu: S × OPPIDI K - NIHNICZENSIS. (Tab. II., č. 12.) Kdežto na větší jest postava světcova obrácena poněkud na bok, na menší spatřujeme ji s čelem. Kolem nápis: SIGIL OPPIDI K NIHNICENSIS.

Již r. 1250 král Václav I. udělil obci trhy, a tím se stala městečkem.

Trhy ty s pozdějšími změnami se konají dosud, a to v pondělí 1. před sv. Duchem, 2. po sv. Marketě, 3. po sv. Františku Seraf., 4. po sv. Mikuláši; při tom trhy na dobytek.

Obec mohla po 14 dnů šenkovati na radnici víno. Radnice jest odedávna v čele náměstí, bývala to původně budova dřevěná se žudrem a s vížkou na střeše, v níž byl zvonek a hodiny. Stará radnice přestavěna 1782; nynější svoji podobu má z r. 1874.

Ve starodávné budově konány soudy hrdelního práva.

Byla tu vězení nad zemí i pod zemí, v nichž byla hrozná mučidla: 5 klad na svírání člověka, 12 pout železných, železné kruhy připevněné na dubových sloupech, které se vězni připjaly na krk a v půli těla, aby musel státi, železná hruška, která se

otevřela, lejnem naplnila a vězni do úst vložila a vzadu zamkla za hlavou, železná nádoba, z níž neustále voda kapala vězni na hlavu.

Popravy vykonávaly se na malém kopečku „Hájku“ při s. straně Knihnic, podoby mohylové; na temeni dosud stojí kůl, zbytek to šibenice. Hrdelní právo obdržela obec již okolo r. 1200, aby zloděje, lotry, mordéře a jiné zločince, kteříž by napřed v řečeném zboží a mezích jeho byli postiženi, trestala na hrdle nebo na statku. Do r. 1583 byla zdejšímu hrdelnímu soudu podřízena i stolice soudní ve Svitávce. Některé rozsudky se zachovaly dosud. Jelikož šibenice byla chatrna koncem XVII. stol., žádali Knihničtí o povolení postaviti novou. Bylo jim vyhověno r. 1690, konšelé však museli pranýř třikráte obejíti a pokaždé naň třikráte kladívkem neb sekyrkou klepnouti, čímž nabyl opětně svého práva.

Z jiných budov veřejných jsou význačny: dům (č. 87.) na Vanovské ulici s reálním právem hostinským, jenž náležel vládycké rodině Čejků z Olbramovic, kteří zde měli pozemky, r. 1784 rozdělené a proměněné na familie, a pivovar ohněm r. 1807 zničený na místě, kde jsou rolnické usedlosti č. 14. a 15.

Za stara bývala v Knihnicích i nemocnice (č. 53. a, b) (dosud tam říkají „ve špitále“) a svobodný dvůr, jehož majetníkem byl r. 1638 Karel Šubíř z Chobyně.

Klášter měl v obci barvírnu (č. 55. a 170.), lihovar a mlýn. Prvé dva závody zanikly; mlýn jest nyní v rukou soukromých, a znak opatů hradištských odstraněn se zdí.

Král Václav II. udělil opatům i mýto a zároveň povinnost, aby na míli upravovali cesty. R. 1674 vystavěn blíže mýta zděný a klenutý most, a mýto pronajato za 20 zl. obci s touž podmínkou.

Odúmrt dostala obec od opata Bedřicha r. 1670. Za převodu statku však byl povinen dědic určitou část odkázati kostelu aneb nějakému zbožnému družstvu. Nemovitým majetkem vládnouti nebylo dovoleno.

K obvodu Knihnic patří 1122 ha velmi úrodných pozemkův. Jména hlavních tratí: Padělky, Újezda, Čtvrtě, v Luhu, Hrubé Nivy, Štamfle, Loučník, Kříby, Zahájčí, Panská louka, v Zákopech, u Perlových luk, Podjančí, Mojetín, Baba a j.

Půda byla původně rozdělena mezi 50 půlláníků; později, jak dokazuje listina z roku 1723, 12 půllánů bylo rozděleno na 24 čtvrtlánů, a úplně rozkouskováno pět půllánů patrně dříve pustých. Po tomto dělení žádali občané o darování pozemků, aby měli větší počet koní na roboty, načež obdrželi půllánik po 3 měrách, čtvrtník po $1^1/_2$ měřici u lesa. R. 1712 rozděleno pole blíže lesů 27 podsedníkům, čímž vznikly usedlosti zvané zahradnickými.

R. 1670 obdržela obec od opata Bedřicha pastvisko na Bělé a Mojetíně, kteréžto bylo pro vzdálenost zaměněno s velkostatkem za 109 měr blíž obci položených roku 1880.

R. 1786 vyměřováno pole nanovo, založen katastr, a určeny kontribuce, dle nichž půllánik platil na daních 2·40 zl., čtvrtlánik 1·11 zl., zahradník 20 kr. Za císaře Leopolda snížena daň na 1·03 zl., 34 kr. a 9 den.

Tehdy chtěli panští úředníci odejmouti obci pozemky dříve darované; polí uhájila obec, musela však zaplatiti 164 zl. útrat.

Zámožná obec knihnická trpěla často útrapami válečnými, velikými požáry, které zničily úplně starožitný její ráz. R. 1690 vyhořelo téměř celé městečko (42 domů), r. 1807 pivovar, r. 1867 Podsedky (23 čísel), r. 1888 Vanovská ul. (10 č.), r. 1894 (17 č.), r. 1896 byly tři ohně. R. 1797 velice utrpěla obec pádem dobytka, r. 1882 velikou povodní.

Již za krále Václava byly Knihnice pleněny a později opevněny; r. 1342 přepadeny Mikulášem Žampachem. R. 1798 byli zde Rusové po 14 dní, r. 1805 sužována obec vojskem; téhož roku odevzdáno veškero seno Rusům a mělo býti dovezeno do Prostějova a odtud do Bučovic. V den bitvy Slavkovské zničeno všecko, a rolníci pozbyli i vozův i koní. Mimo to téhož roku dáno Francouzům 330 zl. výpalného, a ještě 28. prosince téhož roku způsobili francouzští dragouni obci vydání 1374 zl. Také r. 1866 obdržela obec 8222 zl. válečné náhrady. Cholera řádila zde r. 1832, 1851 a 1866.

Knihnice jsou sídlem kontribučenského fondu panství šebetovského, zal. r. 1861, a občanské záložny z r. 1880. Obec má i knihovnu a hasičský sbor od r. 1872.

Většina občanů chová dosud statky svých otců; nejstarší rody jsou zde: Procházkův, Koutného, Švábenského, Ševčíkův, Škrabalův, Prchalův, Bílkův, Lojkův, Jandův, Krenarův a j.

Narodil se tu r. 1833 Fr. Holub, býv. ředitel prvního českého státního gymnasia v Brně, rytíř řádu Frant. Josefa.[1])

Kochov,

ves na svahu pravého břehu Kochovského potoka, 4 km sv. Letovic. Grunty stojí průčelím k okrouhlému návsí, chalupy dílem uprostřed neb na jv. části při potoce.

K obci patří samota Horka, 2 km s. vzdálené (4 č.) a „Dvorsko" (1 km sv.), bývalý dvůr.

Do návsí jdou 4 cesty obecní. Dle pověsti býval prý Kochov mnohem větší a sahal na „Měšťánky" (trať polní z. dědiny).

R. 1656—1675 bylo zde 11 domů; r. 1793 20 č. a 151 obyv.; r. 1846 42 č. a 253 obyv.; r. 1900 44 č. a 297 obyv., Čechů, 233 kat., 64 evang., rolníkův.

Za starých dob bývala zde rychta, k níž náleželo Nověčí a Kladeruby.

V XV. stol. jmenuje se Bradka z Chochova, jenž pohání (r. 1447) Markvarta z Lomnice ze 200 kop gr., že mu drží dvůr v Kochově, k němuž Bradka má právo. Soud však rozhodl r. 1448, že pan Markvart nemá odpovídati k listu, poněvadž list jest neřádný, v této zemi neobyčejný. Týž Bradka měl r. 1463 také opletu za ukradené voly, které prodal panu Vokovi z Holštýna. R. 1480 jmenuje se Kryštof z Kochova; také Slávek ze Stichovic píše se z Kochova.

Část vsi odedávna patřila k panství Čtyřiceti Lánům a tvořila s několika obcemi zvláštní léno biskupův olomouckých, které r. 1274 biskup Bruno dal na užívání Pertoltovi z Romberka. Druhá část patřila (r. 1532) pánům z Lomnice. Téhož roku Markvart z Lom-

---

[1]) Slavík, Morava a její obvody; protokol farního archivu, z něhož zprávy podal dp. Tomáš Špidla. Z místního archivu se zachovalo málo; listiny zapůjčeny v letech 50tých před. stol. zámeckému kaplanovi v Šebetově, jenž jich nevrátil. Některé výpisky učinil rolník Koutný. Pamětní kniha Svitávecká z r. 1800. Jan Knies, Předhistorické nálezy z poslední doby slovanské na Moravě v „Českém Lidu", 1894.

nice mimo jiné i Kochov odstoupil svému bratrovi Jencovi. Později připomíná se tato část u Letovic; po prvé r. 1614.

Straně biskupské patřilo zde pouze 5 čísel a 35 obyvatelů, ostatních 37 čísel k Letovicům, s nimiž dějiny vesnice sloučeny na dále.

Z gruntu robotovali poddaní $2^1/_2$ dne koněm, z chalupy 2 dny pěšky. Výkup z lánu byl 150 zl.

Na jz. straně návsí stojí sešlý kostel s velikým hřbitovem, silnou zdí obehnaný, býv. farní chrám arch. Gabriele, k němuž patřívaly mimo Kochov obce Střebětín, Babolky, Noviči, Routka, Trávník a Kladeruby, kteréžto osady zde také pochovávaly své zemřelé (do r. 1848).

Dnes jest chrámem filiálním, zasvěceným sv. Jiří, a velikého hřbitova užívá pouze obec Kochovská. Některé části kostela, hlavně kněžiště, slohem románským vystavěné, ukazují na veliké stáří, loď přikryta stropem rovným. Vedle kostela stávala dříve dřevěná zvonice, dnes visí malé zvony v nízké vížce kostelní.

Za třicetileté války utrpěla obec mnoho škod; zpráv se nám o tom však nezachovalo. Tolik jest jisto, že zde bylo mezi r. 1656—1675 5 stavení a ještě r. 1683 čtyři grunty pusty. Tehdy vyhořel i kostel a obnoven teprve r. 1709 (při čemž v lodi zřízena nová gotická okna) a nově zasvěcen sv. Jiří.

V XVII. století občan jeden ztrativ při, byl odsouzen, aby zakoupil svíce do zdejšího kostela. R. 1848 chrám vyhořel znova a zůstal téměř po deset roků zříceninou. Teprve r. 1857 darem cís. Ferdinanda Dobrotivého (600 zl.) a cís. Karoliny Augusty (200 zl.) povzbuzeni, dali občané kostel zříditi znova. Ačkoli se mu dostalo důkladné opravy také r. 1867, zdá se, že kostel spěje do zkázy; zdi jsou rozpukány, klenby popraskány; utrpělyť patrně mnoho základy (po dlouhou dobu nepřikryté) a zdi po obou požárech.

Kostel býval dříve nadán bohatě; části jmění užito bylo na opravy; pozemky, které náležely kostelu, jsou nyní majetkem letovského velkostatku. V kostele jest jediný oltář a dřevěný kůr.

Ročně koná se zde sedmkrát mše sv., hlavně o sv. Jiří, o sv. Anně a o sv. Matouši a o velikých svátcích. Pouti nazývají se zemáková, podmáslová a karlátková. Za ohně r. 1848 shořelo

mnoho nadačnich listin, r. 1867 za opravy našla se pod kostelem hrobka, v níž nalezeny rakve ještě zachovalé, které zedníci zazdili znova.

Po zániku zdejší fary přidělena obec k Letovicům, kdež se připomíná r. 1683. Tehdy platilo odtud 9 poddaných desátek faráři letovskému; mimo to 4 grunty byly pusty.

Škola vystavěna byla vrchností letovskou r. 1801, k čemuž lidé robotovali. Tehdy sem patřily Trávník, Kladeruby, Noviči, Babolky a Svárov. Před tím vyučováno na čísle 19. Roku 1889

Obr. 29. Kochov.

rozšířena na dvojtřídní, a r. 1895 vystavěna na nyn. význačném místě vedle kostela jednopatrová budova za 13.000 zl. První učitel byl zde Krejčí, po něm po 50 let Fr. Kolář; od r. 1888 nyn. školní správce a první nadučitel Jos. Kulhánek. Služného míval učitel za stara 112 zl. 40 kr. konv. měny.

Nyní sem přiškoleny Trávník (1 km) a Kladeruby (2·5 km). Škola má 116 žákův.

Pošta v Letovicích.

Razítko má obec novější; ve znaku srp, cep, kosu. hrábě a žitný snop s nápisem: OBEC KOCHOW bez letopočtu. (Tab. II., č. 3.)

K území patří 600 ha pozemkův. Jména tratí: za Branou, pod Křébem, za Mostky, Dvorsko, Horky, Měšťánky, Niva, ve Škabrňce, Strážnice (vynikající kopec 435 m), Horka, kdež dle pověsti stávala šibenice práva letovského. Z toho patří obci 11 jiter rolí, 87 j. pastvisek, 80 j. lesův a $1^1/_2$ j. luk, úhrnem 179 jiter.

V místě jest hasičský sbor z r. 1885.

Nejdéle mají rodné domy (přes 150 roků) rodiny: Křivinkova, Kalouskova a Doležalova.

O Dvorsku se vypravuje, že bylo samostatným statkem a náleželo evangelíkovi, který byl okolo r. 1750 vypověděn do ciziny a odešel do Uher. Po něm dostal je Dvorský (!), proto prý nynější jméno. Za převodu panství letovského na Karla Lud. z Roggendorfa r. 1711 činí se zmínka o Kochově s rychtou a také o vsi Dvorsku.

Kochov utrpěl mnoho válkou třicetiletou, r. 1848 vyhořela západní polovice s kostelem, r. 1866 část východní, takže domy jsou zde vesměs nové.[1])

Kořenec

(srovnej kořen, kopec a potok Kořeňák), ves 8 km sv. Boskovic, záp. hory Paprče (718 m) v mělkém žlíbku; stavení jsou porůznu roztroušena obapol potoka vyvěrajícího nade vsí. Po délce dědiny jde obecní silnice mezi Šebetovem a Štěpánovem.

Odedávna patřila ves k panství šebetovskému, příslušejícímu klášteru Hradištskému u Olomouce, jehož opatové zde mívali dvůr, jenž r. 1786 rozdělen mezi 11 osadníků (nyn. „familie“).

Po třicetileté válce r. 1675—1677 bylo zde 13 osedlých stavení, 2 nově osedlé a 7 pustých, úhrnem 22 čísel. R. 1793 bylo tu 33 čísel a 500 obyv.; r. 1846 92 č. a 726 obyv.; r. 1900 130 č. a 803 obyv., Čechů, kat., rolníků, tkalcův a krejčích. Z nich jest 5 „čtvrtníků“ (po 105—110 m. pozemků), 14 „půlčtvrtníků“ (polovic polí), 10 podsedníků (po 30 m.), 11 familiantů větších, 7 menších; ostatní domkáři.

---

[1]) Místní archiv; Josef Kulhánek, nadučitel, odpověď na dotazník Vlastivědy; Brandl, Půhony; Slavík, Morava; archiv letovský.

U panství šebetovského připomíná se Kořenec po prvé r. 1490, kdy opat klášterní mimo jiné i tuto ves zastavil Jindřichovi z Jezer a z Ptení, později častěji. (Viz Šebetov.)

Jaké poddanské poměry zde byly za stara, jest neznámo. Teprve po zrušení kláštera učiněna smlouva r. 1783, dle níž robota proměněna na peníze. Tehdy platilo 5 sedláků po 9 zl., 9 zahradníků po 5·30 zl., 19 domkářů po 2·10 zl., úhrnem 135 zl. 40 kr. Mimo to dáváno ročně 10 měr čistého ječmene a dováženo a skládáno 30 sáhů dříví a 20 vozů dříví stavebního, obé 1 míli. Šest čtvrtníků, kteří nepřijali kontraktu, muselo konati robotu koňmo po 468 dní, dva půlčtvrtníci 208 dní pěšky, 1 zahradník 78 dní, 20 domkářů 520 dní, úhrnem 468 dní jeté a 806 dní pěší roboty.

Za starších dob náležel Kořenec k faře knihnické, kam r. 1748 12 půllánů dávalo faráři desátku po 4 čtvrtech a 2 osminách žita a tolikéž ovsa. Mimo to sekli a sušili faráři seno, žali obilí, začež dostávali jídlo z milosti; od r. 1748 z povinnosti.

Když roku 1787 zřízena fara na Benešově, přifařeni sem i Kořenečtí.

Počátky školy zdejší jsou velmi primitivní; nejdříve vyučoval pacholek Marek na č. 54., později Tomáš Veselý ve svém domku (č. 92.), při čemž provozoval tkalcovství i za vyučování. Za odměnu dostával z každého čísla, odkud chodily dítky do školy, 7 kr.; platilo-li se napřed, dávali 20 kr. ročně. O sv. Řehoři sbírali žáci po domech dárky, vejce, hrách, slaninu, uzené, peníze, což vše připadlo učiteli, za kteréž obdarování počastoval hochy. Teprve r. 1833 vystavěna škola dřevěná, jejíž stěny r. 1854 nahrazeny zdivem. R. 1878 vystavěna budova nová, v níž se počalo vyučovati r. 1879. Aby výlohy byly zapraveny snáze, prodala obec 17 měr polí a 8 m. pastvin za 2026 zl., 1000 zl. obdržela ze zemské pokladny, 1000 zl. ze záložny. Stavba byla za 7686 zl.; na dvojtřídní rozšířena škola r. 1882. R. 1833—1877 působil zde Ant. Klement, po něm Jakub Rosenbaum. Škola má 133 žáky.

Pošta v Šebetově.

K území obecnímu patří 810 ha pozemkův. Jména tratí: Dubina, Švancarka (634 m), Ostrý, Paprč (718 m), Trondů Vrš (625 m), Kocourov (623 m), ve Vypáleném, Kozí hřbet, na Klénech, Drahoňov, o němž jde pověst, že cestu, která tudy jde na Kořenec, dělali Švédové.

Od r. 1748 jest zde usedlá rodina Učňova.

Domy bývaly vesměs dřevěné; ve štítech na bílých tabulkách měly červené nápisy, z nichž některé se uchovaly dosud.

Obec velmi trpěla válkou třicetiletou; neboť ještě koncem XVII. stol. bylo zde 7 gruntů pustých; r. 1902 vyhořelo 11 čísel.

V místě jest hasičský sbor z r. 1902 a obecní knihovna.

Zde narodil se K. Stříž, jenž na světové výstavě ve Vídni (r. 1873) obdržel první cenu jako nejlepší kuchař.[1])

Krhov

(na K—v),

ves při sv. úpatí osamoceného kopce Chlumu (488 m), 8 km jz. Boskovic, po pravém břehu potoka Úmoří, podál říšské silnice. Na malém návsí, kolem něhož jsou seskupeny grunty, jsou kamenný kříž a zvonice. Tato část se nazývá Dědinou; chalupy stojí v druhém díle, v „Pazderni", kdež i škola.

Původně bylo zde 6 gruntů, z nichž se uchovaly podnes 4; mají po 100 měrách polí a 20 m. lesa. Chalupník jest pouze jediný, domkáři přikoupili pozemky z rozprodaných gruntův a užívají společně 24 měr lesa.

R. 1793 bylo zde v 17 číslech 104 obyv.; r. 1846 v 19 č. 142 obyv.; r. 1900 v 23 č. 170 obyv., Čechů, kat.

Krhov vznikl usazením dělníků panských, kteří tu dobývali rud. Čteme v půhonech z r. 1419, že Kunášek z Krhova pohání Margretu ze Slatiny, že mu pobrala po bratrovi rúcho, stříbro i hotové peníze. U panství boskovského jmenuje se Krhov po prvé r. 1547; vrchnosti boskovské robotovali rolníci týdně $1^1/_2$ dne párem koní, domkáři měli 13 dní pěší roboty.

Ves patří ku vzdálené faře bořitovské (viz okr. Blanský); lidé však chodí nejvíce do bližšího kostela lysického.

Pošta na stanici Skalici-Boskovicích.

Za stara chodily dítky do školy bořitovské. (Viz okres Blanský.) R. 1824 otevřena v Krhově expositura, a vyučovali výp. učitelé v domě na č. 16. do r. 1880, kdy zavřena škola,

---

[1]) Archiv fary knihnické; pamětní kniha ve Svitávce; Jakub Rosenbaum, odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.

ves pak přiškolena (do r. 1892) do Drnovic (v okrese Kunštátském). R. 1891 vystavěna nová škola jednotřídní (za 10.000 K), která proměněna na expositní školu — část mateřské školy v Bořitově; r. 1893 přiškolena sem samota Pohodlí (z obce Drnovic v okr. Kunštátském); r. 1895 proměněna expositura na školu samostatnou. R. 1824—1844 působil zde František Kohoutek, po něm syn jeho František do r. 1880. Prvním správcem školním stal se r. 1895 Tomáš Pouč.

K území obecnímu náleží 191 ha pozemkův. Jména tratí: Chlum, Osikovice, Padělky, Zázmolí, Újezdy, Úlehly, na Krajině, Kolíbky, Krátký, Písečné, na Dolech, Roudník, Rovná, Dílce a p.

R. 1569 obdržela obec od Ladislava z Boskovic odúmrt. Za to musili dávati slepice; z větších gruntů po 2 párech kuřat a půl kopy vajec, z menších po páru kuřat a po mandeli vajec.

Před r. 1850 dolovalo se v okolí na rudu železnou; v XVII. a XVIII. stol. do r. 1870 na kamencovou břidlici. Pod Chlumem občas doluje se hnědé uhlí, velice proniknuté kyzem železným; proto hoří špatně.

Jižně obce vystupují dva osamocené kopce, severnější náleží ke Krhovu a má podobu pravidelného homolého kužele (488 m), jehož úbočí na všecky strany srázně spadají k okolní rovině. Horní plocha (v ochoze 972 kroků) spojena jest serpentinovou voznicí, která po mírnějším jv. úbočí se vine nahoru a jest pokryta na 1 m mocnou vrstvou kulturní, v níž jsme nalezli mnoho starožitností, kamenné sekyry, hliněné přesleny, kostěné nástroje a střepiny z nádob rázu obřanského (halštatská perioda).

S temene Chlumu velmi pěkný rozhled po dalekém okolí. Více nežli 40 osad leží tu pod námi jako na plastické mapě, po levé straně vidíme klesati výběžky vysočiny Českomoravské, po pravé vystupovati planinu Drahanskou; v dálce v mlhách dotkneme se okem i hor Sudetských, z nichž pěkně se vyjímá kontura králického Sněžníka.

Také v obci nalezeny kamenné zbraně.[1])

---

[1]) Brandl, Půhony; Tomáš Pouč, odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.; Jan Knies, O některých předhistorických hradištích na Moravě v Čas. Muz. sp. Olom. (č. 74.); originál listiny Ladislava z Boskovic, dané na Třebové v úterý den sv. Jana Křtitele 1505. (Obecní archiv v Rapotině Lhotě.)

Letovice,

malebně položené městečko v údolí Svitavině (326 m) a na horských výběžcích obou břehů (358 m), kolem chráněné vysokými horami a příkrými a zalesněnými stráněmi. Řeka protéká obcí dvěma rameny, z nichž jedno jde pod kostelem, druhé náměstím.

Jméno městečka nazváno prý dle mírnějšího podnebí; neboť je prý zde léto déle nežli na okolních horách; pravděpodobněji dle Leta, který se svou čeledí osadu zajisté založil za doby pradávné a nazval po sobě.

Nejrázovitější částí jest rozsáhlé náměstí, uprostřed něhož bývala dříve starobylá radnice. Z něho se přijde na „Nové město" čili Pleso; domům pod klášterem říká se dle kláštera, rovněž pod kostelem, kdež jedna ulice se nazývá Růžovou. Ulice, jež od sev. strany vede do Letovic, slove Střeběckou (dříve r. 1589 Březovskou). Řadou domů spojuje se městečko s nádražím, za jehož tratí na návrší jest část obce „na Požáře" zvaná; pod lesem pak říká se několika stavením „na Rybnících"; několik domků při s. straně městečka stojí v Zahradách. Řada domů, vkusně vystavěných při říšské silnici vedle rozsáhlé továrny, slove dle zakladatele Jindřichovem (dle Jindřicha hr. Blümegena, který zde [r. 1750] založil továrnu na kartouny a několik stavení); dříve býval zde zájezdný hostinec, zvaný Pančava, také Pindula.

Při vých. okraji Letovic říšská silnice z Prahy do Brna; mimo to odbočují odtud okr. silnice do Křetína (do Čech), do Chlumu (na Mor. Třebovou), do Trávníka (na Jevíčko), do Podolí (na Boskovice) a do Zboňka.

Okolí dodávají pěkného rázu dva chrámy na význačných návrších a zámek vystavěný na pošinutém pahorku, který zasahuje z levého břehu Svitavina do údolí.

V městečku jest pětitřídní česká škola obecná, dvojtřídní německá v Jindřichově a mnoho průmyslových závodů, z nichž důležitější jsou: modrá továrna (na kartouny synů S. Biacha); škrobárna, kdež se dělala cikorka a před tím papír; továrna A. Fabra na bobinet a krajky, tiskárna S. Biacha, tři továrny na hospodářské stroje, totiž továrna K. Synka, K. Chládka a továrna rolnická, továrna na šamotová kamna a keramiku společenstva v Brně, lihovar a sladovna.

Obr. 30. Pohled na Letovice.

Po třicetileté válce bylo r. 1656 v Letovicích 65 starých domův osedlých, 6 nově osedlých, 18 nových a 100 starých pustých, úhrnem 71 čísel obývaných, 118 čísel opuštěných.

R. 1793 bylo tu 224 čísel a 1522 obyv.; r. 1846 263 č. a 1660 obyv.; r. 1900 312 č. a 2786 obyv., 2679 kat., 70 ev., 38 židů, 1 bez konfesse, 2673 Čechů, 111 Němců, 1 Polák a 1 Slovinec. Živí se řemeslem, prací v továrnách a rolnictvím.

Na místě nynějšího zámku stával hrad, o němž se po prvé činí zmínka r. 1360. Ještě r. 1658 nepotřeboval oprav; měl tři brány a zdvihací mosty, mnoho pokojův a sklepův. Před mostem předním byl pivovar, bednárna a palírna. V hospodářském dvoře před hradem (který stojí dosud) chovalo se na 60 koní a 70 krav, mnoho vepřového dobytka, jemuž lidé poddaní byli povinni snášeti žaludy z okolních lesů, hojně pernaté drůbeže a indiánův. Pod hradem byla chmelnice, na níž za příznivého léta načesalo se na 300 m. chmele.

Hrad později přestavěn a pohodlně zařízen na obývání. Za větší opravy r. 1840 nalezena v zemi sedící figura z pískovce, zlomky kamenné nádoby a hlava hliněného bůžka.

Dle hradu psala se rodina pánů z Letovic, spřízněná s pány z Ronova z kmene Hronovicův.

První z rodu jmenuje se (r. 1203) Bořita z Letovic jako svědek na listině kláštera Hradištského; roku 1250—1274 Heřman z Letovic, r. 1308 bratří Stanimír, Macek a Hertvík z Letovic. Stanimír z Letovic koupil r. 1308 od Bernarta z Cimburka 13 lánů v Bořitově, mlýn, dvůr, les a purkrechtní právo za $119^1/_2$ hř.; druhou část přikoupil r. 1316 za $176^1/_2$ hř.

Poněkud v souvislosti lze pány z Letovic vyjmenovati od r. 1322. Téhož roku (nejposléze r. 1355) jmenuje se Smil, jenž měl statky Letovice, Ronov a Přibislav. R. 1348 získal na Čeňkovi z Lipého Dubňany, po vdově Rachmanové půl Jarohněvic a r. 1353 na Hertce z Křepic zdejší její podíl se dvorem, zahradami a podacím právem. Smil zemřel okolo r. 1355, zanechav syny Zdeňka, Čeňka, Hynka, Smila a dcery Elišku (vdanou za Beneše z Kravař) a Marketu (vdanou za Oldřicha z Boskovic). Oba mladší bratří zemřeli bez potomků; starší Zdeněk a Čeněk drželi zděděné zboží otcovské nejprve společně, později (r. 1360) se podělili, tak že jmění v Čechách přejal Zdeněk, Čeněk pak Letovice s příslušenstvím, dále vsi: Milotice, Dubňany, Jarohně-

vice a Mokronosy; k tomu r. 1376 získal na Bohuši z Opatovic $3^1/_2$ lánu ve Lhotce, v jiné Lhotce $2^1/_2$ lánu s příslušenstvím. Jediná dcera Zdeňkova Anna (r. 1379) postoupila všechno zděděné zboží svému ujci Čeňkovi z Ronova a z Letovic, který byl pak držitelem veškerého zboží rodinného a žil ještě r. 1386; zemřel brzy potom v Letovicích. Měl s manželkou Annou z Boskovic dceru Annu a tři syny: Jošta, Zikmunda a Smila. Anna, později vdaná za Mikše z Kokor, měla na Letovicích pojištěných 30 hřiven věna. Statek přejal Jošt a oženil se s Eliškou ze Švamberka; zemřel r. 1402. Z manželství jeho pošli synové Zikmund a Jan, nad nimiž měl poručenství ujec Smil. Týž r. 1405 odevzdal hrady Ronov a Přibislav synům Zikmundovým Hynkovi a Čeňkovi, kteří společně užívali (se svými bratranci Zikmundem a Janem) hradu letovského s příslušenstvím. Zikmund a Jan byli však mrtvi již r. 1406, jak ukazuje půhon, kdy Hynek z Ronova a z Letovic požadoval na Ješkovi Hlaváči z Borové věna své tety Elišky (204 hř.), které měla pojištěno na Borotíně a které po její smrti a po smrti jejích synů mělo připadnouti opět k panství letovskému.

Na Letovicích seděl Hynek z Ronova a z Letovic; byl r. 1406 jako přísedící zem. soudu v Praze, oženil se s Marketou z Kunštátu, sestrou Viktorinovou, kteréž (r. 1408) upsal na Letovicích 60 kop gr. Hynek měl četné pře, jednak proto, že nedostál úmluvám, které předchůdci jeho sjednali s různými pány, na př. s Vítoslavem z Voděrad, s Vojnou z Uněrázek, s Mikšem z Křetína, s Hynkem z Trávníka a j. R. 1407 na př. pohání Štěpána z Vranové ze 100 kop, Petra Kuklu ze Skrýchova, že má platiti za pana Smila 70 hř., Vícka z Opatovic ze 100 hř.; r. 1409 Bohuše ze Stvolové z 15 hř., že mu porubal lesy, Tasovce z Vilémova, že nedal berného jako jiní nápravníci, Ofku z Borotína z 150 hř. gr., že mu drží Romberk s lesy, Mikše z Žampacha ze 300 hř. gr., že lidem jeho pobral zboží a j.

Hynek sám nebyl bez viny; neboť r. 1406 stěžováno u soudu, že neplní své pečeti a svého rukojemství, dále že v pravém landfrydě zjímal krávy v Deštném a lidi a měl je ve svém vězení a mořil jim koně a mimo to Sofce z Opatovic zadržoval i peníze a půjčiv jí komnaty na svém hradě Letovicích, pobral jí svátost, obrazy a jiné věci, co tam měla. Zapletl se také do dlouhého boje s Heraltem z Kunštátu a na Skalách, byl zajat a

pozbyl statků; vykoupil se teprve s těžkými závazky (listem ve Víškově v den sv. Mikuláše). R. 1418 zapsal své choti 40 kop gr. úroku na vsech Trávníku, Třebětíně a Meziříčku.

R. 1421 byl ještě živ; neboť se účastnil valného sněmu stavův moravských, na němž podepsal i zápis proti husitům.

Zdá se, že Hynek neměl mužských potomků; neboť r. 1417 se činí pouze zmínka o dvou dcerách jeho, Elišce a Machně. (Téhož roku pohání Elška z Ronova p. Beneše z Boskovic a Vaňka z Boskovic z 500 kop gr., že vzali peníze otce jejího, kteréž na ni spadly spravedlivě.)

Machna se vdala za Markvarta z Lomnice a poručila mu na užívání po smrti svůj díl, na nějž sestoupil se Markvart se svými dědici. Eliška, po druhé vdaná za Milotu z Tvorkova, prodala svoji polovici r. 1446 Vaňkovi z Boskovic.[1])

Mimo jmenované pány z Ronova a z Letovic, jejichž příbuznost lze dokázati listinami, vyskytují se ještě na př. r. 1360 Filip z L.; upsal své choti Gruši 44 kop gr. na třech lánech v Letovicích, a Vilém z L. zapsal choti Anežce 60 kop gr. na $2^1/_3$ lánech a 7 domech; r. 1369 Bernart z L. prodal letovský svůj majetek Artlebovi a Albertovi z Letovic.

---

[1]) **Rodokmen pánů z Letovic.**

Bořita z Letovic (z Lethouicz) 1203.
Heřman z Letovic 1250—1274.
Stanimír, Macek, Hertvík.
Smil 1322—1355.

Zdeněk, 1358, dcera Anna. — Čeněk, 1358—1386, m. Anna z Boskovic. — Hynek, — Smil, — Eliška, m. Beneš z Kravař. — Marketa, m. Oldřich z Boskovic.

(Čeněk:) Anna, m. Mikeš z Kokor. — Jošt † 1402, m. Eliška ze Švamberka. — Zikmund, — Smil,

(Jošt:) Zikmund, † ok. 1406. — Jan, † ok. 1406. (Zikmund:) Hynek 1421, m. Marketa z Kunštátu. — Čeněk.

(Hynek:) Eliška 1417, 1. m. ? 2. m. Milota z Tvorkova. — Machna 1417, m. Markvart z Lomnice.

Vdáním Machny z L. za Markvarta z Lomnice a Eliščiným prodejem polovice Vaňkovi z Boskovic dostaly se Letovice na polovici mocným dvěma rodům.

Polovice, kterou zdědili Lomničtí, skládala se z hradu Letovského a ze dvora před hradem, z polovice městečka Letovic, z polovice nového městečka soukenického (nyn. Nového Města či Plesa), z pol. valchovny (kteráž bývala na panské louce u řeky), z pol. jatek, vánočného, senného, z pol. vsi Vranové s Dlášťkou a s Poříčím, z pol. luk vranovských (vše v okr. Kunštátském na potoce Křetince), z pol. vsi Vlkova, z pol. luk sopúchovských (Sopoušky u Skrchova), z pol. dvora Močidlanského (u nynější továrny, kde strouha slove Močidlo), z pol. statku v Opatovicích, z pol. Borotína a konečně z polovice hor a lesů borotínských.

O pozůstalost měl Markvart z Lomnice mnoho sporů, jmenovitě s Víškem ze Stříteže pro 200 hř., s Václavem z Křetína pro 300 hř., že mu drží nápad Hynka z Letovic, z jiných 300 hř., že mu odkoupil zboží letovské. Před tím již r. 1447 pohnal Markvarta Jan Bradka z Kochova ze 200 kop gr. (v půhonech z Chochova), že mu drží dvůr v Kochově, k němuž Bradka měl právo. (Viz Kochov.)

Polovici Markvartovu zdědili synové jeho Jan a Čeněk z Lomnice a dcera Jitka. I mezi nimi byly spory; Jitka pohání bratra Jana ze 3000 hř. gr., po druhé z 1500 hř. gr., že jí drží v městečku Letovicích dědictví její a užívá ho. Po smrti Jana a Čeňka, kteří se jmenují naposled r. 1493, připadla celá polovice statku Jitce, vdané za Albrechta z Lichtenburka. Tato sestoupila se s manželem na zboží a r. 1494 prodala obci odúmrt. R. 1495 učinila totéž s druhým manželem Karlem z Vlašimě, prodala však většinu statku r. 1505 Lad. z Boskovic a z Třebové. Část majetku zůstala potomkům Čeňka z Lomnice do konce XVI. stol., ale rozdrobená na několik statečkův. K posledním potomkům patří Smil Lomnický z L. a na Smržově (viz Smržov), Přibík z L. a na Trávníku († 1570), Adam z L. na Skrýchově († 1575), Jiří a Jan z L. na Babolkách.

Druhá polovice prodána Eliškou z Letovic r. 1446 Vaňkovi z Boskovic, který se přestěhoval na hrad a psal se po něm. Po smrti jeho († 1465) dědil podíl na Letovicích syn jeho Václav († 1482), s něhož statek přešel na syna Albrechta. Albrecht sídlel na hradě a psal se vůbec Letovským. Byltʼ z pánů (jmeno-

vaných v listě, daném v Brně dne 28. října 1477), kteří s králem Vladislavem sjednali příměří, a jmenuje se též v zápise míru zemského z r. 1485, k němuž přistoupil s bratry svými. K panství letovskému přikoupil Slatinku (1493) od Vítka ze Ptení.

Mezi panem Albrechtem z Boskovic a majitelem druhé polovice statku Čeňkem z Lomnice vznikaly časté spory o hony, o šenkování vína a farní desátek; druh druhovi také bral obilí a hrách na polích a spásal louky, kteréž rozmíšky přišly na zemský soud a zde upraveny r. 1491. Albrecht zemřel r. 1499 a z manželky své Apoleny z Krajku, jak se podobá, neměl potomkův. Letovský majetek jeho přešel na mladšího bratra jeho Ladislava, který r. 1505 koupil od Jitky z Lomnice i druhou část let. panství. Znamenitý a vzdělaný pán tento často sídlel na zdejším hradě a vydal odtud i několik listin, ukazuje se i zde jako dobroděj a ochránce poddaných; r. 1509 sprostil všechny faráře (mezi nimi i letovského) odúmrti na svých statcích. Po přímluvě jeho dostalo se obci i trhu a jiných dobrodiní, o nichž se zmiňujeme později. Zemřel na zámku letovském druhou neděli po sv. Janě Křtiteli r. 1520.

Syn jeho Kryštof obdržel statky jeho, mezi nimi i Letovice, a choti své Kunce z Minstrberka pojistil na zdejším statku 5000 kop gr. věna. Také Kryštof získal si o městečko zásluhy níže oceněné, prodal však statek r. 1544 Kryštofovi hr. z Hardeka a z Kladska, a to hrad s městečkem Letovicemi a s vesmi Třebětínem, Slatinkou, Ejvanovicemi (Vanovicemi), Zboňkem, Zábludovem a s částmi ve Vranové, Radiměři a Lazinově.

Hardekové byli oddáni učení Luthrovu, kteréž také zaváděli na panstvích svých a hojně podporovali na úkor českých bratří.

Po Kryštofovi z Hardeka dědil statek (r. 1558) Volf Dětřich, jenž se psal z Letovic; narodil se r. 1531, zřídil na panství ledkové huti a zemřel r. 1564; za dvě léta potom i manželka jeho Regina. Po smrti jeho přejal statek Oldřich. Po něm jmenuje se Hanuš Frydrych, jehož manželka byla Alžběta de Monesis a na Kunštátě; zemřel r. 1580 a pochován v kostele letovském. Roku 1585 jest majitelem panství Jan, rak. číšník a štyrský kraječ, jenž vkladem do desk r. 1593 získal i Kunštát a v závěti r. 1594 odkázal své manželce Elišce z Herberštejna 3000 zl. mor., statky však po případě bezdětnosti Janovy měly

býti prodány strýci Ferdinandovi z Hardeka s podmínkou, že v Letovicích a v okolí bude hájiti luteránství.

Neznámo, jak se dostalo panství Regině Julianě z H., kteráž r. 1613 sestoupila se na zboží s manželem Hendrychem Václavem Thurnem, dědič. hofmistrem v Kraňsku, Slavonsku a Goricku.

K panství patřily mimo hrad a městečko Letovice vsi Třebětín, část Vranové, Vlkov, Knězovíska, Chrtova Lhota, část Vachálkovy Lhoty, Míchov a Podolí. Po smrti manželčině zdědil Hendrych celé panství a oženil se po druhé s Apolenou Žerotínovou, kteréž na Letovicích a na Borotíně pojistil 8000 zl. mor. Apolena koupila v Letovicích mlýn Hladíkovský za 1500 zl r. 1629.

Po smrti Hendrychově připsáno panství (r. 1642) synovi jeho Karlovi Kašp. Thurnovi, který však prodal Letovice se dvorem a s ovčírnami za 60.000 zl. Jiř. Štěp. Bruntálskému z Vrbna, jenž je r. 1664 postoupil hrab. Evě za 90.000 rýn. s podmínkou, aby nová majitelka dávala brněnským františkánům u sv. Maří Magdaleny ročně 4 vědra piva, 4 telata, 4 skopy, 30 měr žita, 12 m. pšenice a 20 liber másla.

R. 1666 přešlo panství postupem na Elišku hr. z Náchoda, která je r. 1668 prodala za 60.000 zl. arcib. ostřehomskému knížeti Jiřímu Szelepczenyimu z Pohronce. Tehdy byly Letovice již rozlehlým panstvím; patřily k němu mimo městečko a hrad: Vanovice, Chlum, Babolky, Březinka, Rumberk, Šebrov, Vilímov, Stvolová, Jasinov, Škrchov, Vlkov, Meziříčko, Lazinov, Vranová, Ořechov, Knězoves, Zábludov, Lhotka, Zboněk, Míchov, Podolí, Trávník, Kochov, Třebětín, Noviči, Svárov, Slatina, Lhota Vachálkova, Lhota Chrtova jinak Korbelova a Kladruby.

Po arcibiskupově smrti (r. 1685) urovnal císař Leopold dědictví, tak že rozdělil rozsáhlý majetek; dědicům ponechal statky v Uhrách a panství letovské s Borotínem a Slatinkou, majetek ostatní prodal a výtěžku užil jako příspěvku na válku proti Turkům. Srovnáním dědiců (r. 1691) polovice mor. majetku přešla za 34.000 zl. na Jana Jokaye Szelepczenyiho z Pohronce, druhou prodal Jan Maholanyi Szelepczenyi z Pohronce r. 1692 Štěpánovi Kordici z Pohronce za 54.000 zl., po jehož smrti ji dědil Jiří Kordic, jenž ihned prodal statky Borotín a Slatinku.

Po smrti Lad. Jiř. Kordice z P. připadly Letovice pěti nedospělým dětem jeho, na jejichž prospěch prodal panství zemský soud r. 1711 za 170.000 zl. Karlovi hr. z Roggendorfa, jenž je r. 1724 (za 175.000 zl.) prodal Heřm. Joštovi svob. p. Blümegenovi. Po něm je dědil nejstarší syn Jindř. Kajetan a r. 1774 učinil ze statku fideikomis. R. 1788 přešly dědictvím na prvorozeného syna Františka, který je odkázal Josefině de Bellis a Eleonoře hr. Kalnokové (obě byly Blümegenové), ale po smrti jeho připadly r. 1820 i s továrnou nově zřízenou Petrovi Heř. hr. Blümegenovi.

Když zemřel, zdědil je Jindř. hr. Kalnoky a po něm Gustav Kalnoky, známý státník; nyní je má Alexander hr. Kalnoky.[1])

Koncem XVIII. stol. skládalo se panství mimo Letovice z 32 osad, později k němu opět přikoupen statek Slatinka.

R. 1656 mělo panství 5481 měr poddanské půdy, na níž bylo 253 starých osedlých, 21 nově osedlých, 30 nových pustých a 120 starých pustých domův.

Obce statku tohoto měly dvě sýpky, jednu pro Letovice, druhou v Trávníku pro obce venkovské, z nichž půjčováno obilí; přede žněmi půjčována míra rovná, po žních se oplácela míra vrchovatá, z čehož zisk brala vrchnost. Pro krutou robotu, o níž zmínka při jednotlivých obcích, a proto, že chtěla vrchnost odejmouti sýpku obcím, podaly Vanovice, Trávník, Kochov, Středbětín a Skrchov protest k císařské komisi, který se neminul výsledku. Po r. 1848 utvořeny ze sýpek dvě kontribučenské záložny panství a městečka Letovic; budovy později prodány osobám soukromým; fondy jsou dosud.

Letovice bývaly středem arcikněžství zřízeného r. 1790; dnes patří k arcikněžství boskovskému; dosud jsou sídlem děkan-

1) Hejtmany na letovském hradě byli vládykové: (1540) Beneš Krčma z Koněpas, (1544) Andrýs Fric z Trutnova, (1546) Jan Plesincar z Plzence, (1550—70) Adam Trávnický z Radiměře, (1571) Dan. Kytlic z Rudolce, (1572—74) Jan Hejtmánek z Matkova a na Slatince, (1574) Balt. Třeštínský z Lamberka, (1579) Jindř. Kaltenhov z Malejova, (1591—94) Petr Vrchlabský z Vrchlabí, (1594—1616) Jan Diviš Letovský, (1618—21) Jan Doufej, (1622) Tom. Vinterberský (Vimperský), (1628) Stan. Kučinský z Tarnovic, (1630) Martin Locaides, (1642) Jetřich Adam Lukavecký z Lukavce, (1649) Melichar Zásadský ze Zásadky, (1652) Vít Düringer, (1655) Vít Václ. Rous z Lipiny, (1686) Jan B. Nosticius Helikon, básník.

ským, k němuž patří fary Letovice, Bořitov, Černá Hora, Křetín, Kunštát, Lysice, Olešnice, Radiměř, Sebranice, Bedřichov, Bohuňov, Bradleny, Dlouhá Lhota a Sulíkov.

Ku zdejší faře patří Letovice, Noviči, Babolky, Kochov, Kladeruby, Trávník, Středětín, Skrchov, Slatinka, Borová, Podolí, Míchov, Lhotka, Zábludov, Knězovíska, Jasinov, Ořechov, Vranová, Lazinov, Meziříčko.

Za starých dob býval patronem farním velkostatek (do r. 1613), kdy darováním přešlo právo na městečko Letovice, ale již r. 1670 bylo opět v rukou držitele statku. Koncem XVIII. stol. přešlo neznámým způsobem na olom. arcibiskupa, s něhož na náb. fond, který obsazuje faru dosud.

Chrám Páně sv. Prokopa jest na návrší a vede k němu z městečka krytá chodba stupňovitá, r. 1856 znova vystavěná. Kolem kostela býval do r. 1846 hřbitov, kdy přeložen na nynější místo.

Před hlavním vchodem do kostela o samotě jest mohutný hranol zdiva ze staré věže, velmi dávno již snesené. Dříve byly zvony na dřevěném lešení; teprve r. 1857 zavěšeny na nyn. věži. Vedle kostela jest jednopatrová farní budova s hospodářskými staveními.

Kostel (d. 34 m, š. 12 m) jest znamenitou památkou slohu gotického, přestavbou však značně znešvařen. Dříve býval vyšší, jak ukazují zbytky gotických oblouků v lodi chrámové, částečně nyní zazděné. Původní klenutí bylo prolomeno dle farních zápisků někdy uprostřed XVII. stol. a jak jest nyní, sklenuto za doby ostřeh. arcibiskupa Szelepczenyiho, nač ukazuje také znak jeho, zazděný ve zdi nad hlavním vchodem. Kněžiště jest dosud v původním slohu; nejkrásnější jest kaple P. Marie stkvostně goticky sklenutá. Jemná žebra klenutí scházejí se ve svornících, jejichž plochy jsou zdobeny znaky pánů z Letovic, a tím alespoň přibližně určují stáří původního chrámu (z XV. stol.). Do r. 1840 byla i lodní okna úzká, vysoká, goticky zakončená. Tehdy však vloupali se do chrámu zloději. Aby se předešlo novým lupům, jsou okna dole zazděna, nahoře rozšířena a sklenuta obloukem.

Kaple Panny Marie byla po reformaci ponechána katolíkům, kdežto hlavní chrám přešel do rukou podobojích; původně měla i svůj vlastní vchod, kůr a vížku, jež byla snesena r. 1842, a na místě ní vystavěna nyn. nízká věž, která však svým tlakem velmi

poškodila zdivo. Proto zazděn vchod, jedno okno i kůr. Druhá dvě zachovalá okna mají nyní obrazy sv. Cyrilla a Methoděje.

O velikém stáří kostela svědčí také četné rýhy a důlky, vyryté na patnících dveřejí hlavního vchodu, jaké se vyskytují pouze na nejstarších budovách kostelních. Vně v kostelní zdi jest zazděna kamenná koule (dle tradice švédská), přisekaná do podoby obličejové. Krytba bývala šindelová, teprve r. 1884 nahrazena břidlicí.

Obr. 31. Náhrobek Adama z Lomnice v kostele Letovském.

Vnitřek chrámu mimo Marianskou kapli nepoutá valně. Kaple jest vkusně upravena, malované zdi mají nápisy nábožné a jiné, na př.: „Ať Bůh chrání Letovice!“ Na zdi visí veliká podobizna hr. Jindř. Blümegena (na smrtelném loži).

Mimo hlavní oltář jsou zde 4 oltáře boční; památná jest také kamenná sedilie s letopočtem 1492 a se dvěma znaky Hronoviců (ostrve).

Chrám sv. Prokopa jest pravým museem pěkných náhrobků (14), patřících jednak šlechtickým rodinám domácím z okolí, jednak cizím již majitelům panství letovského, částečně i bohatším měšťanům. Škoda, že veliká část náhrobků těch jest jednak zakryta obrazy a oltáři, jednak i zahozena omítkou. Nejzajímavější náhrobek, který dokazuje, že rod Lomnický i po prodeji panství letovského byl držitelem menších statečků, jest pomník Adama z Lomnice. Jest zazděn v kapli P. Marie ve zdi a přikryt obrazem. Nahoře kámen opatřený římsou, vysekaný prostřed způsobem mělké klenuté kapličky, v níž jest v reliefě postava rytíře s krátkými, do čela přičesanými vlasy a s očima zavře-

nýma; levá ruka spočívá na rukojeti meče, pravá drží štít se znakem lomnickým (křídlo). Kolem obdélníkového okraje nápis:

> Leta Panie 1575 ten pondieli po Swat-
> em Petru a Pawlu dokonal gest žiwot Swuy
> Urozeny Pan Pan Adam z Zlo-
> mnicze a na Skrychowie gehožto du
> ssy Pan Buoh wssemohuczy Racz dati Swe Swate
> odpoczinuti.

Na levé straně presbytáře jest náhrobek se znakem uprostřed, pod nímž něm. nápis Jiřího Volfa, (r. 1562) zemřelého syna majitele panství Volfa Dětřicha hr. z Hardeka a na Letovicích.

Sousední kámen, velmi porušený úmyslným otlučením, postaven na podnět Volfa Dětřicha, má něm. nápis, z něhož zřejmo, že zemřel r. 1564, ve středu před sv. Tomášem okolo 15. hodiny. Náhrobek udělal r. 1566 Jan Milič. Vespod jest nápis, z něhož vidno, že manželka Volfova, Regina, zemřela r. 1566.

Na protější straně jest podvojný náhrobek Jana Fridr. hr. Hardeka a manželky jeho Alžběty de Monesis. Náhrobek vandalsky otlučen po jedné straně a nápis zkomolen.

Obr. 32. Náhrobek Volfa Dětřicha z Hardeka v kostele Letovském.

Mimo to několik náhrobků v kostelní lodi patří vládykům Abštorfským z Vojenic, v okolí dříve usedlých. Nejzachovalejší jest po levé straně, vysoko zazděný, má uprostřed obdélníkového pole znakem obrněné ohnuté rámě s dýkou; na rámci šikmě sříznutém jest nápis:

Letha Panie 1 · 5 · 6 · 2
W sobotu Przied Nediely provodni Umrzel ges Urozeny
Wladyka Pan Girzik
Abistorffer z wogenicz a Tuto gest Pochowan Pan Buh
Racz Dussi geho Milostiw Beyty.

Obr. 33. Náhrobek Fridricha hr. z Hardeka a manželky jeho Alžběty.

Předešlému podobný téhož znaku a shodné velikosti jest sousední náhrobek z r. 1575 a patří Kryštofovi Abštorfferovi z Vojenic; mimo to jest zde jiný z r. 1563, patřící Pavlovi Abštorfferovi z V.

Ve vnější zdi kostelní (jižní) zazděn kámen se znakem cechu řeznického s nápisem:

LETA PANIE 1574 VMRZEL
PAN KAVTNIK WE SSTWR-
TEK PRZED NOWYM LETH

TVTO W PRACHV ZEMIE
ODPOCIWA PO WSKRZIS-
SENI SAVDV BOZIHO OCE-
KAWA O BOZIE Z NESMIR-
NE SWE MILOSTI RACIZ GE
HO PRIGITI DO WIECNE
RADOSTI.

Obr. 34. Náhrobek Jiříka Abštorfského z Vojenic v kostele Letovském.

Nízká věž čtyřhranná, ukončená jehlancovitou střechou chová zvony, z nichž dva mají nápisy: „Prokop“ (se znakem pánů z Boskovic a městečka Letovic):

SWOLENI · SIE · STALO · WSSY
· OBCZE MIESTECZKA
LETOWICZ · ABY · ZIADNY ·
KNIEZ · NEBRAL OD
TOHO ZWONV · GEHO · STAWA
TEN WZON
ABY KAZDEMV · BYLO ZWO-
NIENO CHVDEMV Y BOHATEMV.

O zvonu mezi lidem jde pověst, že byl sviní vyryt u Meziříčka, skutečně však byl ulit roku 1528 Šimonem Haubitschem v Brně (nákladem obecním).

Druhý z r. 1597 má znak obce letovské a nápis:

IA ZWON WOLAM POSLAVCHEY
ZWVK HLASYTEY W VSSYCH TE
Z KAZANI SLOWA BOZIHO ZNIEYTE
WYPRAWTE SE Z STANKV SWYHO
NESPIETE W WASSY LENOSTI
ZAWRZTE ZIWOT ZBOZNOSTI.

Při spodním okraji čteme:

ANNO · 1597 CONFECTA EST HAEC CAMPANA
PROPTER LAVDEM ET GL-M S-CTAE AC
INDIVIDVAE TRINITAT ... (ulomeno)
IPVB (?) · LETOVIENSI PER YOANNEM
BENESSOVIVM CIVEM TRZEBOV MOR.

Při hořejším jest také latinský text žalmu.

Mimo to jest zde menší zvon „poledník", snad z r. 1528, zvonek sanktusový, zvaný „sedmáček", a zvon požární.

Z dějin kostelních a farních. R. 1353 letovský farář Jan odstoupil svému bratrovi v Brně část domu. Mezi l. 1385—1411 byl zde farářem Jindřich z Mrzlic. R. 1419 patřila k faře louka, o níž veden spor mezi farou a vládykou ze Slatiny. Farář Petr ze Zvole, připomínaný po r. 1480, obdržel od krále Matyáše odúmrt. R. 1499 jmenuje se farářem Jakub, jenž byl od r. 1502 i děkanem usobrněnským, obdržel odúmrt (r. 1509) od Lad. z Boskovic a žil ještě r. 1510. Po něm byl Petr, po něm dle všeho Bartoloměj, který r. 1531 pohnal Vaňka z Lomnice a z Meziříčka a bratry Jence a Markvarta z Lomnice pro nedodržování desátků ze Skrýchova a ze Lhoty, později (1533), ač nebýval v Letovicích, i z desátků z Trávníka, z Jasinova a z Ořechova.

R. 1540 jmenuje se Svatoš, r. 1558 Mikuláš, r. 1563 Viktorin, kteří opakovali žalobu. Tehdy nastala změna náboženská; neboť až do r. 1651 nejmenují se tu více katol. kněží.

R. 1543 usedl v Letovicích z Prahy vypověděný Jan Kalenec, český bratr (menší stránky), který upíral božství Kristovo a vysílal odtud i dopisy jiným sektám moravským, habrovanským, novokřtěncům, mikulášencům a p.

Když panství letovské přejala rodina hr. z Hardeka, rozšířilo se po kraji vyznání augšpurské. Aby byli získáni bratří příbuznému, ale přece novému učení, pozval r. 1565 Jan hr. z Hardeka do zámku české bratry k nábož. hádkám. Proti bratřím Petrovi Herbertovi, Jiřímu Strejcovi a Martinu Kožíškovi stál tu třebíčský augšp. děkan Sopouch. Výslech skončen tím, že bratří vesměs přiděleni augšp. kazatelům.[1])

[1]) Gindely, Böhmen u. Mähren im Zeitalter d. Reform.

Týž majitel Letovic r. 1589 udělil všem svým farářům odúmrt a r. 1594 ustanovil výslovně, že panství jen tomu má býti prodáno, který bude chrániti náboženství augšp. Z kazatelů jmenují se Jan Hoffmann, r. 1564 Bartol. Kügler, r. 1567—69 Jan, r. 1574—75 Simon, r. 1583—87 Jan Reindler, r. 1604 Ondřej Prokopec, r. 1608—10 Erasm. Melzer, r. 1611—19 Jakub Skop; r. 1583 vikář Ondřej Handel. Byli většinou Němci.

R. 1614 obdrželo městečko patronátní právo od Jindřicha Thurna; v listině o tom čteme toto: „Poněvadž vyznání víry pravé křesťanské a čistotné učení pravého evangelia a slova Božího podle confessí augšburské za předků našich, předešlých pánův držitelův panství letovského, pánů hrabat z Hardeku, pominulých let při témž městečku Letovicích zrost svůj vzalo, aby napotom skrze proměnu časův pro nevděčnost lidskou od té obce zase neodešlo.“

Od r. 1565 byla většina obyvatelův již protestantská, a fara se všemi příjmy přešla do rukou evangelických. Měli i svoji školu, a později, kdy obec obdržela patronátní právo, směli užívati příjmů jen na dobro fary, hlavně desátek z rolí a poddaných z Letovic, Chrtové Lhoty, Knězovsi, Křetína a Slatiny.

O desátcích, o něž se přeli již r. 1483 majetníci panství Albrecht z Boskovic a Čeněk z Lomnice a o jiných příjmech i rozloze farnosti dovídáme se ze zápisů městských register z r. 1615. Z Letovic dáváno 62 slepic, z Knězovsi 40 slepic; stálého úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě z Letovic 65 gr. 19 den., z Třebětína 18 gr., z Trávníka 7 gr., ze mlýna pod Lazinovem 16 gr., z Poříčí 6 gr., z Knězovsi 40 gr., z Chrtovy Lhoty 109 hř. $16^1/_2$ gr. mimo desátek ssutý, a to z Letovic 15 korců 2 věrtele žita a ovsa, z Třebětína 22 k., z Lazinova 8 k. 1 v. obojího obilí, mimo to věrtel hrachu, ze Zábludova $2^1/_2$ korce žita a ovsa. Vše mohlo býti hrazeno i penězi.

Obyvatelé zůstali věrni víře nekatolické i po bitvě Bělohorské, ano nechtěli přijmouti katolického faráře ještě r. 1651. R. 1652 brněnský jesuita Tomáš Agnelius nalezl v městečku pouze 2 radní a několik žen katolických; ostatní byli vyzváni, aby přestoupili, ale bez výsledku. Mezi tím, co kněz šel do chrámu, shromáždili se zástupci obecní na radnici a zde přísahali věrnost víře evangelické. Někteří ze zvědavosti odpoledne

přece přišli do chrámu, kdež účinkem kázání přihlásili se ke katol. víře s podmínkou udílení svátosti pod obojí. Když jim nebylo vyhověno, vyžádali si lhůtu do velikonoc, kdy společně s hrabětem přijímali pod jednou. Tím způsobem téhož roku změnilo víru 140 osob.

Tehdy byl zde již i katol. farář Ondřej Kromer a sloužil mši sv. v Mariánské kapli chrámové, kdežto ostatní část chrámu patřila protestantům.

Do smrti (r. 1667) administroval Kromer sice 5 far, ale stav jeho byl bídný; na místě desátku dostával 70 zl. a z každé várky $^1/_2$ vědra předního a tolikéž zadního piva. Později lepšily se příjmy, za desátek z městečka a z vesnic bral 203 m. žita, tolikéž ovsa, z Vanovic 30 kop žita a ovsa, z 28 vesnic desátek na slámě, z každého dvora míru hrachu. Na penězích z Letovic a z vesnic 10 zl., robotu a 102 kuřata přislíbil velkostatek, jenž daroval faře mlýn, dříve odňatý a obci přiřčený, jakož i desátek ze Střebětína a z opuštěných gruntů (zřízen z nich dvůr).

R. 1667 dán do Letovic farář Václav Wilweger, jenž měl veliké spory s velkostatkem o příjmy, které urovnány r. 1679, tak že farář dostával 50 zl. ročně, z várky po 2 vědrech předního a zadního piva; robotovati měli jen Knězovešti. Za to odstoupil farář velkostatku pozemky opuštěných domů Bednářovského, Svanovského, Biskupského a Holubovského, jakož i dvou sedláků (mimo dávku kuřat) v Třebětíně a zavázal se, že jednou měsíčně bude sloužiti mši svatou v zámecké kapli.

Mimo Letovice obstarával faru vanovskou, kochovskou, roubanskou, deštenskou a křetínskou kapli. Nikde však lid obecný nemohl býti přiveden na oferu, chodili toliko úředníci, rada nebo soudcové.

Po obnovených sporech učiněna r. 1694 nová úmluva. — Za těchto poměrů neradi dleli zde kněží po dlouhou dobu. Proto se jich vystřídalo po Wildwegrovi do r. 1742 neméně než 12, a to Jan Scheier † 1696; Frant. svob. p. z Zástřizl † 1698, Mik. Kalný, Bohum. Bilovský (vydal latinskou báseň o blah. Janu Sarkandrovi), r. 1708 Jiří Doležel, který resignoval, Balt. Mík † 1710 a j. Delší dobu byl zde Pavel Rilke (1742—1771), Martin Kalvas † 1805, Fr. Odvářka † 1836, Fr. Sturm † 1850, Em. Neuwirth † 1855 (bohoslovecký spisovatel, daroval škole 900 zl. na

ošacování chudé mládeže), Eduard Hašek r. 1887, Ant. Životský; od r. 1895 Štěp. Něnička. Za stara bývali zde již i kaplani, o čemž svědčí název pole „Kaplanství" již za XVI. stol.; r. 1589 jmenuje se ev. kaplan Ondřej Handelius.

Na vyvýšeném výběžku horském při vých. straně městečka jest klášter milosrdných bratří s kostelem.

Založen byl majitelem panství, nejv. kancléřem Kajetánem hr. Blümegenem, a příbuznými jeho, kteří r. 1750 pojistili na panství 24.000 zl., aby z kapitálu bylo chováno 6 duchovních a postele nemocným. Z těchže peněz měl býti vystavěn kostel i nemocniční budova. Chrám zbudován r. 1774, a zakladatel dodal k němu veškeren materiál stavební. Kostel má pět oltářův a jest zasvěcen sv. Václavu; pod ním jest hrobka, v níž odpočívá zakladatel klášterní, někteří příbuzní jeho a klášterní bratří.

Klášter s kostelem tvoří čtverec, jest o jednom poschodí, při něm veliká zahrada, lázně, založené převorem Jord. Brodickým r. 1855. Nyní zařízena jest nemocnice pro 10 churavých; nemá příjmů; výdaje se hradí z úrokův uloženého kapitálu. Po bitvě u Asprů r. 1809 bylo zde ošetřováno 555 rak. a 155 franc. raněných. Konvent se skládá z převora, z lékaře bratra a z jednoho duchovního.

Mimo to jsou na náměstí kaplička sv. Jana Nep. z r. 1752, kaplička sv. Salvatora pod farou u silnice střeběcké.

Odedávna měly Letovice svůj sbor literácký, o němž se dočítáme zajímavých zpráv v domácím protokole farním a v městských knihách. Kdy založen, není známo, ale r. 1596 o Památce Navštívení Panny Marie sešli se bratří literáti za přítomnosti kněze Jana Reyndlera, tehdy správce církevního, a p. Diviše, tehdy úředníka na Letovicích, a učinili dobrovolné snesení.

Pravidla tato, hlavně co do vnitřního uspořádání, doplněna jsou r. 1613. Předpisují, aby se každého roku konaly generální konvokace, a to o zvláštních dnech, nesvátečných.

Školství. Nejstarší zprávu o škole čteme ve zřízení panství letovského z r. 1561 (Dětřich hr. Hardek), kteréž nařizovalo, aby se dítky, jak pacholátka, tak i děvečky, hned z mladosti do školy

dávaly, aby se učily zbožnosti, katechismu a začátkům křesťanského učení. Sirotky mají nejbližší přátelé a úřad na pozoru míti, aby bez vůle a vědomí vrchnosti a školních inspektorů „votrhováni nebyli".

O sirotky chudé má pečovati úřad a ve špitále je opatřiti pokrmem a oděvem. Jak vidno, humanní zákon, jakým se ani XX. stol. nemůže honositi.

Další zprávu máme v registrech městských, dle níž r. 1581 v pátek před památkou Rozeslání sv. Apoštolů hrab. Regina z Hardeka koupila grunt Jiříka Čáslavského, kdež by způsobena byla „škola obecná pro mládež křesťanských rodičů". R. 1580 jmenuje se rektor školní Andreas Handelius (byl také kaplanem). Hraběnka vystavěla vlastně novou budovu škole dříve již zřízené. R. 1597 věnovala obec na stavění n o v é školy 8 kop gr., nabytých za prodaný pustý špitál.

V registrech sirotčích jsou vyjmenovány i některé položky, z nichž je zajímavější, že na školu za pachole (r. 1597—98) za 4 kvartály zaplaceno 13 gr. a že kvartálního platu dostával rektor 4 gr.

Počátkem XVII. stol. byl zde rektorem Tomáš Vencl; r. 1615 byl již mrtev; neboť téhož roku prodán grunt zůstalý po nebožce Anně, manželce nebožtíka Tomáše Vencla, někdejšího správce školy letovské. Závdavek na grunt onen 50 hř. měl se obrátiti na dluhy po nebožce, doplatek na 800 hř., za něž byl prodán, připadl škole a dán na opatření pánům literátům.

Obdarování pana Hendrycha Václava Thurna z r. 1613 nařizovalo: Obec má školu v moci a opatrování míti, za správce školní k vyučování hodné a poctivé osoby jednati a ruku držeti nad tím, aby se vedle instrukce školní ve všem dobrý řád zachovával. Z bratrstva literáckého má jisté osoby, které by nad řádem školním vedle zřízení školního a jistého jim potvrzeného řádu ruku drželi, voliti, a ty měly každého čtvrt roku examen ve škole držeti a pilný pozor na to míti, kterak mládež v učení literním prospívá. Rovněž bibliotheku se vší pilností mají opatrovati.

R. 1613 učilo se ve škole mimo čtení, psaní, náboženství i hudbě i latině a řečtině, patrně na potřeby kostelní.

Učitel Václav Benda koupil grunt r. 1679. R. 1714 stal se učitelem Jindř. Fr. Krigisch, a dána mu „cedule na službu". Za povinnost se mu kladlo, aby dítky obojího pohlaví dobrým a

chvalitebným mravům, pobožnosti a liternímu umění v psaní a čtení bedlivě učil, žádné rozpustilosti nedopouštěl, sám se na příklad jinším dobře a chvalitebně choval, pořádnost mezi dítkami jak v chrámu P., tak i v procesích a při pohřbech choval; za druhé, aby usiloval dobrého diskantistu vyhledati a schopné k hudbě žáky cvičiti; třetí, aby dobrý řád zachovával na kůře, a co by na kůře aneb ve škole chybovalo, o tom primatorovi neb purkmistrovi sdělil; čtvrté, měl při pohřbech „mírnost dle proporcí zachovati . . .“

Na konec připojen plat ročně: 44 zl. 6 m. žita, 2 m. pšenice, 2 m. ječmene, 1 m. hrachu, 1 m. prosa, 5 spíš. soli mimo štolu. Učitel byl také městským písařem r. 1782, začež měl 16 rýn. Ve škole psalo se tehdy z olověných kalamářů, jichž 20 kusů bylo za 4 zl.

Po delší dobu zde působili: Fr. Kubíček do r. 1784, Jan Jeřábek do r. 1824, Maxim. Černohorský (1826—40), Kašpar Škorpil (1847—64), Jos. Fr. Kupka (1864—94), Josef Hamal, jenž po dlouhá léta zde působil jako učitel a zjednal si platných zásluh o místní dějiny (1894—1903); od r. 1903 Alojz Burkoň.

Za stara vyučováno ve staré škole pod farním kostelem; r. 1886 vystavěna nynější budova školní za 22.000 zl.

Letovice odedávna jsou městečkem, a měly mýto již r. 1145, jehož část (desátek) olom. kn. Ota daroval klášteru Litomyšlskému, R. 1360 jmenuje se výslovně hrad s příslušenstvím, v němž zajisté zahrnuta i obec pod hradem založená Jako městečko připomínají se Letovice po prvé r. 1406.

Ve znaku mají ostrev, znak pánů z Ronova a z Letovic. Obecní pečeť pochází z roku 1647 a má kolem znaku nápis: SIGILATORIVM DE LETOWICZ . MAGISTER . CIVIUM. (Tab. II., čís. 11.)

Do katastru městečka náleží 763 ha půdy. Jména tratí: Boří, Pindula, Písečné, Pustá pole, Niva, v Lužích, Močidla, Podhájčí, Slatinská trať, na Vrších, Vaňků žlíbek, Baba, Šafránice, v Kroupce, Obora, Eliášky, na Pepříku, Semerink, Smutná louka.

Letovice mají 4 výroční trhy, a to vždy v pondělí: 1. po neděli Oculi, 2. po sv. Petře a Pavle, 3. po sv. Jiljí, 4. po sv. Martině. Trhy na dobytek jsou o každém výr. trhu dopoledne, potom ve středu: 1. před Velikonocemi, 2. před sv. Duchem, 3. před Vánocemi. Týdenní trh každé středy.

Prvního výr. trhu dostalo se Letovicům na přímluvu Lad. z Boskovic od krále Vladislava r. 1510, a to v pondělí po sv. Martině (na 8 dní). R. 1561 nařídil Dětřich hr. z Hardeka, aby každý prodával obilí a potraviny jen v městečku, a kdo na vsech učinil podobně, zboží jemu odňato. Vlnu měli rolníci na trh přivážeti po každé stříži a prodávati po tři trhy. Podkupování na škodu řemeslníků, zvláště židy, bylo zakázáno, a kdo by tak učinil, propadl zboží, a bylo mu odňato rychtářem nebo lidmi přísežnými.

Další trhy obdrželo městečko od markr. Matyáše II. r. 1610 na žádost Reginy hr. z Hardeka, a to výr. trhy výkladní dva (mimo již povolené), v pondělí po neděli Oculi a po sv. Jiljí, a před každým výr. trhem jeden trh koňský, k tomu také trh svobodný na koně každé středy času postního s frejunkem obyčejným.

V listě Jindř. Blümegena z r. 1744 dočítáme se o počtu cechů, jakož i o pořádku za procesí. Byli tu: 1. punčocháři, 2. tkalci, 3. pekaři, 4. zámečníci, kováři, bednáři a koláři, 5. ševci, 6. řezníci, 7. soukeníci, 8. krejčí, 9. provazníci, 10. mlynáři (šli při Nejsv. Svátosti). K nim se družili řezníci, kteří r. 1508 obdrželi právo od Ladislava z Boskovic, aby každého týdne v sobotu požívali plného frejunku od rána do nešpor.

Cech krejčovský vysadil Letovicům Kryštof z Boskovic r. 1543, zámečnický Jindř. Václ. hr. Thurn r. 1617, cech pekařský obnoven r. 1715 (ztratili artikule r. 1702).

Cechovníci byli vázáni přísnými řády; mimo to měli povinnosti, aby o trhu dávali jednoho žoldnéře na pomoc právu rychtářskému (za své vlastní peníze), od kteréžto povinnosti částečně byli osvobozeni r. 1643.

O kvetoucím řemesle a průmysle svědčí zpráva o počtu mistrů z r. 1771; dle ní bylo tehdy soukeníků 34, punčochářů 19, mlynářů 6, pekařů 6, provazníků 5, obuvníků 7, krejčích 11, řezníků 10, tkalců 10, kolářův 14 atd.; mimo to 1 barvíř, 1 mydlář, 1 postřihač a 1 zámečník, úhrnem 126 mistrův.

Již za XV. stol. jezdili soukeníci letovští daleko po světě, bylo zde také několik valch, z nichž jednu založil (r. 1481) Albrecht z Boskovic. (Cechovní pečeť, tab. II., č. 9.)

Řemesla počala upadati zakládáním továren; tak r. 1734 zrušen cech punčochářský, jiné se zachovaly až do pol. XIX. stol. První továrnu (na kartouny) zřídil Jindř. Blümegen r. 1750.

Nejen členové cechův, i všecka obec nucena k pořádku bratrskými řády, a hromady obecní neměly se konati bez vůle vrchnosti a bez vědomí nebo povolení úředního; nastala-li potřeba, měl úředník sám o tom poručiti a osobně býti přítomen.

Na cechy a jejich členy měli dohled konšelé obecní.

Za odstupování starého úřadu měly udány býti stížnosti proti němu, nebylo-li jich, byl úřad rozpuštěn, účty však a peníze měl odevzdati novému úřadu do 4 neděl. Pak se stalo promluvení před vyhlášením osob úředních (nových). Tyto vybírány byly pány, ponecháno však bylo občanům, aby činili námitky proti jmenování, mohli je, byly-li tajné, pověděti tajně, byly-li zjevné, zjevně. Potom osoby zvolené říkaly po písaři závazek (přísahu), na konec i rychtář a konšelé. Mimo to dáno naučení úředním osobám, kterak se mají chovati.

V Letovicích býval také špitál, který se připomíná r. 1537; koncem XVI. stol. byl pustý, a místo prodáno za 8 zl. mor. Později byl opět zřízen jinde; neboť roku 1603 zakoupila obec na dobro špitálu Podloucký mlýn za 1800 zl. Také r. 1613 v listě Jindř. hr. Thurna činí se zmínka o špitále na vychování chudých věkem sešlých a nemožných lidí a na ochranu osiřelých dítek. Mimo mlýn patřilo ke špitálu i několik gruntův a rozsáhlé zahrady okolní. Dohled nad špitálem měli dva konšelé, volení obcí.

O hrdelním právě nezachovalo se mnoho; Letovice ho pozbyly před r. 1553, a páni Brňané jim nechtěli dávati naučení. Teprve r. 1553 na přímluvu Kryštofa z Hardeka vydáváno právo. R. 1558 placeno za vydání rozsudku 16 gr. bílých.

Lidé poddaní městečka Letovic byli povinni: sežati a skliditi všechno obilí ozimní i jaré při dvoře; skliditi také seno a otavu, konopí, pačísky, len, zelí a p. Mimo to chodili na hony s tenaty, vyhazovali mlýnské strouhy a j. Řemeslníci (okolo 60) byli svobodni kromě 9 dní v roce; vypomáhali totiž 3 dni o senoseči, 3 dni o žních a 3 o sklízení ovsa a ječmene. Mimo to každý řemeslník dával ročně 3 zl. mor. do důchodů panských. Čtyři gruntovníci vykonávali poloviční robotu koňskou; měli zorati 48 záhonův a svézti 24 vozův obilí a 10 vozů sena do stodol. Podruzi byli povinni trhati konopí. Všichni poddaní museli z hradu

bráti kyselé zelí, omastek i sýr za určitou cenu. Robota tato později byla změněna; před r. 1848 robotovali po 15 dnech pěšky o žních; kdo se chtěl oženiti, pracoval 15 dní o sklizni.

Mimo připomenuté výsady, hlavně cechovní a trhové, obdržely Letovice na Albrechtovi z Boskovic odúmrt za 250 zl. uher. r. 1490.[1])

Také Jitka z Lomnice (r. 1494) na svůj díl prodala odúmrt za 200 zl.[2])

Za Jana hr. z Hardeka obdržela obec i „právo na kollaturu" při faře a záduší kostela sv. Prokopa, kterážto věc však nebyla vykonána úmrtím Janovým.

Proto žádali r. 1613 Jindř. Václ. Thurna opětně o kostelní podací, které jim bylo v plné hromadě vší obce odevzdáno o zeleném čtvrtku r. 1614, a aby neshořelo, odevzdáno do Jihlavy na uschování.

R. 1566 obdržela obec od vládyky Plesnicara z Plzence, ty časy úředníka na hradě, právo šenkovati třikrát ročně víno po dvě neděle; Václ. Jindř. hr. Thurn právo valně rozšířil r. 1614; smělo se prodávati o každém trhu po 14 dnů, dále čepovati dvě bečky, jednu o masopustě, druhou o Svatodušních svátcích za plat 50 zl., který se dával do panských důchodův. Mimo to mohla obec kupovati sůl jak na spišky (špalky), tak i pro chudé (drobně). Také domy šenkovní čili výsadní směly šenkovati víno o trzích.

Letovice, jsouce na hlavní cestě mezi Prahou a Brnem, často byly stíhány válečnými pohromami. Tak již r. 1424 zmocnili se městečka i hradu husité; r. 1645 dne 5. května po prvé dobyli Švédové hradu, ale na krátko; r. 1648 vypáleno městečko strašně za to, že nechtělo dávati Švédům, obléhajícím Olomouc, kontribucí, dříve posádce brněnské placenou. Hrůzy války třicetileté dotkly se velmi Letovic; neboť mezi lety 1656—1675 bylo zde neméně nežli 118 domův opuštěných, jejichž majitelé zašli jednak za války, jednak krutým pronásledováním se odstěhovali jinam.

---

[1]) Na pergam. listině v městském archivě zachované jsou pečeti pánů Dobše, Oldřicha, Beneše a Ladislava, strýcův a bratří Albrechta z Boskovic, a pečeti slovutných panošů Jiříka ze Zhoře a na Sebranicích a Jindřicha z Býšovce a ze Křetína.

[2]) Na perg. listině za svědky jsou ověřeni pečetí: Vratislav z Pernštejna, Znata z Lomnice, Štěpán z Lomnice (oba bratří Jitčini), dále urození vládykové Blud z Kralic, Oldřich z Náchoda a z Březníka, Jan z Bezděkova a z Otěchleb.

Sotva že městečko poněkud se zotavilo z těchto pohrom, utrpělo opět vpády nepřátelskými (Sasy) r. 1694 a 1742.

R. 1585 byl tu veliký mor (trhy odřeknuty); r. 1690 veliké povodně; r. 1701 oheň; r. 1831 cholera schvátila 100 obyv., působila také r. 1836; r. 1866 pochováno (na starém hřbitově) přes 70 Prusů, cholerou zemřelých.

R. 1704 byl špalek soli za 1·38 zl., míra hrachu za 1·40 zl., m. ječmene za 0·54 zl., m. pšenice za 1·39 zl.

Tepnou veškerého života bývala radnice, stavení to o poschodí na náměstí při levém břehu jalové řeky. R. 1886 vystavěna nová radnice za 10.000 zl.; stará zbořena r. 1891.

V místě jest čtenářský spolek „Neruda", hasičský spolek, sokolská jednota, katol. beseda, spol. voj. vysloužilců a j. Dále mají Letovice železniční stanici, u předměstí Jindřichova osobní zástavku, poštovní a telegrafní úřad, četnické stanov. velitelství, odděl. fin. stráže a jsou také sídlem obvodního lékaře. Záležitosti peněžní vede záložna s obratem půl mil. K; záložna koupila starý hostinec, zvaný na Karlově, a na místě něho zbudovala za 50.000 zl. vkusnou budovu r. 1895, v níž umístěny jsou vlastenecké spolky; v obci jest též raiffeisenka a kontribučenský fond.[1])

Lhota Rapotina

(dle zakladatele Rapoty), ves v rozšířeném údolí řeky Svitavy, která se tu spojuje s Bělou (313 m), obklopená kolem horami, na západ permskými, na východ syenitovými, které sem spadají příkře.

---

[1]) Desky zemské brněnské i olom.; Archiv Český; Cod. d. Mor.; Brandl, Půhony; Fr. A. Slavík, Morava a její obvody; Fr. Lipka, Starobylé náhrobní kameny na Boskovsku (Čas. m. sp. Ol.); Fr. Lipka, Soupis zvonů na Boskovsku (Čas. mor. musea zem.).

Mnoho nových zpráv nalezli jsme v místním archivě, zapsaných jednak v listinách, o nichž výše již psáno, jednak v gruntovních knihách, v registrech sirotčích (kniha zelená z r. 1585), v obecních účtech, ze zpráv domácího protokolu fary letovské, z Memorabilií r. 1613 a j. Některé zprávy, nepatrné výpisky, uveřejněny byly již r. 1825 v Brünner Wochenblattě, z archivu místního pilně čerpal bývalý naduč. letovský p. Josef Hamal, jenž odtud učinil mnoho výpisků vlastivědných. Dobrých zpráv podali také pp. Karel Synek, starosta, a Alois Burkoň, naduč. letovský.

Obr. 35. Lhota Rapotina.

Náves (se sochou sv. Jana z r. 1747) má podobu trojúhelníkovou, a jdou do ní 4 ulice. Domy jsou seskupeny těsně vedle sebe, průčelím na náves, kde jest většina gruntů; ostatní jsou chalupy. Ve vesnici stýkají se okr. silnice ze Skalice, z Boskovic a z Doubravice. V obci byly dva mlýny, nyní jsou proměněny na přádelny. Dříve bývala zde i papírna. Patří sem také myslivna Rovná.

Roku 1846 bylo zde ve 52 č. 360 obyv.; r. 1900 60 č. a 431 obyv., kat., mezi nimi 4 něm. židé.

Za starších dob tvořila ves zvláštní statek, dle něhož se psali vládykové. První z nich jmenuje se Bertlín z R. L., jenž (r. 1365) zde koupil dvůr od Oldřicha z Boskovic. Roku 1385 jmenuje se Buček z R. L., jenž na vsi své zajistil přínos své ženě. R. 1466 měl dvůr ve Lhotě Petr Syrovátka ze Lhoty a z Chrudichrom; dvora však si žádal Vaněk z Boskovic. Petr Syrovátka zřídil na řece stav, čímž učinil mnoho škod Petrovi z Chrudichrom. Touže dobou píší se také bratří Václav a Jiřík Syrovátkové ze L. (ještě r. 1484). Chotí Václavovou byla Anežka z Meziříčí a z Křižanova. Mezi l. 1512—1530 píše se Salomena ze L. Táž sestoupila se s manželem na zboží r. 1512. Neznámo, jakým způsobem část dědiny přešla s vládyk lhotských na Boskovice. Boskovští páni měli zde majetek již za století XIV. Tak r. 1371 pojistil Oldřich z B. věno své manželce Zbyňce z Cimburka na svých statcích (i na Lhotě). Roku 1482 Vaněk z B. odstoupil „Lhotku u Boskovic na potoku Bělé“ Janovi Kolesovi z Rakové. Všechna ves patřila k panství boskovskému již r. 1547, kdy panství prodáno Šimonovi Edrovi ze Šťávnice.

Ladislav z Boskovic dal Lhotě Rapotině odúmrt.[1]) Jaroš ze Zástřizl daroval obci rozsáhlé lesy, které má ves podnes.[2])

Zdejší poddaní robotovali z lánu 3 dny párem koní týdně; kromě toho v době od sv. Jana Křtitele do sv. Václava měli 1 den roboty pěší. Dále dávali ročně půl kopy vajec, 3 páry kuřat a půl míry ovsa. Robota vykoupena z lánu 143 zl. 12 kr. stř.

Farou náleží Lhota k Boskovicům; do r. 1717 bývala zde kaplička, z níž tehdy zřízen malý filiální kostelík, zasvěcený sv. Vavřinci (s oltářem), při němž občas sloužena bývá mše sv.;

---

[1]) Na Třebové v úterý, den sv. Jana Křtitele l. P. 1506. (Listina se chová v obci dosud.)

[2]) Na Boskovicích v pondělí, den sv. Jakuba l. P. 1569. (Listina se chová v obci.)

nedaleko něho jest hřbitov. Na malé vížce jsou dva menší zvony původně z r. 1715 (oba přelity r. 1855 a 1884). Desátku dávali Lhotští 1 kopu žita a 1 k. pšenice, což vykoupeno 104 zl.

Za doby reformační obyvatelé vesměs změnili víru a ještě ani r. 1692 nechtěli přijímati poslední pomazání a odpírali pohřbům dle obřadu katolického.

Kdy byla založena škola, není známo; budova vystavěna vrchností boskovskou, a chodily do ní děti ze Lhoty, z Újezda, občas i z Jabloňan. Učitel dostával z fondu nábož. 130 zl., kromě toho měl za žáka týdně po groši, koledu a posnopné. Nejdéle z učitelů zde působil Frant. Hronek; po dlouhá léta tu působí Rudolf Nymburský.

Ke škole, která má 66 žáků, patří pouze Lhota sama. Pošta jest na stanici Skalici-Boskovicích.

K území obecnímu náleží 615 ha pozemkův. Jména tratí: Baba, Herous, Močítky, Obecní role, nad Babou, nad Chmeliky, Kuje. Z toho připadá obci 83 j. lesa a 8 j. rolí a pastvin.

Obec utrpěla požárem r. 1867, který zničil mnoho listin.

V místě jest nově zřízený spolek dobrovolných hasičův.[1])

Lipová

(dial. do Lepové), ves v dolíku prohloubené planiny, kudy teče malý potůček, přítok Okluka.

Ves se dělí na dvě části: Dědinu a Příhon. V „Dědině" bylo původně 13 sedláků, nyní i domkáři, kteří mají svá obydlí i na „Příhoně", j. položeném, jenž vznikl počátkem XIX. stol. rozprodáním pozemků gruntovních. Domy jsou roztroušeny na obou březích potůčka, vystavěny z kamene, méně z cihel a z vepřovic; dříve bývaly vesměs neomítány. Grunty (nyní 15) stojí po kraji údolí, a za nimi ihned pozemky v nejstejné výměře 40—200 měr.

K obci náleží také Polní Dvorek, nyní zřícenina, hájenka 1 km jz. a Lipovský mlýn (3 km jv.) v údolí Okluka.

Po třicetileté válce bylo zde pouze 13 čísel, z nichž 5 gruntů bylo pustých a pouze 8 domův obývaných; r. 1793 bylo tu 38 č.

---

[1]) Místní archiv; Rudolf Nymburský, odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.; Brandl, Půhony.

a 292 obyv.; r. 1846 57 č. a 491 obyv.; r. 1900 73 č. a 633 obyv., Čechů, katol., živících se rolnictvím, v zimě tkalcovstvím, pletením šňůr a výrobou slaměných kloboukův.

Jméno má ves po četných lipách, které zde dříve tvořily celé lesy; dnes po nich ovšem není památky.

Lipová odedávna náležela k panství boskovskému; a dle tradice lidu stávala dědina původně na návrší, nyní Starou Lipovou zvaném, a slula pro zámožnost Zlatá Lipová. První záznam o ní máme z r. 1379, kdy prodal zdejší dvůr Vaněk z Boskovic Bohunkovi.

Při panství boskovském jmenuje se ves také, když byla prodána r. 1547 Edrovi ze Šťávnice, Lipovou; vedle ní i Lipůvka s patronátem, snad bývalá Stará Lipová.

Lipová byla vesnicí rustikální, bez robot.

Nyní jest přifařena do Suchdola (v okrese Konickém). Za stara patřila k Protivanovu a po zániku tamější fary i k Boskovicům, kamž se platil desátek do r. 1627.

Uprostřed vsi na svahu pravého břehu potoka jsou dvě školní budovy a vkusná kaple Panny Marie z roku 1852 (r. 1893 důkladně opravená), v níž čtyřikrát ročně jest sloužena mše svatá.

Počátkem XIX. stol. na místech, kde jest nyní škola, bývala dřevěná chaloupka o 1 světnici, v níž bydlel a vyučoval dítky vysloužilý voják. R. 1863 vystavěna nová budova školní (nyní byt školního správce), a že nestačila, zbořena stará chaloupka, a na místě ní r. 1896 vystavěna nová budova za 9000 zl., v níž jsou dvě třídy. Starší učitelé jmenují se Kolář, Rumler, Smékal, Jucha do r. 1889; od té doby Jan Kreisl, první nadučitel. Přiškolena sem pouze obec sama (123 dítek).

Poslední pošta v Jednově (v okr. Konickém).

Ve znaku má obec tři lípy, kolem nápis: PECZET * OBECNI * DIEDINI * LIPOWE 1757. (Tab. I., č. 9.)

Do katastru obecního patří 403 ha pozemků velmi kamenitých. Jména tratí: u Babýnek, v Březó, na Křébě, na Německém (směrem k něm. Brodku), na Hanačce, ve Mléniskách (dle tradice mlýn Zlaté Lipové), na Krchůvko, nad Króžkama, na Čihadle, na Kóřilce, na Baběnco, Vrabčí kopec, Klének, na Homole, na Kochole, u Trňó a j.

V obci jsou od r. 1895 hasičský sbor a obecní knihovna. Nad dědinou vypíná se z náhorní roviny význačná homole, zvaná „Hanačka“, s níž lze přehlednouti veliký kus Hané a hory Jesenické.

Již dávno zabývali se zdejší obyvatelé za doby zimní pletením šňůr slaměných, z nichž se vyráběly hrubé klobouky.[1]) Poslední dobou hlavně přičiněním zdejšího naduč. Jana Kreisla založila zde filiálku „Česká společenská továrna na klobouky v Praze“ spolu s národní jednotou okresu Prostějovského, a dělaly se tu mužské i damské klobouky ze slaměných stébel.[2])

Ludíkov

(Ludvík, Luděk), původně Ludvíkov, ves na svahu planiny (600 m) na sever otevřené. Skládá se ze dvou částí, z Dědiny (kde mají rolníci stavení seskupená jednak podle okr. silnice, která jde

Obr. 36. Ludíkov, náves.

z Němčic (z okr. Blanského) do Valchova, jednak nad návsím, na němž jest malá kaple a pod ní rybníček), a z Chaloupek, řady to domků v. vsi.

Po třicetileté válce bylo zde 10 čísel, z nichž 4 pusté; r. 1748 14 č., r. 1846 42 č. a 292 obyv.; r. 1900 53 č. a 341 obyv., Čechů, katol., živících se rolnictvím a lesní prací nádennickou.

Ves patřívala k panství boskovskému, při němž se jmenuje roku 1547.

---

[1]) Průmysl kvete i v sousedních obcích, hlavně na německém ostrůvku konickém.

[2]) Fr. A. Slavík, Morava; místní zprávu podal naduč. Jan Kreisl.

Dvanáct zdejších usedlých mělo po 3 dnech týdně roboty jízdné, chalupníci 3 dny pěší.

Obec přifařena a přiškolena do Žďárné; pošta v Boskovicích.

Ve znaku má koníčka, kolem nápis: PECZET POCTIWI OBCE LUDIKOWA 1736. (Tab. I., č. 2.)

Ke katastru obecnímu patří 406 ha pozemkův. Jména tratí: Orlov, Březina, Horky, Oháňka, Psisko, Običský, pod Domem, Háj, Kavka, Modračka, Babí hora, Lopata, Holíkov.

U Ludíkova připomíná se r. 1568 zaniklá ves **Lamička**, o níž jsme se nemohli dopátrati ničeho. Za to vypravuje tradice lidu, že Ludíkov slul původně Slavíkovem. Také směrem k Housku (v okr. Blanském) byla prý ves **Modračka** (trať Modračka), kdež dosud na pastvisku jsou znatelna pole mezemi oddělená. O sv. Jakubě prý zde lze slyšeti i zvony. Také v trati Holíkově bývala prý dědina **Culíkov**.

Ves utrpěla mnoho ohněm r. 1874. Ze silnice pod dědinou jest pěkný rozhled na Malou Hanou a na pahorky kolem.

Míchov

(dle osob. jména Michael), ves v úžlabí pravého břehu potoka Semiče. Skládá se ze dvou osamocených částí. **Dědina** seskupena kolem silnice z Chrudichrom do Podolí; zde jsou i grunty a panský dvůr s rybníkem a s velikou ovocnářskou zahradou. Sz. odtud jest **Příhon**, v němž bydlí domkáři. Mimo to k obci náleží část samoty, zvané „Pod Bačovem“, mlýna to s rybníkem a stavením na potoku Semiči, a **Obora**, myslivna (3 km z. obce). Uprostřed vsi kamenný kříž a zvonice.

Roku 1793 bylo zde 23 č. a 139 obyv.; r. 1846 34 č. a 166 obyv; r. 1900 38 č. a 232 obyv., Čechů, 154 kat., 78 evang.

Za starých dob bývala zde rychta, k níž náležel i Zboněk.

První zmínka o Míchově (v listině podezřelé) se činí r. 1169, kdy král Vladislav daroval tuto ves s jiným zbožím klášteru Hradišťskému, což později potvrzeno i biskupem.

Za stol. XV. a XVI. seděli zde vladykové ze Svojkova. Po prvé činí se o nich zmínka r. 1483, kdy Oldřich ze Svojkova odpíral desátek ze dvora míchovského faráři Petrovi ve Svitávce v sumě 200 hř., začež byl pohnán na soud. Jiří Jiříkovský ze

Svojkova pojistil tvrz a ves Míchov (i Kladeruby) Václavovi z Heraltic r. 1578.

R. 1575 (v archivě boskovském) jmenuje se Jiřík Zora, rychtář v Míchově, poddaný pana Heralta z Heraltic.

Jest také jisto, že zde měli majetek i jiné rodiny; r. 1481 Filip Prostějovský z kláštera blíže města Olomouce pohání Mikuláše a Václava, bratří z Vojslavic a z Veselé, ze 100 hř. gr., že mu drží fojta a úředníka a druhého člověka obecního ze vsi Míchova, z čehož mu dědina pustne.

Od r. 1613 jmenuje se ves již napořád na panství letovském.

Sedláci mívali robotu jízdnou, domkáři robotovali 12 dní ročně.

Míchov přifařen do Letovic; přiškolen do Vísek, kamž platili r. 1789 týdně ze žáka 3 kr., koledy 9 koláčů neb tolikéž krejcarův.

Ke katastru patří 309 ha půdy. Jména tratí: Pustý pole (dříve obecní, nyní lesy vysázené), Obůrky, Zmoly, Újezd, Niva, Červinky, na Pernici, na Hrbech, Vocovská, na Dolinách, Bahno.

Za stara bývaly domy dřevěné s nápisy na štítech; ves vyhořela r. 1862 i se dvorem; od těch dob jsou domy zděné a a kryté břidlicí.[1])

Mladkov,

ves v úžlabí a na rovině levého břehu Svitavina, odkudž se rozbíhají silnice do Sebranic, Skalice a Boskovic. Jméno obce odvozuje lid od mlácení, které obec konala jako robotu pánům. Pravdě podobněji slove dle Mladka, kteréžto jméno také se vyskytuje v dějinách.

Domy jsou seskupeny kolem kruhovitého návsí a slovou Dědinou; k nim se přikládá Dolní konec a Chaloupky. O samotě při sz. straně rozsáhlý mlýn; dříve býval ve vsi dvůr.

Původně bylo zde 8 gruntů po 90—120 měrách, 2 podsedky po 30—40 m. a 12 chalup, úhrnem 22 č.; r. 1793 bylo tu 25 č. a 172 obyv.; r. 1846 28 č. a 199 obyv.; r. 1900 37 č. a 263 obyv., Čechů, katol., 19 evang., živících se rolnictvím a zaměstnaných v okolních továrnách.

---

[1]) Brandl, Půhony; farní protokol visecký; archiv boskovský.

Po prvé jmenuje se Mladkov r. 1418, kdy ves (se dvorem) koupil Staněk z Nesměře od Heralta a Jiříka z Kunštátu.

Okolo r. 1466 zemřela Dorota z Mladkova, teta vládyk z Rapotiny Lhoty. R. 1512 Salomena že Lhoty sestoupila se s manželem Janem ze Zdětína na Habrovany, Chrudichromy a Mladkov. R. 1528 koupil Jakub z Mladkova od vládyky Jana ze Zdětína pozemky dvora chrudichromského a louku, kteráž slove Břízka, z čehož měl dávati 4 zl. úroku, vždy polovici o sv. Jiří

Obr. 37. Mladkov, náves.

a o sv. Janě. Týž Jan udělil obci odúmrt r. 1525. R. 1530 Salomena ze Lhoty prodala Mladkov i Chrudichromy Janu Hartmanovi z Mladkova, a Mladkov r. 1539 opětně přešel koupí s Jana z Mladkova na Kryštofa z Boskovic a trvale přivtělen panství boskovskému. (Viz Boskovice.)

R. 1569 daroval Jaroslav ze Zástřizl obci les za dobrovolné služby. Za stara robotovalo se tři dny týdně; kdo zmeškal, musel nahrazovati příštího týdne.

Farou náleží obec do Boskovic, poštou do stanice Skalice—Boskovic.

Škola zřízena po r. 1800 v pastoušce obecní, a když se zbořila, vyučováno na gruntě č. 10. Nynější jednotřídka vystavěna r. 1850. Po delší dobu zde působil Jan Dobrovolný do r. 1877; od r. 1883 Václav Hladík. Škola má 93 žáků, a přiškolena sem Skalice (1·5 km).

K obvodu Mladkova náleží 248 ha pozemkův. Jména tratí: Rovná, Kopaniny, Újezdy, Žleb, Rybníčky, Demlejn, Kříb, Hlinky, Mezicestí, Vodničky, Kostka, Obora, Laškovec, Horka, Skalky, Boří.

Pozemky mnoho trpívají rozvodněním řeky Svitavy; poslední veliká povodeň byla r. 1883.

Dlouho usedlé jsou zde rody Pečínkův, Alexův, Barákův, Rozhonův a Stejskalův.[1])

Nověčí

(značí osadu nověji založenou), ves na svahu náhorní roviny 6 km sv. Letovic. Domy jsou seskupeny těsně a obklopeny rozsáhlými zahradami, v nichž se pěstuje mnoho ovocného stromoví. Mimo to sem patří 7 čísel samoty „Chlumské" (1 km s.).

R. 1793 bylo tu 22 č. a 137 obyv.; r. 1846 25 č. 141 obyv.; r. 1900 35 č. a 192 obyv., Čechů (mezi nimi 48 evang.), rolníkův.

Za stara náležela dědina ke dvěma panstvím, 8 č. se 37 obyv., k biskupským Čtyřiceti Lánům, ostatní část do Letovic.

Prvá zmínka o Nověčí se činí r. 1524, kdy bratří Jiří a Jan z Lomnice prodali 1 poddaného a role Kryštofovi z Boskovic, s něhož tato část přešla r. 1531 na Pavla z Vojnic (viz Babolky a Chlum). Od r. 1668 připomíná se ves jako část panství letovského. Druhá část vesnice tvořila s několika okolními obcemi manství biskupův olomouckých.

Farou i poštou náleží do Letovic; do r. 1848 pochováváno na hřbitově při filiálním kostele kochovském, kamž chodily dítky do školy (do r. 1895).

---

[1]) Místní archiv; archiv chrudichromský; Fr. Lipka: Z obecní truhly chrudichromské (Čas. mor. mus. zem.).

R. 1895 zřízena zde školní budova za 12.000 zl., jejímž prvním správcem stal se Frant. Náhlík. Přiškoleny sem Babolky (3·2 km) a část samoty Chlumské. Škola má 55 dítek.

Ke katastru obce náleží 242 ha pozemkův. Jména tratí: u Chlumské, v Potocích, na Mokřině, za Branou, Doliny, Ščerche, Kopanina, Podhóvozke, Hráčov.

R. 1683 platilo 9 osadníků desátek faráři letovskému.

V místě jest od r. 1902 sbor hasičský. Větší požár byl roku 1843.

Obora

(lok. na Oboře),

ves jednak na náhorní rovině (437 m), jednak na svahu údolí, které zde má počátek a běží k řece Svitavě. Grunty, jichž bylo původně 18 (4 jsou dnes rozděleny), seskupeny jsou kolem trojhranného, na východ otevřeného návsí, uprostřed se školou: chalupy jsou již na příkrém svahu, částečně i ve žlíbku. Ke gruntům patří 50—150 měr. Na č. 16. bývala rychta, k níž patřilo 45 j. pole, 20 j. lesa, 8 j. luk a 10 j. pastvin (dle tradice měla i svůj pivovar).

Po třicetileté válce bylo zde již 21 čísel, z nichž 13 osedlých, 1 nově osedlý, 4 nové a 3 staré pusté; roku 1793 bylo tu 32 č. a 195 obyv.; r. 1846 40 č. a 258 obyv.; r. 1900 57 č. a 375 obyv., Čechů, katol., živících se rolnictvím a dělnictvím.

Prvý záznam o Oboře pochází z r. 1360, kdy Filip z Letovic upsal na ves manželce své 75 hř. R. 1373 měli zde majetek Sulík z Konice a sirotci po Lambertovi z Rájce; r. 1379 píše se Vít Sipík z Obory, jenž téhož roku svému bratru Artlebovi prodal 8 lánův. Artleb psal se ze Skalice a odstoupil tento majetek r. 1382 Ludvíkovi z Ubušína. Vít Sipík získal zde r. 1385 lán od Šebora z Rájce; připomíná se ještě r. 1399.

Počátkem XV. stol. měli zde zboží také páni kunštátští, z nichž Heralt z K. r. 1407 prodal Mikšovi Liškovi 4 lány z Obory. Mikeš seděl na Chrudichromech a měl na Oboře majetek již r. 1391, na němž a na svém sídle zajistil své choti 75 hř. R. 1409 jmenuje se Artleb Ščírka z O., r. 1415 Artleb, Parcifal

a kněz Filip z O. Poslední odstoupil své zboží za 100 hř. Bohuši z Drnovic, jehož r. 1418 pohání Dorota z Kokor z téže sumy, že jí drží její dědictví v Oboře, nemaje k tomu práva. Téhož roku Sulík z Konice pohání Beneše ze Spešova, že mu drží v Oboře dvůr, dědictví jeho. R. 1437 Ondřej z Čistic sestoupil

Obr. 38. Obora, náves.

se na zdejší dvorec a na 5 lánů s Janem ze Senice, r. 1445 Jan z Polanky a Mikeš z Drahanovic darovali ves Mikšovi z Krakovce a manželce jeho Martě. Synové jejich Alexa a Jindřich r. 1464 usjednotili se na zdejším majetku. Téhož roku píše se Jan Babka ze Senice a z Obory. R. 1493 měl zde zboží Jiří Nosek z Hostěrádek.

Počátkem XVI. stol. koupili ves Jiřík, farář boskovský, a Mikuláš, pekař z téhož města, zaplatili hotovými, a každý daroval svůj díl špitálu. Potvrdil to také (r. 1528) Kryštof z Boskovic, proti čemuž kapitola brněnská kladla odpor. Později náležela ves k faře boskovské; r. 1672 dávala desátku 12 zl. 20 gr., 12 slepic, 12 kop vajec. S farou přivtělena k panství boskovskému, které zde má pozemky ve výměře přes 40 jiter.

Dle robotního patentu z r. 1775 robotovalo 12 sedlákův a 4 podsedníci pánům boskovským takto:

1. Do roka má 12 sedláků do ledkových hutí oborských dovézti 234 beček mydlářského luhu z Brna, ze Svitav, z Třebové, z Jevíčka a z Prostějova; připadlo tedy na každého $19^1/_2$ bečky. Podsedníci vozili též luh po 8—12 bečkách.

2. Do ledkových hutí musili dále udělati, odvézti a srovnati sedláci 120 sáhů dřeva, podsedníci jednotlivě po 4—6 sáhách.

3. Dříví byli povinni voziti nejdále od Valchova.

4. Do boskovského špitála vozili sedláci 120 sáhů dříví, a to každý v létě 2 fůry, v zimě tři. Z podsedníků po 5—6 sáhách.

5. Povinni byli stav u lhotské řeky [Svitava při vesnici Lhotě Rapotině], kolikrát potřeba bylo, opraviti svým nákladem — kromě dřeva, které dala vrchnost. Při opravě sedláci robotovali po 4, podsedníci po 3 dnech.

6. Vrchnost si vymiňuje, kdyby za dobré uznala, tehdy sedláci i podsedníci místo dovozu dříví do hutí a ke špitálu mají dovézti 177 hrubých čtyřspřežných for ledkové rudy do hutě boskovské. Za to všichni dostávají 12 zl. 24 kr. stříbra.

7. Sedláci i podsedníci mají povinnost ledkové pánve dle potřeby opravovati a spotřebované znova rozsekati a přeliti. [Byly olověné.]

Farou náleží Obora k Doubravici, poštou do Skalice.

Do Doubravice také chodily dítky do školy. Počátkem XIX. stol. menší žáci vyučováni v místě tkalcem Jiřím Štěrbou ve vlastním domě jeho (č. 36.). V druhém desítiletí přejal úkol ten Josef Sehnal do r. 1815. Oba vyučovali jako pomocníci za dozoru učitele z Doubravice.

R. 1816—1823 docházel na Oboru pomocník Pikna z Doubravice, začež dostával oběd po domech; potom vyučoval na č. 33. Sáňka (do r. 1838). Tohoto roku byl Oboře a Jabloňanům ustanoven učitelem Petr Podloucký, který přebýval v Jabloňanech; tam vyučoval dopoledne, odpoledne docházel na Oboru, kdež byla k účelům školním najata světnice na č. 26. Podobně vyučoval Josef Kala, Frant. Novotný, po něm do r. 1868 opět Kala. Za něho r. 1861 vystavěna nynější malá školka.

Po delší dobu tu působili ještě z Jabloňan Tomáš Huška (1868), jenž vymohl, že do Obory jmenován (r. 1870) zvláštní správce školní Jos. Hronek, po něm r. 1878—1902 Leop. Holý, jenž se stal r. 1901 instruktorem školních zahrad politického okresu boskovského a za svého dlouholetého působení v místě vysázel veškery stráně a neužitečné plochy ušlechtilým ovocným stromovím. Od r. 1902 působí zde Ign. Slavík. O platech starších není známo ničeho; dávky po vydání nových školních zákonů vykoupeny obnosem 420 zl.

Pečeť obecní pochází z doby novější a má ve znaku radlici s opisem: PECZET D. OBORA. (Tab. II., č. 4.)

Úhrnný výměr pozemní plochy osadní činí 425 ha. Jména tratí: Díly, Skalka, Osikovice, na Jabloním, u Lišníků, na Kamencích, v Lištinách, v Sedliskách, u Krba, na Podstudní, na Babách, na Kujích, v Olivách, v Nádavkách, v Oklukách, na Pohoří, na Kvítovce, v Ledbině, u Šidlůvek, v Železných vratech, na Kocholuši, na Opálích, na Lopatě a p.

Obec trpěla požárem r. 1828, 1870, 1875, 1881.

K obci náleží samota Hutě, jejichž vrchní díl (vystavěný r. 1816) jest rozbořen. Huti „oborské" jsou starši a černohorské nejstarši. Hojně dobýval se zde (již v XVII. stol.) ledek z kamencových břidlic, dnes se již nepracuje. Také několikráte dobýváno zde kamenné uhlí ve vrstvách křídových; jsou zde dosti mocné flece. Jelikož však uhlí jest prostoupeno kyzem železným (nejlepší má 20·3% popela a malou výhřevnost), zastaveno dolování. Ve vrstvách těch také často se objevují koule valchovitové.

Krajina zdejší byla osídlena již za pravěku, o čemž svědčí kamenné zbraně v okolí nalezené i blízké hradiště chlumské. (Viz Krchov.)

Vedle staré kovárny jest pískovcový hranol (80 cm vysoký), označený vypouklým křížem, o němž se vypravuje pověst.[1])

---

[1]) Když se stavěl kostel boskovský, vystavěl mistr zednický základy, dle nichž vzal mistr tesařský míru na vazbu a dal se hned do práce. Maje vazbu hotovou, počal ji vytahovati na kostel. Ale běda, trámy byly krátké. Zedníci totiž příliš rozpáčili hořejší zdi, čímž původní míra se již nehodila vazbě. Mistr tesařský přisahal pomstu mistrovi zednickému. Stalo se, že se oba potkali právě u Obory, a tu se strhla potyčka, při níž mistr zednický zabit tesařským.

Farní protokol boskovský; listiny místního archivu; Slavík, Morava; Ign. Slavík, odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.; archiv boskovský.

Okrouhlá

(dial. na Vokróhló), ves při jz. svahu Kudlinky (635 m) na planině horské ostrožiny na silnici, která spojuje Benešov a Boskovice. Grunty jsou při dolním konci kolem podlouhlého návsí, nahoře pohromadě jsou domkáři.

K obci náleží samota Melkov v pěkném údolí (myslivna, tři familie a zrušený mlýn, nyní hájenka).

Za stara bývaly zde kravírny, po čemž jméno zdánlivě české „Melkov" (= Melkhof).[1])

Uprostřed dědiny rybníček a zvonice. Dříve býval zde panský dvůr, jehož stavení se dosud uchovalo se znakem opatů hradištských; pozemky rozděleny r. 1786 a prodány familiantům.

Po třicetileté válce bylo zde 19 čísel, z nichž 6 pustých; r. 1748 8 půlláníkův a 8 čtvrtníků; r. 1793 66 č. a 412 obyv.; r. 1846 82 č. a 511 obyv.; r. 1900 103 č. a 607 obyv., Čechů, katol., živících se rolnictvím a tovární krejčovinou.

Dle tradice lidu stávala Okrouhlá mezi nynější vsí a Benešovem na nejvyšším místě u „Karlíčkovy luže".

Odedávna patřila k Šebetovu a tvořila část panství kláštera Hradištského u Olomouce. Při panství tom jmenuje se po prvé r. 1490, kdy opat Jan mimo jiné i tuto ves zastavil vládykovi Jindř. z Jezer a ze Ptení.

R. 1783 na místě roboty platilo se 165 zl. 10 kr. a 16 měr čistého ovsa.

Za dřívějších dob byla ves přifařena do Knihnic. R. 1748 platilo faráři knihnickému 8 půlláníků po míře žita a ovsa, 8 čtvrtláníků $^3/_4$ m. žita a $^1/_8$ m. ovsa. Mimo to měli občané zdejší povinnost sušiti seno a požínati obilí, začež dostávali jídlo.

Koncem XVIII. stol. měl zde býti vystavěn kostel, ale obyvatelé nemohli sehnati potřebný kapitál. Proto předešel je Benešov, k němuž zdejší osadníci přifařeni od r. 1787.

Také školou patřili do Knihnic, odkudž sem docházel pomocník. Za to měl rektor ročního platu 1 zl. 10 kr. a $^6/_4$ obilí.

Po zřízení fary benešovské docházel sem pomocník z Benešova, začež užíval pozemkův a dostával 20 zl. ročně. R. 1827 vysta-

[1]) Samota Melkov známa jest v literatuře geologické, neboť až za ní sahá známá vyvřelina brněnská: žulosyenit; hledána bývá často omylem na severní Moravě.

věna zde škola dřevěná, později z kamene. R. 1885 vyhořela, načež vystavěna v nynější podobě.

Prvním stálým učitelem byl zde Procházka; po dlouhá léta Šimon Karas do r. 1903., nyní Ant. Tichý.

Pošta v Boskovicích.

Plocha výměry všech pozemků činí 669 ha. Jména tratí: Lhoty, Zálhotí, Stadlisko, Oudolí, Barevná, Střítež, Občina, Ždírka, Klenčí, Soudná horka, Dubová, Kozí hřbet, Kozel, Kraslice, Cigánský, Svárkov.

Potok od Benešova přicházející nazývá se Višňák, od Kořence Kořeňák.

Od r. 1748 mají své rodné domy: Horák, Přikryl, Polák, Ševčík, Čížek, Konečný, Laštůvka, Kadlíček a Stloukal.

V místě jest od r. 1895 hasičský sbor.

Ves utrpěla velice požárem r. 1885, kdy zničeno více jak 30 čísel; r. 1903 12 č.

Poslední dobou počíná se tu lámati pokryvačská břidlice.[1])

Pamětice,

ves (založená Pamětou) při v. úpatí Pamětické hory ve žlíbku malého přítoka Semiče; skládá se z Dědiny, seskupených to gruntů kolem podlouhlého návsí s kašnou, rybníčkem a kapličkou se svahem na východ, k nimž na v. přiléhá Příhon. Jiná část vsi slove Hřezko; o samotě pak jest 7 chalup, Amerika zvaných.

Po třicetileté válce bylo zde 14 čísel (z nich 4 pusté), a to 9 gruntů po 120—130 měrách a 5 podsedníků; r. 1793 34 čísel a 197 obyv.; r. 1846 40 č. a 217 obyv.; r. 1900 47 č. a 258 obyv., Čechů, 237 kat., 21 evang., rolníkův.

Pamětice jsou prastarou osadou; jmenují se již r. 1145, kdy byly z části darovány biskupem Zdikem s polem i s blízkým lesem klášteru v Litomyšli, v jehož majetku jmenují se po druhé r. 1167. Roku 1295 prodejem připadla část tato vyšehradskému proboštovi Janovi.

---

[1]) Slavík, Morava; archiv fary knihnické, hlavně farní protokol; Pamětní kniha ze Svitávky. Místní zprávy do Vlastivědy podal uč. Šimon Karas.

Již za XIV. stol. píší se vládykové z Pamětic, první r. 1382 Pešek z Pamětic s chotí Marketou z Podolí, r. 1385 Šimon a Beneš z P., r. 1417 Mikuláš Abeceda z P.

Část zdejšího zboží již za XIV. věku patřila pánům z Boskovic; neboť r. 1391 Tas z B. prodal zde Heraltovi z Kunštátu $4^1/_2$ lánu, a také r. 1450 Vaněk Letovský z B. přejal tu svůj podíl od Jindřicha z B. Nasvědčuje tomu dále také okolnost, že když přešel hrad Boskovice s příslušenstvím na pány Kunštátské, zdráhali se platiti úrok klášteru minoritskému do Brna, začež roku 1447 kněz Jan, kvardián kláštera sv. Jana v Brně, pohání Jiříka z Kunštátu a z Poděbrad ze 100 hř. gr., že uvázav se v hrad Boskovice a zboží s příslušenstvím, postúpil p. Prockovi z Kunštátu a bere jejich úrok ze Sudic, Drvalovic a Pamětic.

R. 1547 náležela již celá ves k panství boskovskému, s nímž na dále sdílela osudy.

Obyvatelé přidrželi se učení Husova, později bratrského; ještě r. 1692 nechtěli býti zaopatřováni a pochováváni dle obřadu katolického. Někteří zůstali evangelíky podnes.

Z gruntů robotovali 3 dni párem koní, dále konali 26 dní pěší roboty; pět podsedníků po 3 dnech v týdnu pěšky, chalupníci ročně 13 dní, a chtěl-li se kdo ženiti, robotoval za povolení tolikéž dní.

Katolíci náleželi za starších dob farou do Boskovic, neboť nařídil Václav ze Zástřizl (r. 1627), aby občané platili desátek faráři boskovskému. Po obnovení fary visecké, přiděleni do Vísek. Evangelíci přifařeni do Vanovic.

Dítky chodí do školy visecké, kamž r. 1789 platili občané rektorovi koledy 42 koláčů, žita $1^6/_8$ měřice, na místě jiných povinností a sbírek 44 kr., školního platu za slabikování 2 kr., za čtení, počty a psaní 3 kr. z dítěte a služného po 4 kr.

Pošta na Vískách.

K místnímu katastru patří 351 ha pozemkův. Jména tratí: u Brodku, v Suchóňovech, Kopaniny, Kouty, Díly na Kříbě, na Přesouježďó, u Dolnic, Podréžke, ve Slaným a j.

Obecní pečeť pochází z r. 1735 a má ve znaku Umučení Páně; kolem opis: OBECNI * PECZET * DIEDINI * PAMIETIZ. (Viz vyobrazení. Tab. II., č. 13.)

Přes 100 roků mají domy rodiny: Vondálova, Pačínkova, Bohatcova, Klimšova, Kohoutkova.

Od r. 1886 jest tu sbor hasičský.

R. 1866 lehla téměř celá dědina (mimo 5 čísel) popelem, proto jsou zde vesměs stavení nová; dříve bývala dřevěná s nápisy na štítech.[1])

Pavlov

(lok. v P—ě i na P—ě),

víska, patří k Benešovu, s nímž tvoří polit. a katastr. obec; založena r. 1755 posledním opatem kláštera hradištského Pavlem Václavíkem a pojmenována dle něho. Skládá se ze dvou částí: starší, 17 familií, které stojí u lesa a tvoří řadu o samotě stojících chaloupek, a z domků seskupených podél cesty do Benešova. Býval zde i větrný mlýn.

K osadě náleží také dvůr sv. o samotě, čtyrhranné stavení, do něhož se vcházelo vysokou branou, nad níž byla vížka se zvonkem. V nynější podobě vystavěn dvůr r. 1882, při čemž nalezena listina, z níž vidno, že dvůr přestavěn r. 1760 (příkazem opata Pavla Václavíka).

Ve stěně dvora zazděna jest kamenná deska s nápisem:

Ante BenIsska fVIt pagVs, MoDo VILLa,
Ast sVb qVo sVrgIt PraesVLe, PaVLVs erat.

Za dřívějších dob bývala v okolí nyn. dvora, kde jest louka, bývalá náves a dosud slove Dědinou, zaniklá ves **Benýška**; také se vyskytují zde podezdívky dřevěných domův. Dle tradice lidu bývala zde původně skelná huť, na místech, kde podnes se říká „na Hutích". Při huti vznikla dědina, na pozemcích pánů boskovských. Velkostatek pozemky ty r. 1762 ve výměře $302^2/_8$ m. i s tratí Suchoří vyměnil za pozemky, kde nyní jest ves Suchý s velkostatkem šebetovským.

Obyvatelé přestěhováni a založili zde Novou Ves, jinak Suchý.

Roku 1786 byla zde mimo dvůr pouze 3 čísla s 59 obyv.; r. 1846 28 č. s 145 obyv.; r. 1900 36 č. s 221 obyv., kat., Čechy, zaměstnanými rolnictvím, krejčovinou, tkalcovinou a lesní prací.

---

[1]) Archiv fary vísecké; Brandl, Půhony.

Ves patřila panství šebetovskému, a obyvatelé zdejší robotovali místnímu dvoru; z familie 26 dní ročně. Úroků platili 60 zl. víd. m., výkup z familie činil 298 zl.

Do roku 1792 býval Pavlov přifařen do Stěpánova (v okr. Jevíčském); nyní přidělen Benešovu, kamž i dítky chodí do školy.

Dříve platili z dítěte ročně 8 kr. víd. m.; o zápise 3—6 žemliček lnu, 2—3 vejce, od kteréžto dávky se často osvobozovali zavíráním dveří před přicházejícím učitelem.

Katastr má osada společný s Benešovem. Jména tratí: Pastvisko, Dědina, Krčí, Spálenisko, Skály, Kleny, Babky, Paprč, Horka (684 m), Vypálené (lesy), Lindušků kopec.

Obyvatelé trpěli r. 1847 velikou neúrodou; vznikl z toho i hlad, chléb pekl se z prachu ve mlýnech smeteného, míra brambor byla za 4 zl.

Ve dvoře dříve sídleli úředníci panští, občas i opatové hradištští. Po zániku kláštera zpustl i dvorec, který opětně vystavěn r. 1829, a pozemky rozděleny mezi osadníky. Ve dvoře pak postupem času byla bělírna, palírna, klihárna; nyní bydlí zde myslivec.

Podolí,

ves nepravidelně rozložená po údolí malého potoka Semiče. Domy seskupeny jsou kolem silnic, které se odtud rozbíhají na tři strany, k Letovicům, k Vískám a do Chrudichrom. Patří sem i část samoty „pod Bačovem" na Semiči.

R. 1793 bylo zde 23 čísel a 120 obyv.; r. 1846 28 č. a 192 obyv.; r. 1900 35 č. a 187 obyv., Čechů (z nich 30 evang.), zaměstnaných rolnictvím a dělnictvím v továrnách letovských.

Zachovalé zbytky základů dřevěné tvrzky ukazují, že zde sídlela vládycká rodina. Místo, kde stávala tvrz, dosud se nazývá Hradiskem a jest na horské ostrožině při v. straně dědiny na vynikajícím místě; na sz. jest ohraničeno úvalem, jímž jde silnice z Podolí na Vísky, na jz. hlubokým žlíbkem, jejž protéká potok. Plocha nahoře má v ochoze 60 m a jest nad ostatní náhorní rovinku vyvýšena 3—4 m a na jv. a s. obepjata příkopem a valem.

Zpráv o rodině zde sídlící postrádáme téměř úplně, toliko jedenkráte, a to r. 1382, jmenuje se Marketa z Podolí manželkou Peška z Pamětic.

V místě odedávna bývala rychta, o níž v zápisech letovských se činí zmínka již v XVI. stol.; rychta od nepaměti patřila rodině Kuchařově.

Část vsi patřila k panství letovskému, které zde mělo i svůj dvůr. R. 1790 prodán dvůr za 600 zl. Fr. Kalznerovi, r. 1821 koupil jej za 2000 zl. Jan Jakeš, r. 1826 Jos. Jelínek za 5120 zl., r. 1827 Jan Březnovský za 10.500 zl., s jehož rodiny (r. 1842) přešel na rod Mazalův, jenž jej drží dosud.

Dominikálních 8 čísel robotovalo tomuto dvoru po 3 dnech jetou a po 2 dnech pěší robotou z půllánu, podsedník 3 dny pěšky. Rustikálních 8 čísel náleželo rychtě; dávali 4 zl. roční dávky, o žních měli 3 dny týdenní roboty.

Koncem XV. stol. měli zde podíly i jiní. Roku 1481 kněz Kristian, oltářník Božího Těla u sv. Petra na předhradí olomouckém, pohání pana Jana Heralta z Kunštátu a z Plumlova ze 20 hř. gr., že mu drží ves Podolí, na kterou měl zápis. Také r. 1482 Jan ze Zvole pohání Heralta z Kunštátu ze 400 hř. gr., že mu drží Podolí, kteréž obdržel od krále Jiříka, slavné paměti.

Také Boček Kuna z Kunštátu a na Búzově bral po 23 léta úroky a důchody z Podolí, nemaje k tomu práva, z čehož jej Jan ze Zvole pohání na 700 zl. uh.

Školou přináleží na Vísky, katolíci farou k Vískám, evang. do Vanovic.

K území obecnímu náleží 191 ha pozemkův. Jména tratí: Díly, Písečné, Nezdolí, Seče, Potoky, Čihadla, Pusté pole, Chmelínek, Hradisko, Cibuliska, Milíře, Kochol a j.

Obec utrpěla mnoho krupobitím r. 1884.[1])

Protivanov

(dle os. jm. Protivan), městečko na náhorní rovině (673 m) s malým sklonem na sever, v poloze drsné, větrné, dle čehož lid vysvětluje mylně jméno Protivanov.

---

[1]) Desky zemské; Brandl, Půhony.

Horní náves se sochou sv. Jana Nep. má podobu kosodélníka, kolem něhož těsně jsou seskupeny domy; proříznuta jest úhlopříčnou okr. silnicí, která jde z Boskovic do Prostějova; také sem jdou spojovací cesty z Bukové a z Hartmanic. Na

Obr. 39. Protivanov (Oborský dvorek).

dolním konci osadním jsou domy nepravidelně roztroušeny, nejvíce podél cesty do Bukové. Část dolní osady zve se na „Bardóně“, jiná se jmenuje „Nivou“ a „Křivdou“.

Na horním návsí jsou kostel, škola, fara, panský dvůr, starý hostinec a statky rolnické, na Nivě (kromě 1 rolníka), na Křivdě

a Bardóně jsou domkáři, v dolní části jsou vedle sedlákův i chalupníci a domkáři; některé domy jsou ještě dřevěné.

Mimo to sem náleží skelná huť (4 km jz. Protivanova), majetek panství boskovského; při ní několik domků, byt nájemcův a myslivna, Obora, hospodářský dvorec, patřící velkostatku, zrušený nyní mlýn Oborský, na hájenku proměněný, a Dolní mlýn (1·5 km od dolního konce městečka vzdálený).

Osada patrně založena v lesích, a osazena rolníky, kteří káceli lesy a měnili na pole, ze dříví vyráběli šindel, jak svědčí znak obecní, na němž jsou vyznačeny poříz, pstruh, nůž a radlice.

Nejstarší pečeť pochází z r. 1692 a má nápis: SIGILUM * 1692 * PROTIWANENSIS.

Menší pečeť z r. 1789 má nápis: PECZET * POCTIWI * OBCE * DIED PROTWA * 1789.

Po třicetileté válce bylo zde 34 čísel, z nich 15 pustých; r. 1793 90 č. s 813 obyv.; r. 1846 137 č. s 1136 obyv.; r. 1900 176 č. s 1361 obyv., kat. (mezi nimi 33 Němci), zaměstnanými rolnictvím; mimo to jsou zde tkalci, krejčí, kolečkáři a drvaři. Za zimní doby pletou se téměř v každém domě „šňůry" na výrobu hrubých kloboukův slaměných. Bídná výpomoc, při níž dovedný pletec udělá denně 4 šňůry, k nimž si musí dáti slámu sám; výdělek činí 20—40 h denně.

Protivanov býval vsí; teprve r. 1873 uděleny obci tři trhy, a povýšena za městečko. Trhy se konají 1. v úterý před ned. Judika, 2. před sv. Janem Křt. a 3. po posvícení.

V dějinách se vyskytuje Protivanov poměrně pozdě, teprve r. 1547 i s kostelním podacím při panství boskovském.

Za stara bývali v obci sice rychtáři, neměli však téhož práva jako jinde, neboť zdejší dvůr míval zvláštní správce, zvané „purkrabí", kteří tu vykonávali moc.

Sedláci robotovali vrchnosti týdně $2^1/_2$ dne párem koní, podsedníci měli 3 dni ruční roboty, domkáři nádenničili zdarma 13—16 dní. Z lánu dávalo se vrchnosti 8 kuřat a 15 vajec, výplata činila 130 zl. konv. m., z půllánu 35 zl., splatných za 7 let.

O kostele, vlastně o kostelním podací činí se zmínka r. 1547. Býval zde dříve malý kostelík, na místě něhož (r. 1772) vystavěl Leop. hr. Dietrichštejn nový chrám, zasvěcený Panně Marii, klenutý, 30 m dl., 11 m š.

Chrám opraven r. 1840, i s oltáři r. 1852, nově zakryt a opraven r. 1894. Zřízen zde krásný hlavní oltář nový za 3000 zl., mimo to jsou zde poboční oltáře sv. Barbory, sv. Jana Nep. a P. Marie Lurdské (z r. 1887 s krásnou mramorovou sochou). Vchody do sakristie a Božího hrobu jsou zdobeny kamennými dveřejemi; hlavně poslední vyniká vkusným barokním

Obr. 40. Chrám Páně v Protivanově.

ornamentem. Kostel má nízkou věž čtyrhrannou, a kolem něho jest hřbitov, r. 1854 zdí obehnaný.

Zvony jsou z doby nové stavby; největší (5 centů těžký) má letopočet 1772, druhý jest přeléván r. 1842, třetí s letopočtem 1781; umíráček z r. 1796.

R. 1841 byl kostel vyloupen, načež nově obdarován patronem Frant. z Dietrichštejna.

Fara jest o jednom poschodí, nově vystavěna po ohni r. 1771, důkladně opravena r. 1854; k ní přiléhá veliká zahrada, zdí obehnaná. Patronem jest majitel velkostatku boskovského. Přifařeny sem mimo Protivanov Buková, Repechy, Malé Hradisko se Skřivánkovem a Okluky; druhdy (do r. 1784) patřily sem i Molenburk, Housko, Lipová, Seč, Suchý.

Fara přešla do rukou bratrských a zanikla, neboť r. 1622 přiděleni farníci k Boskovicům.

R. 1653 vyslovil se o protivanovské faře boskovský farář, že jest v ní „defectus hominum et decimarům".

Uprostřed XVII. stol. reklamoval farář z Boskovic Petr Ostresius pole v Protivanově, louky, rychtu a 1 stavení pusté, ale marně; obec boskovská dosvědčila za pře, že farář užíval odtud jen desátku.

R. 1672 měl nesvěcený kostel 1 oltář a nepatrné kostelní náčiní; pozemky kněžské a louku vzal velkostatek, také odňal farní čtvrt, jíž užívali bratří.

Pro velikou vzdálenost a pro veliký počet duší usnesli se komisaři konsistorní r. 1690, že obnoví faru. Z majetku staršího zbyl zde pouze pozemek se zříceným domkem, farníci nechtěli dávati desátku, odvolávajíce se na odňaté pozemky, z čehož vznikl spor, jenž se prodloužil do r. 1705, kdy obnoveno vyjednávání, které došlo cíle roku 1706. Zřízena zde administratura, a r. 1755 fara.

Prvním kurátem ustanoven Jos. Doležel r. 1706, po něm krátce po sobě následovalo 10 kněží. První farář dosazen r. 1755; byl zde kurátem již od r. 1737 a zemřel r. 1774. Po delší dobu zde působili: Ign. Pohl, Jan Fiala (1824—1836), Matěj Ondroušek do r. 1847, Ant. Héč do r. 1870; od r. 1903 Cyrill Studený. Býval zde dříve kaplan, jenž se připomíná již r. 1751.

Desátek placen do Boskovic; po obnovení kurácie dávali po kopě žita desátku z jednoho lánu, tolikéž ovsa, 2 žejdlíky másla, 5 kuřat a 5 vajec.

Farní matriky založeny r. 1706, pamětní kniha r. 1837 far. Mat. Ondrouškem.

V blízké oboře stávala za XVII. stol. kaple sv. Huberta s oltářem, kde ok. r. 1672 bylo i kostelní náčiní; občas slouženy mše sv. vranovskými pavlány. Vše zrušeno již, a jediné místu říka se dosud „v kapli".

O škole (dle farních matrik) činí se zmínka r. 1767, kdy se jmenuje „ludirector“ Mart. Fandrlík; r. 1785 Jos. Fojt, r. 1802 Mart. Svěrák, r. 1830—1850 Ant. Hrachový, do r. 1867 Ign. Kovář, do r. 1882 Tom. Zapletal, jehož přičiněním studovalo mnoho zdejších rodákův a získalo si platných zásluh o národ; po něm nyn. nadučitel Tomáš Huška.

Stará školní budova sesutím hrozící zavřena r. 1857, a na vyučování najata světnice na č. 25. Teprve r. 1863 dokončena nová budova školní, v níž vyučováno ve 2 třídách, r. 1896 rozšířena na trojtřídní. Odedávna obcházeli místní preceptoři i po okolí a vyučovali po dědinách.

Dnes má škola 257 žákův, a přiškoleny sem jen samoty „skelná huť“ (3 km) a Obora (3 km).

K území obecnímu náleží 1883 ha půdy. Jména tratí: Smrk, Žlíbek, Nivy, Kuchyňky, Muřický padělky, Zálomy, Repech, Hraniční padělky, Průhon, Babylon, Křivda, Milánka, Kozár, Šéle, Křéb, Brd, Hranáč, Preč, Prášilka, Skály, Jesence, Beňátky.

Přes 100 let mají rodné domy: Korec, Trunda, Kovář, Luňáček, Vybíral, Hanák a Krátký.

U Protivanova znám jest vrch „Babylon“ s rozkošnou vyhlídkou od „Javora“. Odtud přehledne oko téměř celou Hanou, zvláště dobře Prostějov, Olomouc, Sv. Kopeček; bystré oko dohledne i památného Hostýna, v dáli na sever Králického Sněžníka a hory okolo Praděda. S jiného místa vidny na jihu hřbety vzdálených hor Pavlovských.

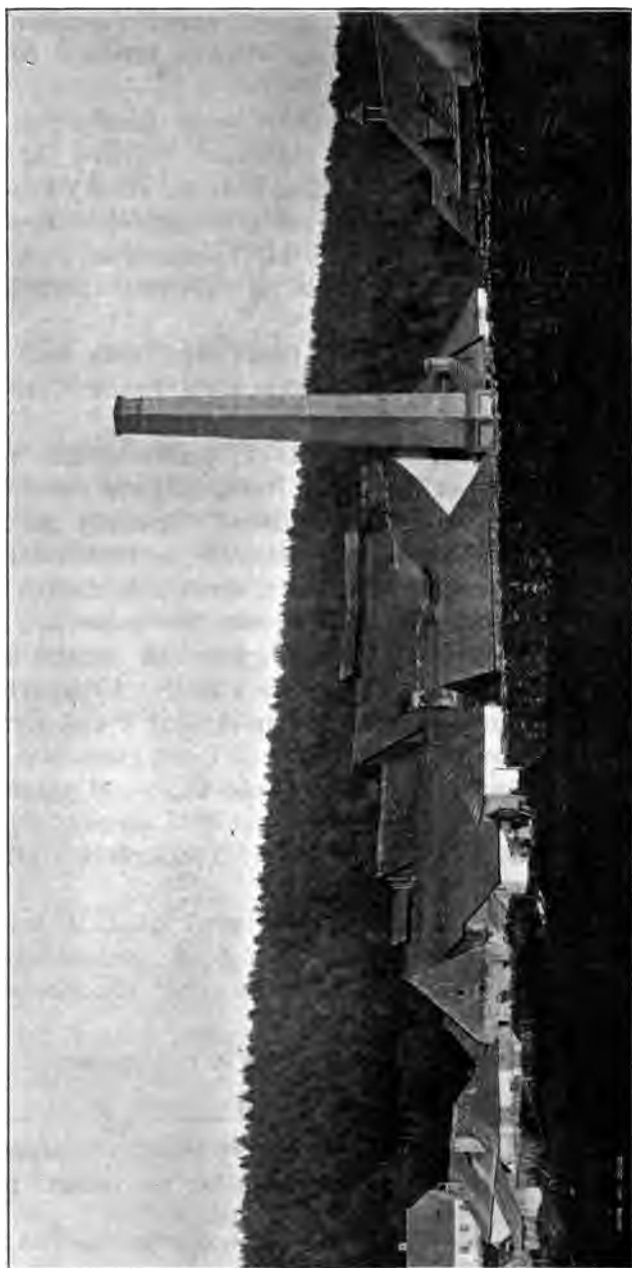
Dle tradice stávala směrem k Molenburku vesnice **Jesenec** (nyní trať). Táž se jmenuje r. 1567, kdy Jaroš z Zástřizl se stal majetníkem panství boskovského, jako pustá i s tvrzí.

Tamže připomíná se zaniklá ves **Benátky**, která stávala směrem k Bukové (trať Beňátky).

Třetí zaniklá ves byla prý „na Skalkách“ směrem k Benešovu, snad poustka připomenutá r. 1567 jako **Skalkovská Lhota.** O Boubelicích tehdy jmenovaných nedopátrali jsme se ničeho.

O Zvonkové studni se vypravuje, že kolem jel kdysi pán a za pozdvihování nedal kočímu zastaviti, koně stanuli sami a teprve po zvonění se brali dále.

V Hutích r. 1804 již byly dvě peci, a vyrábělo se zde tabulového skla 10.500 kop ročně, 11.090 křídového a 13.000 kop zeleného sklenicového.

Obr. 41. Skelná huť v Protivanově.

V Protivanově a v nejbližším okolí narodilo se mnoho kněží, professorů, učitelů, z nichž mnozí vynikají veřejnou činností a spisovatelstvím.

Z čísla 40. pochází šest bratří kněží Kolískových z chudobné rodiny, bydlící v doškové chaloupce. Nejstarší Dr. Frant. Kolísek (nar. 1851), kons. rada a farář na dómě v Brně, získal si velikých zásluh o povznesení zpěvu chrámového v Brně zakládáním Cyrillských školek, vydal také kancionálek, jenž dočkav se mnohých vydání, platně působí na ušlechtění zpěvu chrámového po vší brněnské diecési.

Mladší bratr Leopold Kolísek (nar. 1859), farář v Předklášteří u Tišnova, vydal větší spisy: Blah. Panna v příkladech, Lurdy, popis památného kláštera Porta caeli a j.

Třetí bratr Dr. Alois Kolísek, professor náb. v Hodoníně, vydal: Náhrobek Pia IX. v Římě, Některé vzpomínky na Českou vlast v Italii, život zakladatele Vlastivědy Mor. Fr. A. Slavíka a přispívá do různých časopisův o věcech hudebních a uměleckých. Svými přednáškami a činností spolkovou stal se předním pracovníkem národním na mor. Slovensku.

Jiní rodáci veřejně působící jsou tři bratří Korcové. Fr. Korec (nar. 1844), kons. rada a farář v Urbanově, vydal s mladším bratrem Tomášem „Poutní knihu“ v děd. Cyr.-Meth.

Dr. Jan Korec (nar. 1856), prof. I. čes. gymn. stát. v Brně, jest význačně činným v oboru klassické fil., vydal pěkné studie o Herodotovi, cestoval po Řecku a po Italii, přispíval literárními úvahami o krásné literatuře do různých časopisův a připravuje několik prací filologických.

P. Tomáš Korec (nar. 1863), prof. nábož. II. čes. gymn. v Brně, překládá hlavně z vlaštiny a z němčiny; přeložil také světoznámý román Manzoniův „I promessi sposi“ (Snoubenci) a j.[1])

Repechy

(dial. na Répechy, dlouhé a široké *e*), Rýpechy, ves nepravidelně rozložená v žlebě náhorní roviny na sever otevřeném, po obou

---

[1]) Jan Šafránek, děkan boskovský, druhdy farář protivanovský: odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.; farní archiv boskovský a protivanovský; Fr. A. Slavík, Morava.

stranách stejnojmenného potoka. Na pravém břehu jsou zvonice a kaplička P. Marie z r. 1862 a škola. K obci náleží i hájenka v údolí osamocená. Při s. straně dědiny jest Markův kopec (619 m).

R. 1793 bylo zde 17 čísel a 113 obyv., r. 1846 21 č. a 162 obyv., r. 1900 41 č. a 253 obyv., Čechů, kat., kteří se živí rolnictvím, hlavně však výrobou obuvi a oděvu do továren prostějovských, šindelářstvím a děláním dříví. Domy stavěny jsou nejvíce z kamene, č. 13. jest kolem dveří a oken zdobeno vypouklým obloukem tudorským, zakončeným vinnými listy, č. 10. kalichem.

R. 1568 činí se o vsi prvá zmínka, tehdy patřila již k panství boskovskému a byla pusta. Jméno obce pochází patrně z něm. Reh-Bach.

Zjistili jsme, že za starodávna bývala zde skelná huť při dolním konci dědiny. Dosud u č. 7. a 15. nalezneme v údolí veliké místo uměle srovnané, kdež bývaly peci. Zde viděti možno vrstvu uhlí, škvárů, zbytky sklenic, skla a malovaných obrázků na skle, jakéž dosud spatřujeme v starých obydlích.

Se založením huti přistěhovali se asi cizí (něm.) osadníci, po nichž pochází něm. jméno dědiny.

Poddaní robotovali z 10 usedlostí, které mají po 38—42 měrách pozemků, $2^1/_2$ dne týdně, 30 chalupníků robotovalo po 17 dnech ročně. Který podruh se chtěl oženiti, vykoupil se 12denní prací. Robota konala se oráním, sečením a kácením dříví.

Farou i poštou náležejí Repechy do Protivanova.

Před rokem třicátým minulého století býval zde rychtářem Kašpar Žáček, muž svou dobou pokročilý a v léčení zběhlý, který ve svém domě (č. 5.) za doby zimní vyučoval dítky, začež mu rodiče jejich pomáhali polní prací. Daleko široko vyhlášen byl svým léčením „hrubé“ nemoci (padoucnice), k níž prý potřeboval lék z 5 bylin rostoucích vesměs v zahradě jeho, ale zemřel se svým tajemstvím.[1])

Po r. 1830 docházel z Protivanova exkurendo pomocník, začež dostával oběd a svačinu. Později vyučovali zde Tomáš Zapletal a Hrachový. Pak zase chodily dítky, hlavně v létě, do Protivanova; r. 1855 vyučoval Frant. Pavlů. Toho roku počal

[1]) Býval zván i do šlechtických rodin a byl důvěrným přítelem hr. Frant. Dietrichštejna.

zdejší občan Fr. Vašků sbírati na školu; sbírky romnožené obcí daly 2000 zl., za něž koupeny státní dluhopisy. Když suma se rozhojnila úroky, vystavěna r. 1862 škola, k níž dali práci lidé zdarma. Prvním učitelem byl Tomáš Konečný, r. 1874—1900 Jan Netušil; nyní od r. 1903 Fr. Nejezchleb.

Ve znaku má obec sekyru, motyku a rýč s nápisem: PECZET * OBECNY * DIEDINI * REPECHI * 1754. (Tab. I., číslo 4.)

Úhrnný výměr pozemní plochy činí 247 ha. Jména tratí: Padělky, Noviny, Novinky, Spaliska, za Lachmanovy, Skalka, Boří (dříve říkalo se Březí, což značí lesem změněný ráz krajiny), Plánivy, Kopřivový žleb, Habří, Gambová, Srnčí bouda, Loučky, Cigán, Podrolí, Kamenná.

Dle tradice tratí Vrchní loučkou šla silnice ze St. Hradiska (předhist. osada s nálezy bronzův a duhových zlatých misek u Mal. Hradiska) k Brnu, na níž zde bývala ves **Březka.**[1])

Skalice,

ves v úrodné rovině při levém břehu potoka Úmoří, jenž nedaleko odtud vtéká do Svitavy. Domy jsou seskupeny podél obdélníkového návsí s kapličkou; návsím probíhá okr. silnice z Boskovic na Kunštát. Na jv. přechází náves do řady domků, které se nazývají na Bardoně. K území dědiny patří také Chalupy, rozložené na úbočí levého břehu řeky Svitavy (1 km na sv.), kdež jest i veliký mlýn.

V místě jest dvůr panství boskovského, jenž vznikl okolo r. 1673 ze tří pustých stavení, jejichž majetníci odešli do ciziny. Dle tradice dostala později vrchnost nařízení, aby obnovila grunty, což sice učinila, ale přidala ke gruntům plané chrástky na stráních (místo polí úrodných) a osadila je svými lidmi. Jsou to nynější čísla 13., 14. a 15., kdež dosud u Hantónů, u Tomášů, u Michalů jako přezdívky se zachovala jména nových osadníkův.

O samotě vedle silnice směrem ke Kunštátu jest rozsáhlý hostinec Staničkův, dříve panský, vystavěný hrab. Dietrichštejnem

---

[1]) Zemské desky; místní zprávy se mnou sdělil bývalý zdejší učitel Ign. Slavík.

Obr. 42. Pohled na Skalici.

r. 1711, jak naznačují znak a letopočet nad vraty. Hostinec byl velkostatkem prodán r. 1747 za 350 zl. soukromníkovi; dnes má cenu téměř stonásobnou.

Východně vsi jest veliké nádraží stanice spol. státní dráhy, zvané Skalice—Boskovice, s rozsáhlými budovami, s restaurací a s poštou, zvanou Skalice—Zlatá Studně (dle bývalé pošty ve Zlaté Studni na říšské silnici). (Viz okr. Kunštátský.)

R. 1793 bylo zde 27 č. a 170 obyv., r. 1846 33 č. a 199 obyv., r. 1900 45 č. a 361 obyv., z nich 14 Němců, 2 evang., 5 židů, 3 pravosl., živí se rolnictvím a nádennictvím, hlavně při dráze.

V dějinách jmenuje se Skalice po prvé r. 1228, kdy náležela právu zemskému do Olomouce, později r. 1365; tehdy Ješek z Doubravice odstoupil ves tuto dědičně Kunovi (z Lysic?). R. 1371 píše se Ješek z Doubravice a na Skalici, r. 1379 Artleb z Obory a na S. Týž měl zde r. 1385 dvůr a poddané, z nichž dával ročně 4 hř. a 4 gr. Janovi z Vranovic.

Od r. 1547 jmenuje se ves trvale při panství boskovském. R. 1569 obdaroval Jaroslav ze Zástřizl zdejší občany lesem a pastvisky, z nichž mohli sobě bráti užitek za některé služby. R. 1595 Ladislav z B. daroval obci odúmrt a přenechal jí dvůr za roční dávky na penězích a kuřatech.

Skalice přifařena do Svitávky, kamž se platil za stara desátek, připomenutý r. 1690. Dítky chodí do školy do Mladkova (1·5 km).

Znakem na obecní pečeti (z r. 1742) jest rádlo, krojidlo a půlměsíc s hvězdami. Kolem nápis: PECZET * OBECNY * DIEDINY * SKALICE. (Tab. I., č. 7.)

Do katastru náleží 298 ha půdy. Jména tratí: Obůrky, Slatiny, Hómoří, pod Chrástkou, Padělky, v Síčkách, Faberky, v Hruškách, v Lukách. V Padělkách jsou lomy pískovcové.

Krajina zdejší byla obydlena již v dávném pravěku; svědčí o tom kamenné zbraně zde nalezené, dále rozsáhlé sidliště a pohřebiště typu slezského. Západně přiléhá k vesnici malé návrší (341 m), které za stara slulo Hradiskem, ač tu není stop po opevnění. Za to na úpatí návrší toho již vícekráte nalezeny římské mince, z nichž jsem získal minci cís. Vespasiana.[1])

---

[1]) Místní archiv. O římských starožitnostech na Moravě nalezených, napsal Jan Knies. O starodávném rozdělení Moravy na kraje v Čas. Mat. Mor. (Aug. Sedláček).

Skrchov,

za stara Skrýchov, Skrejchov, Skryjov (srovnej skrýše, ves ukrytá), ves tvoří se Slatinkou a s Borovou polit. a s Borovou katastr. obec, jest v krytém úžlabí pravého břehu Svitavina (342 m), 4 km sz. Letovic. Jsou tu také mlýn a pila, a náleží sem 5 chalup z osady Borové, vedle říšské silnice na levém břehu řeky rozlo-

Obr. 43. Zvonice ve Skrchově.

žených. Uprostřed dědiny, jejíž domy jsou seskupeny nepravidelně, jest dřevěná kaplička stavbou zajímavá.

R. 1846 bylo zde 25 čísel a 123 obyv., r. 1900 29 č. a 216 obyv., Čechů, mezi nimi 20 ev., 6 půlláníků (po 80—150 měrách půdy) a 3 podsedníci (po 30—40 m.).

Obyvatelé zdejší byli poddáni jednak bývalé rychtě ve Stvolové, jednak pánům letovským.

První zmínka o osadě se činí r. 1406, kdy Hynek z Letovic pohání Mikše ze Žampacha na zboží skryjovské ze 300 hř., protože mu glejtoval formany a chudé lidi a pobral jim vozy na cestě, koně a kupy. Téhož roku a r. 1407 jmenuje se Petr Kukla z Krýchova. S počátku XVI. stol. patřila část vsi pánům z Lomnice, z nichž mnozí se také psali odtud. Tak r. 1504 upsal Čeněk z Lomnice své manželce Johanně z Předmostí věno na některých osadách, mezi nimi i na Skrejchově, r. 1532 Markvart z L. s jiným zbožím odstoupil i tuto ves svému bratru Janovi. R. 1568 byl majetníkem dědiny Jiří Přibík z L. a na Trávníku, později Adam z L. a na Skrýchově, jenž zemřel r. 1575 a pochován v kostele letovském, kdež náhrobek jeho dosud. (Viz Letovice.) Od r. 1614 připomíná se ves stále již při Letovicích.

Poddaní zdejší robotovali 2 dny týdně párem koní, domkáři 2 dny pěšky.

Farou patří do Letovic, kamž r. 1615 platili sutý desátek ($3^1/_2$ korce žita a tolikéž ovsa).

Dítky chodívaly dříve do školy bradlenské (v okr. Kunštátském), po zřízení školy ve Skříbě (1·5 km) přiškoleny do Skříba.

Obecní pečeť pochází z r. 1616 a má ve znaku radlici a krojidlo; kolem málo čtitelný, částečně otřelý nápis: PECZET OBECNI DIEDIN RYCHTY STWOLOWSKE. (Tab. II., č. 14.)

Do katastru Skrchova a Borové náleží 212 ha pozemkův. Jména tratí skrchovských: na Sopoušku, na Červenici, Hóměnina, Skalka, Stráň, Břehy, v Hózkým, u Smržů, Ochoz.

Prvně jmenovaná trať jmenuje se již r. 1446, kdy Vaněk z Boskovic koupil polovici panství letovského, k níž mimo jiné patřila i polovice luk Sopúchovských.[1])

Slatinka

(srovnej slatina, močál. louka), katastr. obec náležející s Borovou ke Skrchovu, v sevřeném hlubokém údolí, jež protéká potůček;

[1]) Archiv letovský; Brandl, Půhony.

dvůr, patřící nyní velkostatku letovskému. jest z. obce na okraji náhorní roviny.

R. 1793 bylo zde 8 č. a 86 obyv., r. 1846 17 č. a 124 obyv., r. 1900 16 č. a 115 obyv., Čechů, katolíkův.

Slatinka za starých dob tvořila menší, ale samostatný statek, po němž se psala vládycká rodina po tři století. Prvotně byla ves majetkem markr. Jošta, jenž r. 1406 daroval zdejší dvůr Heraltovi Puškovi z Kunštátu; s něho přešel na Velíče Pulce, který se píše odtud již r. 1405 a na svém zdejším majetku zajistil manželce Kříčce 75 hř. R. 1408 a 1409 pohání Mikeš z Křetína Jíru ze Slatinky ze 200 hř., že mu zadržel zboží v truhlách, v nichž měl hotové peníze, perly ženiny, roucha, svátost a mnoho jiných klenotův. Okolo r. 1412 koupila ve Sl. zboží Marketa ze Sl. za 46 hř., Ješek ze Sl. za 46 hř. a Jíra ze Slatinky za 26 hř., na něž činil nárok Mikeš z Křetína jako na zastavené Smilem z Letovic. Téhož roku Jíra ze Sl. pohání Hynka z Letovic, dále Zbyňka ze Svitavice za správce p. Smila, zároveň i Pulec svou sestru Marketu z Krumsína ze 100 hř.; neboť se s ní sstúpil na Slatinku. Ještě téhož roku měl zde majetek Soběhrd ze Střítеže, jenž tu upsal své ženě Kateřině 60 hř. R. 1415 Marketa ze Sl. pohání Zbyňka ze Svitavice a Slávka ze Stichovic ze 76 k. gr., a bratr její Václav ze Sl. pana Hynka z Letovic za Smila a Slávka ze Stichovic. Téhož roku Jan z Křetína pohání Václava ze Sl. z 46 gr. za Smila (z Letovic) a Marketu Jírovou ze Slatinky ze 40 hř. Jan z Křetína, patrně příbuzný vládyk ze Slatinky, r. 1419 pohání Hynka z Letovic z 50 hř. gr., že mu kázal dáti faráři letovskému louku, která přísluší k poplužnému dvoru slatinskému, který obdržel právem. R. 1420 rozhodnuto u zemského práva, že mají úředníci tam jíti a ohledati a všecken odhad právní na tomto zboží mají na peníze porážeti. Byla-li je ta lúka farářova dříve, než je ten dvůr Janovi přidělen, ostaň při farářovi, pakli je prve přiděděna, to má na pány vzneseno býti.

Později jmenuje se v městských trhových knihách letovských Ješek ze Slatinky, jenž měl syna Jana a Václava. Jan odstoupil rodný podíl bratrovi za 58 hř. Okolo r. 1554 jmenují Schwoy Bernarta ze Slatinky.

R. 1615 dostával farář letovský od Bernarta Drahanovského na Slatině 2 kopy snopův aneb desátek za ně ze dvou obvozů,

který povinni byli voziti dva sedláci ze Střebětína, Matěj Plouhal a Jakub Odehnal. R. 1634 připomíná se Kateřina Drahanovská, rozená Vojenická z Vojenic a na Sl. (srovnej Chlum a Letovice, kostel), r. 1637 i její syn Jiřík Dr. z Pěnčína a na Slatince. Volný pochybuje sice o Schwoyově zprávě; ale že rod Drahanovský měl Slatinku, o tom svědčí archiv letovský, v němž čteme: „urozený a statečný rytíř Bernard Drahanovský z Dr. a na Slatince". Mezi l. 1666—1668 patřila Slatinka hrab. z Náchoda a úplně přivtělena k Letovicům.

Že část obce — snad jen ves (bez dvora) — dávno náležela letov. panství, vidno, že r. 1439 byla prodána Vítkem ze Ptení Albrechtovi z Boskovic; také r. 1544 Kryštof z B. za prodeje jmenuje Slatinku jako část panství.

Do území osady náleží 167 ha půdy. Jména tratí: na Kopečku, nad Kalcovém, pod Václavovy a j. Osadníci zdejší mají pouze po 20—25 měrách pozemkův, a říká se o nich, že 6 chalup slatinských jest za jednu baboleckou.

Okolo r. 1880 vyhořel dvůr, později utrpěla ohněm i ves.[1])

Smržov Dolní,

ves nepravidelně rozložená na obou březích potoka Zavadilky, který u Skrchova vtéká do Svitavy, 6 km. s. Letovic, a tvoří s kat. obcí Bahny obec politickou. Grunty, některé dosud dřevěné, stavěny jsou na stráních jako pevnosti do čtverce, který zavírá veliký dvůr; kolem něho jsou obydlí a hospodářská stavení. Patří starým rodinám Herově, Nezvalově, Poláškově a Chladilově.

R. 1846 bylo zde 29 č. a 188 obyv., r. 1900 41 č., 278 obyv. S Bahny má 308 obyv., Čechů, 177 katol. a 131 evang.

Číslo 1. bývalo rychtou, k níž za stara patřil Smržov, Bahna a Rumberk a trať Řehořová u Bahen; nyní jest rozděleno. Ostatní grunty, pokud nebyly rozděleny, měly nestejně pozemků (23—92 j.).

Obyvatelé se živí rolnictvím; z domků podél potoka v údolí dochází na práci do okolních továren.

Dle vsi psala se rodina vládycká, z níž (r. 1385) se jmenuje Matěj ze Smržova, který tou dobou získal od Mikše z Radinovsi

---

[1]) Brandl, Půhony; archiv letovský (knihy trhové); Fr. Lipka: Příspěvky k dějinám městečka Svitávky, Čas. přátel starož. 1904.

ves Roženku; r. 1408 Jan ze Smržova. Tehdy měli zde podíly i páni letovští. Soudíme tak alespoň z půhonu z r. 1415, kdy Hynek z Trávníka pohání Hynka z Letovic, že mu jest odjal lidi v Trávnice a Smržově, které mu nebožtík pan Smil, bratr jeho, upsal na místě dluhu 100 kop gr., kterými otec jeho byl povinen trávnickému Hynkovi.

R. 1532 patřila $^1/_3$ vsi pánům z Lomnice, usedlým na Letovicích; téhož roku Markvart z L. odstoupil (mimo jiné) i tuto ves bratrovi Jencovi. Někteří páni z Lomnice sídleli zde a psali se odtud. Tak r. 1567 jmenuje se Smil z L. a na Smržově; byl bratrem Přibíka z L. na Trávníku. Od r. 1614 jmenuje se ves u panství letovského.

Poměry poddanské: na největších gruntech byly 4 dny jeté a 2 dny pěší roboty, každého týdne od sv. Josefa do sv. Václava; na menších statcích 2 dny v témdni pěší roboty.

Farou náležejí katolíci do Deštné (v okr. Třebovském), při kteréž faře jmenuje se Smržov již r. 1691. Po zrušení fary deštenské přidělen k Letovicům a teprve po obnovení jejím přifařen opět do Deštné.

Evangelíci chodí do kostela vanovského, své zemřelé však pochovávají na vlastním hřbitově (založeném r. 1868), uprostřed Smržova na mírném svahu stráně, k němuž darovala pozemek rolnice Anna Chladilová.

Dítky chodily do školy v Deštné; teprve když r. 1896 nově zřízena škola ve Skřibě, rozdělena obec na dvě části; ze 23 dolních čísel chodí do Skřiba (1·5 km), ostatní z horního konce do Deštného (1·5 km).

Pošta v Rozhraní.

Ve znaku má obec radlici a krojidlo; nápis na pečeti nečtitelný.

K území obce náleží 359 ha. Jména tratí: Budina, Roviny, na Vrších, Tisovec, Haškovec, Žleb, Kopanice, Čihadlo, na Planinkách, na Stráni, Mokřiny, Údolí.

R. 1866 utrpěla obec velikou povodní; r. 1880 ohněm. Dříve se kopala v okolí železná ruda a pražila při dolním konci obce ve vysoké peci, jejíž zříceniny zde spatřujeme jako zříceniny hradní. Pec jest vychladlá na 30 let; pražení se nevyplácelo.[1])

[1]) Brandl, Půhony.

Střebětín,

za stara Třebetín, Třebětín (dle os. jména Třebata), ves ze dvou částí, vlastního Střebětína (1·5 km v. Letovic) a z Havírny (1 km sz.); jest seskupena kolem podlouhlého návsí s kapličkou v mělkém rovinném údolí potoka Střebětinky a tvoří s Trávníkem polit. obec.

Původně měla rozlohu $2^{41}/_{64}$ lánu.

Po třicetileté válce bylo zde 8 starých domův osedlých, 4 nově osedlé a 2 staré pusté, úhrnem tedy 14 čísel. R. 1793

Obr. 44. Střebětín (náves).

bylo zde 26 č. a 181 obyv., r. 1846 36 č. a 198 obyv., r. 1900 47 č. a 311 obyv., Čechů, 230 kat., 81 ev., živících se rolnictvím a prací v továrnách letovských.[1])

Ves patřila k panství letovskému; jmenuje se však u něho teprve r. 1544. Druhá část obce Havírna vedle silnice letovsko-třebovské vznikla uprostřed XIX. stol. vystavěním hornických domkův a kancelářů, kdy se zde dolovalo větší měrou na železnou rudu. Tehdy bývaly zde i peci na pražení rudy. Mimo to patří k obci řada nově vystavěných domků dělnických při říšské silnici u Letovic.

---

[1]) Spolu s Trávníkem má 523 obyv., mezi nimi 79 evang.

Ačkoliv jméno obce Střebětín, vlastně Třebětín (srovnej Třebová, Třebíč a j.), jest starobylé, přece v dějinách se jmenuje ves teprve r. 1418, kdy Hynek z Ronova a z Letovic obvěnil svou ženu Marketu z Kunštátu 40 hř. platu na Trávníku, Meziříčku a Třebětíně, a r. 1466 vykázal Markvart z Lomnice Marketě z Boskovic na $^1/_2$ měst. Letovic a na dědinách Třebětíně, Meziříčku, Trávníku a Vranové 500 kop gr. věna. Již za XV. stol. býval zde dvůr; neboť r. 1481 Filip ze Svitávky pohání Albrechta z Boskovic ze 100 hř. a 30 gr., že se uvázal ve dvůr v Třebětíně, kterýž paní Kedruta poručila otci jeho. Za stol. XVI. byla tu rychta, k níž patřil i Trávník.

Za třicetileté války trpěla obec mnoho; neboť ještě r. 1667 bylo zde několik domů pustých, z nichž dříve platili desátek faráři letovskému a které spojil velkostatek na dvůr.

Farou náleží ves k Letovicům. R. 1615 bral farář od dvou osadníků 18 gr., dále z dědiny desátek sutý (22 korců žita a tolikéž ovsa a $^1/_4$ hrachu). Mimo to dva sedláci ze Střebětína Matěj Plouhal a Jakub Odehnal odváželi snopní desátek ze Slatinky od p. Bernarta Drahanovského na faru letovskou. Oba byli poddáni faře a povinni faráři robotovati po půldni.

Pošta v Letovicích.

Dítky chodily dříve do školy letovské; teprve r. 1868 zakoupila obec zrušenou tkalcovnu v Havírně, v níž se počalo vyučovati r. 1869. R. 1877 rozšířena škola na dvoutřídní, a přistavěna nová učírna. Prvním učitelem byl zde Jan Viktorin do r. 1882; nyní Fr. Jucha. Mimo Střebětín přiškoleny sem i Slatinka a část Borové.

K obvodu obecnímu náleží 500·67 ha půdy. Jména tratí: Padělek, Svodnice, Podedráží, Červený vrch, Močírna, nad Mostem, Niva, Rybnik, Hamra, Vondrová, Kojava, na Tróbech a j.

Za XIX. stol. dobývána v okolí hojně železná ruda a pražena na místě. Hlavní šachty byly ve tratech: na Hamřích, nad Borem a ve Vondrové.

Na cestě mezi Letovicemi a Střebětínem jest několik křemencových balvanů v řadě, o nichž vypravuje lid, že to zkamenělá svatba.[1])

---

[1]) Brandl, Půhony; archiv městečka Letovic; Fr. A. Slavík, Morava.

Sudice,

ves (5 km s. Boskovic) na rovině Malé Hané (366 m); náves tvoří obdélník, kolem něhož seskupeny grunty a podsedky, budovy namnoze jednopatrové.

Na návsí jest 5 prostých kašen kamenných, dvě jednopatrové školní budovy, a to býv. evang. a býv. katol. škola; mezi nimi o samotě kovárna, kříž a zvonice.

Do návsí vedou 3 cesty, z nichž konec z. a v. slove Brána. Na j. prodloužená náves nazývá se Ulicí, s podsedníky, západně o samotě Hlinníky a Rybnisko. Mimo to patří k obci dvůr Pastvisko 1 km na j. při potoku Semiči; dvůr přísluší velkostatku boskovskému, při němž u rybníčka mlýn.

Obr. 45. Sudice (náves).

R. 1748 bylo zde 35 č., r. 1793 39 č., 420 obyv., r. 1846 68 č., 419 obyv., r. 1900 87 č., 597 obyv., Čechů, 379 evang., 218 katolíkův.

Jednotlivci mají až 100 měr nejúrodnějších pozemkův.

Sudice jmenují se v listinách po prvé r. 1145, kdy premonstrátský klášter v Litomyšli zaměnil zde dvě pole s olomouckým kníž. Otou. Roku 1274 zaměnil opat kláštera Hradištského ves Bohušín s příslušenstvím za Sudice (s Heřmanem z Letovic). Uprostřed XIV. věku patřila ves pánům z Boskovic, neboť r. 1349 Jan z B. upsal zboží své, mezi jiným i Sudice, Kateřině, vdově po Arklebovi z B.

R. 1376 píše se dle osady Martin ze S., r. 1406 Václav Náhradek ze S. Většina vsi náležela Tasovi z Boskovic a na Brandýse, který zde r. 1391 prodal Heraltovi z Kunštátu 5 lánů, 5 menších usedlostí a dvůr. Ještě r. 1447 zpěčovali se páni Kunštátští platiti desátek klášteru minoritskému v Brně, z čehož lze souditi, že ves bez přestávky náležela k Boskovicům. R. 1450 přejal Vaněk Letovský zdejší dvůr od Jindřicha z Boskovic.

O dvoře tom, „Pastvisku", činí se zmínka již r. 1371, kdy Oldřich z Boskovic popustil své manželce Zbyňce z Cimburka věno mimo jiné i na Pastvisku. Od těch dob dále zůstává dědina při panství boskovském.

Sedláci robotovali 3 dny týdně párem koní a 40 dní pěšky; chalupníci 13 dní ročně pěšky. Výkup ze statku činil 600—800 zl., u domkářů 15—20 zl. Chtěl-li se ženiti nemajetný, musel si nejdříve zajistiti byt u některého rolníka a za povolení svatby robotovati 13 dní.

Před r. 1848 chtěli se rolníci vykoupiti a nabízeli velkostatku část obecních pozemkův. Dva usedlíci však nesouhlasili, čímž vyjednávání prodlouženo do roku 1848, a tím majetek zůstal obci.

Farou náleží katolíci do Knihnic, evangelíci do Vanovic. Pošta v Boskovicích.

R. 1748 dávali odtud faráři desátek: 3 láníci po 45 snopech pšenice a ovsa, 1 láník po 38 snopech pš., 9 láníků po 30 m. pš., 5 půlláníků po 15 m. pš., 2 půlláníci po 23 snopech pšenice. Někteří (15) byli již odedávna osvobozeni dávek — snad že byli evangelíci.

Školou za starší doby patřili Sudičtí do Knihnic, kamž r. 1748 museli „ludimagistrovi" dávati po snopě žita. R. 1790 zpěčovali se Sudičtí dávati dávku nejen faráři, nýbrž i učiteli a žádali za povolení školy. Z desátku byli sice (r. 1791) propuštěni evangelíci, se školou však odmrštěni. Počátkem XIX. stol. vyučoval v Hliníkách „stréc s potnó"; r. 1812 pak zde vystavěna kat. škola, k níž velkostatek dal materiál, obec práci. V ní vyučoval Semler, Štěrba, r. 1840—1862 Tomáš Tomášek. Evangelíkům vystavěna budova teprve r. 1869, na níž působil Daniel Šťastný. Po vydání nových zákonů školských prohlásili katolíci svou školu za veřejnou, obec ji důkladně opravila za 1500 zl. a stala se majetkem budovy. Evangelíci zrušili svoji konfes. školu a teprve r. 1888 přidali se ku škole veřejné, která (r. 1889) rozšířena na dvojtřídní. Prvním nadučitelem byl zde Čeněk Kořista; nyní Fr. Chalupa.

Ve znaku má obec pole napříč břevnem rozdělené, nahoře pavím peřím zdobené, dole vystinované a označené malou radlicí. (Tab. I., č. 10.)

K území obce patří 545 ha úrodných pozemkův. Jména tratí: Padělky, Křupiny, Nivy, na Stádlech, Mojetiny, u Semičů, na Mléniskách, na Mezcestí, za Branou, na Klínech, u Vobčin, na Břucháčích, pod Hrází, Zápověď a Panina louka.

O poslední trati jest pověst, že po ní chodí a kvílí zakletá paní, toužíc po mládenci. Louka byla odedávna majetkem panství boskovského. R. 1627 dal Václav z Zástřizl louku na užívání své manželce Alž. Eusebii z Pruskova. Tato brala z ní užitek do r. 1647. Proto slove Panina louka.

Mlýn u dvora „Pastviska" patřil Mikuláši Pexovi, od něhož jej r. 1627 koupil Václav z Zástřizl. Vedle stojící dvůr dal vystavěti (znova) a přidal k němu 1 nívku na „Pastvisku" 7 měř., 2 role u rybníka (19 lánů), roli Krajinu ve výměře 5 lánův a kus „louky Páně". Také tento zcelený majetek dal na užívání své paní; po smrti její připadl opětně k panství.

Pozemky tyto r. 1627 museli někteří, vzdělávajíce je dříve, obdělávati velkostatku a „více nic".

Zprávy tyto vzali jsme z archivu boskovského, kdež čteme k r. 1522 ještě záznam: „Martin Halama, starý fojt ze Sudic, loučku, kteráž leží při panské louce, kamením zasazená s strany jedné a druhou stranu Semič dělí, tu loučku ku špitálu boskovskému dává mocně na věčné časy, kterážto loučka jest byla skoupena od obyvatelů Vážanských, a plat se dávati má do špitála 15 gr. bilých, a nic víc z té loučky platu přivodit nemají, a to na věčné časy tak ten plat trvati má na každý rok".

Roku 1848 vyhořely téměř celé Sudice, r. 1882 vyhořelo 8 gruntův a 2 podsedky, takže starobylý ráz dědiny setřen úplně.

Starousedlé rodiny jsou zde Loubalova, Hronkova, Šméralova a Boháčkova, zaznamenané již r. 1748.

V okolí sudickém se láme třetihorní vápenec, v němž jest množství zkamenělin.[1])

---

[1]) Archiv města Boskovic; Čeněk Kořista, odpověď na dotazník Vlastivědy Moravské.

Suchý

(dial. a posměšně též Pobříslov, jinak Píčov), také Suchá i Suché, ves na močálovité náhorní rovině (661 m) u rybníka, z něhož vytéká potok Žďárná, hlavní součást Punkvina. Ves tvoří jedinou řadu domů, před níž stojí kaplička. Při z. konci na břehu rybníka jest myslivna, vedle panská pila, v. povětrník.

R. 1793 bylo zde 22 č., 145 obyv.; r. 1846 26 č., 184 obyv.; r. 1900 52 č., 346 obyv., Čechův, katol., kteří se živí rolnictvím, krejčovinou a děláním dříví.

Obyvatelé sídleli původně v Benýšce, zaniklé vsi u Pavlova. (Viz Pavlov.) Pozemek, na němž bývala osada, patřil panství boskovskému. Na zaokrouhlení pozemků vyměněna půda za pozemky šebetovské, a osadníci přestěhováni násilně. Dle místní tradice prohrál prý hrabě pozemky v kartách, a obyvatelé plakali, opouštějíce svoji rodnou ves; proto dostali přezdívku Píčáci. Měli býti usazeni na pozemcích za Žďárenským dvorkem, kamž nechtěli pro vzdálenost lesa, proto vyhlednuto jim místo, kde jest nyní dědina, a osazeno 8 podsedníky a 7 domkáři kolem roku 1754.

Podsedníci robotovali 75 dní, chalupníci 26 dní pěšky.

Obec přifařena a přiškolena do Žďárné; pošta v Boskovicích.

K území patří 377 ha pozemkův. Jména tratí: Sedliska, Véraž, Klučeniny, Lubařka, Přibitý, Luha, Ďupa. Za stara zabývali se obyvatelé děláním šindele; také vyráběny kolomaz a soda.

Znak obecní jest struh, poříz, sekyra a palice, vesměs náčiní potřebné na dělání šindele; nápis: PECZET * OBECNY * 1754 * SUCHI DIEDINI. (Tab. I., č. 12.)

Z rodin, které se sem přestěhovaly z Benýšky, má chalupu dosud Novotný.

Za starších dob odváželo se dříví z okolních lesů vodní struhou, která vedla z rybníka u Suchého velikým obloukem do potoka Vratíkovského. Hluboký kanál, dosud patrný, s jara a za velikých dešťů naplnil se vodou z rybníka, po níž se plavilo dříví polenové i stavební.

Svitávka,

městečko v rozšířeném údolí Svitavině na místě, kde přijímá z levé strany potok Semič (320 m). Jméno má po řece, jako město Svitavy.

Domy, částečně jednopatrové, stojí kolem velikého náměstí, z něhož vybíhá ulice Brněnská a Zámostí. Sv. obce vypíná se homolovité a téměř osamocené návrší Hradisko, kolem něhož domy v údolí seskupené slovou Podhradiskem.

Opodál západní strany jde říšská silnice, na níž (0·5 km sz.) samota Labuť, vedle jest trať spol. státní dráhy se zástavkou omnibusových vlaků̊v.

Na náměstí mezi domy jest jednopatrová radnice s občanskou záložnou; vedle býval za stara pivovar.

Při j. straně na malé vyvýšenině stojí kostel, obepjatý vysokou a silnou zdí hřbitovní, blíže něho fara, opodál v ulici nová budova školní.

Dříve byl v místě veliký hostinec, patřící klášteru Hradištskému, zvaný panský dům, jenž r. 1776 prodán soukromému majiteli; tolikéž i mlýn odtržen od velkostatku r. 1786. Mimo to jest zde veliká soukenná továrna firmy Löw-Beer. Také sem patří tři strážné domky železniční a samota Hodíška (3 km sv. na potoce Semiči).

Roku 1783 bylo ve Svitávce 16 pololáníků, 6 čtvrtníků, 34 zahradníků, 28 domkářů, úhrnem 84 čísel. R. 1786 rozdělen panský dvůr, a zřízeno z něho 7 velikých familií po 15 měrách, 3 prostřední po 5 m. obdržel mlynář, papírník a olejník, 62 malých dílů po $2^1/_2$ m. přidáno zahradníkům a domkářům, tak že r. 1793 bylo 97 č. a 713 obyv; r. 1846 113 č. a 672 obyv.; r. 1900 164 č. a 1623 obyv., živících se rolnictvím, prací v továrně, 1527 Čechů, 87 Němců; 1519 kat., 37 evang., 67 židův.

O původě Svitávky jest pověst, zaznamenaná již počátkem XIX. století.[1])

---

[1]) Za křížových válek na Hradisku sídlel rytíř Chobol, kterýž, ačkoli již všude bylo rozšířeno křesťanství, měl doma obětnici, v níž choval bohyni a obětoval jí. Měl jedinou dceru 19letou Anežku, která kromě víry křesťanské, kterouž jí vštípila nebožka matka, měla býti poslušna otce ve všem. Tehdy táhli z dalekého okolí různí vládykové do boje, mezi nimi i Crha Stránský, jenž pobyl na hradě a zde se zasnoubil s Anežkou, které slíbil, že se vrátí do

Obr. 46. Pohled na Svitávku.

Kuželovitý vrch Hradisko vypíná témě 70 m nad rovinné údolí a jest kolem ohraničen strmými stráněmi, toliko na v. straně jest spojen úzkým prohnutým sedlem s ostatním břehem horským. Témě tvoří elipčitou rovinku (v ochoze 105 m), při jejíž v. straně stojí kaplička sv. Ducha (a kříž), vystavěná prý na paměť, že v sobotu před sv. Duchem byl dobyt hrad. Na místě tomto skutečně stávala dřevěná tvrzka. Stával zde menší hrad kláštera Hradištského, který hájil okolního rozsáhlého jeho majetku. Západně snižuje se rovinka na stupeň (v ochoze 94 m), na němž jest prohlubeň, dle tradice bývalá studně. Nižší tento stupeň jest na západě obepiat násypem, v oblouku 46 m. Kde náhorní rovinka souvisí úzkým hřebenem s okolím, jest hřeben přetržen příkopem a valem, podnes 3 m vysokým, v němž prolomena brána. Za ním druhý, vnější val; na j. svahu pak jde na témě stará cesta podnes. Na hradišti jest i kulturní vrstva, v níž jsme vykopali množství střepin vlnicí zdobených, s odznaky na dnech hradištného rázu, rezavé nože, železné kopí a jiné starožitnosti středověké.

Prvá zmínka o Svitávce se činí k r. 1169, kdy král Vladislav daroval Svitávku s farou, sobotním trhem, s mýtem a s osadami Míchovem a Zboňkem klášteru Hradištskému u Olomouce; později jsouc městečkem, od r. 1201 tvořila část panství šebetovského. Za husitských válek byla odebrána řeholníkům, r. 1461 získal ji Vaněk z Boskovic, r. 1590 zastavena opatem Janem Ponětovským z Ponětova Jindřichovi z Jezer a z Ptení (na 4 roky). Od králů českých, kteří jezdili po prastaré silnici zdejší z Prahy do Brna a jinam, dostalo se Svitávce četných výsad, jejichž doklady byly úředníky klášterními odňaty městečku. Zachovaly se však vidimované přepisy z pozdějších let, z nichž nejstarší jest listina krále Václava I. z r. 1250, z níž vyjímáme důležitější záznamy týkající se mýta.

Kupec náš, biskupův anebo kteréhokoli pána z vozu sukna drahého ať platí osm peněz, z vozu sukna šerého čtyry p., z vozu plátna 4 p., z vozu lnu, vlny, konopí, pepře, soli, pšenice, rži, ječmene, ovsa a z železa 4 p., z vozu medu, z sudu vína, z vozu chmele, kramář přespolní z vozu vyziny a

---

dvou let. Ale stalo se tak později. Mezi tím ucházel se o ruku Anežčinu obstarožný rytíř. Anežka si vyžádala lhůty, ale po skončení lhůty nechtěla se státi manželkou rytířovou. Proto byla uvržena otcem do žaláře. Zatím se vrátil Stránský, osvobodil Anežku, spálil hrad, rozdělil pozemky mezi své poddané a odstěhoval se po sňatku s Anežkou do Svitav. Při útoku byl těžce raněn bratr jeho Jan a zemřel v domku, kde bydlel ptáčník; na paměť jeho vystavěl zde Stránský kapli a zasvětil ji sv. Janu Křtiteli.

velikých ryb 8 p., hospodář, sedlák s čeledí svou jednou 8 p., z tuny medu 2 p., z koně, vola, krávy, vepře 2 p., z kbelíka medu aneb nesoucího na zádech jakékoli břímě, ze dvou ovec nebo kozy a z kteréhokoli živočicha po 1 penízi, z tuny herynkův, z vozu dříví 2 p.

Kdo kradmo anebo mýta pomíjející postižen jsa (tak!), ať dvojnásobně platí. Půjde pak za ním mýtný svitavský k Brnu až [k] hoře, která slove v Jedlí, k Jevíčku pak až k vodě, která se nazývá Studená. Kdo by z pýchy a vysokomyslnosti, což slavné privilegium hned zadosti neučinil, přednější země naší, to jest páni svobodní anebo ouředníci, do komory naší deset hřiven zlata, nižšího pak řádu [lidé] hřivnu zlata nechť ať zaplatí a žaláře našeho těžkou stráží ať pokutu nesou, vykupujíce hrdla svá, jak mohou.

Obr. 47. Hradisko nad Svitávkou.

Na listině podepsáno mnoho pánů, z nichž někteří jsou zakladatelé domácích rodů, na př.: Crha z Třebelovic a bratr jeho Častolov (předkové pánů z Drahotúš a z Holštýna) a j.

Král Václav I. prohlásil Svitávku za svobodné municipální městečko a dovolil obci stavěti pivovar a každému měšťanu svobodný šenk; obec měla dle zákona trestati přestupníky, míti dva jarmarky vždy v pondělí po sv. Jiří a po sv. Havle, a vybírati mýto na mostě. Václavem II. povoleno opevnění městečku, nepřátelským vpádem zpustošenému.

Okolo r. 1342 byla Svitávka pleněna loupežným rytířem Mikšem Žampachem z Potenštejna. Za králů Karla a Ludvíka obdržela obec výsady, jejichž obsah však není znám; teprve

(v chromologickém pořadě) se zachovaly ověřené opisy listiny cís. Rudolfa II. z r. 1583,[1]) v níž se ukazuje opětně, že Svitávka bývala dávno městečkem, což se obnovuje majestátem i zmíněné oba trhy; vysazuje král pak městečku pečeť, zejména: štít, uprostřed černým štrychem napříč rozdělený, spodní díl téhož štítu od svrchní levé až k pravé straně pošikem také černým štrychem, v němž rozdílně tři růže rozkvetlé, vrchní a spodní bílé nebo stříbrné a prostřední třetí červené nebo rubínové barvy, spodní pole téhož štítu zlaté nebo žluté barvy a svrchu modré nebo lazurové barvy. Druhá horní polovice téhož štítu žluté barvy, v němž uprostřed obraz sv. Štěpána mučeníka Božího; v levé ruce drží k sobě stažené tři kameny přirozené barvy a v pravé ruce ratolest palmovou.

K oběma zmíněným trhům dává král i trh týdenní a povoluje pečetiti listiny červeným voskem.

Originál pečeti jest ztracen; vyobrazení jsme pořídili dle dvou otisků zachovaných na obecních účtech z r. 1749 a na rodném listě. Kolem znaku výše popsaného nápis: SIGILLVM OPIDI SWITAWKA 1583. (Tab. II., č. 5.)

Nynějším občanům není znám starý znak; užívají jiného znaku (z XVIII. stol.) s ratolestí růžovou prostřed, kolem níž zkomolený nápis: SEKRIT RICTARZE SWITAWSEH. (Sekrýt rychtáře svitavského.) (Tab. II., č. 6.)

Také opatové kláštera Hradištského dali městečku výsady; r. 1531 prodali občanům odúmrt za 2 kopy grošů roční dávky, r. 1564 osvobodili je robot za roční plat 28 gr. z lánu a 3 gr. od zahradníkův.

R. 1586 koupila obec od svých pánů dvě návrší za roční dávku 10 širokých tolarů, r. 1590 pole a louky od mlýna za 1064 zl. R. 1601 odstoupili opatové obci šenkování vína za 30 zl. mor., začež museli občané vyčepovati 30 věder, a r. 1609 přenechali Svitávce mýto za roční nájem 30 zl., začež museli obyvatelé upravovati cesty.

Brzy po tom vypuklo nedorozumění mezi obcí a klášterem Hradištským, hlavně pokud se týkalo poddanských poměrů, a nedorozumění změnilo se na odboj r. 1640 a 1663, začež obyvatelé městečka, dále i Knihničtí a Vážanští (vždy po 6 z každé obce)

---

[1]) Dána ve Vídni, v pondělí po oktávě sv. Tří Králův.

byli vězněni, na konec jim pohroženo oběšením. Toho se zalekli Svitávečtí a Knihničtí a předložili privileje, a tyto jim byly odňaty; obyvatelé tak časem vehnáni do robot. Vážanští, kteří ani vyhrůžkami nemohli býti donuceni na vydání písemných dokladů, ušetřeni robot.

Po zrušení kláštera Hradištského zrušeny roboty, a Svitávce určeny platy robotní 706 zl. 49 kr., sypání 34 měr ječmene, dovážky 102 vozů stavebního dříví na 1 míli cesty, dodávka 17 beček vína do Šebetova z udaného místa vinného kraje, vrácení nádoby a čištění strouhy po 68 dní.

Když se stal majetníkem panství hr. Strachvic, po třech letech začal rozepři s familianty, pak i boj o poddanství s ostatními obyvateli, a boj vedli Svitávečtí až k nejvyšším instancím. Soudy vyžadovaly velmi mnoho peněz a prodloužily se do r. 1848, kdy zrušeny roboty.

Fara svitávecká patří k nejstarším na Moravě. Patronem jest vrchnost šebetovská; přifařeny sem Zboněk, Chrudichromy a Skalice.

Chrám P. sv. Jana Křtitele jest obklíčen mohutnou zdí, která kdysi byla částkou opevnění městečka. V nynější podobě zbudován r. 1703 opatem kláštera Hradištského. Vyhořel 10. září r. 1793 a opraven znova. R. 1834 bleskem roztříštěna věž, načež opravena na podobu nynější. Kostel neveliký, klenutý, má tři oltáře; nad hlavním jest krásný obrázek hlavy, představující dle tradice pravou podobu Kristovu.

Na věži jsou zvony, z nichž největší „sv. Jan“ jest z nejstarších v okolí (z r. 1530). Pod korunou vine se nápis starého gotického písma o dvou řádcích pod sehou.

(1. ř.) Anno + dominy + my° + quint° + treo° ⊙ hec + kampan[a] + fusa + est + ad laudem + dey + omnipotentis ⊙ et ⊙ ionys + babtyste + patrony + ecle° + in +

(2. ř.) ⊙ swytawca + qui ⊙ eam + kampanam + adiret + utynam + deum + laudaret + syt + laus + deo.

Prostřední, „Pán Kristus“, ulit za opata Ferd. Václavíka r. 1750 (s latinským nápisem), umíráček ulit v Brně Klementem Stechrem r. 1791.

Kolem kostela býval hřbitov; nyní přeložen; zde ve zdi zasazen náhrobek valně porušený, na němž lze čísti jednotlivá slova: „Letha Panie 1560 . . . . . w pa . . . . . owan Pan Buoh

Raciz .... Na přilbě s obvyklými pokryvadly s obou stran jsou klenotem račí klepeta.[1]) Mezi lidem žije tradice, dle níž tento kámen postaven původně do kostela svitáveckého na památku hraběnky za to, že věnovala kostelu rozsáhlý les Křiby nad Míchovem. Obdarování však učinil vládyka Herult z Herultic a na Míchově s podmínkou, aby užitky z lesa do smrti jeho brala sestra jeho Dorota Křivanova. Tato skutečně les odkázala faře s podmínkou, že půda má náležeti pánovi letovskému, užitek však že má bráti fara svitávecká. Les později odňat faře a přidán panství šebetovskému.

Budova farní jest vedle kostela; vystavěna r. 1680 a po ohni (r. 1793) přestavěna v nynější podobě. Náležejí k ní přes 100 měr pozemkův a rozsáhlá zahrada; výkup desátkový činil 263 zl. 30 kr. k. m.

Matriky založeny r. 1640.

Chrám P. býval zde již r. 1169, kdy darován i s obcí klášteru Hradištskému; markr. Vladislav potvrdil klášteru právo patronátní r. 1215 a přisoudil mu příjmy farní. Od těch dob obsazována fara členy řádu premonstrátského jako Knihnice; mnozí faráři stali se později opaty, jiní zemřeli zde. Náhrobky jejich spatřujeme ve vnější zdi kostelní. Za válek husitských byla fara zastavena po dvakráte, a není známo, přešla-li také do rukou nekatolických.

Dle Volného jmenuje se první farář (r. 1400) Zdeslav, r. 1417 Matěj Rohan, r. 1455—1483 Václav. R. 1501 užíval fary Petr, jenž r. 1483 pohnal Oldřicha ze Svojkova na soud ze 200 hř. zadrženého desátku ze vsi Míchova. R. 1503 přejal faru resignovaný opat klášterní Štěpán Ramba, jenž r. 1512 zemřel v klášteře jako 80letý kmet. Člen řádový a zdejší farář Jiří, jenž zde působil od r. 1531 a zemřel r. 1539, stěžoval si, že nedostává desátku od dvou sedláků z Chrudichrom. Po něm nastoupil světský duchovní Volfgang, po jehož smrti r. 1557 se podělili o pozůstalost kněz biskup olom. a opat hradištský. Příjmů farních od r. 1554 užíval Jan Stojan, jehož nástupcové byli: r. 1560 Kašpar, r. 1567 Jan Sajánek, r. 1567 Urban, r. 1586 Jiří, r. 1589—1597 Matěj Rahn (tehdy náležel sem i fil. kostel v Drnovicích v okr. Kunštátském), r. 1598 a 1609 Adam Štěnička, r. 1614 Jak. Kralický, r. 1629 Bartol. Jakobides, r. 1634 Vinc. Prinosius,

[1]) Račí klepeta měla ve znaku rodina Chroustenských z Malovar a Herultové z Herultic, jak dokazuje náhrobek Jana Herulta z Herultic v kostele řeznovském z r. 1549.

r. 1640 Vít Jelitovský, r. 1647 Bohumír Focht, jenž obeslán na konsistoř z neznámé příčiny, r. 1657 Tom. Olšanský, r. 1660 Pav. Eusebius. Od těch dob vystřídalo se zde 17 klášterníků, kteří pouze po krátkou dobu setrvali na faře a většinou, pokud neumřeli, povoláni zpět do kláštera. R. 1777 obsazena fara naposledy řeholníkem Ludolfem Baumbergrem, jenž zemřel r. 1810. Za něho vyhořel kostel, a nastala změna patronátní; právo přiděleno nábož. fondu, ale Baumberger mu odpíral. Po něm byl r. 1811 Kar. Bayer † 1818, Josef Rücker † 1820, Jakub Schwiedernoch † 1828, Vavřín Mucha, děkan a školní dozorce, † 1856, Ant. Svozil † 1857, Václ. Konečný, r. 1870 Václ. Vychodil, r. 1876 Jan Horný, r. 1881 Jos. Lenhart; od r. 1887 nyn. farář a kons. rada Fr. Špidla.

Stará škola byla odedávna v malém domku pod kostelem a přestavěna r. 1788. Za gener. visitace r. 1804 nařídil arcibiskup olomoucký rozšíření školy na dvojtřídní. Proto zvýšila (r. 1807) obec (za 1608 zl.) školu o poschodí; vrchnost se zavázala, že bude dávati 14 sáhů dříví na otop; školního pomocníka platil rektor (dostával 30 zl. z nábož. fondu); definitivně dvojtřídní stala se škola teprve r. 1850. R. 1874 rozšířena na trojtřídní a a přestavěna, r. 1885 povýšena na čtyřtřídní a r. 1890 na pětitřídní. Nově zřízené třídy z nedostatku místa přeloženy do radního domu. Teprve r. 1896 zakoupeno stavení za 4000 zl., a na místě něho r. 1897 vystavěna nyn. krásná budova za 30.000 zl.

Ze starších učitelů jmenují se r. 1713 Vavř. Pěch, r. 1775 Ant. Nesvadba, r. 1807 Kös, později Heř. Ševčík, r. 1823 Frant. Konečný (zemřel cholerou r. 1836); odtud Mart. Pánek, krátce po něm Ant. Pelíšek † 1867. Syn jeho Rudolf byl prvním nadučitelem, † 1892; po té nyn. nadučitel Jan Špatinka.

Přiškoleny sem mimo Svitávku: Zboněk (2·9 km), Sasina (1·5 km) a Klevetov (2 km), obě poslední z okresu Kunštátského. Škola má 341 ž.

Úhrnný výměr pozemní plochy osadní činí 744 ha, z nichž 57 ha jest obecním majetkem.

Důležitější trati jsou: Zlatý díl, Padělíky, Obora, Zápříkopí, Ouzký, Člupy, Batolkový, na Studýnkách, na Dolech, pod Hodíšky, Čtvrti, Záhradiští, Stránce, Skalky, v Kopcích, Bahna. Potom jsou trati, které tradice klade do spojení s přepadením tvrze svitávecké, Kocholka, kde rytíř Kochol měl dvůr, Ohrázky,

kde míval dobytek v ohradě, Mordovánky, zde se stala první bitva, Hrouše, kde byl Hrůša se svým lidem, Horka, zde stál velitel pěchoty a p.

V místě jsou pošta, stanoviště četnické, hasičský sbor, spolek voj. vysloužilců̊v. V radnici občanská záložna (má přes 100.000 K jmění) a obecní knihovna.

Z ostatních příběhů městečka se uchovalo málo, ač zajisté trpělo velmi; neboť jest na živé silnici, která spojuje hlavní města Čech a Moravy. Již za XIII. stol. utrpěla Svitávka nepřátelskými vpády, tak že král Václav roku 1284 povolil městečku opevnění. R. 1342 pleněna Mikulášem Žampachem. Také husitské války zasáhly do osudů městských. Když přitrhli Švédové od Hodíšky (Hodíštky) a vyplenili městečko, obyvatelé před nimi utekli.

R. 1690 přišla velká voda na městečko, tak že dosahovala až po okna.

R. 1692 dne 5. Septembris všecka obec na poručení velebného pana Methudia, t. č. inspektora, byla trestána. Všichni biti kyjemi pro tu příčinu, že se k měření dříví na lhotky nedostavili.

R. 1715 vystavěn nový kamenný most.

R. 1718 vyhořeli všichni sousedé v rynku i rathouz a škola; rok na to vystavěna znova radnice nákladem 700 rýnských. Tehdy stěžuje si neznámý pisatel, že veliké roboty vystáli, jak obecní, tak milostivé vrchnosti. A to dosti těžká léta byla. Po dvě léta veliké sucho, žádná úroda v celém panství nebyla, všechno obilí vyhořelo jak zimní, tak jarní.

Velmi často trpěla obec živelními pohromami, hlavně povodní, při níž řeka změnila často i směr a zaplavila náměstí. R. 1787 shořelo 8 domův a pošlo mnoho dobytka. R. 1793 vyhořely náměstí i s radnicí, kostel, škola, fara; úhrnem na 50 čísel. Úředníci panští zachránili obci staré spisy a privileje, ale nevrátili jich. R. 1817 byla veliká drahota; míra obilí za 35 zl., r. 1821 vyskytla se na krátko cholera, podobně r. 1832. Ohněm utrpěla obec také r. 1824 a 1825.

Po třicetileté válce staly se zde veliké změny majetkové; někteří osadníci rozprodali (r. 1669) své grunty občanům, kteří z nich učinili „obecní grunty". Pozemky jiných vystěhovalců zceleny na dvůr, jenž později rozdělen znova.

Prostřední mlýn vystavěli opatové kláštera Hradištského; týž byl po zrušení kláštera prodán soukromníkovi. Dolní mlýn patřil mezi l. 1616—1629 Bedřichovi Drahanovskému z Pěnčína,

r. 1636 Janu Adamovi, Koci z Dobrše, později z něho zřízena palírna a valcha, patřící soukromníkům boskovským, a konečně proměněna na velikou továrnu soukenickou, která zaměstnává na 1600 dělníkův.

Podél městečka je trať spol. státní dráhy, která má zde zástavku.[1])

Šebetov,

ves při jz. úpatí Rychvalda (607 m) v rovině Malé Hané, po obou stranách potůčka a silnice z Boskovic na Jevíčko. Na jv. svahu obce jest kolonie Kapouňata, vzniklá rozprodáním pozemků ode dvora, v němž bývala chována drůbež. Vých. Šebetova býval dvůr, zvaný „Na kopci", také Karlsberg dle hrab. Kar. Strachvice, jehož pozemky jsou nyní vysázeny lesem, a budova proměněna na myslivnu. Také sv. obce o samotě při samých hranicích okresních jest dvůr Moricov (dle Morice hr. Strachvice). Při z. straně jsou cihelna a rozsáhlá parní pila, v níž se vyrábí hrubé přípravy bednářům, do cukrovarův a j. Oba závody náležejí velkostatku. Uprostřed návsí stojí krásná kamenná socha sv. Jana Nep. z r. 1764 s nápisem: HonorI et pIae VeneratIonI DIVI IoannIs NepoMVCenI ereCta Die XVI. septembris. Tři km v. u silnice ze Šebetova na Pohoru stojí kamenná socha sv. Barbory, vesměs památky na klášter Hradištský.

Při v. straně obce jest malebně položený zámek, vroubený stkvostným parkem, v němž opodál vila. Zámek vystavěti dal v nynější podobě bar. Mořic Königswarter (do čtverce o jednom poschodí se dvěma věžemi v průčelí. Před zámkem socha P. Marie s křížem, blíže panské budovy dvůr, sladovna, bývalý pivovar (vystavěný r. 1563—1597) a elektrárna na osvětlování zámeckých budov a panských závodův. Zámek má 40 pokojů stkvostně zařízených; ve vile bývají hosté a služebnictvo.

Východně Kapouňat na vynikající horce stával letohrádek, z něhož hradištský opat Bernard Vanka (r. 1711) dal vystavěti

---

[1]) Brandl, Půhony; pamětní kniha městečka Svitávky: Poznamenání pamětních příběhů týkajících se založení městečka Svitávky 1800; Fr. Lipka: Starobylé náhrobní kameny na Boskovsku v Čas. Muz. sp. Olom.; Školní kronika, založená Fr. Peliškem; Fr. Lipka: Soupis zvonů na Boskovsku v Čas. mor. musea zem. Fr. Lipka: Příspěvky k dějinám městečka Svitávky u Boskovic na Moravě, Čas. přátel starožitností, 1904.

kapli sv. Anny, při níž se konává veliká pout dne 26. července. Na místě kaple dal r. 1842 Moř. hr. Strachvic vystavěti nový kostelík ve slohu gotickém, jejž vnitřně vyzdobil tyrolský

Obr. 48. Šebetovský zámek.

řezbář Pendl; krásný obraz sv. apoštolů maloval K. Mayer. Strachvic ustanovil, kdyby v Šebetově nebylo zám. kaplana, aby kostelík byl obstaráván kaplanem knihnickým, jenž měl za každou mši sv. 4 zl. k. m.

Také ve starém zámku bývala kaple P. Marie; na místě jejím zřídil (r. 1670) opat Želecký z Počenic novou kapli sv. P. Barbory, při níž obstarávali bohoslužbu dva klášterní kaplani hradištští, bydlící ve zdejším dvoře. Za přestavby zámku zrušena kaple, a sochy z ní přeneseny do kostela knihnického.

Obr. 49. Šebetovská kaple (sv. Anny).

V Cod. dipl. Mor. čteme k r. 1087, že ves byla založena Šibotou, služebníkem olom. kněžny Ofky; po Šibotovi měla prý ves jméno latinské „Sibotonis villa“, česky Šebetov. Listina (dle Brandla) není pravá. Název obce ukazuje, že byla založena Šebetou (Šebestou).

Ves odedávna bývala sídlem panství s rozlohou 12.215 j. pozemků, soustředěných kolem 2 dvorův a 5 revírův. Za stara patřily k Šebetovu obce: Svitávka, Světlá, Cetkovice, Uhřice, Benešov, Vážany, Štěpánov, Okrouhlá, Kořenec, Knihnice a Úsobrno. Panství odedávna náleželo klášteru Hradištskému u Olomouce a dáváno na užitek opatům jeho. Od kláštera, neznámo jak, odtrženo na čas, ale již r. 1200 mark. Vladislavem vráceno opětně. Opatové, jsouce často v tísni, zastavovali panství, na př. r. 1590 Janovi Jindř. z Jezer a z Ptení na dobu 4 let za 4000 dukátů. Na zlepšení příjmů povoleno opatovi Pavlovi, aby na všech vinicích k panství náležejících vybíral po groši. R. 1619 protestantští stavové s 500 povstalými rolníky zajali opata Leodegara a věznili v Olomouci tak dlouho, až jim pojistil za výkup na panství na prospěch Velena z Žerotína 50.000 dukátův. Bitvou Bělohorskou byla zrušena vynucená smlouva tato.

Po zrušení kláštera Hradištského připadlo panství nábož. fondu, a státní komisí (5. června 1825) prodáno veřejnou dražbou za 381.000 zl. k. m. Karlovi hr. Strachvicovi z Kamenice, po němž je přejal (r. 1837) druhorozený syn Mořic hr. Strachvic. R. 1865 přešlo koupí na J. Maje za 1,100.000 zl., od něhož je (r. 1877) koupil bar. Mořic Königswarter za 1,500.000 zl.; syn jeho jménem nezletilého vnuka Jana (jemuž statek odkázán) spravuje nyní panství.

Za stol. XV. jmenují se vládykové dle vsi; r. 1409 Dorota ze Šebetova, manželka Mart. z Lukova, r. 1480 Jindř. ze Š., kterého téhož roku pohání na zemský soud Jan, zeman z Šebetova, bratr jeho, ze 150 hř. gr., že královskou milostí zapsána byla ves oběma, a Jindřich, že jí užívá sám.

R. 1748 bylo v Šebetově 12 půlláníků, 4 čtvrtníci a 12 podsedníků, úhrnem 28 čísel. R. 1793 28 č. a 455 obyv., r. 1846 89 č. a 579 obyv., r. 1900 107 č. a 694 obyv., 671 Čechů, 20 Němců; 684 katol., 4 evang., 6 židů; živí se rolnictvím a prací ve zdejších průmyslových závodech.

Poddanské poměry za vlády řeholníků hradištských byly mírné (viz Svitávku); teprve opat Hönik kol. r. 1635, později hr. Strachvic přitužil roboty. Za sporů proto vzniklých Šebetovští uznali podmínky jeho a robotovali: půlláníci od 18. roku 3 dny koňmo po celý rok a 1 den pěšky týdně. Poslední den nazýval se „chlebový“

a trval od sv. Josefa do sv. Václava. Čtvrtláníci robotovali týdně $1^1/_2$ dne po celý rok, domkáři 26 dní, podruzi 13 dní do roka.

Farou a školou náleží Šebetov do Knihnic; pošta jest v místě.

R. 1748 platili půlláníci odtud desátku $^7/_8$ m. pšenice, $^7/_8$ m. ovsa, čtvrtláníci $3^1/_2$ achtle, podsedníci $^2/_8$ m. pšenice a ovsa.

Znak obce jest nezřetelný, obsahuje jakési cimbuří, pod ním na dvou polích radlička a snad i krojidlo; kolem jest nápis: PECZET · OBECNI DIEDINI • SCHEBETOWA. (Tab. II., č. 1.)

Úhrnný výměr pozemní plochy činí 942 ha. Jména tratí: Slatiny, Vohrazdy, Baba, Kopaniny, Skalka, Babylon, Amerika, Obora, Rychvald, na Starém hradě, na Malém hradě, Kančén u Barborky, Kostnice, Kozina.

V místě jsou hasičský sbor od r. 1877 a správa i lesní úřad velkostatku.

Krajina zdejší velice trpěla různými vpády i živelními pohromami. Již r. 1302 měl klášter spor o nějaké zboží na Šebetovsku s Oldřichem a s Arklebem z Boskovic, kteří zde svým vpádem způsobili nemalou škodu. R. 1342 byla krajina pustošena Mikulášem Žampachem, a r. 1820 ohromný vichor nadělal v lesích škod na 20.000 zl.[1])

Trávník,

katastr. ves, souvislá úplně s Kladruby a rozložená při soutoku Kladrubského a Kochovského potoka podél okr. silnice. Opodál o samotě stojí dvě chalupy a bývalá cihelna. Mimo to jest zde panský dvůr velkostatku letovského s myslivnou. Trávník tvoří polit. obec se Střebětínem.

Po válce třicetileté byly zde pouze 4 staré a jeden nově osedlý dům; r. 1793 21 č. a 141 obyv., r. 1846 28 č. a 181 obyv., r. 1900 34 č. a 212 obyv., Čechů, katolíkův.

Ves odedávna náležela k panství letovskému, jehož majetníky bývala zastavována aneb propůjčována jednotlivým členům i jiným jako úděl, dle něhož se i psali.

---

[1]) Brandl, Půhony; pamětní kniha městečka Svitávky; farní protokol z Knihnic.

Smil z Letovic upsal Hynkovi z Trávníka 100 kop gr. na Trávníce a Smržově a zastavil Bohdalov.

Když Smil z Letovic odstoupil panství bratrovi Hynkovi, slíbil Hynek Hynkovi Trávnickému, že mu obnoví zástavní list, ale neučinil toho, pročež r. 1408, později r. 1415 pohnán na soud. Hynek Letovský slíbil Trávnickému dáti a napsati o 20 kop více, než tu měl, ale neučinil toho také.

R. 1418 Hynek z Ronova upsal své choti Marketě z Kunštátu 40 kop gr. ročních příjmů na Trávníce, Střebětíně a Meziříčku, r. 1466 Markvart z Lomnice své manželce Marketě z Boskovic zajistil obvěnění mimo jiné i na tuto ves, podobně r. 1504 Čeněk z Lomnice učinil své choti Johanně z Předmostí, a r. 1532 Markvart z Lomnice odstoupil různé zboží, mezi ním i $^1/_8$ Trávníka, svému bratrovi Jencovi.

R. 1568 píše se Jiří Přibík z Lomnice a na Trávníku. S počátku XVII. stol. jest ves trvale u panství letovského.

Čtyři půlláníci, kteří mají po 100 měrách polí, robotovali 2 dny jízdmo, 4 podsedníci, mezi nimi i hospoda, po půl roku $1^1/_2$ dne, a po půl roku 1 den pěšky. Půllán č. 4. vedle panského dvora míval odedávna dohled na robotníky, kteří se sjížděli z okolí do zdejšího dvora a zde krmívali; za to požíval úlevy na robotě a značné přízně vrchnostenských úřadův.

Farou a poštou náleží obec k Letovicům (kamž již r. 1533 placen desátek), školou do Kochova.

Ve znaku má obec hospod. náčiní a výrobky, kolem pečeti nápis: OBEC TRAWNIK. (Tab. II., č. 7.)

Úhrnný výměr pozemní plochy osadní činí 185 ha. Trati slovou: Niva, za Humny, Karhovina, Podsedky, pod Hájkama, Kačiči, na Pepřici, na Dílech, u Zmol, na Nívce a na Klínku.

O dávném osídlení svědčí kamenná sekyra v okolí nalezená.[1])

Újezd

(dial. Hójezd), ves na náhorní rovině (536 m), 3 km j. Boskovic. Dle tradice vznikla v lesnaté močálovité krajině, kde byli osadníci nuceni za trest zakupovati panské pozemky.

---

[1]) Archiv letovský; Brandl, Půhony; Slavík, Morava.

Po třicetileté válce patřilo k obci $2^{12}/_{64}$ lánu, 14 starých osedlých domů, 1 nově osedlý, 2 nově pusté a 7 starých pustých. V XVIII. stol. bylo zde 18 gruntův a podsedků pohromadě kolem elipčitého návsí.

Poněvadž mnozí majetníci, nemohouce vzdělávati veškery pozemky, nechávali velikých kusů polních ladem, odňal jim je velkostatek a zařídil 6 nových chalup dominikálních, k nimž přidal po 40 měrách půdy. Noví majitelé nesměli děliti podsedky, a prodali-li něčeho, museli z každého zlatého dáti 3 kr., a z dědictví $1^1/_2$ kr. do vrchnostenské pokladny.

Obr. 50. Újezd (náves).

R. 1793 bylo zde již 43 č. a 283 obyv. S počátku XIX. stol. vystavěna nová 4 čísla při s. straně obce a okolo r. 1810 v osamocené trati 12 chalup, takže r. 1846 měla ves 58 č. a 467 obyv. R. 1870 vystavěny i na obecním pastvisku 2 řady domkův a jiné na sev. kraji osady. R. 1900 měla dědina 99 č. a 602 obyv., české, katol., živící se hlavně rolnictvím a řemeslem dělným.

Na návsí jest škola, mimo to patří sem myslivna a hájenka v údolí řeky Bělé a jiná hájenka 1 km sv. o samotě u lesa.

Ačkoliv Újezd pozdě se jmenuje v dějinách, patří mezi osady staré; neboť tu byly nalezeny kamenné zbraně. Také

významný název Hrádek, význačné místo zdejší, připomíná ohrazenou tvrz, z níž se však dochovalo jen jméno. Jiná památka jest sz. osady; zde zabíhá do údolí říčky Bělé horská ostrožina, které lid říká „Hradisko". Na temeni jejím jest srovnaná plocha, podoby kruhovité, v ochoze 90 m, která se tří stran jest obehnána příkopem 2—3 m hlubokým, 5 m širokým. Čtvrtá strana jest dostatečně chráněna příkrým svahem. Příkop na třech místech zasypán cestami. Domníváme se, že zde bývala dřevěná tvrzka, na níž sídleli neznámí vládykové. Tradice tvrdí, že odtud byla dobývána „Bašta" boskovská, rozložená na protějším hřbetě horském, oddělená hlubokou roklí řeky Bělé. Nedaleko Hradiska jest také „Strážka", nyní lesem zarostlá, odkudž jest pěkný rozhled na údolí Svitavino do Blanska.

Mezi dědinou a Hrádkem bývalo do let 70. minulého století pastvisko, na němž rozeznáváno asi 40 nasypaných náhrobků, pod nimiž jsou kostry neznámého stáří.

Újezd založen pány z Boskovic, ale u panství jejich jmenuje se teprve r. 1547. Z osadníků pouze 2 robotovali párem koní $1^1/_2$ dne týdně a platili úroku 9 kr. stř.; ostatní měli pěší roboty po $2^1/_2$, 2 a $1^1/_2$ dne týdně. Výkup z rustikálních podsedků (asi po 60 měr) činil 63·23 zl. stř.

Farou náleží Ujezd do Doubravice (5 km vzdálené v okr. Blanském), kamž dáváno desátku z podsedku ročně 15 snopů žita, tolikéž ovsa, 1 žejdlík másla, 2 vejce; výkupné r. 1851 činilo 27 zl. stř. Koledu sbíral učitel doubravský a dostával od každého domkáře paták, pak po troníku.

Škola bývala exkurendní; do r. 1863 chodil do Újezda vyučovati po 20 let Fr. Hronek a učil v najatých domcích; teprve r. 1862 vystavěna nynější škola nákladem obecním. Hronek dostával střídavě od rolníků dvakrát, od domkářů jednou oběd a v sobotu groš konv. m. za školáka. Od r. 1862 užíval učitel 10 měřic pole, 1 m. louky, 6 sáhů dříví z obecního lesa s přívozem a s rozštípáním a 300 zl. ze státní pokladny. Z učitelů nejdéle zde působil Fr. Hronek od r. 1878; nyní Fr. Novotný.

Poštou náleží Újezd do Boskovic.

Do katastru patří 1275 ha půdy. Jména tratí: Denárovy, Zlatník (ukazovalo prý se tam zlato), Kamenitý, Zájezdy, Vrbky, Zábučí, Hrádek, Příchody, Požáry, Podevsí, Trnkové čihadlo, Ždírky, Hradisko, Nebožtice, Mokří, Kocírky, Strážka, Jesenec, Holíkov.

Na 300 let má rodný dům rodina Králova; starousedlí jsou také: Sedlák, Včelař, Malach, Banák, Janík a Oujeský.

Tam, kde se nyní prostírá veliký les, mezi Újezdem a Valchovem, bývaly osady, nyní zaniklé. Dle pověsti bývala dědina v trati **Nebožticích, Jesenci** a v trati **Holíkově** směrem k Valchovu (viz Valchov).

Nebožtice jako Novoštice jmenují se s Holíkovem ve smlouvě trhové do desk zemských vložené r. 1567, kterou Jaroš ze Zástřizl se stal držitelem boskovského panství, Jesenec uvádí se i s tvrzí.

V údolí Bělé stávaly ledkárny, o nichž se činí zmínka roku 1770.[1])

Valchov,

ves 5 km vjv. Boskovic, v kotlině po obou stranách okr. silnice, která se zde rozštěpuje k Vyškovu, k Prostějovu a k Boskovicům. Dědinu protéká potok Orlový. Části obce slovou Horní a Dolní konec a Pastvišťátka. Na horním konci jest škola, uprostřed zvonice a skladiště hasičského nářadí. Dle jména můžeme souditi, že ves byla založena soukenníky boskovskými, kteří zde mívali valchu. Připomíná to také trať Valchovce, louka u potoka při s. straně vesnice. Mimo to sem patří samoty kovárna a mlýn ve Žlíbku.

R. 1793 bylo zde 30 č. a 260 obyv.; r. 1846 45 č. a 335 obyv.; r. 1900 53 č. a 415 obyv., Čechů, katol., rolníkův a řemeslníkův.

Ves náležela k panství boskovskému, při němž se jmenuje teprve r. 1547.

Domkáři robotovali 12 dní pěšky, sedláci dle velikosti gruntů; kdo měl 50 měr polí, robotoval 52 dni, mimo to platil gruntovní úrok.

Farou náleží Valchov do Žďárné, poštou do Boskovic.

Před 70 roky byl zde učitel, který vyučoval dítky po domech, později pro to zařízena obecní pastouška (č. 24.), v níž se vyučovalo do r. 1882. Tehdy vystavěna nynější škola jednotřídní za 7000 zl.; má 78 žákův. Původně učil domkář Vinc. Jindra, který dostával v sobotu za dítko po groši; později učili Fr. Bouška a

---

[1]) Důkladné zprávy místní podal bývalý správce školní a pilný botanik Emanuel Vítek, záhy zesnulý.

Dočkal, načež chodily dítky do Velenova; občas také vyučoval zde učitel vratíkovský. R. 1876 ustanoven Al. Burkoň; od r. 1891 nyn. uč. Ant. Ryšavý.

Příjem učitelův r. 1858 byl po 2 m. žita od 16 usedlých, což vykoupeno 80 zl. R. 1859 slove škola valchovská „exposirovanou pomocnickou školou", jejíž příjem vypočten na 157 zl. 50 kr.

K území náleží 373 ha půdy. Jména tratí: Brlohy, Březiny, nad Mlýnem, pod Hájem, v Oulehle, Valchovce, pod Bořím, za Skalkou, u Vápenic, Kozence, Holíkov, Pustá (les a louka).

Obr. 51. Staré stavení ve Valchově.

V trati Holíkově, nyní lesem zarostlé, bývala ves **Holíkov**, po níž dosud lze viděti pole mezemi dělené a hromady kamení, střepů, popela a jiných odpadkův; o vsi se činí zmínka v deskách zemských r. 1567; tehdy již byla pusta.

V okolí v útvaru křídovém často bylo dolováno na železnou rudu, r. 1787 dobývala se zde skalice zelená; téhož roku objevil chemik Weisbach uhlí ve hloubi 24 loktův. Později zařízena zde ledková huť se 3 pecmi a 3 kotly, při níž zaměstnáno bylo (r. 1846) 51 dělníkův, a dobylo se 1200 centů ledku. Nyní zašlo všecko; spatřujeme pouze zříceniny pecí a veliké haldy odpadků

hornických vedle silnice do Boskovic. V uhlí zdejším nalezen i zvláštní jantarovitý nerost, který dle vsi pojmenován „valchovitem".

V místě jest od r. 1892 hasičský sbor s knihovnou.

O dávném osídlení svědčí četné kamenné palice, nalezené za vyklízení jakéhosi bahna.[1])

Vanovice,

za stara Ivanovice neb Ejvanovice, ves 7 km s. Boskovic (400—442 m) na svahu, který zde přechází do úrodné malé Hané. Návsí má podobu trojúhelníka, z něhož se rozbíhají silnice k Letovicům, k Borotínu a Šebetovu. Kolem něho seskupeny jsou selské usedlosti — vesměs jednopatrové vkusné domy — a podsedky; domky chalupníků vyplňují ostatní zastavenou část obce podél silnic.

V místě stojí evangelický chrám s farou, katolický kostel filiální, dvoutřídní škola, pošta, dvůr s lihovarem velkostatku letovského, budova záloženská, hospodářská mlékárna a rozsáhlý závod štěpařský Fr. Vlka, založený r. 1863.

Z nejstarších zápisů vidno, že zde původně bývala rychta, 27 selských usedlostí a 14 chalup, celkem 42 čísel. Rychtu měla vrchnost za let 1561—1803. Koupil ji r. 1561 hrabě Hardek za 1000 hř. Roku 1803 rozdělena na tři grunty a prodána. Grunty zdejší nebyly stejné velikosti, pročež i cena jejich byla rozdílná; od 100—900 hř. (po 12 gr.) Cena podsedků kolísala mezi 30—60 hř.; poslední zřízen r. 1562.

V l. 1619—1651 byly zde 3 grunty a 7 podsedků pustých; r. 1699 dva grunty a 5 podsedků, r. 1718 tři grunty pusté. R. 1763 vystavěn zde nový dvůr, ze starého udělána fabrika něm. tkalcům, kteří pracovali v panské továrně v Letovicích. Když fabrika velkostatkem byla prodána, rozdělena budova mezi ně a proměněna na byty. Tkalci se brzy počeštili, a dnes pouze příjmení ukazují na původ jejich.

R. 1793 bylo ve Vanovicích 77 čísel a 614 obyv.; r. 1846 105 č. a 763 obyv.; r. 1900 132 č. a 683 obyv., Čechů, 525 evang., 185 kat., 3 židé; živí se rolnictvím.

---

[1]) Antonín Ryšavý: Odpověď na dotazník Vlastivědy Moravské; archiv města Boskovic.

V dějinách jmenují se Vanovice po prvé k r. 1167, a zdá s že krajina zdejší byla tehdy knížecí; bylať jí ještě r. 1233. Teprv později jmenují se Vanovice u panství letovského, totiž r. 154

R. 1699 měli sedláci jízdnou robotu po celý týden; prot musel každý rolník míti 2 páry koní. Podsedníci robotovali 3 dn pěšky. R. 1750 chtěla vrchnost podsedníkům přidati polnosti zároveň zvýšiti robotu, tito však zamítli dar a žádali, aby dál byli jen panskými mlatci.

Počátkem XVII. stol. byli povinni jezditi pro víno, vyčepo vati 10věderní bečku vína, v jaké ceně se jim uloží vrchností, peníze odvésti do panského důchodu. Sedláci (koňskými potahy museli u kteréhokoli dvora panského orati, vláčeti, hnůj na pol vyvážeti; podsedníci neb zahradníci jej nakládali na vůz a roz hazovali na polích. S panských luk svážeti sena, otavy i všechn ozimní a jarní obilí do stodol a do stohův. Zahradníci na lukác žali seno i otavu, sušili, shrabovali, metali v stodolách, trhali třeli len, konopě poskonné i hlavaté, okopávali zelí, dobýval řepy a obstarávali všechno při hospodářství. Sedláci povinni byl nadělati po 3 sáhách dříví pivovarního, po 3 sáhách světničko vého a po $^1/_2$ sáhu hvozdového a odvézti je polesnému, nařezal a vystaviti. Podsedníci byli povinni udělati po 1 sáhu dříví hvozdo vého, všichni společně pak 15 sáhů dříví kuchyňského a odvézl polesnému a dle potřeby na zámek do pivovaru a odvážeti klád k pilám. Jiné povinnosti týkající se lovu, předení, též sýra atd. jako v Letovicích. Všichni sedláci byli povinni vychovati po jednon chrtovi (ohaři) anebo teleti, které jim dala vrchnost.

Mimo trvalé roboty měli však občané i jiné, občasné povin nosti. Tak za války obstarávali potřebnou přípřež, r. 1805—181C kdy se stavěla říšská silnice z Brna do Prahy u Letovic, přispěl 60 dní jízdnou a 66 dní pěší robotou. R. 1813 stavěna silnice z Le tovic do Vanovic; každý rolník musel do 8 dnů opatřiti 5 sáh kamení, podsedníci 3 sáhy, mimo to ve 2 dnech vyházeti příkop až po hranice drbalovské. Po memorandě příznivě vyřízenén r. 1776 upravena robota: rolníci měli tři dny jízdné, 1 den pěš roboty od sv. Jana do sv. Václava, podsedníci z každé měřic užívaného pole 3 dny a z měřice lesa $2^1/_2$ dne, úhrnem 62 dn Čeho vrchnost potřebovala více, byla povinna zaplatiti denně p 8 kr. a librou chleba. Domkáři rustikální měli 13 dní, domini kální 27 dní pěší roboty.

Obyvatelé již od XV. stol. přilnuli k husitismu a zůstali mu věrni do vydání tolerančního patentu, kdy byli přinuceni, aby se přidali k reformovaným.

Po bitvě Bělohorské za faráře Václava Knoflicia z Vácova všichni obyvatelé nekatoličtí i s duchovním správcem byli vypovězeni r. 1622.

I počalo se hromadné stěhování; z některých statků utekli hospodáři, jiní nebyli s to, aby znova vystavěli shořelé domy, tak že tři statky se již neobjevily vůbec. Pole jejich přisvojila si vrchnost, částečně také rozdala jiným. V jakém spěchu a zmatku utíkali lidé, o tom svědčí okolnost, že rodina Nechutova (přezdívali jí „Hutařových") spěchem zde zapomněla dvouleté děvčátko.

Nejstarší rody zdejší jsou Náhlíkův (již r. 1566), Nechutův (r. 1572). Z vynikajících rodin byla tu rodina Pilátova (ok. r. 1529), jejíž hlava často byla v popředí obce a za vstupu na hospodářství vždy své povinnosti vyplácela hotově. Odešla do ciziny a zde uschla jako mnohá jiná ratolest našeho národa. Po vydání tolerančního patentu domluvily se všechny rodiny zdejší, že se přihlásí k reformovaným, ale cestou do Letovic 8 rodin ze strachu se vrátilo, a zůstaly již katolíky, 35 rodin však se přihlásilo k reform. vyznání, kteréž bylo nejbližším jejich bratrskému smýšlení.

Již dne 20. května r. 1782 podána k císaři Josefovi žádost za povolení stavby chrámové, kteráž vyřízena 31. června téhož roku, načež evangelíci si pořídili zatímní kostel za 295 zl., který již 15. října téhož roku odevzdán bohoslužbě. R. 1826 usneseno vystavění nového a velikého chrámu, kterýž dokonán po 18 letech.

Poněvadž nebylo dovoleno chrám opatřiti zvony, ulita u Kruppa v Essách zvláštní ocelová péra, kteráž darovala anglická královna. Varhany darovala panující knížata německá, náklad na stavbu uhrazen jednak příspěvky farníkův, jednak sbírkami po protestantských zemích; 500 zl. věnoval i katol. kníže Kukaňský.

Chrám bez věží (vystavěny teprve roku 1863) mimo práce ruční a povozy vyžadoval 32.000 zl.

Kostel jest vynikající budova, uvnitř se tří stran galeriemi opatřená; v předu jsou dvě věže, na nich zvony a na památku uschovaný ocelový stroj na zvonění.

O farářích pod obojí známo málo; r. 1596 jmenuje se Jakub Andreae, roku 1622 Václav Knoflicius; po založení chrámu r. 1783—1796 Štěpán Bella, r. 1797—1811 Jindřich z Nágy,

Alexandr z Nágy, Samuel z Nágy † r. 1863, po něm Jan Beneš † r. 1883, odtud nynější farář Ludv. z Nágy.

Bývalý farní, nyní filiální katolický chrám Páně, zasvěcený sv. Václavu, jest téměř uprostřed vsi; kolem něho hřbitov. Původně byl vystavěn ve slohu gotickém; uvnitř jest hlavní oltář

Obr. 52. Evangelický chrám Páně a škola ve Vanovicích.

a boční oltář p. Marie, kůr s varhanami z r. 1811, na věži dva zvony z XVIII. stol. Kazatelna a varhany opraveny roku 1840; majetkem kostelním jest krásný stříbrný kalich z XV. stol.

Koncem XVII. stol. shořel kostel, při čemž se roztavily i zvony. Zvonovina uschována u Jana Zukala, kterýž ji prodal,

začež byl r. 1710 odsouzen na placení po 4 hř. až do úplné její ceny (list v arch. místním).

R. 1739 dodal Zikmund Kerker, zvonař brněnský, dva nové zvony, za něž zaplaceno 239 zl. 20 kr. (Účet v ob. archivě.) Kostelík byl po ohni opraven znova, později přistavěna k němu i kulatina, r. 1786 vystavěno i farské stavení, ale fara nebyla již zřízena. Mše sv. slouží se nyní každé středy a každé čtvrté neděle.

Fara vanovská, k níž za stara patřil i Borotín, jmenuje se již r. 1233, kdy majitel zdejšího okolí markr. Přemysl daroval ji klášteru v Litomyšli. Bývala velmi výnosna a obsazována klášterníky. První se jmenuje (r. 1324) Michael, r. 1450 Filip, po něm r. 1457 Martin, později Ješek, r. 1463 Martin z Jevíčka, r. 1468 opětně Ješek, r. 1473 Valentin, od r. 1489 Jan, r. 1490 Klement, r. 1501 Lukáš, 1509 Arnošt, jemuž propůjčil Ladislav z Boskovic právo volného dědění fary. Nástupcem jeho stal se Václ. Šťastný, jenž r. 1524 pohání Jana ze Lhoty, spolumajetníka statku borotínského, pro zadržení desátku ze 400 hř. a Zdeňka ze Švábenic a z Konice na tolikéž, pokud se týče vsi Boršova.

Poslední farář katolický jmenuje se r. 1540 Ondřej; načež dle všeho přešla fara do rukou bratrských, a katolíci přiděleni k Letovicům.

Po vypovězení nekatolíků r. 1622 stal se chrám opět katolickým, fara však nebyla více zřízena. R. 1683 zdejší obyvatelé katoličtí (26) platili letovskému faráři desátku 59 měr žita, tolikéž ovsa, mimo to užíval zde pole a zahrady, na níž bývala fara. Po obnovení fary v Borotíně r. 1786 přifařeny tam i Vanovice a tím přivtěleny i k arcidiecési olomoucké.

Školy bývaly zde dvě, rozdělené dle konfese. Katolický učitel vyučoval nejdříve v různých domech, na př. v č. 12. a 40. a j. Vyučování dálo se jen v zimě, a škola měla jen 10 žákův. R. 1781 dávala obec učiteli $2^1/_2$ m. pole na užívání, z dítěte 1 kr. týdně nebo kousek pole na ječmen, za každé dítě dostával týdně bochník chleba. Prvním učitelem byl zde Antonín Klimeš, později Chmelař, Hejtmánek a (r. 1878) Jan Veis.

Lid evangelický po vydání tol. patentu zřídil roku 1784 svoji konf. školu na č. 76., do níž chodily mimo vanovské i dítky z Drbalovic, Pamětic, Uhřic, Cetkovic a Světlé. Jelikož nestačila místnost, vystavěna r. 1808 škola nová (č. 90.). Na ní byl prvním učitelem Šebesta Španěl (1784—1805); po delší dobu zde půso-

bili Fr. Drábek, Josef Filipi (1813—1834), Fr. Stára (1834—1861) a Fr. Břenek (1862—1878). R. 1861 vyškolili se Uhřičtí a Cetkovští, takže zůstalo pouze 94 žákův. Do roku 1851 měl učitel 250 zl. služného, r. 1852 obdržel platu 80 zl., za varhany 32 zl., dále pozemky na užívání, dva sáhy dříví, 4 míry pšenice a 4 zl. od rodičů, kteří neměli dítek školních.

R. 1868 prohlášena soukromá škola za veřejnou, r. 1876 sloučeny obě školy a rozšířeny na dvoutřídní; r. 1882 vystavěna krásná budova za 26.847 K. Prvním nadučitelem zde byl zmíněný již Fr. Břenek do r. 1902; odtud Vojtěch Dufka.

Ve znaku má obec krojidlo a radlici, kolem nápis: PECET * OBECNI * DEDINI WANOW. (Tab. II., č. 10.)

Pozemky katastru vanovského mají výměru 731 ha. Jména tratí: Sychrů kout, Křemílky, Kopaniny, Doubek, Nívka, Močidla, na Slénech, na Horských, ve Stříbrných, Ostřičná, Bernat, Plotky, Třičtvrtné, Rozpadlá, Stádla, Chrástky, Suchá louka, Boří, Hrubé díly, Kopaniny, Úlehle.

Na úpravu roboty (r. 1699) byly rozděleny všechny užívané pozemky (mimo obecní pastviny a lesy), a dáno gruntům po rovném díle; k 44 měřám dosavadním přidáno 20 m. panských kopanin, kteréž původně byly obecností, a 6 m. luk. K podsedkům dle velikosti přidáno 15, 8 nebo $6^1/_2$ m., ostatním po 6 m. Toho roku byly dva grunty a 5 podsedků pustých; pozemky jejich obdělávala vrchnost robotou a brala užitek z nich. R. 1750 byla pole přeměněna opět, a část pastvin proměněna na pole a přidána gruntům a podsedkům.

Lesů, kteréž byly vesměs obecní, užívali občané do r. 1727 společně. Téhož roku byly po žádosti občanů rozděleny, a ku každému gruntu přiděleno po stejné části. I podsedky dostaly po několika měřicích. Celková výměra lesní dělala 661 měřic.

R. 1682 platila obec měsíčně kontribuce 20 hř.; r. 1732 33 hř.; r. 1790 i s panskými grunty 866 zl. stř.; r. 1816 947 zl.; r. 1822 1241 zl. Mimo to placena daň z hlavy po 30 kr. stř., což činilo na př. r. 1765 72 zl. 36 kr.

Vanovice jsou ves nejen zámožná, nýbrž i uvědomělá. Přes odnímání knih uchovalo se jich dosti mezi lidem. Občané brzy poznali výhodu združování; již v letech 1867 založili občanskou záložnu, kteráž má zde svůj pěkný dům a jejíž peněžitý obrat se páčí na 800.000 K. Zřízeny zde i hasičský sbor (z prvních na

Moravě), čtenářský spolek s pěveckým a divadelním odborem, r. 1899 založeno družstvo na chov hovězího dobytka s plemennou knihou, r. 1899 odbíráno v obci na 100 různých časopisův.

V záznamech gruntovních knih č. lejster vanovských dočítáme se některých zajímavých věcí, týkajících se samosprávy a rodiného života za století XVI.

Z pramenů těchto vidno, že obecní úřad míval ročně více sezení, z nichž hlavní bývala o sv. Duše, o sv. Václavě a o sv. Martině.

Dělal-li někdo nový kup, či převádělo-li se jmění s rodičů na syna, vrchnostenský úředník zapsal celý akt do lejster; také zapisoval tam půjčování sirotčích peněz a splátky, které držitel usedlosti dával svým sourozencům nebo příbuzným. Pokladnu měla na starosti obec; byla u rychtáře, jehož nazývali též „fojtem". U každého kupu zaznamenána jména prodávajícího i kupujícího, jméno vrchního na Letovicích, jména rychtáře a svědkův. Dále zaznamenána tam cena prodávaného gruntu, výška závdavku, výška roční splátky, jména nápadníkův a věno a výbava bratří a sester. Závdavek dělal obyčejně $1/_5$ kupní ceny a musel býti složen téhož roku ve dvou určených lhůtách. Roční splátky na zbytek kupní ceny dělaly při malých statcích $1/_{20}$, při velkých $1/_{40}$ ceny kupní.

Povinnou sumou splácel kupitel dluhy vězící na statku na prospěch bratrů, sester a příbuzných neb i cizích osob, výměnky a p.

Při každém kupu musel míti kupující několik občanů za rukojmí; výbava synů z gruntu mimo peníze skládala se z 1 koně, z $1/_2$ vozu (neb za to 12 rýnských), z korce pšenice na svatbu, tolikéž žita a z půle sudu zadního piva. Dcery dostávaly: krávu (neb 4 rýnsky), jalovici (neb 3 r.), někdy i ovce a vepřový dobytek, 4 peřiny, 8 plachet, 2 ubrusy, 2 ručníky a nové šaty. Zvláště bohatí dostávali jednou tolik.

Starožitný ráz obce setřen častými a velikými požáry, jimiž byla vesnice postižena. Tak okolo r. 1700 padla záhubnému živlu za obět veliká část dědiny; shořel i katolický kostel sv. Václava; podobně velikým požárem postižena obec r. 1730. Menší ohně byly r. 1717, 1794, 1827, 1872 (vyhořel bývalý dvůr „fabrika", rozdělená na familie), 1870 a 1873.

Krajina okolo Vanovic osídlena byla již za doby pradávné před narozením Krista P. Svědčí o tom četné nálezy předhistorické, nasbírané Fr. Vlkem a uložené nyní v záloženském domě.

Pěkně jest zde zastoupena doba mladší kamenná (neolithická) a prvého bronzu se zvoncovými nádobami; nalezeny i některé nástroje bronzové jakož i popelnicové hroby rázu lužického. Dosud zjištěno přes 50 zbytků chyší a odpadkových jam, z nichž mnohé byly vymazány a silně vypáleny. Nalezeny zde i zbytky starých železáren.[1])

Vážany

(ves osazena lidmi z Pováží; Váhjané = Vážané), ves na rovině Malé Hané (369 m) 4 km s. Boskovic při sv. úpatí Baby (453 m), u silnice z Boskovic do Jevíčka. Tvoří malou obdélníkovou náves s východem na jz. Při j. straně malý kostelík podoby rovnoramenného kříže. Obec sestává z „Dědiny", starousedlých rolníků, z Podsedků obývaných podsedníky a z Dolních Chaloupek, patřících domkářům. Roku 1892 přidány k Vážanům i Horní Chaloupky (dříve knihnické) v. vsi o samotě. Od s. na j. teče vsí potok Semič.

R. 1748 bylo zde 15 půlláníkův a 8 podsedníků, úhrnem 23 čísel. Roku 1793 26 č., 279 obyv.; r. 1846 31 č., 252 obyv.; r. 1900 58 č., 325 obyv., Čechů, 259 kat., 66 evang., rolníkův.

O Vážanech se činí zmínka již r. 1145, kdy přešly s knížete olomouckého Oty na klášter Litomyšlský a s kláštera na vyšehradského probošta Jana r. 1295. R. 1255 konána pře o les mezi Vážany a Knihnicemi.

---

[1]) Vinc. Brandl, Půhony; archiv městečka Letovic; archiv vanovský, z něhož vybíral hlavně a zvláště zasloužilý Fr. Vlk, jenž obci pořídil i kroniku a do Vlastivědy podal důkladné zprávy. Nejdůležitější knihy místního archivu jsou „lejstra". Lejstra byla zapisována pravidelně v l. 1529—1651; r. 1651 jeví se však veliký úpadek v obci, grunty osiřují, a zápisy se konají neúplně do r. 1717. Tato lejstra zastupovala nynější gruntovní knihy. Na starší knize vtištěn jest do desky koží potažené nápis: Z Wanovic Na Ten Čas Jan Pilát Rychtarz Szymonem A S Radu Ty Diediny Tato Ragstra Sou Spusobena Wssy Obczy Pro Pamiet Chudych I Bohatych Lidi MDLIII. Fr. Břenek a Vojtěch Dufka, odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.

Vážany byly původně sídlem malého statku, na němž sídleli vládykové, o nichž se dochovalo hojně zpráv. Bydleli na rychtě, podřízené do Třebové. Roku 1376 jmenují se Beneš a Mikeš z Vážan, od nichž téhož roku nabyl zboží Čeněk z Letovic. R. 1407 byl Beneš již mrtev, a vdova jeho Marketa měla svůj majetek v Nožířově. Počátkem XV. stol. připomíná se (1406) Petr Kukla z Lutířova, jenž r. 1408 se sstúpil se dvěma syny na statek, r. 1415 psal se z Vážan a r. 1417 prodal dva lány Rackovi z Petřvalda.

Poč. XV. stol. měli zde majetek i páni z Letovic. Smil z Letovic zastavil jej Janu Vojnovi z Budkovic, načež (r. 1418) pohání ho Petr z Chrudichrom ze 20 hř., že mu drží úroky zadržené od 10 let na lidech usedlých ve Vážanech. Také Hynek z Letovic pohání Vítoslava z Vážan, že mu vpadl v jeho majetek a učinil škody za 600 hř. Roku 1430 dědil zde Mikeš Šlechta z Mysličína; r. 1447 Petřík z Chrudichrom pohání Vaňka z Boskovic ze 40 hř., že mu drží 2 hř. platu ve Vážanech; téhož roku obrací se Vaněk proti Petříkovi, že nemá nároku, leč by Jana z Budkovic „buoh smrti neuchoval".

Roku 1448 pohání Dorota z Chrudichrom Alenu z Vážan z 15 hř., že jí drží její dědictví zdejší; Alena se připomíná ještě roku 1464. Jan z Vážan opětně pohoní Dorotu z Chrudichrom, někdy manželku Bernarta z Žerotína (r. 1463), z 15 hř., že vkládala v desky zemské Štěchovi z Tvorkova více, než měl právo ve Vážanech. R. 1466 připomíná se Jan Malý z Vážan. Téhož roku Petr z Chrudichrom prosil (prostřednictvím Procka z Kunštátu) krále za dvůr zdejší, na kterém seděl Bartoň. V letech 1482 píše se opět Jan z Vážan. R. 1490 činili nárok na Vážany po svém strýci Janovi Malém Barbora z Hořovic, Hynek a Jakub ze Šárova s jinými strýci, Janem a Bartoněm.

Do rozhodnutí této pře nařízeno, aby Vážany zůstaly v hejtmanově moci, až páni učiní nález.

Ale již roku 1491 vzdala se Barbora z Hořovic nároku na prospěch rytíře Jakuba ze Šárova. R. 1492 Jan a Bartoň, řečení Příhodové, pohoní Jakuba ze Šárova a z Krumsína z 1000 zl. uh., že drží ves Vážany a jiný statek Jana Malého, kdežto oni jako po strýci mají lepší právo na dědinu.

Poč. XVI. stol. patřila část vesnice bratřím Jiřímu a Václavovi Kolesovi z Rakové. Tito prodali roku 1511 Vážanským ves

Lhotku (pustou) blíže Boskovic s rolí oranou a neoranou, s lukami, pastvinami atd. k rukám pána jejich Jakuba ze Šárova za 3000 hř. gr. míš. (počítajíc za každou hřivnu 32 gr. českých).[1])

Později patřily Vážany Janovi z Olešničky a manželce jeho Alíně, kteří téhož roku od tvrze a ode dvora prodali některým osadníkům z Vážan, Knihnic a Sudic 4 lány rolí a k tomu 4 louky zvané: Luh, Ostřižná, Pastvisko a za Bartoňovy, z čehož měli platiti z každé čtvrti $1/_2$ hřivny ročně a o sv. Václavě $1/_2$ kopy vajec a dvě slepice, začež jim prominuta robota z pozemků těch.

Roku 1563 přiřčeny Vážany Janovi Haugvicovi z Biskupic, který je odstoupil Bohunce Meziříčské z Lomnice a Šilperka. K ní roku 1565 přišli Vážanští a žádali o nové potvrzení výsad, udělaných Janem z Olešničky. Bohunka nejen že schválila prodej, nýbrž osvobodila robot i ostatní občany a vybírala na dále pouze plat o sv. Jiří, o sv. Václavě a dávky slepic a vajec.[2])

Osvobodila je také (za 50 kop) služeb honebních a dala jim odúmrt.

Od Bohunky získal ves klášter Hradištský u Olomouce, při němž se jmenuje již roku 1596. Opat klášterní Jiří prodal obci pastvisko mezi panskými lesy, zvané Přihon, za 250 zl., aby mohli honiti dobytek do svých lesů k pusté Lhotě.

Opat Norbert Želecký z Počenic chtěl zaměniti roztroušené pozemky, patřící ku dvoru vážanskému, za pozemky selské a tyto zceliti. Obyvatelé obávali se robot a vyžádali si r. 1684 komise (Ferd. hr. Magnis, hejtman kraje olom., přerovského a bruntálského, pán na Přestavlkách, a Albrecht ryt. Bukůvka z Bukůvky, pán na Červené Lhotě), která přiměla rolníky k výměně, začež klášter písemně je osvobodil robot na vyměněných pozemcích.

Klášter Hradištský měl zde i svůj dvůr (nyní č. 37.), nad jehož vraty jest letopočet 1685; týž rozdělen r. 1786, a pozemky rozprodány.

---

[1]) List dán na Letovicích v sobotu, den sv. Lucie 1511. Rukojmí jsou: Jiřík z Vlašimě a z Úsova, podkom. mar. mor., Dobeš z Boskovic a z Černé Hory, Jindřich Přepický z Rychemburka a na Cebranicích, Hynek z Popůvek a na Pozořicích, Heralt z Chotěvic a Václav Vohanský z Vohančic.

[2]) Na Šilperce v pátek, den sv. Ondřeje apoštola. Rukojmí jsou: Jan ml. z Žerotína a na Losíně, Dětřich z Žerotína a na Bludově, Hynek Petr Naksera z Hostějovic, ouředník na Zábřeze, a Borovský z Borové a na Šumperce.

Ves byla téměř bez robot. Robotovalo pouze 6 chalupníků po 26 dnech; mohli za to také v zimě káceti lesy, při čemž se počítalo $1/2$ sáhu dříví na 1 den. Opatové i potomní majetníci panství šebetovského, kamž Vážany přiděleny, pokoušeli se sice o zavedení roboty, ale marně. (Viz také poddanské poměry ve Svitávce.)

Obr. 53. Kostelík ve Vážanech.

Vážany jsou přifařeny a přiškoleny do Knihnic; evangelíci patří k faře vanovské.

R. 1748 dávali odtud desátku půllánici 15 kop 30 snopů pšeničné slámy hrubé vazby, 28 kop pšeničné slámy drobné vazby, 9 kop ovesné slámy hrubé vazby, 4 snopy ovesné slámy drobné vazby. Podsedníci dávali 14 snopů drobné vazby, pšenice 7 snopů hrubé vazby a 4 snopy drobné vazby ovsa. O sv. Janě

Křtiteli vybíral farář po 9 kr. za sýr. K faře patřilo zde pole (a patří dosud), jež museli sedláci obdělati robotou (každý 2 dny).

Rektor tehdy dostával 1 zl. 55 kr. a sypaného 1 měř. a 2 čtvrti.

V kostelíčku (má podobu kříže), založeném za opatování Želeckého z Počenic na počest P. Marie (r. 1685) a r. 1700 obcí obnoveném, jsou 4 oltáře a staré privileje obci udělené. R. 1802 měl býti kostelík zrušen; zachován pouze přímluvou tehdejšího faráře knihnického Bilímka. Týž farář (r. 1818) učinil nadání 4000 zl., z nichž úrok měl býti rozdělován mezi nejzbožnější osadníky.

Ke katastru obce patří 486 ha úrodné půdy. Jména tratí: Humna, Kleny, Příhon, Hory, Píščena, Tržky, na Hřésko, na Kopalkách, Smohe, Sekera, Křébe, Brstavnice, Króžke, Předevsí, Lohe, Kozlovský, Zahrady, Familie, Podsednický, Plíške, na Vjezdě, Krčovný, Babírádke, Sady, ve Sprsko, Lhotka.

V trati Lhotce bývala ves **Lhotka**; byla již pusta r. 1511.

Roku 1888 vyhořelo zde 9 gruntů, r. 1899 zničeno obilí krupobitím.

Od polovice XVIII. stol. mají zde statky rodiny: Hronova, Kozlovského, Dobšova, Lojkova, Dvořákova, Zvejškova, Kotoučova, Kolářova.[1])

Velenov

(založený dle pověsti ptáčníkem Velenem, viz Boskovice), jehož jméno jmenuje se v listinách již r. 1195.

Dle tradice zabloudil ve zdejším kraji Maximilian,[2]) pán z Brna, až došel k Velenovi do Čihátek, a za pohoštění a vyprovození pozval Velena do Brna. Zde se doptával Velen, kde bydlí Mastný Jan, až přišel ku knížeti. Kníže z vděčnosti daroval mu okolní krajinu, z níž však musel platiti ročně 6 kr.; později mu kníže odpustil i tuto dávku a povýšil ho za vládyku a dal mu do

---

[1]) Aug. Sedláček v Čas. Mat. Mor., O starodávném rozdělení Moravy na kraje; Brandl, Půhony; místní archiv; archiv knihnické fary, hlavně domácí protokol.

[2]) Bůh ví, kde tradice lidu vzala toto jméno; kde jaká pověst, všude Maximilian (Viz Velenov, Chrudichromy, Olomoučany [v okr. Blanském]).

znaku koňský hřebínek, jaký za stara nosili na postrojích. Toť historie lidu!

Ves tvoří téměř jedinou ulici; při v. straně jest samota „Vacola“, západní část dědiny slove „Pohoř“.

Po třicetileté válce patřilo k obci $1^{24}/_{64}$ lánu, 7 starých osedlých, 1 nově osedlý, 2 nové a 4 staré pusté domy; úhrnem 14 čísel. R. 1793 bylo tu 36 č. a 213 obyv., r. 1846 38 č. a 338 obyv., r. 1900 47 č. a 338 obyv., Čechů, katol., živících se rolnictvím a z valné části krejčovinou.

Velenov patřil k velkostatku boskovskému. Prvá zmínka o vsi se činí r. 1447, kdy kněz kvardián klášt. sv. Jana v Brně pohání Jiříka z Kunštátu z 50 hř. gr., že uvázav se v hrad, klášteru bere úroky a poplatky z této vesnice. U panství boskovského jmenuje se r. 1547, později častěji. Robota bývala tu jen pěší: $2^1/_2$ dne v týdnu, rozdělených na $^5/_4$ dne; pouze z jednoho gruntu byla robota jízdná po 4 dny. Z roboty řezána sečka, vyvážen hnůj, v zimě sekán led.

Farou náleží Velenov ku Žďárné, poštou do Boskovic.

První učitelkou zde byla babka, která vyučovala po chalupách; po 50 let byl zde učitelem Winkler; kolem r. 1865 docházely sem dítky i z Okrouhlé. Pozdější učitelé zde byli Fr. Zapletal a Jan Pospíšil; od r. 1876 nyn. správce školní Filip Faul. Škole zakoupil uč. Winkler nejprve domek č. 2., r. 1824 vystavěla obec školu dřevěnou, a teprve r. 1882 pořízena nynější budova. Škola má 60 žáků, vesměs velenovských.

Úhrnný výměr pozemní plochy osadní činí 755 ha. Jména tratí: Čihátka, Padělky, Tály, Žlíbek, Díly, Poustky, Valchovce, Paseky, Škrabačka, Padóšek, Barevná, Kozel, Podpolí, Tisová, Skála, Rovina.

Někteří měli pole v panských lesích, které zaměnili s velkostatkem, louky však podrželi; mají je v katastru obce Žďárné.

Ve trati na Skalách za let padesátých hojně (po 30 let) se dolovalo na železnou rudu, která dovážena do Blanska.

Obec měla s velkostatkem veliké soudy o les. O dávném osazení kraje svědčí kamenné zbraně v okolí nalezené.

R. 1835 vyhořelo 7 č., r. 1904 16 č., r. 1899 zničena úroda živelní pohromou.[1])

[1]) Slavík, Morava; Brandl, Půhony; archiv města Boskovic.

Vísky,

za stara Vésky (loc. na Vískách), ves na svahu, rozdělená na tři oddělené části: Dolní Vísky (421 m), jež obývají rolníci, a kde jest dvůr velkostatku boskovského, Střední Vísky uprostřed svahu a Horní Vísky u lesa na vynikajícím místě (464 m) s kostelem, farou a školou. Domy jsou rozděleny nepravidelně, bývaly dřevěné a obráceny jsou štítem do dědiny. Mívaly vesměs nápisy s letopočtem XVIII. a XIX. stol. Novější stojí průčelím do návsi. U starých domkářů jest ještě malovaný nábytek, starý kroj však zmizel.

R. 1793 bylo zde 36 č. a 195 obyv.; r. 1846 42 č. a 243 obyv.; r. 1900 45 č. a 285 obyv., Čechů, 224 kat., 61 evang., živících se rolnictvím.

Za stara bývala zde rychta, dnes statek, k němuž podnes patří na 200 měr pozemků; 9 rolníků má po 60—140 m., ostatní jsou domkáři.

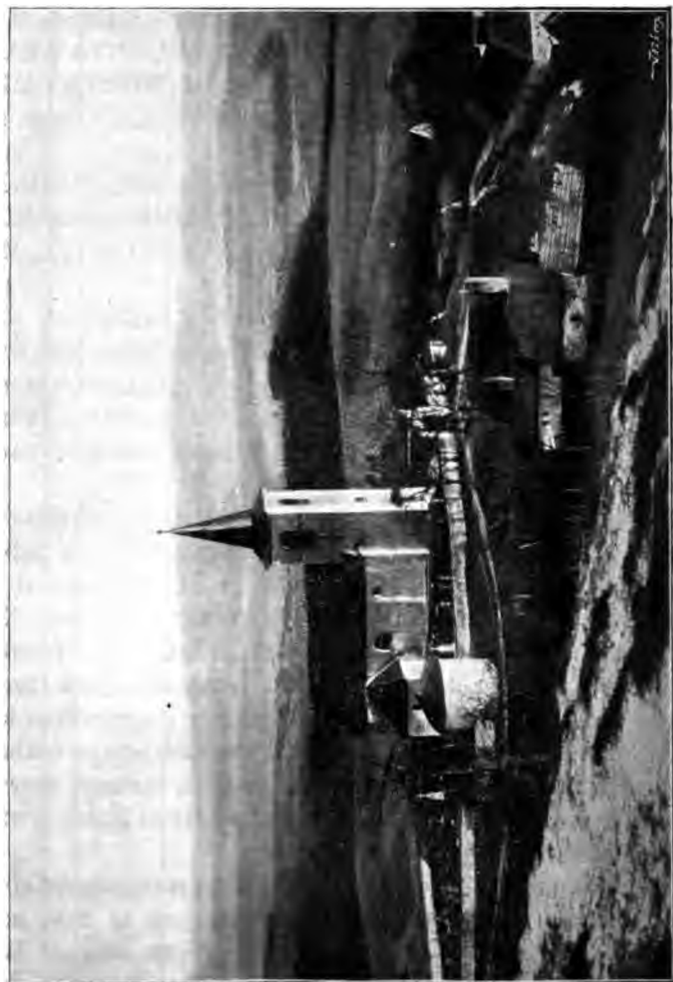
Vísky odedávna tvořily část panství boskovského, při němž se jmenují po prvé r. 1450. R. 1464 Vaněk Letovský z Boskovic od Jindřicha staršího z Boskovic přejal dvůr v Sudicích, a co měl v Drbalovicích, Paměticích a Véskách.

V Horních Vískách na výšině uprostřed hřbitova stojí z daleka viditelný chrám farní, zasvěcený sv. Michalu.

Vísecký kostel, pokud možno souditi ze zbytků slohu románského, sahá nejpozději do XIII. století, takže jest nejstarším v okrese. Zpráv o něm se nám nedochovalo; teprve r. 1568 činí se zmínka, že kostelu pod Pamětickou horou ležícímu náležel i les. Okolo r. 1640 dala tehdejší držitelka statku boskovského Alžběta ze Zástřizl, roz. Prusinovská z Prusinovic, sešlý kostel přestavěti, při čemž zazděna charakteristická okna románská.

Budova se skládá z pevné věže, z lodi a z kněžiště; k věži přistavěno na j. straně schodiště, ku kněžišti na s. straně sakristie. Věž na z. straně kostela tvoří čtyřstranný hranol, v němž uvnitř spatříme zmíněná románská okna. Loď s kněžištěm tvoří pravidelný obdélník, v rozích presbytáře otupený. Hlavní oltář zdoben rozměrným obrazem sv. Michala, který věnoval kostelu Frant. hr. Dietrichštejn; také kostelní náčiní darováno nejvíce dcerou jeho Marií.

Na věži jsou tři zvony, z nichž největší a snad nejstarší na Moravě, má nápis gotickým písmem: milos — mati sv — marya — pano — mil — miluj — poslituj — chrless — panbu — bud — s namy — matus — bohuss —.

Obr. 54. Chrám Páně ve Vískách.

Ke zvonu tomu, $4^1/_2$ centu těžkému, víží se různé pověsti, z nichž jedna vypravuje, že až potáhne nepřítel k Vískám, zvon sám se rozezvučí, a tehdy bude možno přečísti nápis (dříve záhadný, nyní rozluštěný). Dle jiné sejdou prý se v blízkém

Vážansku, v rozsáhlém lese mezi Boskovicemi a Šebetovem, u kamenného stolu tři potentáti, a poutníkovi z dalekých zemí přišlému podaří se rozluštiti nápis zvonu. Tehdy svedena bude veliká bitva na Panině louce, takže potoky krve poženou mlýn na Pastvisku.

Prostřední zvon, s předešlým skoro stejné velikosti, 4 centy těžký, má pod korunou nápis: HÆC CAMPANA CANTAT SANCTI MICHAELIS HONOREM QVI ECCLESIAE WISSEK AUXILIATUR † † †. Na plášti relief s ukřižováním Páně, na druhé straně znak zástřizlovský.

Na spodním okraji jest další nápis: FVSA EST DOMINANTE ILLVSTRISSIMA D:' D: SVSANA CATHARINA LIBORIA DE ZASTRZIZL, HAEREDITARIA DNA IN BOZKOWITZ, MALENOWITZ ET GESSENICZ 1689.

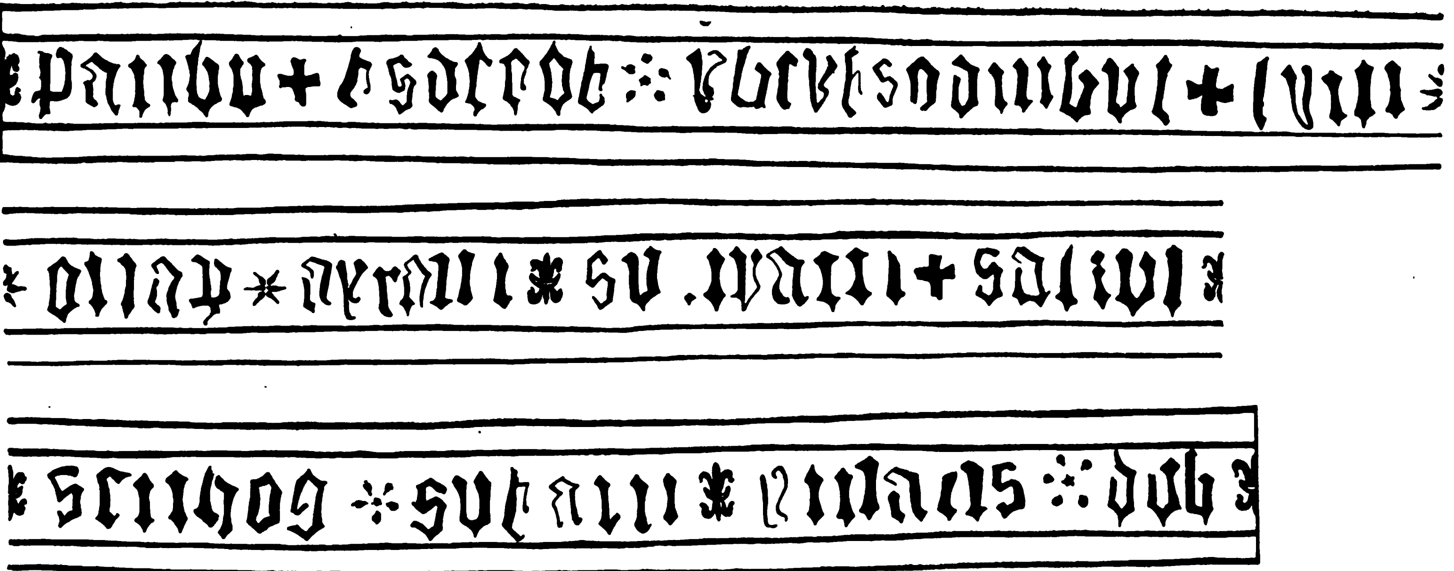
Třetí zvon, nejmenší, jest bez ozdob a bez nápisu.

Prahem předsíně kostelní jest starý náhrobní kámen s vyšlapaným znakem a nečtitelným nápisem; ve zdi hřbitovní zazděn náhrobek Jindřicha Křeckého z Býšovce z r. 1518 s latinským nápisem kolem znaku, na němž jest rameno s kyjem, nad helmicí totéž.

Jak o chrámě, tak o duchovních správcích máme málo zpráv. Výslovně jako farní označen chrám r. 1568, od které doby přidělen k Boskovicům. R. 1627 Václav z Zástřizl daroval odtud desátek faře boskovské na místě desátku odňatého. Teprve r. 1749 znova zde zřízena lokálka hr. Leop. z Dietrichštejna a nadána 182 zl. Později rozmnožena kongrua z náboženského fondu o 109 zl. 34 kr.; štola však patřila duchovnímu správci jen z domků nově zřízených; úplnou obdržel teprve roku 1827. Nábož. fond přidal 50 zl., velkostatek pole, několik měr sypaného obilí, pivo, dříví, což vše odebráno r. 1820 mimo dříví (16°), kteréž r. 1850 vykoupeno 39 zl. k. m.

Také obec podporovala zřízení fary; přenechala knězi za mírný poplatek (10 zl.) pole v Rybníčkách, pak za 2 zl. pole na Přihonku, tak že r. 1861 dělal veškeren příjem 356 zl. Na faru povýšena lokálie r. 1865, kdy farář telnický založil fundaci 2000 zl. na „zlepšení bídného postavení" zdejšího duchovního.

Z lokálních kaplanů se jmenují: Ant. Kratochvil (1750—1772), Fr. Rosensprung (1772—1804), Fr. Jenrich, r. 1812 Jan Fiala, r. 1824 Matěj Ondroušek, 1837 Ant. Héč, 1847 Frant. Bazínek,

Obr. 55. Záhadný nápis na zvoně chrámu Páně viseckého.

r. 1860 Jos. Lenhart, r. 1870 Fr. Špidla, r. 1876 Jan Šafránek; od r. 1889 Vinc. Ševčík, zemský poslanec do r. 1902; nyní Fr. Kamený.

Fara byla r. 1810 přestavěna nákladem patronátním, zvýšena o poschodí a rozšířena r. 1853.

Patronem jest velkostatek boskovský, přifařen sem Bačov, Drbalovice a Pamětice.

Pamětní kniha farní založena Mat. Ondrouškem; matriky se počínají r. 1750.

R. 1888 na faře ve skříni paramentní v červené kůži vázané nalezeny vzácné rukopisy sv. Aloise z Gonzagy (latinsky psané theologické a filosofické studie, kteréž byly zaslány do Říma). Sv. Alois studoval zároveň s kard. Dietrichštejnem v jesuitské koleji v Římě. Dietrichštejn po smrti sv. Aloise prosil papeže Pavla V. za blahořečení Aloisovo. Tím způsobem přešly asi spisy do rodiny Dietrichštejnské a odtud do majetku některého kněze víseckého.

Za doby reformační přidrželi se obyvatelé zdejší učení Husova, později učení bratrského a ještě roku 1692 nechtěli se dávati zaopatřovati a pochovávati katolickým obřadem.

Zároveň se zařízením lokálie byla založena i škola. Vyučováno po domech, teprve po r. 1789 zařízena budova (č. 25.), v níž se učilo do roku 1890. Téhož roku vystavěna nová škola jednopatrová za 10.200 zl.

Za starších dob učitel vyučoval v zimě, veliké žáky od 8 hod. do 11., malé od 1 hod. do 3: v létě malé od 7. hod. do 11., veliké od 11. hod. do 1. Roku 1883 rozšířena škola na dvojtřídní, r. 1904 na trojtřídní, r. 1892 zařízeny ženské ruční práce.

Prvním učitelem se jmenuje Karel Macének († 1792); po něm syn Pavel Macének († 1828), Jan Jančík do r. 1863, Tomáš Tomášek († 1882), po něm nynější první nadučitel Jan Matoušek.

R. 1789 ustanoven plat učiteli z přiškolených vesnic z Vísek, Míchova, Podolí, Bačova, Pamětic a Drbalovic. Z Vísek dávalo 10 usedlých 10 achtlů žita a po 4 kr.; o svátcích po koláči, o Třech Králích po 3 kr. koledy. K tomu užíval učitel po 2 m. a $^4/_8$ pole od obce, 5 měr od vrchnosti boskovské, od které dostával 8 sáhů dříví; od letovské bral 2 sáhy dříví. Ostatní příjmy jmenovány u jednotlivých osad. Dnes přiškoleny sem Pamětice (2 km), Bačov (2 km), Míchov (2 km), Podolí (1 km); škola má 180 žáků.

Roku 1896 zařízeny na Vískách poštovní úřad a sběratelna poštovní spořitelny.

K území obecnímu náleží 378 ha půdy. Jména tratí: Místní hon, Křemelky, Kočkovy, na Luhách, za Dvorem, na Nívkách, na Podhájí, ve Žlebech, v Rybníčkách, v Močítkách, Baba, Vlčí jáma.

V místě jsou obecní knihovna, založená r. 1897, a sídlo kontribučenské záložny bývalého panství boskovského (jmění 119.000 K); k záložně patří 27 obcí se 450 podílníky.[1])

Vratíkov

(na Vratíkov)

(dial. Vraťkov), dle osob. jm. Vratík (Vratislav), ves na jz. svahu (482 m) stejnojmenného kopce (519 m), na levém břehu potoka Bělé. Plocha tato na j. příkře spadá do údolí malého potoka, jehož prameny Valchovský a Velenovský se zde stékají, tvoříce romantické údolí, z něhož místy trčí vápencová skaliska s jeskyněmi, upomínajíce na moravský Kras.

Půdorys osadní má podobu obdélníka, jímž prochází okr. silnice z Boskovic na Benešov. Domy stojí o sobě i těsně vedle sebe, nyní většinou průčelím do návsí. Grunty jsou na návsi, chalupníci na jz. straně.

Ves odedávna náležela k faře boskovské, při níž se jmenuje po prvé r. 1531 (Olom. půh.).

Fara zde měla nejen své poddané, nýbrž i rozsáhlý majetek. Za reformace zmocnil se zboží velkostatek, proti čemuž ohradil se roku 1627 farář boskovský Petr Ostresius, že tato farní ves nemá povinností k velkostatku, jen o honech.

O robotě farské se činí zmínka r. 1672; dříve býval zde mlýn k faře náležející (nyní trať ve Mlýnku), uprostřed XVII. stol. velkostatkem zničený, k němuž patřilo 70 m. polí, luk na 5 vozů sena a les $1/4$ míle dlouhý a tolikéž široký. Mlýn nesměl býti zřízen znovu. R. 1806 robotoval týdně 1 sedlák 3 dny farářovým potahem, 5 podsedníků $2 1/2$ dne párem koní, 2 podsedníci $2 1/2$ dne ručně; 6 chalupníků 26 dní a 6 chalupníků 13 dní ročně. Tažná

---

[1]) **Brandl, Půhony; odpověď na dotazník Vlastivědy Mor. podali: Vinc. Ševčík a Jan Matoušek; Fr. Lipka, Kostel ve Vískách (Čas. vl. muz. sp. Ol.); Jindř. Slovák, Záhadný nápis zvonu Víseckého (v témže časopise).**

robota vykoupena 2160 zl. stř. Později robotovali sedláci z jednoho lánu tři dny v týdnu parovým potahem; výkup činil 270 zl. na stříbře.

Roku 1846 bylo zde 21 č. a 164 obyv.; r. 1900 26 č. a 199 obyv., Čechů, katol., rolníků a dělníků.

Obr. 56. Pohled na Vratíkov.

Pošta a fara v Boskovicích.

Škola založena roku 1832, ač již před tím zde vyučováno v 5 soukromých domech. Učitel míval 96 zl. služného. R. 1901 vyhořela budova, načež vyučováno v domě soukromém, a teprve r. 1903 vystavěna nová budova školní za 18.000 K, vedle silnice

k Boskovicům. Přiškolen sem i Hradkov, a jednotřídní škola navštěvována 46 žáky. Delší dobu zde působili: Frant. Krejčíř 1826—1864, Vinc. Hradil; nyní Ant. Mareš.

Ve znaku má obec radlici a krojidlo, kolem něhož nápis: PECZET * OBECNY * DIEDINI * WRATIKOWA.

K území obecnímu náleží 304 ha pozemkův. Jména tratí: Brťoví, Hrádek, Studický, Zákopy, Humna, Valchovce, Močidla, Zabrání, ve Žlebě, Občiny, Barevná, Kozel, Doubrava, Doubí, Čihadlo a Kněží hora (les ve výměře 570 m.), která podnes patří faře boskovské. Ve „Mlýnsku" stával kdysi mlýn, na Valchovcích bydlívaly rodiny valchařů suken, nyní po obydlích není stopy.

Z lesů u Suchého vedl hluboký příkop, dosud zachovalý, do potoka Kozla, který byl vybedněn dřevem, a takto utvořenou stokou na jaře a za přívalů dešťových plavívalo se dříví do Bělé k pilám boskovským.

O starodávném osazení zdejší krajiny svědčí ostatky diluviálního člověka, jehož výrobky jsem nalezl v jeskyni Sklepě. Také v obci samé nalezena kamenná sekyra.

R. 1712 zemřelo mnoho lidí „morovou ranou". Obec utrpěla r. 1834 a 1856 neobyčejným suchem, z čehož vznikly veliká drahota a hlad. Libra černého chleba (r. 1834) byla za 18 kr., bílého za 24 kr., míra žita za 24 zl., míra pšenice za 30 zl. R. 1901 vyhořela veliká část dědiny i se školou (16 č.), r. 1890 zničeno osení krupobitím.

Přes 150 let mají zde rodné domy rodiny: Menšíkova, Sychrova, Skoumalova, Panáčkova.[1])

Zboněk

(dle osob. jm. Zbyněk), ves u řeky Svitavy mezi říšskou silnicí a drážní tratí. Domy jsou seskupeny kolem podlouhlého návsí s kapličkou; při j. straně jest mlýn; také sem patří domy po obou stranách říšské silnice.

R. 1793 bylo zde 18 č. a 114 obyv.; r. 1846 22 č. a 101 obyv.; r. 1900 24 č. a 172 obyv., Čechův, katol.

---

[1]) Ant. Mareš, odpověď na dotazník Vlastivědy Mor.; Jan Knies, Jeskyně Sklep u Vratíkova v „Českém Lidu".

Zdá se, že ves stávala již za dávných dob, je-li pravá listina, jíž r. 1169 král Vladislav daroval klášteru Hradištskému u Olomouce městečko Svitávku s blízkými vesnicemi Míchovem a Zbonovem, ve kterémž zkomoleném slově lze tušiti Zboněk. Později byl Zboněk částí panství letovského. Také r. 1544 připomíná se opět při panství letovském, část však (8 člověků) patřila roku 1590 ke hradu kunštátskému; později příslušel k rychtě míchovské a s ní k velkostatku.

Obec patří farou, školou a poštou do Svitávky. V místě jest zástavka omnibusových vlakův.

Do obvodu obecního patří 138·65 ha půdy. Jména tratí: Kopanina, Příčky, Jalovčí, Mezicestí, Milojín, na Kroupce, Skalka. Mlýn přešel r. 1742 na rodinu Jarošovu, která jej má podnes.

Celá téměř dědina lehla popelem r. 1805, r. 1863 vyhořel mlýn.

Žďárná,

ves 7 km v. Boskovic v krajině hornaté (632 m), při obou březích potoka Punkvy, zde Žďárná zvané. Původ jména jest týž jako u města Žďára (osada po vypálených lesích). Obec tvoří hlavní ulici podél okr. silnice, z níž odbočuje několik menších. Většina domů stojí v řadách, a grunty jsou porůznu mezi chalupami. V místě jsou kostel, fara, škola, lovecký zámeček hrabat boskovských, vystavěný r. 1759, po ohni r. 1839 snížený o poschodí; nyní v něm myslivna. Jižně u malého rybníka jest mlýn. Žďárná odedávna byla částí panství boskovského, při němž se jmenuje po prvé r. 1547. (Viz Boskovice.)

Po třicetileté válce bylo zde 11 domů starých osedlých, 2 nově osedlé, 1 nově pustý a 6 starých pustých, úhrnem 20 č.; r. 1793 59 č. a 460 obyv.; 1846 82 č. a 886 obyv.; r. 1900 134 č. a 1004 obyv., katol., mezi nimi 10 Němcův.

Obyvatelstvo živí se rolnictvím, pak řemeslem; jest zde mnoho krejčích a obuvníků pracujících faktorům zboží komisního a j.; také se zde vyrábějí třísky obuvníkům.

Sedláci robotovali $1\frac{1}{2}$ dne týdně, podsedníci $\frac{1}{2}$ dne, obojí potahem; domkaři měli 13 dní pěší roboty za rok. Robota záležela v pracích polních, lesních a v mlácení. Úrokem dávána kuřata a vejce.

Obr. 57. Pohled na Žďárnou.

V místě jest farní chrám sv. Bartoloměje. Fara bývala ve Žďárné již za starších dob; po prvé se připomíná farář Martin z Holešova, jenž byl r. 1418 protonotářem zemských desk; o patronátě se činí také zmínka r. 1568. Za reformace přešel chrám do rukou českých bratří, později zanikla fara. Ale r. 1614 přičiněním jesuitův obráceno obyvatelstvo na víru katolickou, kostel zřízen opět a přidělen jako filiální k Boskovicům. R. 1672 měl pouze jediný oltář, potřebné kostelní náčiní nosili sobě kněží z Boskovic, r. 1699 měl již stříbrný pozlacený kalich a kasuli.

Chrám v nynější podobě vystavěn r. 1759; dne 27. září r. 1839 vyhořel i s farou, načež roku 1849 důkladně obnoven nákladem hr. Marie z Dietrichštejna, která chrámu dala i nové kostelní náčiní a roucha.

Za požáru rozlily se i zvony, z nichž jeden pocházel z r. 1550, načež pořízeny nové nákladem Fr. hr. Dietrichštejna.

O příjmech staré fary nedochovalo se zpráv; po obnovení fary bral zdejší kurát r. 1747 ročně 182 zl. od velkostatku, k čemuž obec přidala 6 měr polí a louku, nábož. fond 91 zl. 54 kr., velkostatek 10 měr polí, louku, 34 sáhů tvrdého dříví, 8 beček piva a jiné menší dávky. Roku 1819 velkostatek odebral pole a hradil sypaným obilím, dříví vykoupil 71 zl. r. 1852.

Mimo zprávu o faráři Martinovi z Holešova z r. 1418 nemáme záznam zdejších kněží; teprve po obnovení fary jmenuje se r. 1748 Jos. Hala; po něm vystřídalo se mnoho farářů, z nichž nejdéle působili: Jos. Zitta 1780—1796, Jak. Crhák 1819—1836, Frant. Švejda 1846—1860 a Josef Křoupal 1860—1892; od r. 1902 nynější farář Jan Veselý.

Patronem farním jest velkostatek boskovský, přifařeny sem mimo Žďárnou vsi Valchov, Velenov a Ludíkov.

Škola založena byla zároveň s kostelem r. 1748; do r. 1882 byla jednotřídní, r. 1883 rozšířena ihned na trojtřídní. Budova v nynější podobě pochází z r. 1883.

O starších školních správcích není známo ničeho; po dlouhou dobu zde působil až do r. 1867 Jakub Winkler, do r. 1882 Frant. Vališ. První nadučitel Frant. Hanuš působí zde dodnes.

Přiškoleny sem Ludíkov a Suchý; škola má 286 žákův.

Pošta v Protivanově.

Ve znaku má obec štít, v němž na levo větev s ovocem, na pravo radlice. Kolem nápis: SIGILLVM C. ZDIARENSIS.

Úhrnný výměr pozemní plochy osadní činí 1039 ha půdy. Jména tratí: na Lázích, na Škrabačce, v Klúči, v Hoře, na Žumberkách, u Dvorka, na Strážné, na Žlebech, v Luhách, Háj, Lopata, Forkout (Fanggarten), Obora, Sedliska, Klúč, Babí hora.

Z toho 340 měr polí, luk a pastvin obecních.

R. 1839 utrpěla obec velikým požárem, shořel kostely, fara, zámek a půl vsi; r. 1886 vyhořelo 11 čísel; r. 1874 krupobití úplně zničilo osení.

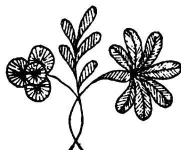
Ve Žďárné jsou lidová knihovna se 400 svazky, hasičský spolek, „Horák", spolek na podporu „Ústř. Matice Šk." a klub divadelních ochotníkův.[1])

---

[1]) Brandl, Půhony; farní protokol; odpovědi na dotazník Vlastivědy Mor. zaslali Fr. Hanuš a Emil Kosina.

Poznámka: Pramenů k jednotlivým zprávám historickým nepřipomínáme zvláště; seznam jejich pořídil k 6. svazku Vlastivědy Moravské hlavní redaktor Fr. A. Slavík. Tam, kde jsme brali z pramenů jiných aneb vypisovali z místních dosud netištěných archivů, přidali jsme k jednotlivým obcím prameny do poznámek.

O výzdobu knihy s nevšední ochotou postaral se mag. pharm. a odborný spisovatel p. Fr. Lipka; některé štočky laskavě půjčil sl. vlast. muzejní spolek Olomoucký.

Dodatky a opravy tiskových omylův.

Str. 29. z dola ř. 6. místo rozvalin čti rozvilin.
Str. 30. pod obr. č. 7. za slovem boskovského přidej uprostřed XIX. století.
Rodokmen. Pod panem Ješkem má státi manželka Anna z Lomnice † 1372.
Str. 46. ř. 10. zdola místo Lhota Rapotice čti Lhota Rapotina.
Str. 62. ř. 12. zdola místo na školách měšťanských má státi v budově škol měšťanských.
Str. 67. ř. 7. zdola místo holi čti hole.
Str. 110. ř. 1. shora místo 1490 stůj 1590.
Str. 150. ř. 15. zdola místo 1490 stůj 1590.

SEZNAM OBRAZŮV.

OBSAH.

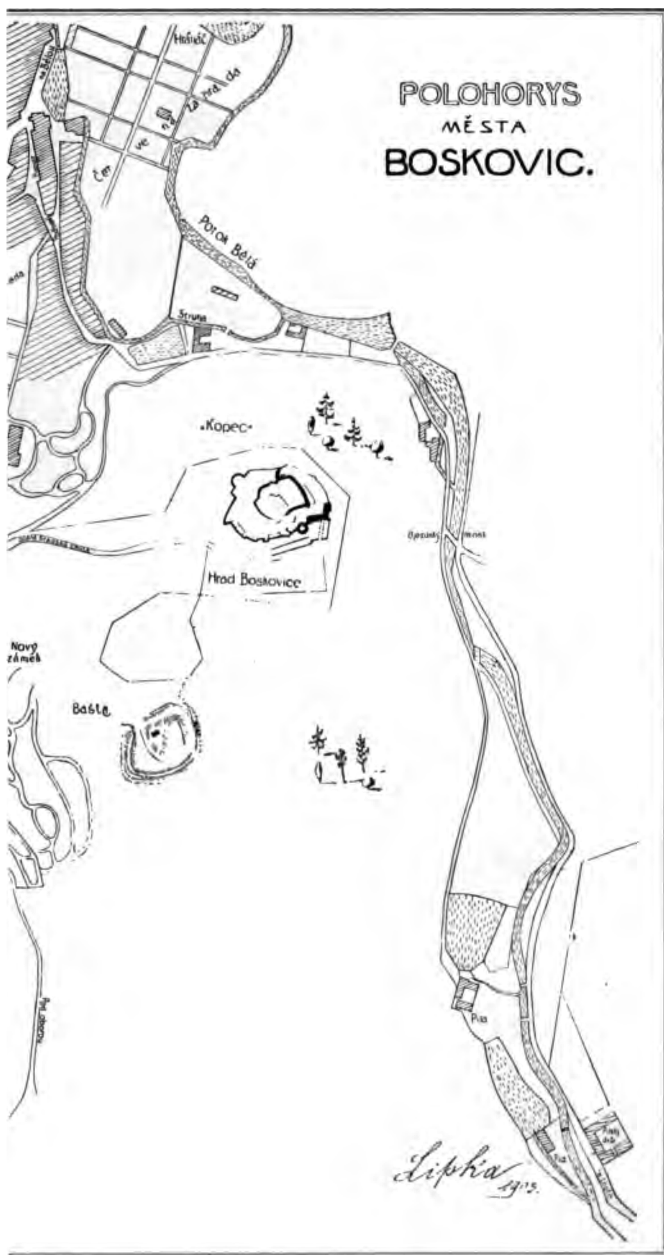
I. Všeobecný pohled.

II. Jednotlivé obce.

Polohorys města Boskovic. Vzdělal Fr. Lipka.
Mapa okresu Boskovského. Vzdělal Jos. Hladík

Příloha k Vlastivědě Moravské.

Nákladem Musejního spolku v Brně.

